VRBIS ROMAE TOPOGRAPHIA.

NVPER AB IPSO AVCTORE NONNVLLIS ERRO-
RIBVS SVBLATIS EMENDATA,

*Addita etiam interpretatione Nominum, quæ unica
Litera, uel Syllaba in antiquis titulis
ſcripta inueniuntur.*

CVI ETIAM AB EODEM ADIECTAE SVNT QVAM-
*breuiſsimæ obſeruationes de Prænomine, Nomine, & Cognomine.
De quibus etſi multi multa ſcripſere, nemo
tamen hactenus rei ueritatem
attigiſſe videtur.*

ROMA

INSTAVRATA.

INGRATO NIHIL DETERIVS.

Cum Priuilegio Pauli .I I I. Pont. Max.

DE PRAENOMINE, NOMINE, ET COGNOMINE,

B. MARLIANO AVCTORE.

CVM *in hominum appellationibus ſcriptores antiqui uſi ſint aliquando ſolo prænomine, uel nomine, uel cognomine, ac interdū horum altero cum ipſo prænomine, ſæpeq́; cognomen gentilicio nomini præpoſuerint, et ex huiuſmodi uocum uarietate maximam de his, non modo inter grammaticos, ſed etiam inter doctiores uiros contentionem ortam eſſe animaduertimus, eosq́;, qui noſtro tempore Conſulum chronologias ſcriptitarunt, loco prænominis gentilicio, aut cognomine aliquando perperam uſos eſſe: ad omne dubium, omnemq́; errorem tollendum operæpreciū me facturum ſum arbitratus ſi nonnullas, quaſi regulas, ſeu obſeruationes, quas ex uarijs inſcriptionibus lapidibus ſcalptis, & præſertim ex ijs, quibus in* Foro Romano *nuper repertis, magiſtratuum nomina perpetua ſerie continentur, obſeruauimus, in mediū adduceremus.* Ex *quibus unumquodq; horum diſcerni, ac infiniti propemodum errores apud uarios auctores emendari poterunt. Sed priuſquam ad eas explicandas accedamus, uidendū eſt, qui ſit ordo ipſius prænominis, nominis, atq; cognominis, et utrum agnomen inueniatur, ac quædam alia ad totam rem explicandā non inutilia. interimq́; hoc utar exemplo,* P. CORNELIVS SCIPIO AFRICANVS AEMILIANVS. *In hoc exemplo omiſſis longis uerborum anfractibus, & ijs quæ à Plut. in uita Coriolani, & C. Marij perperam traduntur, aſſero, Publium eſſe prænomen, Cornelium nomen, quod erat familiæ proprium, quod & gentilicium appellatur, cætera omnia eſſe cognomina. Quod ita eſſe patet ex ordine eorum, quos dixi, magiſtratuum. Nam prænomen, primum obtinens locum, unica litera, uel duabus, aut ad ſummum tribus ferè ſemper ſcribitur: poſt ipſum ſequitur nomen gentilicium. & quia id commune eſt cuiusq; familiæ, adijcitur ſolum patris, et aui prænomen, mox filij cognomen, ut* T. MANLIVS. T. F. T. N. TORQVATVS. *Quòd autem nomen, quod gentiliciū appellari diximus, poſt prænomen ſequatur, Cic. ad* Atticum *ſic teſtatur.* De Eutychide *gratum, qui uetere prænomine nouo nomine* T. *erit Cæcilius. Quibus uerbis Cic. oſtendit ſibi gratum eſſe, quòd Atticus ſuum prænomen, atq; auunculi nomen ſeruo* Eutychidi *impoſuerit, atq;* T. *Cæcilium appellarit. In qua ſerui appellatione animaduertendum eſt, Eutychidem in cognomen fuiſſe uerſum, Quemadmodum etiam infra de Cæcilio Statio dicemus. Et de Q. Fabio Dionyſio inter nomina libertinorū apud arcum Septimij Imp. reperta hoc exemplū legitur.* Q. FABIVS DIONYSIVS. *Quòd aūt non ſit aliud nomen proprium familiæ, aliud gentilicium appellatū, tum ex ijs, quæ dicta ſunt, ſatis conſtat, tū etiā ex uerbis* Cornelij Nepotis, *qui in uita Pomponij* Attici *inquit. Sic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorū uirorū propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in alijs libris, ut* M. Bruti *rogatu Iuniā familiam à ſtirpe ad hanc ætatem ordine enumerauerit. Brutum, de quo meminit Cornelius, cognomen eſſe patet hoc exemplo ex dictis magiſtratuū inſcriptionibus ſumpto.* C. IVNIVS. C. F. C. N. BRVTVS. *Cum igitur poſt prænomē Iunius familiæ nomen ſequatur, deinde Brutus cognomen, fateri oportet Iuniū eſſe nomen, quod proprium dicitur. proprium dico non unius uiri, ſed totius familiæ.* M. *etiam* Antonius *ad Cic. ſcribens hoc idem innuit, cum inquit. Patere obſecro te pro rep. uideri geſſiſſe ſimultatem cū* P. Clodio *patre eius, non contempſeris hanc familiā. uidelicet Clodiorū. De agnomine uero mihi planè conſtat, nullum apud idoneos auctores inueniri. Quod .n. aiunt Cic. ſecundo de inuentione dixiſſe. Nomen autem cū dicimus cognomen quoq;, et agnomen intelligatur oportet. Id uocabulū agnomen, non fuiſſe à Cic. ſcriptum, eius rei ſatis efficax argumentum eſt. quòd multi manu ſcripti libri id nō habent, neq; alibi apud ipſum Cic. neq; apud alios probatos auctores inuenitur. eius præterea uocis ſignificatum, ut recte nōnulli animaduerterunt, potius, gentilicio nomini, quàm cognomini, uim uerbi intuentibus, conuenire uidetur. ut ſit, agnomen quaſi ex eadem agnatione. Ipſe etiam Cic. non ſemel dixit Scipionem cognomento Africanum: quod poſt Scipionis cognomen ei inditū fuit, quòdq; ex iſtorum opinione agnomentum, non cognomentum dici oportebat. Macrobius item in noſtrā ſententiam ſic inquit. Non aliter dicti Scipiones, niſi quod Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio Cognominatus, nomen ex cognomine dedit. Nec mirum ſi ex cognominibus nata ſunt nomina, cùm contra, & cognomina ex proprijs ſint tracta nominibus, ut ab* Aemilio Aemilianus. *Gellius item ait, Catoni Cenſorio natū eſſe filium cognomento Solonianum: quod illi fuit à Solonio patre matris datum. Appellabatur igitur* M. Porcius Cato *Solonianus. His exemplis conſtat* Aemilianum, *Africanum,*

Tr. R.
FM 348 U
AnF

Solonianum non agnomina,ſed cognomina appellari. Qui autem uolunt Africanum eſſe agnomen, dicant quæſo,Aemilianus deinde quo uocabulo nominabitur? Quod autem Macrobius ait,ex nominibus cognomina deduci,intelligendum id fieri, cum quis per adoptionem in alienam tranſit familiam,& proprium ſit uelut appellatiuum,ut Octauius Octauianus. hinc legimus in ſerie Conſulum duos fratres ſimul Coss. fuiſſe. exemplum ſubieci.

L. MANLIVS. L.F. L. N. ADINVS. FVLVIAN. Q. FVLVIVS. Q. F.M. N.FLACCVS
HEI. FRATRES. GERMANI. FVERE.

Fuluius enim à L.Manlio adoptatus,retinens nomen gentilicium,Fuluianus cognominatus eſt,in alienamq; familiam cùm tranſiſſet,potuit cum Q. Fuluio fratre Conſulatum obtinere. Propria aũt nomina non ſolum,ut ait Macrobius,ex cognominibus,ſed etiam ex prænominibus in us finitis fieri,teſtimonio eſt Sextius nomen familiæ à Sexto deductum, et Quinctius à Quinto, Titius à Tito, Marcius à Marco, Poſtumius à Poſtumo,Aulius ab Aulo.Quibus interponitur I ut gentiliciorum nominum regula ſeruetur, & alterum ab altero diſcernatur. Iam uero ad eas, quas ſupra diximus,obſeruationes tranſeamus. ¶ Prænomina apud priſcos XVI.eſſe inuenio.IX. in ius,& VII.in us deſinentia. Ea hæc ſunt.

AP.	Appius.	N.	Numerius.	A.	Aulus.	Q.	Quintus.
C.	Caius.	P.	Publius.	CN.	Cneus.	SEX.	Sextus.
L.	Lucius.	SER.	Seruius.	D.	Decimus.	T.	Titus.
M'.	Manius.	SP.	Spurius.	M.	Marcus.		
TI.	Tiberius.						

TI. in familia Coruncaniorum,Corneliorum,Claudiorũ,Villiorum,& Semproniorum in omnibus ferè codicibus per ſolum T perperam ſcriptum inuenitur. Sed quod diximus prænomina XVI. tantum eſſe, de ijs prænominibus intelligas uelim, quæ in frequentiori uſu erant. Nam Agrippa,Cæſo,Vopiſcus,Voluſus,Poſtumus,Vibius,Opiter,Volero licet prænomina quandoq; uideantur,tamen aut ſingularia ſunt,aut non ante Imperatorum ætatem in uſu erant. Vibius in monumentis antiquis modo prænomen,modo uerò gentilicium inuenitur. Mamercum autem Oſcum fuiſſe prænomen, & Tallũ Sabinum, auctor eſt Sex. Pom.Idem ait, Quintiporem,Marciporemq; ſeruilia eſſe nomina à prænominibus dominorum deducta, Numamq; Pompilium, atq; Tullium Hoſtilium binomina. Sed quòd Numerius ſit prænomen, aſſerit Var. ſecundo analogiæ ubi ait eſſe Marcum,& Numerium,at Marcam, & Numeriam non eſſe. Sex.Pom. innuit Numerium familiæ Fabiorum peculiare prænomen fuiſſe. Sic enim inquit. Numerius prænomen nunquam antea fuiſſe in patritia familia dicitur, quamuis Fabius,qui unus poſt ſex et trecentos ab Etruſcis interfectos ſuperfuit, inductus magnitudine diuitiarum uxorem duxit Otacilij,ut tum dicebatur,filiam : ea conditione,ut qui primus natus eſſet,prænomine aui materni Numerius appellaretur.Inuenio tamen Numerium,primamq; huius nominis literam etiam in alijs familijs prænomen eſſe. Illius exemplum eſt apud Cic. ſecundo ad Atticum ubi inquit. Numerium Numeſtium libenter accepi in amicitiam : huius in ſerie Conſulum huiuſmodi. L.SEXTIVS. SEX.F. N. N. SEXTIN. LATERAN. ubi an prius N pro Numerio ſit poſitum, in medio relinquo. Quod Manius item ſit prænomen Var. quinto de lingua latina oſtendit his uerbis. Cõmentarium indicat uetus inquiſitionis M. Sergij Manij filij Quæſtoris. Quod prænomen à Marco diſtinguitur ſola apoſtrophe, hoc modo M'. Et Manium ſignificare ex eo conijcimus,quod apud Gelliũ, et Cic. de Sen. Manius Curij Dentati prænomen omnibus ſuis literis ſcriptum,in eiuſdem Curij triumpho, hoc modo M'. ſcalptum eſt. Sciendum eſt autem quòd apud priſcos nullum ferè prænomen integra dictione ſcribebatur, ne inter ipſum, & nomen gentilicium dubium oriri poſſet. Sed de prænomine hactenus. ¶ Gentilicia autem nomina in ius ſemper deſinunt. Imperatorum tamen ætate hanc regulam nõ iugiter ſeruatam eſſe non nulla ſunt exempla,& in ſerie Conſulum hoc. C.Norbanus Flaccus, cuius nomen gentilicium non in ius, ſed in us terminatur. Sed multo plura à conſuetudine Latini ſermonis diſſona paulatim inualuiſſe uidẽtur, poſtquàm ex barbaris etiam nationibus Imperatores creari cœperunt. Nam multa hominum turba ex eiſdem regionibus,ex quibus ipſi Imperatores originem ducebant,in urbem confluente, illius commercio linguam latinam contaminatam,& in barbaram propemodum uerſam eſſe,multis argumentis intelligi poteſt. & Sex. Pom. his uerbis teſtatur. Latine loqui à Latio dictum eſt, quæ locutio adeo eſt uerſa, ut uix ulla pars eius maneat innoxia. Quanq̃ quædam, quæ aliter quam in ius terminantur, cognomina fuiſſe nõ abnuerim. Quæ cum in quibuſdam familijs in frequentiori uſu eſſent, quàm gentilicia,pro proprijs nominibus ſunt habita.ut M. Agrippa,cuius proprium nomen erat Vipſanius,ut teſtatur Cornelius Nepos in uita

Pomponij Attici. ¶ Cognomina autem multiplicem habent deſinentiam, ita tamen, ut nullum in ius deſinat, præter Pius in familia Metellorum, in quo uerbo I neceſſariò manſit, ne ſi eſſet eliſum, aliud ſignificaret. Nam & Statius, quod interdum cognomen inuenitur, ſeruile id nomen eſt. Gellius, Statius inquit, ſeruile nomen fuit. pleriq; apud ueteres ſerui eo nomine fuerunt. Cæcilius quoq;, ille comœdiarum Poeta inclytus, ſeruus fuit: & propterea nomen habuit Statius. ſed poſtea uerſum eſt quaſi in cognomentum, appellatusq; Cæcilius Statius. Hoc idem aſſerit etiam Cic. ad Att. ſic inquiens. De Statio manumiſſo, & nonnullis alijs rebus angor equidem, ſed prorſus occallui. Cognominum autem deſinentiæ tot ſunt, quot ſunt prænomina. Quæ ſunt hæ. a ut Naſica. i ut Frugi. o ut Labeo. as ut Laenas. es ut Gurges. ar ut Cæſar. is ut Maluginenſis. er ut Pulcher. or ut Curſor. ex ut Caudex. ox ut Venox. us ut Geminus. os ut Nepos. ix ut Felix. on ut Serapion. ns ut Aruns. en ut Cornicē. Quod ſingulare uidetur, ut etiam diximus de quibuſdam prænominibus. Cognomina autem ſolo caſu fieri ait Macrobius his uerbis. Nec honor, nec iniuria, ſed caſus facit hæc nomina. Fuere autem etiam uiri Conſulares qui cognomine carebant, ut TI. Coruncanius, Q. Opimius, C. Marius, pluresq; alij. Tamen patricij, ut plurimum, unum obtinebant: multi etiam duo, ut L. Manlius, Vulſo, Longus. Nonnulli etiam tria adepti ſunt, ut de Scipione ſupra exemplum habetur. Cognomina in filios, nepotèsue tranſiuiſſe teſtatur Cic. in ſomnio Scipionis ubi inducit, Africanum ſuperiorē inferiori loquentem his uerbis. Carthaginem hoc biennio Cos. euertes, eritq; cognomen hoc tibi per te partum, quod habes adhuc hæreditarium à nobis. Et Gellius. Poſteri, inquit, eius Torquati ſunt cognominati ab hoc T. Manlio. Cognomines autem dicuntur, qui eiusdem ſunt nominis. auct. Sex. Pom. Idem ait fœminas quoq; prænominibus eſſe appellatas, teſtimonioq; eſſe Cæciliam, & Tarraciam, quæ ambæ Caiæ ſolitæ erāt appellari, Item Luciam, et Titiam. Poſtea tamē ita diſcerni cœpere, ut prima nomine, uel cognomine familiæ appellaretur, ut Clodia, Flauia, Attica. Secunda, et Tertia ex ordine naſcentium numero diſcernerentur. Propterea Var. ſecūdo analogiæ poſtq̄ oſtendit in ſeruis gentilicia analogiæ non ſubeſſe, ſubdit. In noſtris nominibus, qui ſumus in latio, & liberi neceſſaria, atq; ibi apparet, ac dicitur Terentius uir, Terentia fœmina, Terentium genus (tertium genus legendū puto) in prænominibus non fit item, quod ad hæc inſtituta ad uſum ſingularia, quibus diſcernerentur nomina gentilicia, ut à numero Secunda, Tertia, Quarta: in uiris, ut Quintus, Sextus, Decimus. Sic ab alijs rebus, cum eſſent duo Terētij, aut plures, diſcernēdi cauſſa, ut aliquid ſingulare haberent, notabant. Forſitan ab eo, qui mane natus diceretur, ut his Manius eſſet, qui Luci Lucius. E quibusq; cùm item cecidiſſet fœminis proportione appellata declarant prænomina antiqua Mania, Lucia, Poſthuma. Hactenus Var. Cur autem non dicatur Secundus Fabius, Tertius Fabius, Quartus Fabius, ratio uideri poteſt, quod hæc nomina diſcernendi, cauſſa fœminis iam attributa erant. Nam in uiris ſequitur Quintus, Sextus, Decimus. Cur non Septimus, Octauus, adhuc quæro. Macrob. etiam fœminas numero diſtinctas fuiſſe innuit his uerbis. Equidem quo melius emptum ſciatis comparauit Seruilia hunc fundum Tertia deducta. Filia enim Seruiliæ erat Iunia Tertia M. Iunij Bruti ſoror, & Craſſi uxor. Liuius, Calpurnius Piſo, inquit, necatus à Quarta Hoſtilia uxore dicebatur. Si duæ tantum erant, una maior, minor altera dicebatur. ut Octauia maior, Octauia minor. At ſi ex diuerſis parentibus natæ eiusdem erant nominis, non numero, ſed patris cognomine diſcernebantur. ut Liuia Rutilia, Liuia Druſilla, Liuia Auguſta, Liuia Horeſtilla. Sin duæ, uel etiam plures idem nomen, et cognomen habebant, diſcernendi cauſſa aliquod ſingulare adijciebatur, ut tandem ſcires, quam te intelligere opporteret, ut Cæcilia Q. Cretici filia Metella Craſſi, hoc eſt, Cæcilia uxor Craſſi, & Q. Cæcili Metelli filia. Craſſi autem adijcitur, quia fuit etiam Metella Pompei, Sullæ, & Lentuli, de qua meminit Cic. ad Att. Fuere autem fœminæ nonnullæ quæ cognomen habuere, ut Liuia Medullina, cui cognomen Camillæ erat, ut teſtatur Suet. in D. Claudij uita. Et Metellus Celer Clodij ſororem habuit uxorem, cui cognomen Quadrantiæ inditum fuiſſe, ſcribit Plut. in uita Cic.

Pag. 1. uer. 46. ex cognomine poſteris dedit. uer. 49. Solonianus.

Actus quid.21.
Aditus capitolij quot.20.
Aedes ſacræ quæ.28.
Aequimelium.51.
Aerarium ubi.21.41.
Agger Tarquinij.6.85.
Agon.104.
Ager Lucullanus.96.
Agonalia.104.
Alba.1.
Albula.104.
Almon.70.
Alta Semita.89.
Ambitus quid.89.
Ambitus urbis.5.6.8.9.11.
Ambulationes Octauij.18.
Ambulatio Craſſipedis.16.
Amphiteatrum quid.72.
T. Veſpaſiani.78.
Statilij Tauri.72.
Claudij imp.77.96.
Angiportus Cliui Capitolij.20.
Antrum Fauni & Pici.67.
Antrum Cyclopis.78.
Anio flu.115.
Apodyteria.69.
Aquæ urbis.76.
Aqua ex Tiberi Ro. uſos eſſe. 72.
Aquæ ductus cur inuenti.72.
Aquarum utilitas.72.
Aquarum libra.73.
Aquæ piſcinis exceptæ.73.
Aquæ ſignino purgabantur.73.
Aquarũ ductuũ ſtruẽdi mod⁹. 73.
Aquarum menſura.73.
Aquas deducendi ius.74.
Aqua caduca quæ.74.
Aquarum uenditores.74.
Aquarum Vectigal.74.
Aquarum ius non tranſit ad emptorem.74.
Aquarum Curatores.74.75.
Aquarũ Procurator.74.
Aquarũ fiſtularũ collocatio.74.
Aquarũ Calix.74.
Aquarũ Caſtellum.71.74.
Aquarum Lacus.75.
Aquariorum cura.75.
Aquas Oletantium pœna.75.
Aquas ſurripientiũ pœna.75.
Aquarum reditus.75.
Aquarũ Familiæ duæ.75.
Aquarum Tutela.75.
Aquarũredẽptorũ Cura et ius.75
Aquarum ductus trãs tiberim deriuati.76.
Aquarũ ductuũ ruinæ cauſa. 76.
Aquarum ductus duplices.76.
Aquarum ductus ex ſaxo quadrato.76.
Aquarum ductus à Gotthis inſtaurati.76.
Aquarũ oĩum quot Quinariæ.76
Aqua Appia.17.118.
Auſeia.83.
Auguſta.110.
Anio uetus.76.117.
Anio Nouus.76.117.
Alexandrina.104.
Alſietina.110.
Claudia.76.
Iulia.83.
Martia.82.
Mercurij.119.
Sabatina 112.
Tepula.83.
Traiana.76.
Virgo.83.96.
Ara Accæ Larentiæ.53.
Appollinis.119.
Aij.32.
Cæſaris.37.
Conſi.3.61.
Ditis Patris.104.
Febris.36.
Herculis.3.56.
Iunonis Iugæ.31.
Iouis Elicij.67.
Iouis Inuentoris.66.
Iouis Viminei.87.
Iouis Piſtoris.24.
Maxima.56.
Martis.17.
Malæ Fortunæ.85.
Murceæ.67.
Neptuni.100.
Saturni. 20.21.
Septimiana.17.
Arcus, & Fornices.
Camilli.94.
Conſtantini.67.
Domitiani Imp.97.
Fabianus.42.
Gratiani.104.
Gordiani.82.
Gallieni.82.
Horatij Coclitis.59.
L. Septimii.38.53.
Romuli.32.
Sertinii.61.
Traiani.93.
Tyberii Cæſ.101.
Veſpaſiani.47.
Area Capitolina.95.
Area Flaminij.95.
Armamentarium.78.
Armiluſtrum.65.
Argiletum.51.
Argiletum Imum.50.
Arx Capitolii.23.
Aſylus.19.52.
Atrium Capitolij.24.
Libertatis.67.
Mineruæ.43.
Palatij.33.
Pompeii.101.
Scauri.34.
Titi Imp.79.
Traiani.92.
Veneris.48.
Veſtæ.30.
Auguratorium.36.
Auentinus Mons.65.
Auentinus cur ominoſus.6.
Auentini ambitus.6.

B

Baſilica quid, et cui uſui.43.
Aemilia.63.
Caii & Lucii.82.
Opimii.34.
Portia.43.
Pauli Aemilii.41.
Sempronia.52.
Seſimini.85.
Balnea quæ.69.
Balnearũ genera.69.
Balnea Penſilia.69.

Pauli Aemilii.88.
Palatinæ.35.
Bibliotheca Auguſti.35.
Maiorum.34.
Octauiæ.94.
Traiani.93.
Vulpia.88.
Buſta Gallica.49.

C

Capitolium unde.18.
Capitolium à quo extructū.18.
Capitoliū ex ſaxo quadrato.18.
Capitoliū quoties arſit.18.
Capitoliū à quib. inſtauratū.19.
Capitolij Limina ænea.18.
Capitolij Tegulæ inauratæ.18.
Capitolium Vetus.89.
Campus Agrippæ.94.
Exquilinus.85.
Flaminius.99.
Floræ.101.
Martius.5.94.
Martialis.78.
Sceleratus.90.
Tiberinus.94.
Viminalis.88.
Vaticanus.17.
Capena Ciuitas.16.
Capita Bubula.36.
Caput æneū Commodi.26.
Carcer Tullianus.38.
Carcer Pl. Ro. 51.
Caſa Fauſtuli.34.
Caſa Romuli.19.36.
Caryatides.102.
Caſtra Peregrina.72.
Caſtra Prætoria.10.119.
Caſtrū Cuſtodiæ.116.
Caſtellarius.74.
Carinæ.79.
Cella Concordiæ.28.
Iouis.22.
Iunonis.22.
Mineruæ.22.
Cenatio Iouis.36.
Circus quid, & unde.59.
Circus cui uſui.59.
Alexandri.104.
Caracallæ.119.
Floræ.91.
Flaminius.99.
Intimus.63.
Maximus.59.
Neronis, & Caij.111.
Clauus Annalis.22.
Claudiani titulus.92.
Cliuus Capitolinus.20.
Publicus.66.
Suburranus.82.
Victoriæ.4.
Vrbicus.84.
Clitelæ.114.
Cloaca.106.
Cloaca Max.106.
Clypeus Martis.25.
Cœlius Mons.71.
Cœliolus.70.
Coloſſeus unde.78.
Coloſſus quid, & unde.78.
Apollinis.35.
Martis.100.
Neronis.84.
Iouis.101.
Comitium.37.43.
Columna Antonini.95.
Bellica.98.
Cæſaris.45.
C.Duellij.42.
C.Mœnij.42.
Lactaria.50.
Mænia.44.
P.Mancini.63.
Roſtrata.25.
Traiani.93.
Columnæ areæ quatuor.25.
Collis Hortulorum.91.
Compita urbis quot.10.
Conditorium.89.
Conſualia.61.
Cremera Flu.4.
Curia quæ.28.
Calabra.19.
Hoſtilia.28.43.71.
Nouæ.44.
Octauiæ.50.
Pompei Magni.101.
Saliorum.36.
Veteres.3. 28.43.79.
Curiarum duo genera.28.

D

Deum unum tantum.36.
Dies Comitiales.43.
Digitus quid.73.
Digitus Rotundus.73.
Digitus Quadratus.73.
Diribitorium.94.
Diuidiculum.74.
Doliola quæ.43.
Domus urbis Romuli.4.
Anci Martij.47.
Auguſti.36.
Aeliorum.82.
Balbini.81.
Catilinæ.34.
Ciceronis duæ.36.
Caſſij.49.
Calui Oratoris.36.
Cæſaris.36.45.86.
Corneliorum.88.
Claudij Centimali.77.
C.Aquilii.87.
Coruina.93.
Fl.Sabini.89.
Faberij ſcribæ.67.
Gordiani Imp.82.
Hortenſij.36.
Itali regis.67.
Iunij Senatoris.78.
L.Amerimni.32.
Lateranorum.72.
Læliæ.86.
L.Craſſi.36.
Manlij.23.
Milonis.20.
M.Flacci.36.
M.Antonij.49.
Mamurræ.77.
Moenij.43.
Martialis.91.
Numæ.30.
Neronis.84.
Octauiæ.94.
Ouidij poetæ.32.
Publicolæ.34.

Pompei tres.62.81.
Phylidis.67.
P.Africani.52.
Pom.Attici.89.
Pincij Senatoris.91.
Q.Catuli.36.
Q.Ciceronis duæ.81.
Romuli.36.
Ser.Tullij.35.84.
Scauri.34.
Salluſtij.89.
Syllæ.36.
T.Tatij.23.
Tarquinij Priſci.32.
Tarquinij Superbi.30.
Tiberij Imp.36.
Tetricorum.78.
T.Clau.Clypti.78.
Traiani.66.
Titi Veſpaſiani.79.
Viturbij.37.
Vani.37.
Virgilij Poetæ.85.
E
Emporium.63.
Epulones.65.
Equiria.94.
Equus Fidiæ.89.
Cæſaris.43.
Conſtantini.43.
Domitiani.40.
Praxitelis.89.
Traiani.92.
Euripus.59.
Exquiliæ.79.
F
Fauiſſæ.24.
Faſti in æde Herculis.100.
Feretrius Iupiter.19.
Ficus Ruminalis.31.45.
Figuli ubi.63.
Figulorum collegia quot.63.
Fiſtulæ ſolutæ.74.
Flora.91.
Forum Auguſti.47.
Archimorij.91.
Boarium.52.
Cupedinis.57.
Cæſaris.48.
Esquilinum.85.
Latium.37.
Magnum.37.
Neruæ.48.
Olitorium.50.
Piſcarium.56.
Romanum.37.
Suarium.94.
Salluſtij.89.
Tranſitorium.48.
Traiani.92.
Fons Cœruleus.76.
Fons curtius.76:
Fons Piconia.83.
Fons Fauni,& Pici.67.
Foſſa.Quiritium.5.6.
Fraſcatum.96.
G
Gabii.118.
Galicanum.16.
Germalus.34.
Græcoſtaſis.33.
H
Heretum.114.115.
Hippodromus.113.
Hylerna.65.
Horrea Po.Ro.17.63.
Horti Anſiniani.117.
Cæſaris.110.
Domitiæ.89.
Epaphroditiani.84.
Galbæ Imp.120.
Mecœnatis.85.
Martialis.111.
Neronis.111.
Pallantiani.84.
Salluſtij.89.
Terentiani.119.
I
Ianiculus Mons.18.
Ianiculum.109.
Ianus Geminus.40.
Ianus ſeptimianus.17.
Ilex Sacra.111.
Inſulæ Tiberinæ origo.107.
Iugerum quid.21.
Iuturna.96.
Iuno Moneta.23.
Iupiter Opt.Max.22.
L
Laurentalia.10.
Latomiæ.38.
Lacus Iuturnæ.96.
Lacus Curtius.40.
Lauacra uirilia.69.
Lauacra Muliebria.69.
Lauacrum Agrippinæ.87.
Lauacrum Decij Imp.66.
Leuicanum.118.
Lemonia tribus.120.
Leges à Romulo latæ.26.
Libri Sibyllini ubi ſeruati.22.
Lignarij ubi.63.
Literæ Hieroglyphicæ quæ.61.
Lituus Romuli.36.
Lychnuci.35.
Locus Palladij.35.
Locus Mercurio ſacer.119.
Lupercal.31.
Lupercalia.31.
Lupanaria.62.
Lucullanus Ager.96.
Lucus Aſyli.119.
Aegeriæ.119.
Camœnarum.16.119.
Exquilinus.82.
Fagutalis.84.
Honoris.119.
Iunonis Lacinæ.85.
Petilinus.14.
Querquetulanus.85.
Veſtæ.30.
Lucaria feſta.115.
Ludi Megalenſes.35.
Ludi Piſcatorij.110.
Ludi Circenſes.59.
Ludi Conſuales.61.
Lupi Piſces ubi capiebãtur.107.
M
Manſiones Albanæ.72.
Macellum Magnum.78.
Macellum Liuianum.82.
Mauſolæum Aug.97.
Malum Punicum.89.

Manalis Lapis.119.
Menſura urbis.11.
Metæ in Circo.59.
Meta Sudans.78.
Milliarium Aureum.40.
Miagirus Deus muſcarum.55.
Montes Vrbis ſeptē.10.
Montium Diuiſio.11.
Montes ruderib. creuiſſe.73.
Mons Apollinis, & Clatræ.89.
Citatorum.95.
Capitolinus.18.
Murceus.65.
Querquetulanus.71.
Romuleus.33.
Remurius.65.
Saturnius.1.4.18.
Tarpeius.18.
Vaticanus.111.
Moles Hadriani.113.
Muri ex ſaxo quadrato.5.18.
Murorum extenſio.8.
Muri reſtituti.8.
Muri an in priſcis fundamētis.8.

N

Natatoria.69.
Naualia ubi.11.105.
Naumachia Circi max.60.
Cæſaris.110.
Domitiani.97.
Neronis.111.
Nemus Alexandri Imp.104.
Noſſocomium.108.

O

Obeliſcus quid.61.
Obeliſcus cur inuentus.61.
Obeliſcus ex quo lapide.62.
Obeliſcus á quo inuentus.62.
Obeliſc⁹ primus Ro. aduect⁹.62.
Obeliſcus in Circo max.62.
Campi Martij.62.97.
Vaticani, Caij. Imp.62.111.
Ad Mauſolæū Aug. duo.62.98
In Hortis Salluſtij.62.89.
In Circo Caracallæ.119.
Extra P.S. Laurentij.117.
Officinæ Monetæ.23.41.
Officinæ Minij.91.
Ouilia.95.

P

Pagus Lemonius.120.
Palladium ubi.35.
Palantium.1.
Palus Caprea.104.
Palatinus Mons.35.
Palatium unde.33.
Antonini Pij.95.
Conſtantini.69.72.
Caracallæ.69.
Decij Imp.87.
Dioclitiani.88.
Licinianum.82.
Neruæ.48.
Pincij Senatoris.14.
Seſorianum.72.
Palatiar ſacrificium.37.
Pantheon.102.
Penates qui.22.
Pila Oratia.43.
Pila Tiburtina.91.
Piſcina Publica.70.
Pyramides unde.63.
Pons Ceſtius.109.
Caligulæ in foro.38.
Campi Martij.95.
Fabricius.108.
Hælius.109.
Ianiculenſis.109.
Lepidi.106.
Lucanus.117.
Mamæus.117.
Numentanus.115.
Palatinus.106.
Miluius.109.
Herculis.108.
Sacer.106.
Sublicius.5.106.
Salarius.115.
Triumphalis.18.109.
Pomerium quid, & unde.9.
Pomerium urbis Romuli.3.
Pomerium á quibus ꝓpagatū.9.
Pomerium á quib. propagari po= terat.6.9.
Pomonal.120.
Portæ Iani.5.
Portæ urbis, quot.10.
Portæ urbis Romuli.3.4.
Porta Agonenſis.14.
Aurelia.17.
Carmentalis.4.
Collatina.14.
Collina.14.
Cœlimontana.15.
Capena.16.
Catularia.10.
Exquilina.15.
Flumentana.14.
Figulnenſis.10.
Ferentina.16.
Fontinalis.17.
Gabiusa.16.
Ianualis.4.
Labicana.11.15.
Latina.16.
Lauernalis.10.
Mutionis.4.11.
Mugiona.4.
Munutia.10.
Neuia.15.
Naualis.17.
Pandana.4.
Palatij uetus.33.
Piacularis.10.
Quirinalis.14.
Querquetulana.15.
Romana.4.
Romanula.11.
Ratumena.10.
Raudusſcula.10.
Rarana.117.
Scelerata.4.
Saturnia.4.
Saginalis.10.
Salutaris.10.
Stercoraria.10.20.
Trigemina.6.16.
Triumphalis.18.
Viminalis.14.
Porticus Aemilia.63.
Antonini Pii.95.
Concordiæ.28.
Conſtantini.24.
Circi Max.59.

Cn. Octauij. 100.
Corinthia. 100.
Fauſtinæ. 42.
Fori Auguſti. 48.
Fori Neruæ. 48.
Fori Traiani. 92.
Liuiæ. 45.
Metelli. 24.
Mercurij. 99.
Neptuni. 95.
Octauiæ. 50. 100.
Pompei. 101.
Panthei. 102.
Q. Catuli. 36.
Quirini. 89.
Traiani. 92.
Veneris Erycinæ. 114.
Prata Mucia. 110.
Prata Flaminia. 99.
Prata Quintia. 113.
Prædiolum Iul. Pauli poetæ. 11
Poſimurum quid. 9.
Puteus Probæ. 96.
Puteus aquæ ſalientis. 88.
Puteal Libonis. 42.

Q

Querquetum. 15.
Quirinalis Mons. 88.
Quinaria fiſtula unde. 73.

R

Regiones Vrbis. 10.
Regia Numæ. 30.
Remoria. 66.
Riuus Herculaneus. 70. 117.
Roma ubi, quando, et à quibus cõdita. 2.
Roma quadrata. 3. 35.
Romæ primi cultores. 1.
Roſtra Vetera. 44.
Roſtra Noua. 38.
Rumon. 104.
Rupes Tarpeia. 21.

S

Sangus Deus. 11.
Salinæ. 17. 59. 63.
Saturnium oppidum. 4. 18.
Saturnij. 20.
Saxum Carmentæ. 23.
Saxum Tarpeium. 18.
Sacrarium Numæ. 51.
Sacrarium bonæ Deæ. 119.
Scalæ Annullariæ. 36.
Scalæ Gemoniæ. 66.
Septem Salæ. 81.
Septizonium Seueri. 68.
Septizonium alterum. 68.
Seiuges inaurati. 25.
Senaculum. 19. 28. 34.
Senaculum Mulierum. 90.
Senacula quinque. 29.
Senatuscons. ubi poterat fieri. 28.
Secretarium Po. Ro. 40.
Sepulcrum Accæ Larentiæ. 10.
Argi. 51. (53.
Archiæ poetæ. 120.
Africani. 120.
Britanici. 98.
Bacchi. 116.
C. Ceſtij. 63.
Cæcilij Statij Poetæ. 111.
Collatini. 119.
C. Poblicij. 93.
Druſi. 98.
Enny Poetæ. 120.
Fauſtuli. 45.
Gallieni Imp. 120.
Hircij. 98.
Hadriani. 113.
Iuliæ. 98.
Iliæ. 98. 115.
Liciny Tonſoris. 115.
Marcelli. 98.
Marij. 115.
Mariæ uxoris Honorij. 112.
Metellæ. 120.
Metellorum. 119.
M. Vlpij. 98.
Neronis. 91.
Numæ Pomp. 110.
Panſæ. 98.
Pomp. Attici. 120.
Q. Cæcilij. 120.
Romuli. 45.
Remi. 66.
Sullæ. 98.
Scipionum. 113. 119.
Septem Epulonum. 113.
Seruiliorum. 119.
Sororis Horatiorum. 120.
T. Tatij. 67.
Veſtalium. 30.
Sepulcrorum forma uaria. 85.
Sepulcrorum publicus locus. 85.
Septa Campi Martij. 95.
Sicilia locus in Palatio. 36.
Silicarij. 75.
Sylua Laurentum. 67.
Sororium Tigillum. 49.
Spoliarium. 78.
Spelunca Caci. 66.
Statuæ, Simulacra, Signa, & Imagines.
Actij Nauij. 25. 44.
Apollinis. 25. 28. 35. 36. 48.
Apollinis eburnea. 48. (50.
Aeſculapij. 28. 50.
Aſtragalizontium. 79.
Actij Poetæ. 119.
Achillis. 100.
Alexãdri Magni. 48. 50. 101.
Ariadnæ. 62.
Auguſti. 42. 98.
Antonini Pij. 95.
Alcibiadis. 43.
Aemilij pueri. 25.
Anſeris argentea. 23.
Annij Fecialis. 30.
Boni Euentus. 25.
Bonæ Fortunæ. 25.
Batti. 28.
Britanici. 36.
Canis. 22.
Cupidinis. 50. 112.
Cete. 100.
Cn. Octauij. 44.
Chori. 100.
Cadmi. 101.
Caſtoris. 21. 48.
Cereris. 28.
Caſſandræ. 34.
Coruini. 48.
Cæſaris. 42. 108.
C. Fulcinij. 44.
Corneliæ. 25.

Claudiani. 92.
Camilli. 44.
Calypſus. 101.
Caſſij 49.
Conſtantini. 27.
Cleopatræ. 112.
Deorum Noxiorum. 22.
Dianæ. 28. 35. 50. 36.
Delphinum. 100.
Equi Fidiæ. 89.
Equi Praxitelis. 89.
Equi Cæſaris. 49.
Europæ. 101.
Fortunæ. 56.
For. Muliebris. 119.
Floræ. 38.
Fabij. Max. 25.
Heſionis. 50.
Herculis. 25. 50. 102.
Herculis ærea. 25. 27. 55.
Herculis Tunicati. 44.
Herculis Triumphalis. 55.
Hygiæ. 28.
Hippocampi. 100.
Hermodori. 43.
Hor. Coclitis. 43.
Hialysij. 45.
Iouis. 21. 25. 28.
Iouis Imperatoris. 22.
Iouis Tonantis. 25.
Iouis ærea. 23.
Iani. 25. 40. 48.
Iunonis. 28. 50.
Iugurthæ aurea. 25.
Lepidi. 44.
L. *Bruti.* 25.
L. *Roſcij.* 44.
Latonæ. 28. 50.
Ludienis. 47.
Liberi patris. 50. 62.
Lupæ. cum Ro. et Re. 27.
Laocoontis. 79. 112.
Leonis lapidei. 45.
Muſarum. 50.
Mineruæ. 40. 50. 56. 102.
Martis. 28. 119.
Mercurij. 28.
Metelli. 25.
Marforij. 40.
M. *Aurelij.* 26.
Minutij Augurini. 17.
Marſyæ. 34.
Nemeſis. 25.
Numeriani Imp. 35.
Nili. 26. 112.
Numæ. 25.
Nympharum duarum. 50.
Nereidum. 100.
Proſerpinæ. 22.
Pollucis. 21. 48.
Pudicitiæ. 56.
Priſtis. 100.
Phorci. 100.
Philippi Mac. 50.
Pithagoræ. 43.
Pretidum. 35.
Q. Marci Tremuli. 38.
Q. Ciceronis. 49.
Regum omnium. 25.
Rheni. flu. 40.
Romuli. 112.
Remi. 112.
Satyrorum quatuor. 50.
Sciæ. 61.
Statæ Matris. 42.
Siluani. 41.
Sibyllæ. 44.
Sibyllæ Tiburtinæ. 115.
Scipionis. 25.
Scipionis Africani. 120.
Sp. Nautij. 44.
Syllæ. 25. 44. 45.
Ser. Tully. 25. 57.
Senis cum lyra. 22.
Tigris. 26.
Tritonum. 41.
Thetidis. 100.
Tulij, Cœlij. 44.
Trebij. 25.
Tiberis. 112.
Tiberij Imp. 78.
Tauri in fo. Bo. 3. 52.
Theſei. 25.
Victoriæ. 22. 28. 48.
Veiouis. 19. 23.
Veneris. 37. 45. 49. 50. 100. 102. 112.
Veneris Cloacinæ. 43.
Veneris Erycinæ. 114.
Varronis. 35.
Stagna Neronis. 78.
Suburra. 86.
Sublices. 106.
Suburbanum Phanoti. 116.
Suburbanum Philidis. 119.
Subuelia. 34.

T

Tabula uictoriæ Meſſallæ. 44.
Victoriæ Scipionis Aſiatici. 25.
Mancini. 43.
Iugurthæ. 25.
Raptus Proſerpinæ. 22.
Imaginis Belli. 48.
Caſtorum, & Victoriæ. 37.
Aiacis, & Medeæ. 49.
Tabularium. 26.
Tabularum Curatores. 26.
Tabulæ legum tria. M. 26.
Fœderũ Carthaginienſium. 22.
Ciuitatis datæ Equitibus Campanis. 38.
De rebus geſtis à Clodio. 26.
Aenea quæ in templo Lateran. extat. 9.
Tabernæ Argiletanæ. 52.
Argentariæ. 43.
Bibliopolarum. 52.
Cæditiæ. 119.
Decem. 86.
Laneæ. 52.
Meritoria. 104.
Nouæ. 43.
Quinquæ, 43.
Septem. 43.
Tres. 119.
Tabernola. 82.
Templa, Aedes ſacræ, Delubra, Sacella, Fana.
Templum quid. 28.
Apollinis. 35. 36. 88. 89. 99. 111.
Aij Dei. 32.
Auguſti. 38.
Apis. 90.
Aeſculapij. 107.

Bellonæ. 98.
Bacchi. 116.
Bonæ Deæ. 65.
Boni Euentus. 102.
Bruti Callaici. 100.
Carmentæ. 4. 51.
Conſi. 53. 61.
Concordiæ. 20. 22. 24. 28. 33. 34.
Cereris. 62. 114.
Caſtoris. 37. 100.
Cæſaris. 37.
Carnæ Deæ. 77.
Claudij Cæſ. 77.
Camœnarum. 16. 119.
Dianæ. 66. 70.
Deæ Viriplacæ. 36.
Fauſtinæ. 42.
Fauni. 72. 108.
Felicitatis. 85.
Febris. 36.
Floræ. 62. 90.
Fidei. 22. 35.
Fortunæ. 21. 85.
For. Equeſtris. 101.
Fortis Fortunæ. 56. 109.
For. Maſculæ. 56.
For Muliebris. 119.
For. Malæ. 85.
For. Obſequentis. 24.
For. Primigeniæ. 24. 56. 90.
For Proſperæ. 56.
For. Paruæ. 56.
For. Publicæ. 88.
For. Virilis. 57
Gentis Flauiæ. 90. 97.
Herculis. 55. 65. 90.
Herculis Cuſtodis. 100.
Herculis Muſarum. 100.
Herculis Victoris. 55.
Heliogabali. 42.
Honoris. 70. 90. 114.
Iouis. 89. 208.
Iouis Cuſtodis. 19.
Iouis Feretrij. 19.
Iouis Opt. Max. 21.
Iouis Capitolini. 21.
Iouis Sponſoris. 24.
Iouis Statoris. 29. 100.
Iouis Tonantis. 20.
Iouis Victoris. 36.
Iunonis. 21. 50. 89. 99.
Iunonis Lucinæ. 97.
Iunonis Monetæ. 23. 67.
Iunonis Matutæ. 50.
Iunonis Reginæ. 66.
Iunonis Soſpitæ. 34.
Iani. 4. 5. 40. 48. 50. 53.
Iuuentutis. 61.
Iſidis. 70. 93.
Iuturnæ. 96.
Larum. 3. 36. 47. 95.
Libertatis. 24. 36. 67.
Lunæ. 47. 67.
Liberi. 62.
Liberæ. 62.
Mentis. 24.
Martis. 16. 70. 99. 111. 119.
Martis. Vltoris. 48.
Matutæ. 56. 67.
Mercurij. 62.
Mineruæ. 21. 67. 89. 94.
Matris Deorum. 35.
Murtiæ. 56. 65.
Marianum. 82.
Neptuni. 61. 88. 95. 100. 104.
Neniæ. 115.
Orci. 35.
Opis. 24.
Pacis. 45.
Pietatis. 51. 96.
Pudicitiæ. Patriciæ. 56
Pudicitiæ Plebeiæ. 56.
Penatium. 35.
Pollucis. 37.
Proſerpinæ. 62.
Pantheonis. 102.
Quirini. 14. 30. 70. 89.
Quietis. 78.
Romuli. 32. 43.
Remi. 43.
Rauenatium. 109.
Ridiculi. 119.
Saturni. 4. 20. 21. 41.
Salutis. 24. 49. 90.
Spei. 50. 119.
Solis. 47. 62.
Siluani. 86.
Termini. 23.
Telluris. 49.
Tempeſtatis. 119.
Veiouis. 119.
Veneris. 62.
Veneris. Caluæ. 24. 114.
Veneris Erycinæ. 24.
Veneris Genitricis. 48.
Veneris Myrteæ. 63.
Veneris Victricis. 101.
Veneris, & Cupidinis. 72.
Vulcani. 47. 100.
Vertumni. 53.
Veſtæ. 24. 30. 36. 57.
Victoriæ. 34. 67.
Virtutis. 70.
Volupiæ. 11.
Terminalia feſta. 120.
Teſtaceus collis. 63.
Teſtamentum Militare. 86.
Terentum. 104.
Theatrum quid. 72.
Theatrum Marcelli. 50.
Theatrum Pompei. 100.
Thermæ quæ, & unde. 69.
Agrippinæ. 102.
Antonianæ. 69.
Alexandrinæ. 104.
Aurelianæ. 110.
Diocletiani. 87.
Conſtantini. 88.
Decianæ. 66.
Gordiani. 82.
Hadriani. 104.
Neronianæ. 104.
Nouati. 87.
Olympiadis. 87.
Seuerianæ. 110.
Titianæ. 79.
Traiani. 66.
Varianæ. 66.
Tiberis uaria nomina. 104.
Tiberis Etymologia. 105.
Tiberis fluxus. 105.
Tiberis natura. 105.
Tiberis altitudo, & latitudo. 105.
Tiberis Curatores. 105.
Trebia flu. 114.
Tribunal Aurelium. 101.
Tribunal Libonis. 42
Trophæa Marij. 82.
Turres Capitolij. 18.
Turris Militiarum. 88.

Turris Mecœnatis. 85.
Turris Mamilia. 86.

V

Vallis Martia. 97.
Vallis Quirinalis. 88.
Valmontone. 118.
Vaticanus Mons. 111.
Velia. 34.
Velabrum. 52.
Veſtalium corruptarũ pœna. 90
Veſtales defodiendi mos. 90.
Vertumnus. 53.
Viminalis mons. 87.
Via Appia. 15. 16. 70. 118. 119.
Aurelia. 120.
Aemiliæ duæ. 114.
Ardeatina. 15.
Aſinaria. 15.
Claudia. 114.
Caſſia. 114.
Collatina. 114.
Campana. 118.
Flaminia. 113.
Fornicata. 95.
Figulnenſis. 115.
Gabina. 16. 118.
Labicana. 117.
Lata. 93.
Latina. 15. 118.
Laurentina. 67. 120.
Noua. 10. 30. 32. 70.
Numentana. 114. 115.
Oſtienſis. 15. 120.
Præneſtina. 117.
Portuenſis. 120.
Recta. 98.
Sacra. 47.
Salaria. 14. 114.
Sublacenſis. 77.
Triumphalis. 18.
Valeria. 118.
Vitellia. 120.
Viarum Curatores. 11.
Viuarium. 116.
Vicus Corneliorum. 88.
Cyprus 49.
Iugarius. 31.
Mamurri. 89.
Fortunæ Reſpicientis. 37.
Patricius. 86.
Padi. 37.
Sceleratus. 49.
Tuſcus. 32. 71.
Thurarius. 53.
Vitriariorum. 63.
Villa Publica. 95.
Villa Cæſarum. 114.
Vrbs Rauenatium. 110.
Vrbs Romuli. 3.
Vrbis Romæ magnitudo. 9.
Vſtrinum. 85.

¶ Quoniam in titulis hoc uolumine citatis ſæpe inuenitur unica litera, uel ſyllaba dictionis integræ ſignificatum habere, ne Lector in iis hæſitet, illorum interpretationem hic appoſuimus.

8. IMPP. Imperatoribus.
DD. Dominis.
DD. Dedicauit, uel dono dedit.
NN. Noſtris.
AVGG. Auguſtis.
V.C. Viri Clariſſimi.
D.N.M.Q. Diuino numini maieſtatique.
9. TI. Tiberius.
AVG. Auguſto.
F. Filius.
CAISAR. Cæſar ai pro ae.
PONT.MAX. Põtifex Maximus
TRIB.POT. Tribunicia poteſta (te.
IMP. Imperator.
COS. Conſul.
P.P. Pater patriæ.
PROCOS. Proconſul.
10. FIL. Filio.
26. FAC.CVR. Faciundũ curauere.
29. AVG. L. Auguſti libertus.
CVR. Curatoribus.
AED.CVR. Aediliũ Curulium.
FL. Flauij.
S.C. Senatus Conſulto.
35. D. Diuo.
39. L. FIL. Lucij Filij.
41. PRAEF.VRB. Præfectus vrbis.
IVD. Iudicans.
53. ARABIC. Arabico.
ADIABENIC. Adiabenico.
PARTH. Parthico.
55. C. IVL. Caius Iulius.
63. NVM. DOM. AVG. Numini domus Auguſti.
S.P.D.D. ſumptu proprio, uel publico dedicauit.
68. P.F. Pio felici.
VOTIS.X.VOTIS.XX. Votis decennalib. Votis vicennalib. Auguſtus VII. Cos. ut monarchiæ ſuſpitionẽ à ſe amoueret, inter alios honores à .S.P.Q.R. delatos, Cõſulatũ per annos decẽ admiſit, quibus præteritis in alios decẽ ei prorogabant, ita ut ex decẽnio in decẽniũ perpetuus eſſet Cos. Decimo ãt quoq; anno quędã ſacra, et feſta fiebãt, quæ decẽnalia dicebãtur, eaq; ſecũdo decẽnio inſtaurata rurſus decennalia appellabãtur. Auct. Dion. Cõſuetudinẽ deinde inualuiſſe; ut ſecũdo decẽnio vicẽnalia nũcuparẽtur ſuperius exẽplũ oſtẽdit.
75. D. M. Dijs Manibus.
DESIG. Deſignatus.
77. P.COR.P.F. Publius Cornelius Publij filius.
83. BRIT. Britanicus.
CENS. Cenſor.
88. MI. Miles.
89. PRIVAT. Priuatus.
92. CL. Claudij.
93. GER. Germanico.
L. F. Lucij filio.
AEDIL. PL. Aedili Plebis.
97. I.F. Iulij filius.
REDAC. Redacta. (uo
100. CAES.N.SER. Cæſaris noſtri ſeruo
S.F. Sacris faciundis.
105. R.R. Reiectis ruderibus. (pi.
PROXIM. CIPP. proximi Cippi
PED. Pedes.
108. C.F.CVR.VIAR. Cai filius curator viarum.
209. TRIVMF. Triumphator.
ALAMANN. Alamannicus.
GOTHIC. Gothicus.
113. F. fecit.
115. ANN. Annis.

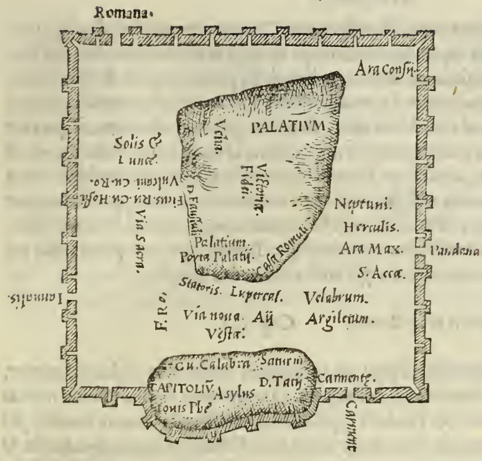
¶BARTHOLOMEI MARLIANI EQVITIS D. PETRI VRBIS ROMAE TOPOGRAPHIA.

DE ORIGINE VRBIS. CAP. PRIMVM.

QVONIAM *in hac urbis deſcriptione de quibuſdam locis, & ædificijs ante urbem conditam excitatis, nonnunquam erit dicendum: opere precium fore arbitramur, etiam de illis populis, & regibus, qui tũc deinceps hanc tenuere regionem, quàm paucis fieri poterit, loqui. Sic.n.fiet, ut primum à quibus ædeficia poſita fuerint, melius intelligamus: deinde à quàm parvis initijs urbs Roma originem traxerit, ad eamque creuerit magnitudinem, ut nihil illi par, aut ſecundum, in toto orbe terrarum inueniretur. Romanæ igitur urbis regionem Siculi primi omnium tenuere: antea uero habitata ne fuerit, an deſerta, nihil eſt quod affirmare poſsimus. Mox Aborigines, duce Oenotro Lycaonis filio, ex Arcadia ad inquiſitionem agri melioris ſponte huc profecti, illis expulſis, locũ occuperunt. Quibus deinde Pelaſgi, & aliorum Græcorum quidam errabundi, profugique ex Theſſalia, admixti, auxilio eis ad bella cum populis finitimis fuere. Permanſerunt autem in his ſedibus uſque ad bellum troianum, priſcam illam Aboriginum appellationem ſeruantes. Horum autem regem Saturnũ fuiſſe memorant: qui cùm Cretæ imperaret, habens cũ Ioue filio de agris contentionem, bello expulſus, in Italiã uenit, & cùm cultum uinearũ, & falcis uſum Ianũ docuiſſet, ab eo in partẽ imperij eſt admiſſus. Cœterum Iano defuncto ad eum ſolum imperium peruenit. Annis deinde ſexaginta ante res troianas, ferunt Arcades ex urbe Palantio exeuntes, ſedemque duce Euandro quærentes, in hunc locũ, ubi nũc Roma eſt, delatos, à Faunóq; Aboriginũ rege, & benigne ſuſceptos eſſe, & agri portionem accepiſſe: illóſque, colle haud procul à Tiberi electo, ſtruxiſſe caſtellũ, Palantiúmque à metropoli eorum in Arcadia appellaſſe: paucis uero annis interpoſitis, aliam claſſem græcã, ducente Hercule, eandem tenuiſſe regionem: ex hiſque quoſdam miſſionem ab eo precatos, in colle, qui tũc Saturnius dicebatur, poſuiſſe ſedem. Hos Peloponenſes: &, qui ex Elide profecti fuerant, Phanetas, & Epios fuiſſe comperio. Quibus nullum erat amplius deſyderium reditus, euerſa eorum patria ab ipſo Hercule. Hi aliquãdiu rem ſuã ſeparatim adminiſtrarũt. Cœterũ haud ita multo poſt uictũ, leges, ſacra cũ Aboriginibus cõferentes, ſicuti Arcades, & prius Pelaſgi fecerant, ciuitatis eiuſdem participes facti ſunt. Secũda uero ætate, poſt Herculis profectionem, Latino ex filia Fauni regnãte, Aeneas in Italiã uenit: qui cùm ſtatim prælio fuiſſet exceptus, in aciémq; iam exercitũ duxiſſet: ad colloquiũ à Latino fuit uocatus: in quo tantam ſui admirationem præbuit, ut in ſocietatem imperij receptus, Lauiniáque ei in matrimonium data, gener aſcitus ſit. Hic deinde Aborigines, Troianóſque communi nomine Latinos nominauit. Poſt hæc utriuſque bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Lauiniæ nuptias, fuit: in quo Turnus, & Latinus occubuere. Quare Aeneas ſoceri regnum ſuſcipiens, quarto imperij ſui anno, in bello aduerſus Mezentium Hetruſcorum regem, è uita migrauit. In cuius locum Aſcanius eius filius ſuccedens, trigeſimo anno poſt Lauinij conſtitutionem, Albã cõdidit. Anno deinde octauo & trigeſimo, eo mortuo, Syluius eius frater, poſt mortẽ Aeneæ ex Lauinia natus, imperium accepit, cùmque undetriginta imperaſſet annos, Aeneæ Syluio filio illud reliquit: hic uero poſt unum & triginta, Latino Syluio: Latinúſque poſt quinquaginta, Albæ: qui undetriginta illud tenuit. Poſt eum Athys quatuor & uiginti regnauit annos: deinceps Capys duodetriginta: inde Capetus tredecim, & Tiberinus poſtea octo. Huic ſuccedens Agrippa quadraginta regnauit annos: Romulus deinde undetriginta: poſt hunc triginta & ſeptem Auentinus: qui Procæ imperiũ ipſum per manus tradidit. Hic uiginti & treis imperauit annos, Amuliúmque, &*

Numitorē pcreauit. Amulius duos & quadraginta annos regnū, quod Numitori fratri ſeniori debebatur, hau diure occupās, Rheā eius filiā, ne quis uindex regni ex genere Numitoris oriretur, Veſtæ ſacerdotē fecit, quæ duos pueros incerto ſtupro conceptos enixa eſt: quos Amulius exponi iuſſit. Sed fortuna origini romanæ proſpiciens, eos lupæ alendos obtulit: quæ cùm ſæpius ad paruulos, ueluti ad catulos, reuerteretur, rem Fauſtulus paſtor animaduertit, ſubtractòsque feræ Accæ uxori nutriēdos dedit. Nomina autem pueris alteri Remo, alteri Romo ſiue Romulo fuere. Adultis inter paſtores de uirtute quotidiana certamina uires, & pernicitatem auxere. Igitur cùm Latrones à rapina pecorum frequenter ſummouerent: Remus ab his captus regi offertur, criminique ei datur, quaſi greges Numitoris infeſtare ſolitus eſſet. Tunc à rege in ultionem Numitori traditur: qui adoleſcentia iuuenis permotus in ſuſpicionem expoſiti nepotis adducitur: & cùm eum nunc lineamētorum filiæ ſimilitudo, nunc ætas expoſitionis anxium teneret, Fauſtulus cum Romulo ſuperuenit: à quo cognita origine puerorum, facta inter ipſos coniuratione, Amulium interficiunt: Numitorique auo regnum reſtituunt. Sequenti uero anno regni Numitoris quadringēteſimo trigeſimo ſecundo (ut tradit Cato) poſt Ilium captum, XII. Cal. Maias Romam, ubi expoſiti fuerant, condiderunt. Et quanquā, ut de tempore, ita de conditore, mira inter ſcriptores uarietas exiſtit: communis tamen opinio eſt, Romulum Martis filium urbis auctorem fuiſſe. Vnde Cic. Principio inquit, urbis parens Romulus non ſolum auſpicato, ſed ipſe etiam optimus augur fuiſſe traditur. Romulum autem, non Remū, urbi nomen dediſſe ferunt: quia captatis augurijs Remus prior ſex uultures uidit: Romulus mox duodecim. Que res, cùm unus tempore, alter numero certaret: bellum creauit: in quo extincto Remo, Romulus à ſe Romam denominauit.

Si hāc figuram, & ſequentes, ſecundum naturalem proſpectum attollere uoluiſſemus: contigiſſet ut omnibus partibus montium, una excepta, occultatis, ædificia in ſuo ſitu locari nō potuiſſent. Quapropter cùm melius putaremus utilitati omnium eſſe conſulendum, quàm inani pictura quoſdam obleɛtare: figuras ipſas planas poſuimus: curauimus tamen latera montium ſecundum illorum altitudinē ita inumbrare, ut cōualles ab ipſis facile diſtinguantur.

¶In hac figura, atq; in maiori, proprium cuiuſque loci ſitum ibi eſſe intelligo, ubi prima eius dictionis litera collocata eſt. Neq; puto admonendum eſſe lectorẽ, in Diuorũ nominibus templi nomen ſub intelligi,

Cu. Ro.	Curia Romuli.
Cu. Hoſti.	Curia Hoſtilia.
Carment.	Carmentalis.
D,	Domus.
F. Ro.	Forum Romanum.
Phe.	Pheretrij.
Ru.	Ruminalis.
S.	Sepulcrum.
Statoris.	.S. Iouis.

De urbe Romuli. Cap. II.

VRbis nouæ figuram quadratam Romulum deſignaſſe auc. ſunt Plut. & Diony. Sed ut de forma, certa eſt opinio apud ſcriptores, ita de ambitu, quibuſue terminis finiretur, incerta, & uaria. Liuius enim refert, Romulum montem Palatinum primum, in quo erat educatus, muniuiſſe, & Gellius, antiquum pomerium eiuſdem montis radicibus terminatum: quorũ opinioni recte quadrat quod ait Cor. Tac. Capitolium, Romanũmque forum à Tatio Sabinorum rege urbi additũ, cuius uerba ſunt hæc. Initium igitur, & quod pomerium Romulus poſuerit noſcere, haud abſurdum reor. Igitur à foro Boario, ubi æreum tauri ſimulacrum aſpicimus: quia id genus animaliũ aratro ſubditur, ſulcus deſignandi oppidi cœptus: ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis ſpatijs interiecti lapides per ima montis Palatini ad aram Conſi: mox ad Curias ueteres, tum ad ſacellum Lariũ, forùmque Romanum, Capitolium, nõ à Romulo, ſed à T. Tatio additum urbi creditur. Quibus uerbis conijcimus, Tatium deducto muro à ſaxo Carmentali in occaſum, ad uiam quæ nunc haud procul abeſt à Tiberi: inde ad circi Maximi partem extremã, ubi fuit ara Conſi: cõuersòque mox in ortum æſtiuum, parũ ultra amphitheatrũ Titi, hincque ultra forum Neruæ, & tandem ipſum murum cũ altero cornu Capitolij coniungentem, Capitolium ipſum, & Palatinum mõtem incluſiſſe. Huic tamen opinioni minime uidetur aſſentiri Strabo, cùm inquit. Priſci nanque Capitolium, collemque Quirinalẽ ſic municre muris: ut uenientibus aliunde exterius facilis foret aſcenſus: adeo ut T. Tatius primo aduentans incurſu locorum potitus ſit, cum raptarum uirginum ulciſceretur iniuriã. Nam ſi ante Tatij aduentũ colles hi muniti fuerunt, non oportuit ab alio, quàm à Romulo, munitos eſſe. Hoc idẽ innuit Diony. cum inquit. Romulus, & Tatius urbem ſtatim maiorem effecerunt, duos ei colles alios adijcientes: Quirinum, & Cœliũ, ſeparãtéſque habitationem alter ab altero in proprijs locis utrique uitam agebant: Romulus quidem Palatium occupans, & montem Cœlium palatio propinquum: Tatius uero Capitolium, quod ab initio cœperat, & Quirinalem rupem. Si igitur ante Sabinorum bellũ urbs Romuli cum Palatini mõtis radicibus terminos habebat: in amplificatione ab ipſo Romulo, & Tatio facta, Capitolinus mons propius Palatio, quàm Quirinalis, exiſtẽs, addi prius fuerat neceſſe. Adde & illud. Quod ipſe mons Palatinus quadratam nõ conſtituiſſet formam: qualem fuiſſe à Ro-

mulo poſitam demonſtratum eſt. Iccirco cum cõſtans ſit opinio, Carmentalem portam ad radices Capitolij ſitam, in noua urbe à Romulo cõprehenſam: Liuiuſque in eiuſdem urbis ampliatione poſt Romulum quid, quòue tempore additum ſit commemorans, nullam de Capitolio, tanquam de primæ urbis parte, faciat mentionem, exiſtimamus urbem à Cor. deſcriptam, T. Tatio falsò attributam, Romuli eſſe monimentum. nec obſtat quod idem Liuius dicit, Romulum primum Palatinum, in quo erat educatus, muniuiſſe: in eo.n.uerbo, primum, uim eſſe hanc opinor, ut munito prius Palatino, urbem condiderit. Seruius autem gram. ait, alios dicere Romulũ ſeptem colliculos ab initio incluſiſſe: alios uelle hos ipſos, qui nũc ſunt, à Romulo incluſos, alijs tamen nominibus appellatos, quæ mutata ſunt poſtea: at uerìſimile non fit, paſtores rebus adhuc anguſtis tantum campum in tanta hominum paucitate eſſe complexos, cum Plut. uelit mille domos tantum fuiſſe: Dionyſiùſque non plures tribus peditum millibus, & pauciores equitibus trecentis ipſis urbis conditoribus affuiſſe.

De portis urbis Romuli. Cap. III.

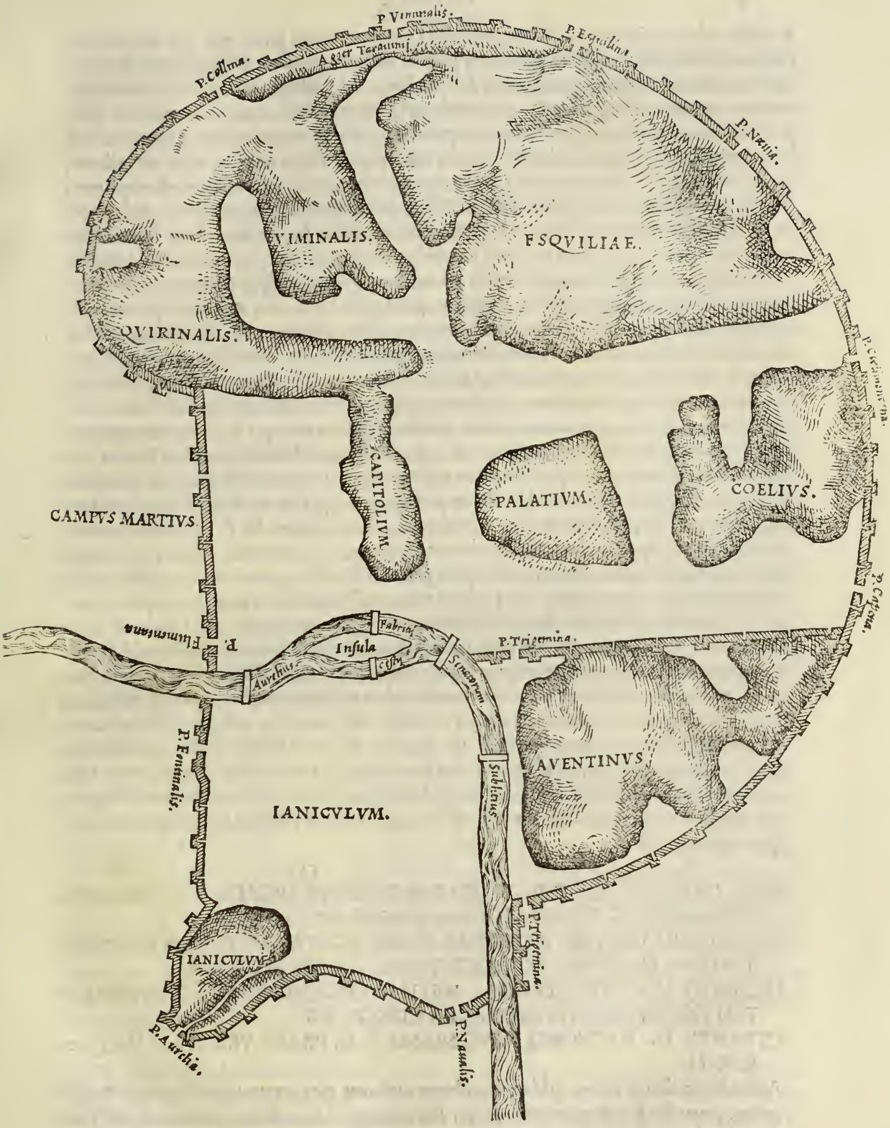
VRbem treis portas habẽtẽ Romulus reliquit: aut (ut plurimis tradentibus credamus) quatuor, inquit Plin. Sed earum nec nomina, nec locum ponit. Qui uero treis tantũ à Romulo relictas fuiſſe ferunt: eas Carmẽtalẽ, Romanã, & Pandanã appellarũt: Carmẽtalèmque à matre Euandri, ſitã ſub Capitolio, inter ſaxum tarpeium, & Tiberim: & uerſus circũ Flaminiũ, ut inquit Sex. Rufus. Liuius.n.ſeptimo bel.pu.loquens de uico Iugario clare docet, Carmẽtalẽ ſub Capitolio fuiſſe: ſed clarius Plut.in uita Camilli: ad Carmẽtalẽ, inquit, portã Põtinus cõtẽdit, ut quid ageretur, ꝑ ſilentiũ ſpecularetur: nam huic maxime directo Capitoliũ incumbit: idẽ docet Solinus, his uerbis: Pars infima Capitolini mõtis habitaculũ Carmẽtæ fuit: ubi & Carmentale fanũ nunc eſt, à qua Carmẽtalis portæ nomen eſt: eodẽ modo Sex.Pom. qui templũ Iani fuiſſe extra ipſam portam, apud theatrũ Marcelli, tradit. Huic aũt portæ Sceleratæ poſtea nomen fuit: quod ea egreſſi Fabij ad Cremerã, flu. ex lacu attingente ſyluas, nunc Bacchani nuncupatas, orientem, omnes interfecti ſint: unde idem refert, religioni eſſe quibuſdam porta Carmentali egredi, & in æde Iani ſenatum haberi: quod & ea porta Fabij egreſſi eſſent, & in ea æde. S. C. factum. Romanam autem portam prope Titi amphitheatrum fuiſſe innuit idem auctor, cùm ait, Romana porta inſtituta eſt à Romulo in infimo cliuo Victoriæ: qui locus gradibus in quadraturam formatus eſt. Appellata eſt autem Romana à Sabinis præcipue, quod ea proximus aditus erat Romam. Sunt tamen qui Mutionem portam ibi extitiſſe dicunt: et quanquam Varro hanc in Palatio fuiſſe uult, potuit tamen accidere, quòd Romulus in urbis extenſione Romanam denominauerit, quæ deinde à mugitu boum, qui per eam introducebantur, ſortita ſit nomen portæ Mutionis, relictæ in priori pomerio. Mugionem autem alteram ab hac fuiſſe ſignificat Sex.Pom. affirmans appellatam à Mugio quodam, qui eidem tuendæ præfuit. Videndum tamen, ne apud Var. Mugionis ſit legendũ, à mugitu: Mutionis uero apud Sex.Pom. à Mutio eius portæ cuſtode. Pandanæ autem meminit idem Var. nam cũ probaſſet Saturnium oppidum fuiſſe prope Saturnium mõtem, ſic ſequitur. Eius ueſtigia nunc manent tria, quod Saturni fanum in faucibus, quod Saturnia porta, quam Iunius ſcribit ibi, quam nunc uocant Pandanam: quæ ultima uerba innuunt, Pandanam fuiſſe à Romulo conſtitutam eo in loco, ubi prius in Saturnio oppido fuerat Saturnia. Ex quibus uerbis conijcimus, Pandanã portã non alibi, quàm in Velabro ſitam: ſic appellatam, ut ſcribit Sex. Pom. quia ſemper pateret. Propterea fortaſſe noui ſcriptores Liberã ẽt dixere, quod liberũ aditũ in urbẽ iugiter præberet. Qui uero uolũt Romulũ quatuor urbis portas reliquiſſe, quartã, Ianualẽ nuncupatã, ad radices Viminalis fuiſſe dicunt. Quò cum Romuli pomerium (ut pleriſque placet) non perueniret: hancq; Palatij portam fuiſſe dicat Var. credimus Romulum treis tantum inſtituiſſe portas: qui numerus, in urbe adhuc parua, publico uſui ſatisfacere poſſe uidebatur. Hanc autem Ianualem ab euentu appellatam ſcribit Macrob. eius uerba appoſui. Cùm bello Sabinorum, quod uirginum raptarum gratia

commiſſum eſt, Romani portam, quæ ſub radicibus collis Viminalis erat, claudere feſtinarent: quia in ipſam hoſtes irruebant: poſtquam eſt clauſa, mox ſponte patefacta eſt: cùmque iterum, ac tertio idem contigiſſet: armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt: cùmque ex alia parte acerrimo prælio certaretur, ſubito fama pertulit fuſos à Tatio noſtros: quam ob cauſam Romani, qui tuebantur, territi profugerunt. cùmque Sabini per portam patentem irrupturi eſſent, fertur ex æde Iani per hanc portam, magnam uim torrentium undis ſcatentibus erupiſſe, multáſque perduellium cateruas, aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine, deperiſſe. Ea re placitum ut belli tempore, ueluti ad urbis auxilium profecto Deo, fores reſerarentur. Piſo etiam in annalibus memoriæ prodidit, Ianualem dictã ab Iano, & ideo ibi poſitum Iani ſignũ, & ius inſtitutũ à Pompilio, ut eſſet ſemper clauſa, niſi cùm bellum foret. Sed cum huius dei templa plura fuiſſe legamus: ſciendum, quòd non unius modo, ſed omnium fores tempore pacis claudebantur: aperiebantur autem, ut uiſum eſt, bello inſtante. Quo autem nomine hæc porta prius uocaretur, non ſatis conſtat.

De uario urbis ambitu, Regum, conſulúmq; tempore. Cap. IIII.

VRbe noua conſtituta, dum Romulus, quæ ad deorum religionem, hominùmque iura pertinere uidebantur, curaret: Romani interim alia, atque alia loca appetebant: ut urbs indies amplioribus creſceret munitionibus: cùm in ſpem magis futuræ multitudinis, quàm ad id hominum quod tum erat, munirent. Nam compoſito Sabinorum bello, & ex duabus una facta ciuitate, etiam hominum copia eſt aucta. Deinde Tullus rex euerſa Alba, duplicatòque ex illius ruinis ciuium numero, Cœliũ urbi addidit, Eſquiliáſque, auctore Liuio, auxit. Ex quo coniјcimus, aucto numero ciuium, Romanos etiam extra muros in montibus, uallibúſque adiacentibus, ac foro proximioribus domos ſtruxiſſe. Capto deinde Politorio, omnique multitudine Romam traducta, Ancus urbem ampliauit: nouæque multitudini Auentinum conceſſit. Multis poſtea Latinis in ciuitatem acceptis, Ianiculum quoque urbi coniunxit, ponte Sublicio tunc primum facto: quiritiùmque foſſam in planioribus urbis circunduxit. Tarquinio autem Priſco, qui urbem muro cingere parauerat, defuncto, eam curam Ser. Tullius ſuſcepit, & Viminalem, Quirinalèmque quinque collibus addens, urbis ambitum ampliauit. Sed contra Liuium ſentire uidetur Strabo, & Diony. quorum alter dixit, Quirinalem cum Capitolio, ac Palatio ante aduentum T. Tatij fuiſſe munitum: alter uero eundem Quirinalem, & Cælium ab eodem Romulo, & Tatio urbi additum: ubi intelligas oportet, partem illam Quirinalis tantum eſſe munitam, quam iunctam Capitolio Traianus deinde, ut forum inſtitueret, complanauit: et in hunc ſenſum Diony. uerba accipias uelim, uidelicet, Romulum, & Tatium illorum montiũ quaſdam particulas addidiſſe, Tulliùmque regem maiorem poſtea ambitum eſſe cõplexum: id enim Liuius innuere uoluit cùm ait, Eſquilias auxit: Nam ſi auxit, ergo pars ipſarũ intra urbem fuerat recepta: nulla.n. alia apparet ratio, qua dubium, quod ex uaria auctorum opinione oritur, tollere poſſimus. Sed ad rem redeamus. Muros urbis ruderibus, uilibúſq; ſtructuris ædificatos Tarquinius Superbus primus cœpit ſaxis magnis formatis ad regulam extruere. Ex eo quippe tempore portæ Romuleæ paulatim, & nomen, & uſum amiſiſſe uidentur: licet Carmentalis diutius ſuum retinuerit. Et cõſtructio urbis Regum tempore ulterius non proceſſit, non permittente numine, quanquam omnia circum urbem erant habitata. Nam cùm antiqui uellent urbis mœnia, quæ Collinam non excedebant portam, ad Miluium pontem uſque producere, Aruſpices prohibuere: quia nec licebat in urbe comitia facere, nec milites legere. Hinc Cic. xiij. ad Atticum. Sed caſu inquit, ſermo à Capitone de urbe augenda, à ponte Miluio: Tiberim duci ſecundum montes Vaticanos Campum Martium coædificari: Illum autem Campum Vaticanum fieri quaſi Martium Campum. Hinc conſtat Campum Martium extra urbem extitiſſe: ſi-

cuti etiam oſtendunt uerba Appiani: Ait.n. Syllam ulterius progreſſum, in eo exercitũ, ante urbis por‑tas, ſtatuiſſe. Quòd uero Liuius dicit, Ancum Auentinum nouæ multitudini conceſiße, non propte‑rea eum intra pomœrium recepiſſe ſignificat: nam primo decadis quintæ extra urbem fuiſſe oſtendit, ſic inquiens. Aediles extra portam Trigeminam, in Auentinum porticum ſilice ſtrauerũt: & Gellius extra pomerium: cuius ſunt hæc uerba. Habebat autem ius proferendi pomerij, qui Po. Ro. agro de ho‑ſtibus capto auxerat. Propterea quæſitum eſt, ac nunc etiam in quæſtione eſt: quã ob cauſam ex ſep‑tem montibus, cum cœteri ſex intra pomerium ſint, Auentinus ſolus, quæ pars non lõginqua, nec infre‑quens eſt, extra pomerium ſit: neq; id Ser. Tullius rex, neque Sylla, qui proferendi pomerium titu‑lum quæſiuit: neq; poſtea D. Iulius, cùm pomeriũ proferret, intra effatos urbis fines incluſerint. Huius rei Meßala aliquot cauſas uideri ſcripſit. Sed præter eas omneis ipſe unam probat, quòd in eo mon‑te Remus urbis cõdendæ gratia auſpicauerit, auèſq; irritas habuerit, ſuperatùſque à Romulo in auſpi‑cio ſit. Iccirco inquit, omnes, qui pomerium protulerunt, montem iſtum excluſerunt: quaſi auibus ob‑ſcœnis ominoſum. Sed de Auentino monte prætermittendum non putaui: quòd non pridem ègo in Eli‑dis grammatici ueteris cõmentario offendi: in quo ſcriptum erat, Auentinum antea, ſicuti diximus, extra pomerium excluſum. Poſt auctore D. Claudio receptum, & intra pomerij fines obſeruatũ. Diony. tamen commemorat, Ancum collem hunc modice editum, & in orbem ſtadia. XVIII. fermè comple‑ctentem, muro cinxiſſe: cui Gellium non aduerſari, ex uerbis Strabonis ſatis conſtat, qui ait: ne col‑les adeo muniti, eſſent incumbentia ſuperne tanquam caſtella, eum clauſiſſe: ea puto cauſa, quò mul‑titudo, quam in ipſum capto Politorio traduxerat, ab hoſtili incurſione eſſet tuta: non ut obſeruare‑tur intra pomerij fines, aut urbis terminos. Ideo non dixit, urbi addidit, ſed muro cinxit. Cum enim eſſet malis auſpicijs ominoſus, non totus habitabatur, ſed uſque ad M. Valerij, & Sp. Virginei con‑ſulatum erat publicus, ac ſyluarum plenus, ut idem Diony. prodidit. Menia autem urbis Regum tem‑pore minorem, quàm nunc, orbem eſſe complexa, oſtendit idem Strabo, his uerbis. Quem quidem lo‑corum defectum Seruius redarguit: nam ſuppleuit ipſe, adiecto Eſquilino colle, & Viminali. Ea uero loca aduentãtibus hoſtibus facile poterãt capi. Quocirca profundiore exterius ducta foſſa, & accep‑to ſolo ſtad. ſex aggerem porrexerunt ſuper foſſæ ſupercilio interiore, murùmque cum turribus è Collina porta uſque ad Eſquilinam impoſuerunt. Aggerem autem, de quo Strabo meminit, Tarquinij fuiſſe, infra oſtendemus. Foßam uero eam dicit, quam Liuius quiritium appellat. Si igitur in eo aggere muri cum turribus excitati erant, non dubium eſt, ambitum urbis anguſtiorem tunc, quàm poſteriori‑bus temporibus fuiſſe: id que clarius oſtendunt uerba illa: è Collina porta uſque ad Eſquilinam. Quod portarum interſtitium ſi nunc fueris dimenſus, non ſex, ſed potius quindecim ſtadiorum eſſe, inuenies. Poſito igitur altero pede circini in foro Romano, quod in urbis maioris figura eſt, ſi alterum ad di‑ctum aggerem extenſum circunduxeris, urbis ueteris ambitum fermè deſcribes: niſi quòd ea non om‑nino orbicularis erat, ſed ut ſequens figura tibi demonſtrat.

De uario ambitu urbis ſub Imperatoribus. Cap. V.

POſt Regum imperium urbs, ut numero ciuium, ita ambitu ualde creuit: tamen uſque ad Syllæ tempora eius incrementi auctorem inueni neminem: neque ab aliquo uno, eodemque tempore

per totius urbis circuitum menia dilatata opinamur: uerum ea tantum parte, quæ pro tempore addi magis opportuna, atq; neceſſaria uidebatur: quod ex Strabone conijcere poſſe uidemur. Poſtquam enim demonſtrauit Ancum regem Cœlium, Auentinùmque urbi addidiſſe, ſubiūgit. Colles enim adeo munitos extra muros illis permittere, qui incumbentia ſuperne caſtella cuperent, nequaquam recte ſe habebat: totum etiam explere circuitum uſque ad Quirinalem minime ualuit. Quantum autem ex uarijs rationibus colligere licuit, ante Claudij Imp. tempora à Capena porta, uſque ad Collinam, menia ſunt ampliata: deinceps ab ipſo Claudio, recepto intra pomerium Auentino, tranſlatáque porta Trigemina eò, ubi nunc eſt, uſque ad Tiberim. Et ſic ſequitur, quod ait Plin. Menia urbis ſuo tempore M. P. XIII. CC. fuiſſe complexa. Quæ menſura licet hac noſtra ſit plus minus ſtadijs X maior, tamen optime cōueniet, ſi perſpexeris, quòd Amphitheatrum Statilij Tauri intra menia erat incluſum. Nam muri (ut ex ueſtigijs apparet) exterius producebantur, amplioreſque, quàm nunc, fines habebant. Quòd autem quidam exiſtiment Vopiſcum, quia ſcribit Aurelianum muros urbis ſic ampliaſſe, ut quinquaginta propè millia eorum ambitus teneret, à Plin. diſſentire: mirum quod non animaduerterint: Veſpaſianum, & Aurelianum non eodem regnauiſſe tempore, cum CXC anni interfuerint. Eo magis ridiculum uidetur: quòd dum hoc dubium tollere conantur: Vopiſci uerba peruertunt: & loco, murorum urbis, ambitum Romæ, ſubſtituunt: atque ex iureconſultorum definitione aiunt, Plin. per urbem intelligere partem tantum menibus clauſam: Vopiſcum uero: per Romam, etiam continentia ædificia. Sed hanc uerborum inuerſionem ut concedamus: quid deinde eſt, ampliare Romam, ſecundum iſtos: Nempe hunc, atque illum locum ædificijs occupare. Verum ea non principis, ſed priuatorum cura eſt. Quare arbitramur Aurelianum propagaſſe menia, hinc uia Flaminia ad portam nunc Primam appellatàm, diſtantem ab urbe, ſecundum menſuram antiquam. M. P. VIII. Illinc per urbis directum, & extra portam, Latinam Flumentanæ oppoſitam ad totidem millia paſſus: Quæ utraque milliaria, ſi ſimul acceperis, diametrum perficies pas. ad XVI millia: cuius diametri ambitus erit, ut ait Vopiſcus, M.P. quinquaginta. Neque tanta urbis amplitudo tibi ſit admirationi: ſiquidem Suet. memoriæ prodidit, Neronem deſtinaſſe Hoſtiatenus menia promouere, atque inde foſſa mare ueteri urbi inducere. Eutropius etiam ſcribit Aurelianū ipſum muris ualidioribus, ac laxioribus urbē ſepſiſſe: licet, quantum ipſos muros promouerit, non exprimat. Verum quia menia à Barbaris ſæpe alicubi ſunt aperta, & demolita, poſteriores inter inſtaurandum orbem minorem complexos eſſe: & quò minori impenſa ea inſtaurarēt, ad fundamenta antiqua reduxiſſe, eàq; maiori ex parte ſuper eiſdem extare, opinamur. Quam opinionem attigit Strab. hūc in modum locutus. Addamus & illud: quòd qui etiam deinde ædificia quadam ex parte addiderunt, non ſane potiora ſua in poteſtate habuere: uerum iactis antea fundamentis ſeruierunt. Inſtaurata autem à nonnullis urbis menia nemini dubium eſt. Magnam uero partem Arcadium, & Honorium reſtituiſſe oſtendit titulus in tiburtino lapide ſuper portam nūc Ripæ inciſus, qui eſt talis.

S. P. Q. R.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS ARCADIO ET HONORIO =
VICTORIBVS AC TRIVMFATORIBVS SEMPER AVGG.
OB INSTAVRATOS VRBI AETERNAE MVROS PORTAS AC TVRRES EGESTIS =
INMENSIS RVDERIBVS EX SVGGESTIONE. V. C. ET INLVSTRIS
MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQ. MILITIAE STILICHONIS AD PERPETVITA =
TEM NOMINIS EORVM SIMVLACRA CONSTITVIT
CVRANTE FL. MACROBIO LONGINIANO. V. C. PRAEF. VRBIS D. N. M. Q. =
EORVM

Animaduertendum eſt autem, quòd uerſibus illorum titulorum, quos propter nimiā longitudinem unico ordine, quemadmodum in marmoribus ſculpti fuerant, paginæ latitudo non capiebat, in fine primi duas uirgulas oppoſuimus (ut in hoc titulo) quæ indicant ſequentem uerſum antecedentis reliquum

eſſe

eſſe. Item quòd ſi in eiſdē titulis aliquid offenderis aliter ſcriptū, quam nūc in cōmuni ſit uſu, ne illud, tanquam errorem, emendare cures: quia, ut in hoc uolumine ſcriptum, ita in ſaxis inciſum, inuenitur. Cæterum Claudium pomerium propagaſſe teſtatur Cor. Tac. *cuius uerba ſubieci. Pomerium auxit Claudius more priſco quo ijs, qui protulere imperiū, & terminos propagare datur. Et quos tunc Claudius terminos poſuerit facile cognitu, & in publicis actis perſcriptum. Quòd pomeriū propagarit, conſtat cum ex tabula ænea in Lateranenſi baſilica ſita, cuius rei caput hoc eſt.*

VTIQVE EI FINES POMERII PROFERRE PROMOVERE CVM EX REPVBLICA CENSEBIT ESSE LICEAT. ITA VTI LICVIT TI. CLAVDIO CAESARI. AVG. GERMANICO.

tum ex lapide tiburtino effoſſo apud cloacam nunc ædis D. *Luciæ, cuius titulus eſt huiuſmodi.*

TI. CLAVDIVS
DRVSI. F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COS. III.
CENSOR. P. P
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAVIT TERMINAVITQ.

Quos uero terminos poſuerit, nuſquam inueni. Pomerij autē ethymologia traditur à Liuio *ſic. Pomeriū, uerbi uim ſolū intuentes, poſt meniū interpretātur eſſe. Eſt aūt magis circa murū locus quē in cōdendis urbibus quondā* Hetruſci, *qua murū ducturi erant, certis circa terminis inaugurato cōſecrabant: ut neq; interiore parte ædificia menibus continuarētur, & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium, quòd neque habitari, neque arari fas erat: nō magis quòd poſt murū eſſet, quàm quòd murus poſt id, pomeriū Romani appellarunt. Et in urbis incremento ſemper quantū menia proceſſura erant, tantū termini hi cōſecrati proferebantur. Hactenus Liuius, cui Vopiſ. uidetur aduerſari.* Ait. n. Aurelianū *adhibito.* S.C. *muros urbis dilatauiſſe, neque tunc quicquam addidiſſe pomerio, ſed poſtea: cum non liceret niſi ei, qui agri barbarici aliqua parte remp. locupletauiſſet, pomerium propagare. Verum dicimus* Liuium *loqui ſecundum longitudinem. Nam, quoad murorum ampliatorum circunferētiam, neceſſario auctis menibus pomerium profertur. Vopiſ. uero etiā ſecundū latitudinē. Quæ more priſco non augebatur niſi ab eo, qui imperium propagaſſet. Sed terminos pomerij, non niſi* Augurum *iuſſu poni, mutari, aut reſtitui potuiſſe, innuit hic titulus.*

COLLEGIVM
AVGVRVM AVCTORE
IMP. CAESARE. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. F.
DIVI. NERVAE. NEPOTE
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. V. COS. III. PROCOS.
TERMINOS POMERII
RESTITVENDOS. CVRAVIT

Pomerio aūt, ut teſtatur Var. auſpicia urbana finiebātur. Hinc Sex. Pompeius *dicit, Poſimurum eſſe pontificale pomerium, ubi pontifices auſpicabantur: dictum quaſi Pomurum ideſt proximū muro. At de huius, & urbis ambitu tam uaria eſt opinio, ut nemo poſſit ſingulis quibuſque tēporibus proprios fines cognoſcere. Hinc Diony. ait. Si quis uelit Romæ magnitudinē exquirere nullum habebit ſignum certū quo cognoſcatur quouſq; ſit hæc urbs progreſſa, aut unde eſſe non amplius urbs incipiat. Deſcendit, inquit Ariſtides, hæc uſque ad mare, ubi commune emporium, communiſque omnium, quæ terra proueniunt, diſpenſatio. Quacunq; in parte eius urbis conſtiterit quis, nihil prohibet quo minus ſit pariter & in medio: Et mox. Quicquid nūc Italiæ reſtat completum iri uniuerſa mihi uidetur, undiq; futura urbs perpetua in Ionium mare protenſa.*

De portis generatim. Cap. VI.

QVemadmodum ambitus urbis uarios terminos eſt conſecutus, eodem modo & portæ. Quarū nonnullæ in pomerij amplificatione in media urbe remanentes & uſum, & nomen amiſere. Multæ tamen tranſlatæ priſtinum retinuerūt. Multæ ēt interpoſitæ nouū adeptæ ſunt. Plin. autē ætate ſua XXIIII *eas fuiſſe prodidit. Eius uerba ſunt hæc. Menia eius collegere ambitu imperatoribus Cenſoribùſque Veſpaſianis, anno conditæ* DCCC XXVIII, *Pas.* XIII. M.CC. *Complexa montes*

ſeptem. Ipſa diuiditur in regiones XIIII. Compita Larum CCLXV. eiuſdem ſpatij menſura currente a milliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas. Quæ ſunt hodie numero XXIIII. ita ut XII portæ ſemel numerentur, prætereanturque ex ueteribus VII. quæ eſſe deſierunt. Efficit paſſuũ per directũ XXX. M.DCCLXV. Ad extrema uero tectorum cũ caſtris Prætorijs ab eodem milliario per uicos omnium uiarũ menſura colligit paulo amplius LXX.M.P. Quod ſi quis altitudinem tectorũ addat, dignam profecto æſtimationẽ concipiat, fateatùrque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Hæc Plin. Cuius uerba, quoniam dificilia ſunt, ſingulatim explicabimus. Quòd ambitus urbis M.P.XIII.CC. complecteretur, declaratum eſt. Quòd eiuſdem mõtes ſint ſeptẽ, oſtendit Var. qui Romam ſeptimontiũ eſſe dicit, & Virg. hoc carmine,

Septémque una ſibi muro circundedit arces.

Infinitáque alia huius rei ſunt exempla. In regiones autem XIIII fuiſſe diuiſam indicat inſcriptio ſequens, quæ adhuc in Capitolio extat.

IMP. CAESARI. DIVI
TRAIANI. PARTICI. FIL.
DIVI NERVAE. NEPOTI
TRAIANO HADRIANO
AVG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTEST. XX
IMP. II. COS. III. P. P
MAGISTRI VICORVM VRBIS
REGIONVM, XIIII

Compita dicta uolunt, ubi uiæ competunt. Larum addit: quia in compitis anniuerſaria ſacra fiebant: hinc Ouidius inquit.

Compita grata lari cõpita grata cani. Ipſis attributus erat dies Compitaliorum appellatus: qui quotannis concipiebatur auctore Var. Menſura currente. Hic Plin. milliariũ aureũ intelligit, de quo ſuo loco dicemus. Vt autẽ intelligamus, quod ait eſſe hodie XXIIII portas, neceſſe eſt omnia nomina portarum, apud uarios auctores reperta, recenſere. Quæ ſunt hæc,

Carmentalis, quæ & ſcelerata	Cœlimontana	Ratumena
Romana	Gabiuſa	Saginalis
Pandana	Ferentina	Labicana
Ianualis	Capena	Rauduſcula
Flumentana	Trigemina	Lauernalis
Collatina	Naualis	Salutaris
Collina, quæ & Quirinalis, agonenſisq;	Aurelia	Piacularis
Viminalis, quæ & Figulnenſis	Fontinalis	Catularia
Querquetulana	Triumphalis	Munutia
Eſquilina	Romanula	Mugiona
Neuia	Mutionis	Stercoraria

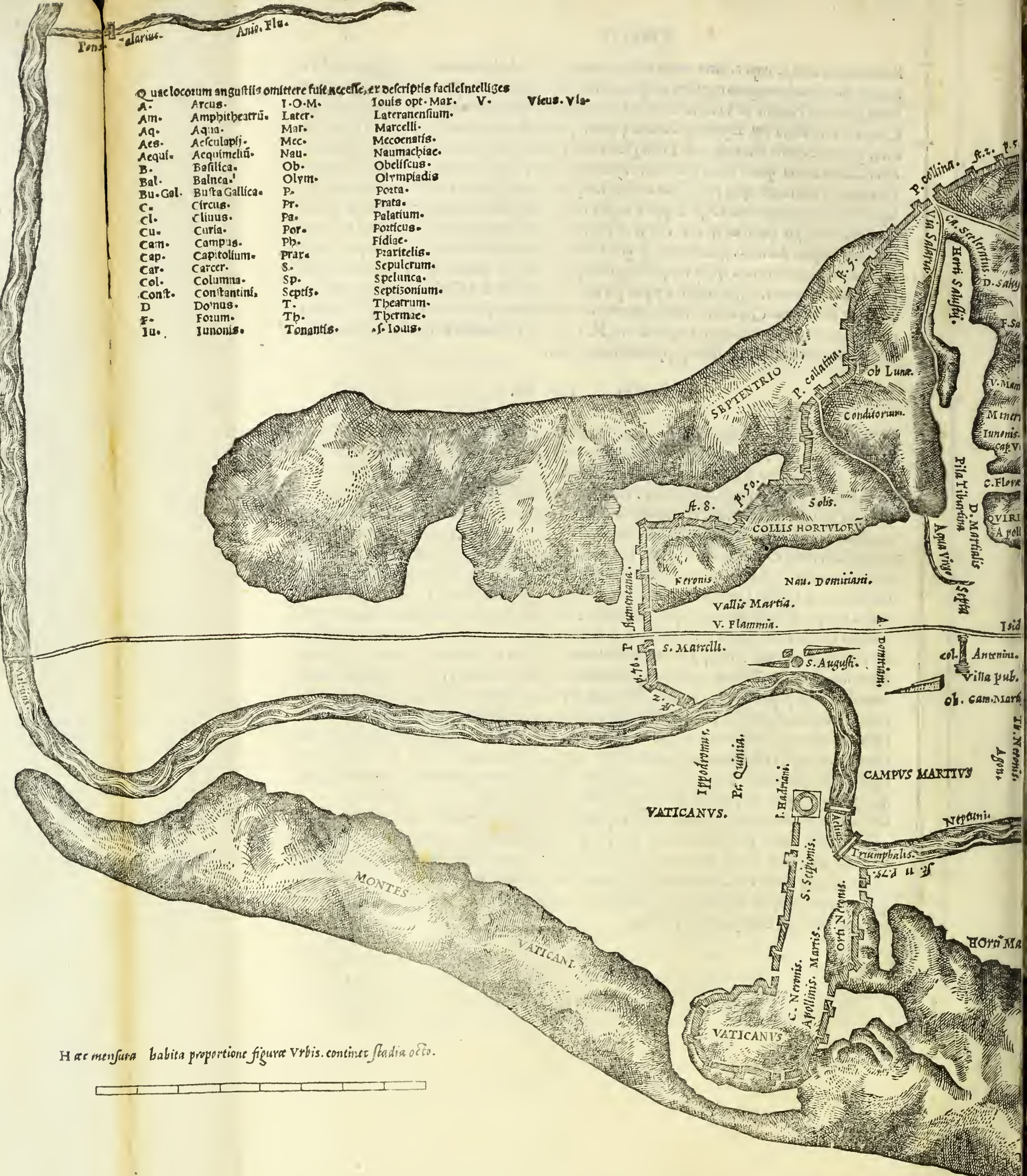
Ex dicta autem portarũ ſumma ſi ſeptem, quæ Plin. temporibus eſſe deſierãt (Quarum quatuor ſunt urbis Romuleæ, & duæ Palatij) inſupèrq; & ſtercorariã Cliui Capitolini, ac Triumphalem extra urbem ſitam, ſubduxeris: reliquæ erunt XXIIII. Vellem autẽ eos, qui XXXVII ſubſtituere, illarũ appoſuiſſẽt nomina. Ratio.n.illa, quòd in antiquis exemplaribus ita ſcriptũ ſit, ſatis friuola uidetur. Nam in numerorũ ſcriptura facilis eſt librariorũ lapſus. Neq; uero difficile erit & XXXVII, & XII. quas ſemel eſſe numerandas dicit Plin. inuenire, ſi quis ad noſtrã portarũ ſummã addiderit: Veientanã, Tiburtinã, Præneſtinam, Valeriã, Ardeatinã, Flaminiã, Salariam, Numentanam, Appiam, Oſtienſem, Portuenſem, & quaſdam alias, à Nouis ſcriptoribus traditas. Sed iſta omnia uiarũ uocabula ſunt: portarũ.n.nuſquam apud idoneos auctores eſſe legi: licet & Procopius, impropriè tamen, Collatinam, Pincianæ: Collinam, Salariæ: Eſquilinam, Præneſtinæ: Aureliam, Pancratianæ: & Ammianus Trigeminã, Oſtienſis nomine appellarint. Romanulã autẽ, ac Mutionem Palatij fuiſſe portas aſſerit Var. his uerbis. Laurentalia ab Acca Larentia: huius ſacrificiũ fit in Velabro, qua in Nouam uiam exitur, ut aiunt quidam, ad ſepulcrum Accæ, qui locus extra urbem antiquam fuit, nõ longe à porta

Romanula.Et alibi ſic inquit. Intra muros uideo portas dici, in Palatio Mutionis, à mugitu, quòd ea pecus in Bucinatum antiquum oppidum exigebant.Alteram Romanulam, quæ dicta eſt à Roma, quæ habet gradus in Naualia ad Volupiæ Sacellū. Labicanæ autem portæ meminit Plin. Ferentinæ Plut. Cæterarū uero Sex. Pom. Etymologia autem quatuor portarum urbis Romuli poſita eſt. Quindecim uero, quæ nunc extare dicuntur, cum Triumphali extra pomeriū ſita, mox ordine ſatis perſpicuo tradetur.Illarum autem, quorū locus ignoratur,etymologiam hic ponere,ſuperuacaneum eſſe arbitramur. Animaduertendū tamen apud prædictum auctorē ſanqualis pro Saginalis: & Anci pro Sargi legi: idque ex alio loco conijcimus,ubi ſic inquit. Propter uiā fit ſacrificium, quod eſt proficiſcendi gratia Herculi,aut Sango, qui.s. idē eſt deus.Alij profecturi uiā Herculi,aut Iano ſacrificabant. Eſt & Ianus, ſecundum aliquos, Sabina lingua Sangus: de quo Plin.ait,Lanam cum colo, & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia uocata eſt, in templo Sangi duraſſe prodente ſe auctore M. Var. Sed ad reliqua Plin.uerba reuertamur. Efficit, inquit, paſſuū per directū XXX.M. D CCLXV. intellige urbis, ſuburbiique diametrum: Quem ſi ulterius ad omniū tectorum extrema produxeris, caſtráque Prætoria eris amplexatus, eiuſdem diametri longitudo erit,M. P. LXX. Vteruis autem horum diametrorū numerus ternarium multiplicet, ſuum quiſque ambitum efficiet.

De ſitu urbis. Cap. VII.

Voniam ualles, locáque depreſſa, propter ampliſſimos fornices ſuperædificatos, ita montibus æquata ſunt: ut nonnullorū montiū diſcrimen uix agnoſci poſſit, pauca quædam erunt percurrenda, quò ipſorum diuiſio facile percipiatur. Viminalis igitur (ut ab eo cuius fines indiſcreti maxime ſunt initium faciamus)uico Patricio, deinceps uia, quæ ſecus Dioclitiani thermas ad portam Querquetulanam tendit, ab Esquilijs diuiditur: à Quirinali uero plana Suburra, & ualle Quirinali,ac uia quæ ab eadem ualle ad portā Viminalem recta progreditur. Quirinalis uero à latere læuo pila Tiburtina, & ſequenti ualle à colle Hortulorum ſeparatur.Aliqui tamen uolunt (quorū opinio eſt probabilior) uiam ad portam Collatinam ducentem, eſſe utriuſq; collis terminū.Esquilias autē uia Labicana à Cœlio: Cœlium uero à Cœliolo uallis, quam perfluuit Riuus, qui nunc Appij dicitur: ambos denique ab Auentino,uia Appia diſterminat. Mons Ianiculus non ea tantum parte, quæ nunc menibus incluſa ē, continetur: nam ad ædem.S. ſpiritus, atque ad uallem, qua laterum Fornaces hodie ſunt, uſque pertinet. Ab ea poſtmodum ualle montes Vaticani ad pontem Miluium uſque protenduntur:inter quos, & Tiberim iacens campus montium nomine Vaticanus appellatur.Reliquorū montium diſcrimina ſequenti figura notiora ſunt, quàm expoſitione egeant. Si quis autem eorundem mōtium, & conuallium,totiuſue ambitus urbis longitudinem, ac latitudinem ſcire deſyderat, ex eadem figura deprehendet: dummodo non ignoret.ſt. ſtadium. p. paſſum in ea ſignificare: & menſurā,quæ eidem ſubiecta eſt, octo ſtadiorum ſpatium referre: ſinguláque ſtadia pas. CXXV. pas. pedes. V. pes digitos. XVI. ſiue uncias. XII. continere. Itaq; iuxta hanc rationem deprehendet, totum ambitū, qui nunc menibus ſeptus eſt, pas. XII. M. & quingentos fermè amplecti.

Sed licet ſitum urbis dimenſi fuerimus menſura pedis antiqui, quam in marmore inciſam aliquot in locis inuenimus, tamen quia deinde in æde XII Apoſtolorum uidimus in ſuprema parte columnæ inſculptum.ποδῶν.θ. hoc eſt pedum nouem,cuius columnæ longitudo in nouem partes diuiſa cum efficiat menſuram parum ampliorem ea noſtra, quam diximus, ueremur ne huius uarietatis cauſa fuerit, quòd temporis uetuſtate marmora detrita ſint, uel ne in diuerſis artibus, uel temporibus, menſura uariarit: igitur utriuſq; exemplum hic poſuimus.

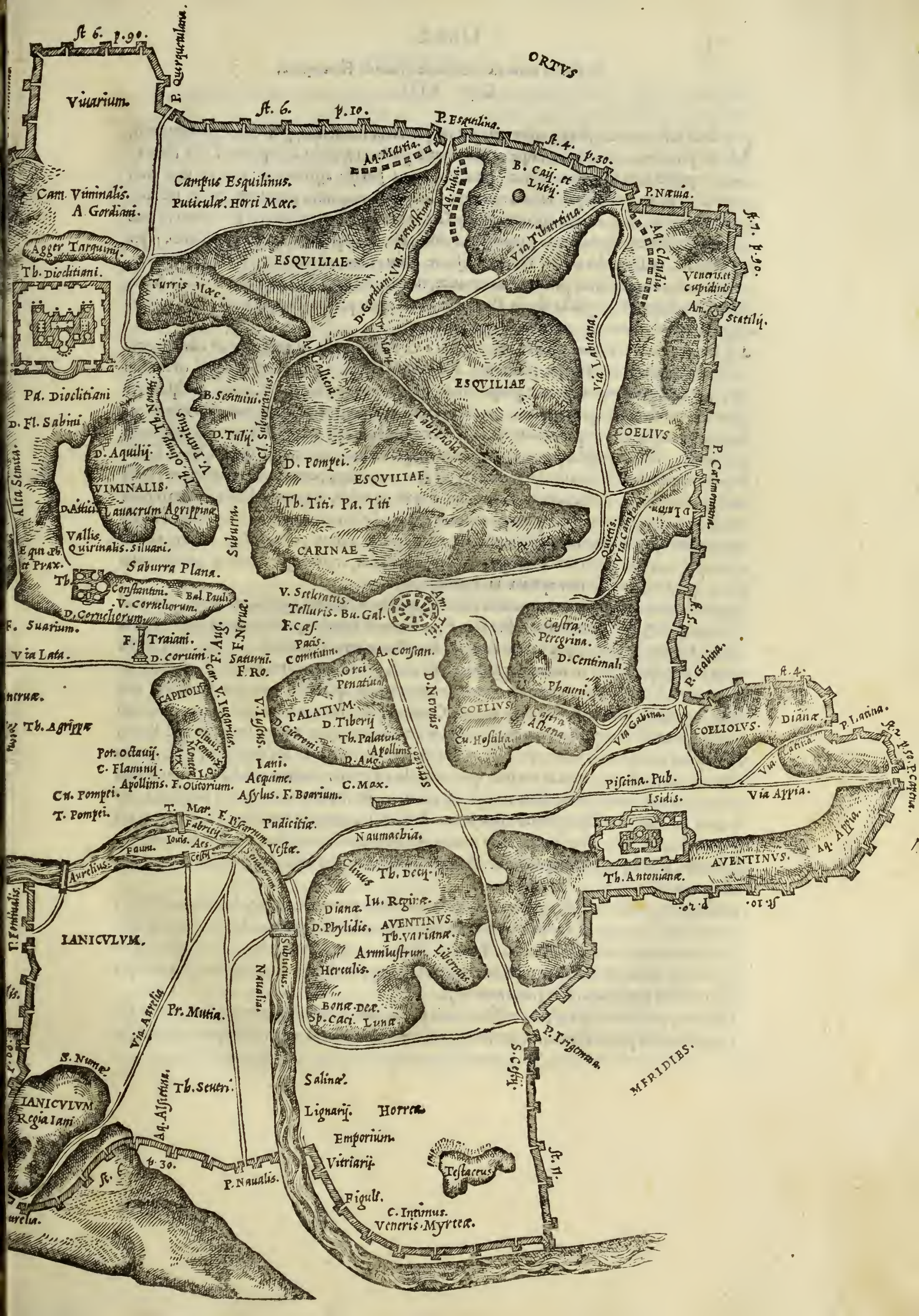

Quae locorum anguſtiis omittere fuit neceſſe, ex deſcriptis facile intelliges

A.	Arcus.	I.O.M.	Iouis opt. Max.	V.	Vicus. Via.
Am.	Amphitheatrũ.	Later.	Lateranenſium.		
Aq.	Aqua.	Mar.	Marcelli.		
Aes.	Aeſculapij.	Mec.	Mecoenatis.		
Aequi.	Aequimeliũ.	Nau.	Naumachiae.		
B.	Baſilica.	Ob.	Obeliſcus.		
Bal.	Balnea.	Olym.	Olympiadis		
Bu. Gal.	Buſta Gallica.	P.	Porta.		
C.	Circus.	Pr.	Prata.		
Cl.	Cliuus.	Pa.	Palatium.		
Cu.	Curia.	Por.	Porticus.		
Cam.	Campus.	Ph.	Fidiae.		
Cap.	Capitolium.	Prax.	Praxitelis.		
Car.	Carcer.	S.	Sepulcrum.		
Col.	Columna.	Sp.	Spelunca.		
Conſt.	Conſtantini.	Septiz.	Septizonium.		
D	Domus.	T.	Theatrum.		
F.	Forum.	Th.	Thermae.		
Iu.	Iunonis.	Tonantis.	.ſ. Iouis.		

Haec menſura habita proportione figurae Vrbis. continet ſtadia octo.

IO. BAP. PALATINVS HAEC SCRIPSIT.

ORTVS
MERIDIES.
Viuarium.
P. Querquetulana.
Campus Esquilinus.
Puticulæ. Horti Mæc.
P. Esquilina.
Aq. Martia.
Aq. Iulia.
B. Caij. et Lucij.
P. Næuia.
Via Tiburtina.
Aq. Claudia.
Veneris et cupidinis
Am. Statilij.
Cam. Viminalis.
A. Gordiani.
Agger Tarquinij.
Th. Diocliciani
ESQVILIAE
Turris Mæc.
D. Gordiani Via Prænestina.
Via Labicana.
ESQVILIAE
Pa. Diocliciani
D. Fl. Sabini
B. Sesimini.
D. Tullij.
Cl. Suburranus.
Taberniola
COELIVS
P. Cælimontana.
Alta Semita.
D. Aquilij.
VIMINALIS.
V. Patritius
D. Pompei.
ESQVILIAE
Th. Titi. Pa. Titi
D. Attici
Lauacrum Agrippinæ
Vallis Quirinalis. Siluani.
Suburra.
CARINAE
Via Campana.
Quietis.
Saburra Plana.
Th Constantini.
Bal. Pauli.
V. Corneliorum.
D. Corneliorum.
V. Scelcratus.
Telluris. Bu. Gal.
Am. Titi.
Castra Peregrina.
D. Centimali.
Phauni.
F. Suarium.
F. Traiani.
D. Coruini.
F. Aug.
F. Neruæ.
F. Cæs.
Pacis.
Comitium.
A. Constan.
Via Lata.
Saturni.
F. Ro.
P. Gabina.
Orci
Penatium
PALATIVM.
D. Tiberij
D. Ciceronis
Th. Palatinæ
Apollinis
D. Aug.
D. Neronis
COELIVS
Castra Albana.
Cu. Hostilia.
Via Gabina.
COELIOLVS.
Dianæ.
P. Latina.
Via Latina.
Th. Agrippæ
CAPITOLI
Clius Tonant.
Moneta
Arx.
V. Tuscus.
Pot. Octauij.
C. Flaminij.
Apollinis.
F. Olitorium.
Iani.
Aequimel.
Asylus. F. Boarium.
C. Max.
Piscina. Pub.
Via Appia.
Isidis.
Cn. Pompei.
T. Pompei.
T. Mar.
F. Piscarium
Fabritij
Iouis. Aes.
Pudicitiæ.
Vestæ.
Naumachia.
Aurelius.
Senatorum.
Clinus
Th. Decij
Th. Antonianæ.
AVENTINVS.
Aq. Appia.
IANICVLVM.
Dianæ.
Iu. Reginæ.
D. Phylidis.
AVENTINVS.
Th. Variane.
Armilustrum.
Libertatis.
Herculis.
Naualia.
Sublicius.
Via Aurelia.
Pr. Mutia.
Bonæ. Deæ.
Sp. Caci.
Lunæ.
P. Trigemina.
S. Numæ
IANICVLVM
Regia Iani
Th. Seueri.
Aq. Alsietina.
Salinæ.
Lignarij.
Horrea
Emporium.
Vitriarij.
Testaceus
P. Naualis.
Figuli.
C. Intimus.
Veneris. Myrteæ.

De Portis nunc extantibus: ac primo de Flumentana. Cap. VIII.

VArio urbis ambitu oſtenſo, atque antiquarum portarum nominibus generatim connumeratis, de portis nunc extantibus, dèque earum etymologia locus poſtulat ut loquamur. Porta *Flumentana, ſic appellata, ut* Sex. *Pom. placet, quòd* Tiberis *ea fluxiſſe affirmarent: non eo loco erat, quo nunc eſt porta, quæ* Populi *dicitur: alioquin* Campus Martius *intra pomerium fuiſſet incluſus: quod nemo mediocriter eruditus aſſerere audebit. Erat igitur ad* Tiberis *ripam, eregione murorũ quos Ancus rex in Ianiculo extruxerat. Quod innuit titulus ille, de ampliatione pomerij à* Claudio, *ſuperius adductus, & Liuius his uerbis.* Tiberis *infeſtiore, quàm priore, impetu illatus urbi, duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam, euertit.* Ad *hanc portam lucum* Petilinũ *fuiſſe, Liuius ſic teſtatur. Ita prædicta die in* Petilinum *lucum extra portam Flumentanam, unde conſpectus in Capitolium non eſt, concilium populi indictum.*

Poſt Flumentanam proximo loco eſt Collatina, cui à Collatia *oppido, in quod aliarum ciuitatũ opes fuere collatæ nomen inditum eſſe, ſcribit* Sex. Pom. *de ea Liuius.* Collatia, *& quidquid circa illam agri erat, Sabinis ademptum. Seruat quoque ætas noſtra morem appellandi in* Collatia *quidquid eregione eius portæ habet ager Romanus. Qui uero extra antiquam urbem Flumentanam, & hanc poſitam eſſe aiunt, menia, in quibus nunc eſt, à Beliſario condita fuiſſe putant. Nos uero in ea ſententia non ſumus: ſed ab eo fuiſſe inſtaurata, quæ multo tempore antea poſita erant: menibúſque à Collina porta ampliatis, Collatinam eiſdem additam, uel certe ex antiquo pomerio cum Flumentana eò, ubi nunc eſt, tranſlatam,* Pincianámque, *ſicuti nunc, cœpiſſe appellari, à proximo* Pincij *ſenatoris palatio.* Aliter *enim quomodo* Procopius, *qui tempore eiuſdem Beliſarij bello* Gotthico *interfuit, Pincianam nominauiſſet, ni prius menia fuiſſent aucta: portáque ab eodem palatio prope extante nomen obtinuiſſet: aut quo modo* Sex. Pom. *qui ante Beliſarium uixit, etymologiam tradere potuiſſet eius portæ, quæ ſecundum iſtorum opinionem, nondum erat.*

Quirinalis tertia à Flumentana eo nomine dicta eſt, quòd ea in collem Quirinalem iretur, ſiue quòd proxime eſſet Quirini ſacellum, ut refert Sex. Pom. *Eadem* Agonalis *eſt dicta, eodem auctore: ſic.n. inquit.* Agonia, *ſacrificia, quæ fiebant in monte: hinc Romæ mons Quirinalis* Agonis, *& Collina porta* Agonenſis. *Quam eo nomine appellatam eſſe dicit, quòd inũdato circo Flaminio agonales ludi qui in eo celebrabantur, extra ipſam portarentur: ludóſq; ipſos ideo agonales eſſe dictos, quia locus in quo initio facti ſunt, fuerit ſine angulo. Conſtat igitur, hanc portam apud priſcos, hæc duo nomina obtinuiſſe. Ex quirinali autem in Collinam à collium uarietate nomen mutauiſſe uult Varro.*

Nunc porta Salaria dicitur, à uia: ſic dicta, quòd ea Sabini ſal deferebant. Sed quòd hæc priſcis temporibus uia Salaria diceretur, ex eo conſtat: quòd nulla alia eſt rectior euntibus in Sabinos: nam uia Numentana in eam incidit. Huius etiam rei teſtis eſt titulus inciſus in altero latere pontis Narſetis, in eadem uia, qui eum pontem uiæ Salariæ eſſe teſtatur. Et Cor. Tac. *ingreſſum militum* Vitelij *imp. in urbem deſcribens aperte oſtendit, Collinam portam eſſe initiũ uiæ Salariæ: ſic.n.ait. Tertiũ agmen per Salariam Collinæ portæ appropinquabat. Per hanc portã memorant Gallos Senones urbem ingreſſos, eámque populatos eſſe.*

Viminalis Quirinali ſuccedit, eiuſdem nominis cum mõte, in quo extat: ab eóq; denominata eſt. Regũ autem tempore in aggere Tarquinij fuiſſe ait Strabo, his uerbis. In aggere autẽ medio tertia eſt porta eiuſdem nominis cum colle Viminali. Tertiam autem dicit, quia Flumentana, & Collina ipſam in ordine præcederet: Collatina enim tunc non erat: quæ poſtea in urbis amplificatione fuit interpoſita. Viminali portæ nunc. S. Agnetis *nomen eſt.*

Quintam, quæ nunc clauſa eſt, licet noſtræ ætatis pleriq; omnes Interaggerem uocarint, tamen eius nominis nullam probabilem rationem oſtẽdiſſe uidentur. Nec enim ab aggere Tarquinij quàm lõgis-

ſime ab ea poſito, hoc nomen obtinuiſſe credendum eſt. Nam in anguſtiori ambitu urbis in medio eius aggeris ſita erat Viminalis, ut modo dictum eſt. Quare hanc illam eſſe portam crediderim, quã Plin. Querquetulanam appellat: cuius uerba hæc ſunt. Lucus fageus fuit, portáque Querquetulana: in colle in quem uimina petebantur. Si igitur in Viminali colle erat uiminum ſylua, á qua collis eſt denominatus: & eius latitudo, relicto ambitu Viuarij paulo plus ſtadijs tribus perficitur (Nã muri prius extendebantur fere recta á porta nunc. S. Agnetis ad hanc ipſam clauſam, ut fundamenta oſtẽdunt) abſurdum eſt dicere tam breui ſpatio portam, quæ interaggerem uocaretur, locũ obtinuiſſe inter Viminalem, & Querquetulanam: quarum alteram Strabo: alteram uero Plin. in eodem Viminali fuiſſe affirmãt. Alliqui aũt uolunt, Querquetulanam in monte Cœlio ſtetiſſe: quoniam Cor. Tac. ſcribit, montem iſtum Querquetulanum prius uocitatum: Et Sex. Pom. ait, Nymphas Querquetulanas appellatas præſidentes Querqueto, quod genus ſyluæ erat intra portam, quæ ab eo dicta ſit Querquetulana. Vtcunque hoc habeat, illud affirmare poſſum: apud ſcriptorẽ aliquem antiquum nõ inueniri portam, quæ Interaggerem nominaretur.

Subit porta nunc. S. Laurentij, priſco nomine Eſquilina dicta. Hanc nonnulli Tiburtinã, non Eſquilinã eẽ cõtendũt: aiũtq; Strabonem ſcribere, in cãpo Exquilinio duas fuiſſe portas: Tiburtinã, & Eſquilinã: Eſquilinámq; inter Neuiã portã, & nunc. S. Laurentij poſitam, tunc fuiſſe clauſam. Sed ego neque Strabonem, neque quenquam priſcorum inuenio, portam Tiburtinam nominauiſſe: Neque uiriſimile fit, Strabonẽ Eſquilinam portam clauſam affirmaſſe, cũ Cic. qui eadem ætate fuit, Cœlimontanam, Eſquilinámque inuicem prope ſitas, apertáſque fuiſſe oſtẽdat. Ciceronis uerba hæc ſunt. Cùm ego Cœlimontana porta introijſſe dixiſſem, reſponſione me inimica Eſquilina introijſſe homo promptiſſimus laceſſiuit. Quòd autem Liuius non ſemel ait, caſtra inter Eſquilinam, Collinámque poſita, non eſt quòd intelligas Ciceroni aduerſari: intèrque eas portas, Querquetulanam, Viminalémque non poſitas fuiſſe.

Tranſeamus ad Neuiam, hodie portam Maiorem appellatam: cui Neuij cuiuſdam ſylua, quæ in illis fuerat locis, fecit nomen: ut teſtatur Var. & Sex. Pom. Hanc nonnulli arbitrantur eandem eſſe cum Labicana. Neuia autem ſit, quæ Maior nunc dicitur, mox conſyderabimus. Hanc ſequitur porta, nũc .S. Ioannis nuncupata, olim uero Cœlimontana: á monte in cuius margine eſt ſita. Quam L. Cornelio, &, Q. Minutio Coſſ. tactam de cælo narrat Liuius. Aſinariam aliqui appellauere: ſed nuſquam ſcriptũ inuenire ẽ apud idoneos ſcriptores, quod ulla porta hoc nomine uocet. Viæ aũt Aſinariæ mentionem facit Sex. Pom. Quam inter Ardeatinam, Latinámq; fuiſſe, ſic oſtendit. Cato in ea, quã ſcribit cùm ediſſertauit Fuluij Nobilioris cenſuram, ſignificat aquam eo nomine, quæ eſt ſupra uiam Ardeatinam inter lapidem ſecundum, & tertium: qua irrigantur horti infra uiam Ardeatinam, & Aſinariam, uſq; ad Latinam. Cum igitur Ardeatina eſſet inter uiam Oſtienſem, & Appiã: & poſt Appiã ſequeretur Latina, oportuit inter has Aſinariam poſitam eſſe. Ex quo patet portam nunc. S. Ioannis, uiámque ab ea inchoantem, nullo modo eſſe Aſinariam. Sed portã eſſe Cœlimontanam illud etiam eſt argumento: Quòd mons ipſe nullam aliam, præter hanc, habet portam. Verum huius, & quarundam prædictarum ordo ex uerbis Liuij facillime apparebit: ideóq; ea hic appoſuimus. Porſenna inquit, primo conatu repulſus, conſilijs ab oppugnanda urbe ad obſidendam uerſis, præſidio in Ianiculo locato, ipſe in plano, ripiſque Tiberis caſtra poſuit: nauibus undique accitis, & ad cuſtodiam, ne quid frumenti Romam ſubuehi ſinerent, & ut prædatum milites trans flumen per occaſiones alijs, atque alijs locis traijcerent. Breuíque adeo infeſtum omnem agrum Romanum reddidit, ut non cætera ſolum ex agris, ſed pecus quoque omne, in urbem compelleretur, nec quiſquam extra portas propellere auderet. Hoc tantũ licentiæ Hetruſcis, non metu magis, quàm conſilio, conceſſum. Namque Valerius Cos. intentus in occaſionem multos ſimul, & effuſos improuiſos adoriẽdi: in paruis rebus negligens ultor, grauem ſe ad maiora uindicem ſeruabat. Itaque, ut eliceret prædatores, edicit ſuis poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat, expellerent pecus: ſcituros

id hoſtes ratus: quòd in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent. Et ſciere perfugæ inditio, multòque plures, ut in ſpem uniuerſæ prædæ, flumen traijciunt. P.Valerius inde T. Herminium cum modicis copijs ad.II. lapidem, Gabina uia, occultum conſidere iubet. Sp. Largum cum expedita iuuentute ad portam Collinā ſtare: donec hoſtis prætereat: inde ſe obijcere, ne ſit ad flumen reditus. Cos. alter T. Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militum egreſſus. Ipſe Cœlimontana delectas cohortes educit: hique primi apparuere hoſti. Hactenus Liuius. Quibus uerbis conſtare puto, Næuiam inter Eſquilinam, & Cœlimontanam locum habuiſſe. Collinámque, ut etiam ſupra oſtendimus, eſſe, nunc Salariam dictam. Flumentanæ autem non meminit: quia licet Hetruſci recta per Campum Martium tranſire potuiſſent, tamen quia inter urbis mœnia, abruptóſque montes erat iter, ne in aliquod inciderent periculum, & quò propinquiore à nauibus curſu ferrētur in pecus, ad eum fere Tiberis locum deuenere, qui medius eſt inter pontem Miluium, & Anienis oſtia. Quare non oportuit ad portam Flumentanam milites locare. De Viminali puto non meminiſſe, quia alijs portis fuerat ſatis, & ſtruere inſidias, & exponere pecus, ac turmas, præſidiáque emittere. Sed ad reliquas tandem ueniamus.

Poſt Cœlimontanam autem occurrit in angulo murorum, ſub Cœliolo, porta nunc clauſa, per quam ingreditur riuus hodie Appij dictus. Hanc portam Gabiuſam (quam tactam de cælo commemorat Liuius) plerique omnes fuiſſe arbitrantur: sicq; dictam, quòd iter aperiret in Gabios: cuius oppidi iam diu demoliti loco, Gallicanum quod hodie uocant, ſucceſſit.

Sequitur in Cœliolo Latina, quæ quòd in Latium mitteret, obtinuit nomen: idque immutatum etiā nūc manet. Et quanq̄ mille ab hinc annos hoc uocetur nomine, non tamen apud idoneos auctores de ea eſt mentio. Verum cum Strabo in uia Latina Ferentium urbem fuiſſe aſſerat: crediderim portam hāc eā eſſe, quā Plut. Ferentinā nominauit. Nā Romulus inquit, expiationibus ciuitates expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradūt. Sic uero appellatam opinamur: quod iter ea eſſet, qui ad Ferentinos Hernicorum populos proficiſcerentur.

Poſt Latinam paruo interuallo ſe ſe offert Capena: cuius etymologiam oſtendit Solinus. Scribit.n. Italum regem ex Sicilia cum Syracuſanis ad Ianum ueniſſe, ac eius conſilio, auxilióque ciuitatē iuxta Albam condidiſſe Capenam nomine, & ab ea poſtmodum Capenam portam denominatam. Ser. uero Gram. aliam ponit etymologiam. Nam ſuper eo Virgilij loco. Lucóſque capenos: ait. Vnde (hoc ē à capenis lucis) & porta Capena, quæ iuxta Camœnas eſt nomen accepit. Aſconius Pedianus etiam ſcribit, extra hanc portam lucum, & ædem Camœnarum fuiſſe. Proptereáq; portā Camœnam à nonnullis olim fuiſſe appellatam. Hanc in uia Appia eſſe oſtendit Frontinus, Commemorans Appium uiam à porta Capena Capuam uſq; muniendam curauiſſe. Cum autem uia in qua eſt Septizonium Seueri tendēs ad portam. S.Sebaſtiani, uia Appia à Spartiano uocetur, Ciceróque in eadem templū Martis, quod fuit extra Capenam, eſſe dicat, non eſt ꝙ dubitari poſſit, portam in uia Appia exiſtentem, non eſſe Capenam. Quam madidam appellauit Iuuenalis: quia inter cœteras portas depreſſo eſſet loco. Sunt qui propter aquæductum ante ipſam deriuatum, madidam dictam uelint. At Cicero priorem opinionem comprobare uidetur, cum ad Q. Fratrem inquit. Romæ, & maxime Appia, ad Martis mira proluuies. Craſſipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ, magna uis aquæ uſque ad piſcinam publicam. Si quis aquæ ductus Appiæ cauſa madidam appellatam eſſe cōtendat, propter illud Mar. Capena grandi qua pluit guta: nō uideo cur idem alias portas non etiam madidas appellet, ſuper quibus aquarum ductus, & tunc erant, & adhuc etiam extant. Neq; deſunt, qui à fontiū ubertate Fōtinalis huic portæ nomen aſcribant. Sed de Fontinali inferius erit diſceptandum. Eſt aūt capena quæ hodie. S. Sebaſtiani nūcupat. *Reſtat ultimo loco citra Tiberim, Trigemina: denominata, quòd ea contra Curiatios Trigemini Horatij egreſſi ſint. Nam etſi in caſtris tunc erant, exiſtimandum tamen eſt, quòd ex ijs prius Romam redierint, quàm contra eos proficiſcerentur. Hanc autem portam prope templum nunc Scholam Græcam nuncupatum, atque ad Auentini radices fuiſſe, facit ut credamus,*

damus,

dā quòd Liuius ait, Aediles extra ipſam in Auētinū porticū ſtrauiſſe: eodémque in loco Trigeminā fuiſſe innuit, cùm bello punico ſecundo incēdiū inter Salinas, & portā Carmētalē deſcribit. Quod incēdium omnia ædificia, quæ erant in uico Iugario ſub Capitolio, cōprehendit, Aequimeliúmque, iacēs inter rupē Tarpeiā, & Velabrum: mox extra Carmentalē portā ꝑ ripam Tiberis in Fortunæ, ac Matutæ templa debacchatū ē. Nā Salinæ, ut ſuo loco oſtēdemus, in eadē ripa erant, infra templū nūc D. Stephano cōſecratū. Huius aūt portæ locū innuit ēt Frōtinus, his uerbis. Ductus aquæ Appiæ hēt lōgitudinē à capite uſq; ad Salinas: qui locus eſt ad portā Trigeminā. Et alibi. Cacus habitauit locum, ubi Salinæ nomen, & ubi Trigemina porta: & cū dicat, Riuum dictæ aquæ eductum eē in Naumachinā: qui locus parū diſtat à Tiberi: nō dubiū ē Trigeminā portā fuiſſe, quo loco demōſtratū ē. Recepto aūt Auentino intra pomeriū ad radices eiusdē montis, ubi primū ingrederis planiciē Teſtacij, tranſlata ē. hūc locū indicare uidet Liuius in bello mac. dicens, Aediles alterā porticū extra portā Trigeminā, inter Lignarios, feciſſe. Lignarios. n. in eadē planicie habitauiſſe, infra oſtēdemus. Et Plin. ſcribit, extra hanc portā Po. Ro. ſtatuam poſuiſſe Minutio Augurino, qui ad aſſem precium farris redegerat: unde uidetur Po. Ro. ad Horrea publica, quæ ibidem fuerant, eam ſtatuiſſe. Tandem dilatatis tertio urbis menibus eò, ubi nunc eſt, tranſlata fuit. Quæ Porta. S. Pauli nunc dicitur.

In Ianiculum tandem tranſeuntes, uideamus de porta, quæ haud procul à Tiberi eſt, & porta Ripæ nunc uocatur. Hanc pleriq; omnes portuenſem, quòd ad portum à Claudio imp. extructum ducat, appellarunt. Sed quod nomen prius obtineret, ignorare uidentur. Nos uero Naualis obtinuiſſe affirmamus: quoniam de hac Sex. Pom. ſic meminit. Naualis porta à uicina Naualium dicta. Quibus cum nulla alia ſit propior, Naualem eſſe nemini dubium eſſe debet.

Secundam portam Ianiculi, nunc. S. Pancracij, Aureliā dictā uolunt: ab Aurelio uiro conſulari, uel ab Aurelio imp. uel à uia Aurelia, quod eſt uerisimilius: Siquidem ſupra oſtendimus nomina uiarum per abuſionē ferè omnibus portis eſſe attributa. Aliqui uero aiunt uiam ipſam à porta nomen accepiſſe. Quo autem nomine apud priſcos uocaretur, non ſatis conſtat. Apud Procopium autē legimus ſepulcrū Hadriani extra portā Aureliam iactu lapidis impoſitum, & ne à Beliſario occuparetur, Romanos utrinque deducto muro illud incluſiſſe, eo modo ut eſſet eidē portæ tanq̄ propugnaculum. Quibus uerbis conijcimus, Pancratianā non fuiſſe Aureliam: hāncq; ſub ipſo ſepulcro in ripa Tiberis ſitam. Dubium eſt autē à quo nomen adepta ſit: nam ab Aurelio uiro conſulari non poteſt accepiſſe, quia huius temporibus eouſq; menia non extendebantur, neq; pons fuerat poſitus, per quem ad ipſam tranſitus eſſet. Igitur uidetur ab Aurelio imp. denominationē accepiſſe: qui forte eam excitauit, ne per pontem hoſtibus in campum Martiū eēt tranſitus: ni mauis Aurelianū eā tunc poſuiſſe, cùm urbis ambitū propagauit. Quanq̄ ab eo, Aurelianæ nomen erat deriuādū. Si aūt uolumus, Pancratianā ab Aurelio Cos. prius Aureliam nuncupatā, dicemus ſubſtituto nomine Pancratianæ, priori iā abolito, ab altero dictoꝝ imperatoꝝ, huic apud ſepulcrum Hadriani ſitæ, Aureliæ nomen inditum eſſe. At niſi in codice græco bibliothecæ Vaticanæ legiſſem duobus in locis αὐρηλίαν Hæliā legendam putarem, ab Hælio Hadriano, qui eā extruxerit, uel ea ratione, quàm diximus, uel ad ornatum, aditúmue eiuſdem ſepulcri.

Tertiæ portæ Ianiculi ī ordine oīum ultimæ, Septimianæ fuit nomē, idq; ēt nūc ſeruat. Quod à Septimio Imp. referūt accepiſſe: qa Spar. ait, ipſum excitauiſſe thermas in Ianiculo ad portā ſui noīs. Affirmāt inſuper ī ipſius portæ frōtiſpicio Septimij nomē inſcriptū, ibiq; Ianū Septimianū ſeptimianāq; arā fuiſſe, ac priſco noīe fontinalē nūcupatā. i. deabus fontiū ſacrā. De hac Sex. Pom. ita meminit. Fōtinalia fontiū ſacra: unde & Romæ Fōtinalis porta: et Liuius ita. Aediles alterā porticū ad portā Fōtinalē, ad Martis Arā, qua in cāpos iter eēt, ꝑduxere. Qui aūt uolūt Capenā Fōtinalē eſſe, exponūt. In cāpos: ubi pugnarūt Trigemini: qui cū ualde ab urbe diſtarēt, ꝓbabilior ē rō, ut de Vaticāis intelligamus, ex eo ꝙ Plin. ſcribit, Vitelliū. CC. ſextertijs cōdidiſſe patinā, cui faciendæ fornax in cāpis exædificata erat: uidemúsq; in Vaticanis ēt nūc fornaces, multámq; argillā ad fictilia cōficienda aptā: quod eē nō cōſtat in Cāpis Trigeminorū. Præterea crebrior ē mētio de Vaticāis. Idē auctor, Praxitelis inquit, Iouē fecit eburneum in Metelli æde, qua Cāpus petit. Cic. Cāpū Vaticanū fieri quaſi Martium

Campum. Inſuper Liuius primo & tertio ab urbe condita, de Capena: quinto uero de bel. mac. de Fontinali ita loquitur, ut diuerſas eſſe intelligam.

Vrbis portis tandē deſcriptis, portæ ēt triumphalis, licet extra pomœrium eēt, operæ pretiū fuerit locū oſtēdere. Pontē igit, cuius pilarū fundamēta infra pontē Hæliū cernuntur: & Portā, cuius ueſtigia ad intimā Tiberis ripā olim extabat: Viàmq; ad Cæs. obeliſcū protenſam, triumphali nomine appellatas eſſe, nōnulli opinātur: Quoniā Ioſephus Veſpaſiani, & Titi triumphū deſcribens, ait ipſos non in Palatio maiori, ſed in Iſidis tēplo nocte quieuiſſe, trāſmiſſèq; ad Octauianas ambulationes: uotìsq; rite celebratis receſiſſe ad portā, quæ ab eo, quòd per illā ſemper triumphorum pōpa duceret, nomen acceperit. Quibus uerbis cōſtat, Capenā nō eē eādem, quæ Triumphalis. Nam ambulationes Aug. fuere ad Mauſoleum. Fit igitur ueriſimile hinc per portam, & pontem triumphalem eò profectum eſſe, ubi nunc eſt hoſpitale. S. Spiritus. Suet. cōmemorat quoſdam Senatores cenſuiſſe Auguſti funus porta Triumphali ducendum.

De Menibus urbis. Cap. IX.

MEnia urbis nunc extantia nō eē antiqua, ſicuti nulli eſt dubium, ita multis argumentis apparet. Legimus.n. partim Beliſariū, partim uero nōnullos Pōtifices ea inſtaurauiſſe: unde uariā formā obtinuiſſe uidentur: ſicut & portæ uariam latitudinem. Præterea menia hæc lateritia, illa uero ex ſaxo fuerant quadrato, ut Liuius ſignificat, & Caſſiodorus. Qui ſcribit Theodoricum regem Oſtrogotthorum Romā tunc tenentē. S. P. Q. R. cupienti menia partim à Viſogotthis aperta, partim uetuſtate collapſa inſtaurare, petentiq; in ipſa inſtauratione ſaxa amphitheatri humi iacentia, cōceſiſſe.

LIBER SECVNDVS.

De Capitolio Cap. Primum.

QVoniam ſuperiori libro urbis ſitum, uariùmque eius ambitum deſcripſimus, murìsque, ac portis ſumus complexi: reliquum eſt ut quid, quòue tempore, à quibus ſingulis in locis ædificatum ſit, indicemus. Incipiamus igitur à Capitolio, cuius uaria nomina ita refert Var. Sunt & nomina tot montibus, quos poſtea urbs muris comprehendit: è queis Capitoliū: dictū, quòd hic, cū fundamenta foderētur ædis Iouis, caput hominis inuētū dicit. Hic mons antea Tarpeius dictus, à uirgine ueſtali Tarpeia: quæ ibi à Sabinis necata armis, & ſepulta: cuius nominis monimētū relictū: quòd ēt nūc eius rupes, Tarpeiū appellat ſaxū: hūc antea mōtē Saturnium appellatum prodiderunt. Eam aūt denominationē à Saturno, qui mōtē ipſum incoluit, accepiſſe, nemini eſt dubiū: & Virgilius de Ianiculo, & Capitolio loquēs innuit, his uerſibus.

Hāc Ianus pater, hāc Saturnus cōdidit urbē:
Ianiculùmque illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Saturniā fuiſſe ubi antiqua Roma, Ianiculùmque in parte eius, teſtatur Plin. Et Solinus portā Caſtelli, quod Herculis comites excitarunt, Saturniam appellatā eē tradit. Hunc aūt montem muris ſeptū fuiſſe oſtēdit Liuius, cōmemorās Tarquinium Priſcū bello Sabinorum Capitolium ſe ædificaturum uouiſſe: & cū iactis fundamentis obijſſet diē, Superbū capta Pometia ex ſpolijs hoſtiū abſoluiſſe. Eo aūt pulſo Horatius Puluillus conſecrationem deinde obijt. Tunc ex ſaxo quadrato fuiſſe legimus: ueſtigiàque hocidem oſtendunt: & nos ex eiuſdem Capitolij fundamentis ſaxa tantæ magnitudinis erui uidimus: ut uere dixerit Plin. Sed tunc Senes aggeris uaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolij mirabantur. Limina Capitolij ænea fuere Cn. & Q. Oguinio Aed. Cur. Tegulas æreas Catulus inaurauit: quas Honorius Pont. ad ædem diui Petri tegendam tranſtulit, ubi nonnullæ adhuc ēt cernuntur. Capitoliū turres plurimas habuiſſe innuit Cic. in Catilinā: quarum nonnullas de cœlo tactas fuiſſe cōmemorat. Per Mariana bella Scipione, & Norbano Coſſ. igni direptum eſt: refecit Sylla: dedicauit Catulus: cuius nomen (ut prodidit Plut.) inter tanta Cæſarum opera uſq; ad Vitellium manſit: quinimmo in eo loco, ubi hodie eſt pub. Salis receptaculum, adhunc manet. Nam legimus.

Q. LVTATIVM. Q. F. Q. CATVLVM COSS. SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM DE SVO FACIENDVM COERAVISSE.

Arſit itẽ Vitellião bello, ut ſcribit Cor. Tac. Quod inſtaurauiſſe Veſpaſianũ, aſſerit Suet. his uerbis. Reſtitutionẽ aũt Capitolij aggreſſus ruderibus purgandis manus primus admouit, ac ſuo collo quædam extulit. Tertio cũ in Veſpaſiani morte igni conſumptum eſſet, reſtitutionis curã Domitianus ſuſcepit, ut idẽ auctor ſic teſtatur: Plurima, & ampliſſima opera abſumpta reſtituit, in queis & Capitoliũ, quòd rurſus arſerat: ſed omnia ſub titulo tantum ſuo, ac ſine ulla priſtini auctoris memoria. Cuius inſtaurationis impenſa. X I I. M. talentorum exceſiſſe dicitur.

De Templis, Iouis Feretrij, Iouis Cuſtodis, Veiouis, & de Curia Calabra, Senaculo, atq; Aſylo. Cap. I I.

IOuis Feretrij Templũ, primũ omniũ Romæ conſecratũ, bello Cenninenſiũ Romulus uouit, uotiq; reus in uertice Capitolini collis, ut inquit Diony. extruxit, eo in loco (ut pleriq; oẽs conſentiũt) ubi nunc eſt Aracæli. Feretrij aũt cognomen obtinuit, quòd cũ Acronẽ ducẽ interfeciſſet, ut uotũ ſuũ maxime Ioui gratũ, ciuibùsque ſuis iocundũ efficeret, ſpolia ipſius ducis, fabricato ad id ferculo, gerens in Capitoliũ ad quercũ paſtoribus ſacrã, in trophæi formã fictã, hoſtis arma depoſuerit, deſignãs ſimul cũ dono templo Iouis fines, cognomènque addens, Ioui Feretrio, à feriẽdo hoſte, ut uotis petierat: auc. Plut. Sex. uero Pom. quòd pacẽ ferre putaret, cũ ex eius templo ſumerent ſceptrum per quod iurarent, & lapidẽ Silicẽ, quo fœdus ferirent, Feretriũ denominatũ ſcribit. Hoc tẽplũ cũ uetuſtate, & incuria detectũ prolaberetur, admonitu Pom. Attici (ut in eius uita teſtatur Cor. Nepos) reficiendũ Cæs. curauit. ampliatũ aũt eſſe prius ab Anco rege cõmemorat Liuius. Huius ueſtigia, ubi maiora denũ, ubi uero minora quinum pedũ ætate ſua adhuc extitiſſe, aſſerit Diony. Templũ Iouis Cuſtodis Domitianus adeptus imperiũ excitauit, sèque in ſinu ipſius Iouis ſacrauit. Id aũt ubi nunc ſunt Salinæ: & ubi hodie ẽ carcer Capitolinus appellatus, Iani tẽplũ fuiſſe, quidã opinantur: quorũ ſententiæ aduerſatur, quòd fundamenta ex ſaxo quadrato, & fornices in eiſdem Salinis, ac ueſtigia porticus foro ſuperſtantia, locum publicũ ex ijs, quæ mox dicemus, fuiſſe oſtendunt. Nam & de Iano Capitolino apud antiquos ſcriptores nuſq̃ legimus. Crediderim igitur hoc in loco ſitã fuiſſe Curiã Calabram, quam culmis Romulus texerat: in quam uocabatur. S. P. Q. à rege Sacrificulo, ut ludorum, ſacrificiorùmque pernoſceret diem: in ea.n.ratio ſacrorũ tantũ gerebatur. ut ſcribit Sex. Pom. De hac aũt Curia meminit Var. cùm inquit. Primi dies menſium nominati Calendæ ab eo, quòd his diebus calent̃ eius menſis Nonæ à pontificibus quintanæ, an ſeptimanæ ſint futuræ in Capitolio, in curia Calabra. Prope hanc aũt fuiſſe Romuli Caſam idem Var. eſt auctor. Eã humilẽ fuiſſe, oſtendit Vitruuius, his uerbis. Item in Capitolio commonefacere poteſt, & ſignificare mores uetuſtatis Romuli Caſa in arce ſacrorum ſtramẽtis tecta. Ad eandem aũt, uel ubi illa fuerat, Senaculũ ſtetiſſe innuit Liuius, cũ ait Cenſores porticum ab æde Saturni in Capitoliũ ad Senaculum, ac ſuper id Curiã ſtrauiſſe. Veiouis Aedem in area nunc Capitolina locum obtinuiſſe, hæc uerba Gelli docent. Eſt autem ẽt ædes Veiouis Romæ inter Arcem, & Capitolium. Mox ſubdit. Cum Iouem igitur, & Dijouem à iuuando nominaſſent: eum quoq; contra Deum, qui non iuuandi, ſed uim nocendi haberet (nam deos quoſdã ut prodeſſent, celebrabant: quoſdam ne obeſſent, placabant) Veiouem appellauerunt dempta, atque detracta iuuandi facultate. Eius ſimulacrum, quod eſt in æde, de qua ſupra dixi, ſagittas tenet, quæ ſunt uidelicet paratæ ad nocendum. Quapropter eum Deum plerique Apollinem eſſe dixerunt. Immolatùrque illi ritu humano capra: eiùsque animalis figmentũ iuxta ſimulacrũ ſtat. Aſylũ templũ in dicta area fuiſſe, ſignificat Diony. ſic.n.inquit. Lucũ umbroſum mediũ Capitoliique, & Arcis, quod uocat̃ intermontiũ duoꝝ quercetorũ, templũ Romulus cõſtituit: de eodẽ Strabo. Romulus Aſylum aperiens inter collẽ, & Capitoliũ, huc perfugiẽtes ciuitate donatos deſignat: & Liuius. Locũ, qui nũc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos, Aſylũ appellat. Ex eo finitimus populus, oĩs turba, ſine diſcrimine

& ſeruus,& liber, auida nouarũ rerum perfugit. Et hunc locum Ouid. attigit,his uerſibus.

Romulus ut ſaxo lucum circundedit alto,
 Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Ex eo .n. nemo extrahebatur. Varios aũt terminos habuiſſe teſtatur Strabo, his uerbis. Templum & nũc, & olim Aſylum erat, cuius libertatis termini ſunt mutati: Alexander ad ſtadiũ extendit: Mitridati uero dimiſſa ab angulo Cerami ſagitta uiſum ẽ paululũ ipſum ſtadiũ tranſcẽdere: Antonius huic proxime acceſſit, & cũ eo termino urbis partẽ comprehendit: Poſtea Cæſ. Aug. cum id damnoſum exiſtimaret, & nihil aliud eſſe, quàm multis malefaciendi cauſam exhibere, irritũ fecit. Suet. de Tiberio loquens. Aboleuit, inquit, & uim, morèmque Aſylorũ, quæ usq̃ erãt. Primi aũt omniũ Herculis nepotes timentes inſidias illorũ, quos auus, priusq̃ è terris migraret, afflixerat, Aſylum inſtituiſſe dicuntur, hinc Statius.

Asylum herculeos fama eſt fundaſſe nepotes.

Et quia nonnulli ex quibuſdam Ouidij carminibus ſub rupe Tapeia Aſylum ſtetiſſe uolũt, quid de hac opinione ſentiam, ubi de baſilica Sempronij erit ſermo, dicetur.

De Cliuo, Varijsq; aditibus Capitolij: Domo Milonis: porta Stercoraria, ac de templis Iouis Tonantis, & Fortunæ. Cap. III.

CLiuus aũt, per quem in Capitolium fuerat aſcenſus, qua parte ſteterit, inter noſtri tẽporis doctiores magnum eſt certamen. Suet. tamen in ea, quæ uergit in Velabrũ fuiſſe, ſignificare uidetur: ita narrans. Gallici triumphi die Velabrum præteruehens penè curru excuſſus eſt axe defracto, aſcendìtque Capitolium ad lumina. XL. elephantis dextra, atq; ſiniſtra lychnucos geſtantibus. Et Ouidius locum attigit, his carminibus.

Inde uelut nunc eſt, per quem deſcenditis, inquit,
 Arduus in ualles, & fora cliuus erat.

Ser. tamen dum ait Saturni templum fuiſſe ante cliuum Capitolinum, ubi ædes Concordiæ, innuit hunc cliuum fuiſſe forum Romanum uerſus, ubi erat utraq; ædes: Huic ſententiæ conueniunt Cic. uerba ſexta actione in Verrem, quæ ſunt hæc. Tamen cùm de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent. Nam carcerem ſub Capitolio in capite fori fuiſſe, infra oſtendemus. Arcus etiam Septimij imp. inibi poſitus, facit, ut credam aditum in hunc collem e regione ipſius quãdoque ſtetiſſe: præſertim ꝙ paucis ab hinc diebus detecta fuit uia, ſilicibus ſtrata, ab area Capitolina ad eundem arcum protenſam: tamen cum latitudo eius ſit pedum ſeptem tantum, non arbitramur eum eſſe cliuũ celebrem, de quo meminit Suet. quando Capitolinum montem plures aditus habuiſſe affirmat Cor. Tac. quorum hic, qui ad arcũ Septimi pertinet, eſt unus: Alium uero à Concordiæ ad Monetæ templũ fuiſſe, Ouid. teſtatur, his uerſibus.

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
 Qua fert ſublimes alta Moneta gradus.

Tertius in urbẽ planã (planã dico urbẽ quæ hodie habitat) ut ẽt nũc, deſcenſum præbuit: ibi.n. noſtra ætate detecta fuit porta marmorea: Quartus eſt de quo nunc agimus. M. aũt Aemilio Cos. hunc Cliuum, ſilicibus ſternendum Cenſores curauiſſe, memoriæ prodidit Liuius, & Cic. Milonẽ in eodẽ Domũ ſcutus refertã habuiſſe, teſtatur: hæreditariã, an conductam, dubium eſt: quia ſuperius dixerat: nullũ angiportũ eſſe, in quo Miloni non eſſet conducta domus. In eodẽ cliuo fuit porta Stercoraria nuncupata: de qua Sex. Pom. ſic loquitur. Stercus ex Aede Veſtæ: XVII. Cal. Iulias defertur in angiportũ mediũ ferè cliui Capitolini, qui locus clauditur porta Stercoraria. Idẽ ſcribit Saturnios eos dictos, qui caſtrum in uno cliuo Capitolino incolebant, ubi Ara dicata ei deo fuerat ante bellum Troianum. Iouis autem Tonantis Aedes apud Cliuum, ubi hoc tempore noxij puniuntur, poſuit Auguſtus: quòd liberatus eſſet periculo, cum expeditione cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruùmque precedẽtem exanimaſſet. Cùm dedicatam hanc ædem aſſidue frequentaret, ſomniauit queri Capitolinum Iouem

cultores ſibi abduci, ſeq; reſpõdiſſe, Tonantem pro ianitore ei appoſitum: ideóq; mox tintinabulis faſtigium ædis redimiuit, quòd ea ferè ianuis dependebant, auctor eſt Suet. Refert Plin. Iouis Statuam exemplar æris Deliaci, quo Polycletus eſt uſus, in hac æde fuiſſe: & ante ipſam Caſtoris, & Pollucis opus Hygiæ. Quibus uero lapidibus ea ædes extructa eſſet, alibi ſic indicat. Inter hos primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri, non facile dixerim ſectos, an ſolidis glebis poſitos: ſicut eſt hodie Iouis Tonantis ædes in Capitolio. Prope hanc ædem fuit & Fortunæ, ut teſtantur carmina, que in eius templo Præneſte quidam ſe legiſſe affirmant: quorum principium hoc.

TV QVAE TARPEIO COLERIS VICINA TONANTI
VOTORVM VINDEX SEMPER FORTVNA MEORVM

De rupe Tarpeia: Templis, Saturni, Iouis Opt. Max. Iunonis, Mineruæ, Iuuentutis, & Fidei. Cap. IIII.

Reliqua pars montis, poſt Cliuũ, Rupes Tarpeia eſt dicta: ex qua damnati præcitabãtur. Hinc Cic. ad Atticum. Quis enim audeat uiolare (Brutum ſcilicet) propoſita cruce, uel ſaxo. Et Plin. ait, Metellum ad Tarpeium raptum, ut præcipitaretur. Gellius autem ſcribit, eodem mortis genere etiam eum damnari ſolitum, qui falſum teſtimonium dixiſſe, conuictus eſſet. Diony. uero, Rupem hanc foro ſuperſtetiſſe, dicit. Duci, inquit, eũ iuſſit in ſuperſtantem foro collem: eſt enim is collis rupes uaſta, unde mos eſt eis deijcere aduerſarios. Cui opinioni ne refragari uideamur, dicemus totum montem, & arcis, & Tarpeiæ rupis nomine, appellari. Saturni Aedes infra hanc rupem ſteterat: ubi paucis ab hinc annis fuerat ſacellum cum turri. S. Saluatoris cognomento in Aerario, ſiue in Statera: incunbens hoſpitali. S. Mariæ in porticu nuncupatæ. Fuerit ne ea condita à comitibus Herculis, de qua Solinus meminit: an à T. Tatio, de qua Varro: an à Tullo rege, de qua Macrobius, incertum eſt: quam uero Luctatium poſuiſſe ſcribit Critolaus, eam eſſe non arbitramur. In hac autem æde fuit Aerarium, omnium primum inſtitutum, & trutina, eiùsq; ueſtigia extitiſſe ſuo tempore teſtatur idem Var. Propterea non ab re noſtri in Statera cognominarunt. Volunt autem Publicolam omnium primum ædem Saturni ærarium declarauiſſe. Et quamuis Saturni, & Opis ædem in uico Iugario fuiſſe, dicat Sex. Rufus, hanc tamen ipſam opinor eum intelligere: nam etſi in Capitolio erat, ipſi uico tamen ſubiacenti incumbebat. Diony. Saturno Aram attribuit, ſecundum uiam qua ex foro in Capitolium aſcenſus erat, ſitam. Iouis Opt. Max. templum, ſiue Iouis Capitolini, uouit Tarquinius Priſcus. Superbus deinde librarum agenti. XL. M. in fundamentis impendit. Verum cum ad tectum ferè opus perueniſſet conſecrationem non obijt, quia tyrannide excidit. Dedicauit hoc Horatius Publicolæ collega, ut ſequenti titulo habetur.

M. ORATIVS CONSVL EX LEGE TEMPLVM IOVIS OPTIMI MAXIMI DEDICAVIT ANNO POST REGES EXACTOS A CONSVLIBVS POSTEA AD DICTATORES QVIA MAIVS IMPERIVM ERAT SOLENNE CLAVI FIGENDI TRANSLATVM EST.

De hoc templo Diony. meminit, his uerbis. Extructum eſt autem ſuper crepidine firmatum alta, octo iugerum in circuitu, ducentorum fermè pedum unumquodq; latus habens (Eſt autem iugerum duplicatus in longitudinem actus, ut ait Plin. Is eſt in quo boues aguntur cum aratur uno impetu iuſto, hoc eſt. CXX. pedum) Et quia Diony. ætate, quædam huius templi extabant ueſtigia, ſi bdit. Paucum quiddam uariantem inuenire poſſet aliquis eminentiam altitudine ne quindecim quidem pedibus integris: à parte quidẽ, qua frons meridiẽ ſpectat, cõprehenſum triplici columnarũ, ordine: ab obliquis uero partibus, ſimplici: in eo tria ſunt Sacella æqualia, inter ſe communia habentia latera: mediũ quidẽ Iouis: ab utraq; parte Iunonis, & Mineruæ: ſub una aquila, unàq; uelata tectura. Hinc Auſonius ait. Trina in Tarpeio fulgent conſortia templo. ¶ Quòd aũt Diony. dicit, Super crepedine alta: hoc ad naturalẽ decorẽ ꝑtinet, Nã ædibus ſacris, quorũ deorũ maxime in tutela ciuitas uidereť eẽ,

ut Ioui Iunoni, & Mineruæ, in excelſiſſimo loco, unde menium maxima pars conſpiceretur, areæ diſtribuebantur, auctor Vitruuius. *Cur autem* Tarquinius *hæc numina ſub eodem tecto ſtatuerit, oſtendit* Macr. *his uerbis. Sed qui diligentius eruunt ueritatem, Penates eſſe dixerunt, per quos penitus ſpiramus: per quos habemus corpus: p quos rōnē animi poſſidemus. Eſſe aūt mediū æthera Iouē: Iunonē uero imum aera, cū terra: & Mineruam ſummū ætheris cacumen. Et argumento utuntur: quòd Tarquinius Demarathi Corinthij filius ſamothracijs religionibus myſtice imbutus, uno templo, ac ſub eodem tecto, numina memorata coniungit. Iouem autem propter beneficia, Optimum: propter uim, Maximum* Po. Ro. *nominabat, auctor* Cic. *Iouem autem Capitolinum eundem eſſe, qui erat* Opt. Max. *ex eo conijcimus, quòd ante hæc epitheta, præponit, Capitoline. Erat huius Dei templū, præter cætera ornamenta, multis ſtatuis exornatum: quarum unam auream.* X. *pedum dicauiſſe* D. Claudium, *ſcribit* Tremellius. *Iouis autem Imperatoris Simulacrū in eodem templo ſtatutum fuiſſe opinamur. Sic enim* Cic. *inquit. Iouem Imperatorem quanto honori in ſuo templo fuiſſe arbitramini. Victoriæ ſtatuam ibidem fuiſſe teſtatur* Plut. *Et* Plin. *ſex pocula Murrhina ex triumpho à* Pompeio *in urbem aduecta. Libros autem Sibyllinos in dicto templo ſub terra, in arca lapidea conditos eſſe, & à decem hominibus cuſtoditos, prodidit* Diony. *Polibius uero fœdera cum Carthaginienſibus icta, perſcripta in tabulis æneis, ab Aedilibus hic conſeruata. Inibi fuit Pallium breue, purpureum, laneſtrū, ad quod cum* Aurelianus *iungeret purpureas ſuas ueſtes, cineris ſpecie decoloratæ uidebantur diuini comparatione fulgoris. Hoc munus rex* Perſarum, *ab Indis interioribus ſumptū, ipſi* Aureliano *dediſſe perhibetur. Habuit hoc templum fiſtulas quaſdam, quibus aqua reliquis templis, ac ſedibus ſuppeditabatur. ut pro* Rabirio *teſtatur* Cic. *qui contra Rullum, & pro Domo ſua docet.* S.C. *& orationes in eodem templo ſæpe habitas. Eò ibant noui Coſſ. ſacrificatum: quia Ioui omne debetur initium. Arſit cū ædibus, & ſacellis coniunctis Vitelliano bello, ac* Titi *Imp. tempore: auc.* Plin. Diony. *&* Cor. Tac. *In ea autem parte Capitolij fuit, quæ plateam, nunc Montanariam dictā, deſpicit: ad radices cuius paucis ab hinc annis fuerat templum.* S. *Saluatoris, ab illo priſco Iouis templo, in Maximis cognominatū. Erat in eo Iouis templo Cella, hoc eſt pars ſecretior templi, quam ingredi prophano non licebat. In hac fuere Coronæ aureæ duæ: quarum alteram ex.* XX. *Philippeis factam: ſecundū Gallos Pamphili legati, in Curiam tulerant: Alteram Carthaginienſium miſſi gratulatum ob uictoriam partam aduerſus Samnites. Inter hanc, & Mineruæ Cellam, Iouis imperatoris Signum collocatum fuiſſe, ait* Sex. Pom. *à* T. Quintio *Præneſte aduectum: & ante Mineruæ Deos Noxios: eius uerba appoſui. Dij Noxij appellantur tria ſigna in Capitolio ante Cellam Mineruæ genibus nixa, ueluti præſidētia parientium nixibus: quæ ſigna, ſunt qui memoriæ prodiderint* Antiocho *rege ſuperato,* M. Attilium *ſubtracta* Po. Ro. *deportaſſe, atq; ubi ſunt, poſuiſſe. In huiuſce Deæ Delubro fuit Tabula, in qua raptum Proſerpinæ* Nicomachus *pinxit. In Iunonis Cella Canem ex ære ſuum uulnus lambentem ſe uidiſſe aſſerit* Plin. *Iunonis autem ſacellum fuiſſe à ſiniſtra ſacelli Iouis: Mineruæ uero à dextra oſtēdit* Liuius, *his uerbis. Lex uetuſta eſt priſcis literis, uerbiſq; ſcripta, ut qui Prætor* Max. *ſit, clauum pangat. Fixus fuit dextero latere Iouis* Opt. Max. *qua Mineruæ eſt templum. Eum clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt: eòq; Mineruæ dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum eſt. Iuuentutis Aediculam prope Mineruæ Delubrum ſtetiſſe, ſcribit* Plin. *idèmquæ libro trigeſimo tertio innuit Concordiæ Templum in Capitolio ſitum fuiſſe, cum inquit. Inciditq; in tabula ærea Concordiæ ædem.* C IIII. *annis poſt Capitolinam dedicatam. Hāc uouiſſe* Manlium *in Gallia quidam memoriæ prodiderunt. Fidei Templum apud Iouis Capitolini extitiſſe oſtendit* Cic. *de nat. deo. his uerbis. Qui igitur iuſiurandum uiolat, is fidem uiolat: quam in Capitolio uicinem Iouis* Opt. Max. *(ut in Catonis oratione eſt) maiores noſtri eſſe uoluerūt.* Plin. *Spectata eſt, inquit, & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis.*

De Arce: Templo Iunonis Monetæ: ac de Domo T. Tatij, M. Manlij: atq; de Saxo Carmentæ. Cap. V.

SAturnius mons in Arce, & Capitolium diuiditur: ut paſſim apud hiſtoricos, aliósque auctores legimus. Cic. in Cat. Vobis Arcem, & Capitolium. Liuius. Exules, & Serui duce Appio Herdonio nocte Capitolium, & Arcem occupauere. Hæc propemodum octauam mõtis partem occupabat, ut eius indicant fundamenta in ea parte, quæ ad theatrũ Marcelli uergit: ad cuius radices, prope ædiculam D. Andreæ in Vincijs nũcupatam, ante annos. XX. inuenta eſt porta marmorea, ab eaque gradus ad ipſam arcem ferentes: qua porta crediderim Tarpeiam illam Veſtalem hoſtes introduxiſſe: nã Tiberim, ad quem aquatũ fuerat profecta, proxime ſpectat. Iunonis Monetæ Templum fuit in Arce, in ea parte, qua nunc ſunt horti Conſeruatorum dicti, ut ex uerbis Liuij coniectura aſſequi licet, qui ſic inquit. Damnatum Manlium de ſaxo tarpeio deijciũt: adiectæ mortuo notæ ſunt, publica una: quód cum Domus eius fuiſſet, ubi nunc Aedes, atque Officina Monetæ, latum ad populum eſt, ne quis patricius in Arcæ, aut Capitolio habitaret. Idem alibi ait, Fabio Dorſo, & Ser. Sulpitio Coſſ. Dictatorem creatum L. Furium Camillum, aruncanóque bello inter ipſam dimicationẽ hoc uouiſſe templum: quod Cal. Iunij dedicatum fuiſſe aſſerit Macr. de quo templo ſunt hæc Ouidij carmina.

Arce quoq; in ſumma Iunonis templa Monetæ
Ex uoto memorant facta Camille tuo.

Moneta à monendo eſt dicta. Cic. inquit: Moneta à monendo. Nam poſt cladem illam maximam à Senonibus Callis factam, audita uox ex arce Iunonis fuit, ex quo illa appellata eſt Moneta. Domus autem Manlij idem Cic. meminit pro domo ſua: cuius uerba ſubieci. M. Manlius, cùm ab aſcenſu Capitolij Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficij ſui gloria, regnum appetere eſt iudicatus: ergo eius domum euerſam duobus locis conueſtitam uidetis. Ibidem autem fuerat antea Domus T. Tatij, ut ſcribit Solinus. In eadem arce fuit Simulacrum Veiouis. Plin. Nonne, inquit, Simulacrum Veiouis in arce ex cupreſſo durat, à condita urbe quingenteſimo quinquageſimo primo anno dicatum. Simulacrum argenteum Anſeris, cuius clangore arx ipſa fuerat ſeruata, memoriæ cauſa, ibidem fuerat collocatum: de quo Lucretius ſic cecinit.

Romulidarum arcis ſeruator candidus anſer. & Propertius.
Anſeris & tutum uoce fuiſſe Iouem.

Et Plin. Eſt inquit, & Anſeri uigil cura Capitolio teſtata defenſo per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quam ob rem cibaria anſerum Cenſores in primis locant. Saxũ autem Carmentæ, quod Tarpeiæ rupis pars quædam eſt, deſpicit Tiberim, e regione ferè pontis Senatorum.

De Templis, & quibuſdam alijs ædificijs in Capitolio extructis, quorum Certus locus ignoratur. Cap. VI.

LApidem informem, atque rudem coluere Romani, Terminum appellãtes: cuius templum à Tatio rege dedicatum, tradit Var. Plut. uero à Numa cõditum. Cum autem Tarquinius Superbus uellet Iouis Capitolini templum ædificare, cœpit captare augurijs, qui mons eſſet aptiſſimus, cùmque Tarpeius ex omnibus eſſet inuentus, in quo erant diuerſorum numinum ſacella, actum eſt, ut exinde ad alia templa numina euocarentur ſacrificijs: quò poſſet libere, & ſine periculo templum Iouis ædificare: cùmque omnes Dij libenter migraſſent, Terminus, limitum Deus, abſcedere noluit: tunc de hoc ipſo ſacrificatum eſt, & deprehenſum, quòd Terminus cum Ioue remanens æternum urbi imperium cum religione ſignificaret. Quo loco aũt colebatur ſuper eum foramen patebat in tecto, quòd

nefas eſſe putarent Terminum intra tecta conſiſtere. Alij uero dicunt primam partem tecti eius templi patuiſſe, quia ſub dio ei ſacrificabatur : & (ut ait Lactantius) publice, quaſi cuſtodi finium, Deo: hinc Sex. Pom. Termino, inquit, ſacra faciebant, quòd in eius tutela fines agrorũ eſſe putabant. Terminum qui exaraſſet, & ipſum, & boues ſacros eſſe Numa ſtatuit. Legimus autem apud D. Auguſtinũ Martem quoque, & iuuentam regi Deorum cædere noluiſſe : quòd imperium Romanum nullum terminum eſſet habiturum, nec ſenectam ſenſurum. Mentis autem, & Veneris Erycinæ ædes in eodem Capitolio fuiſſe, teſtatur Liuius, his uerbis. Interea Duumuiri creati ſunt. Q. Fabius Maximus, & Attilius Craſſus ædibus dedicandis: Menti Attilius: Fabius Veneri Erycinæ : utraq; in Capitolio eſt, canali uno diſcretæ. De æde Mentis ſunt Ouid. hæc carmina.

Mens quoq; numen habet, Menti delubra uidemus,
Vota metu belli perfide pœne tui.

Alias ædes ſacras complures in Capitolio fuiſſe, Cic. innuit, cum de templo Fidei locutus, ſic ſubdit. Quid Opis? quid Salutis? quid Concordiæ? Libertatis? Victoriæ? quarum rerum, quia uis eſt tanta, ut ſine Deo regi non poſſet, ipſa res deorum nomen obtinuit. Idem in phil. Opis non ſemel meminit: ad eámque, rurſus ad Att. ait, Scipionem proauum Metelli ſtatuam Cenſoriam habuiſſe. Hanc autem ædem uouit Tatius rex, auctor Var. quam Sp. Poſthumio Albino, & Q. Martio Philippo Coſs. tactam eſſe de cælo commemorat Liuius. Fortunæ autem Primigeniæ, & Obſequentis ædes in Capitolio condidit Ser. Tullius. Hanc Deam uarijs cognominibus à Romanis nuncupatam legimus. Nam publicam appellabant, cùm reip. faueret. Maſculam, cùm omnibus maribus. Muliebrem itidem, quando mulieribus. Virilem, cum iam adultis. Primigeniam, cum primogenitis. Item Fortis Fortunam, quando exinſperato adeſſet. Equeſtrem uero, quando maxima cum celeritate ueniret. Obſequentem, cùm ad omnia uota accederet. Paruam, ubi humilẽ ad maximas opes, ſummóſque honores ueheret. Seiam, ubi ſegetes, cæteróſque fructus feliciter ad maturitatem perduceret: Et proſperam eam dicebãt, quæ ſemper propitia aſſideret. Malam uero, quæ iugiter aduerſaretur. Iouis Sponſoris ædem poſuit Tarquinius Superbus : quam Poſthumius Nonis Iunijs dedicauit. Veneri Caluæ Fanum in Capitolio Romani conſtituere in honorem matronarum : quia capta urbe à Gallis deficiẽtibus funibus ex illarum capillis eas feciſſent. Alteram ædem ibi Venerem habuiſſe, oſtendit Suet. in Calig. Veſtæ ædes in eodẽ colle fuit, ut ſignificat Sex. Pom. de porta Stercoraria locutus. Aram autem Iouis Piſtoris in Capitolio ſitam fuiſſe, innuit Ouid. his uerſibus.

Nomine, quam precio celebratior arce tonantis.
Diſcant piſtores quid uelit ara Iouis.

Bibliothecam Maiorum multis columnis exornatam : Porticúsq; duas, Metelli alteram, alteram Cõſtantini Capitolium habuiſſe dicitur : Atriúmque publicum, quod tactum eſſe de Cælo teſtatur Liuius. Fauiſſæ, quæ ſunt loca ciſternis, cellisque ſimilia, ubi reponebantur ea, quæ in templis uetuſtate erant facta inutilia, fuere in area Capitolij, Gellius & Sex. Pom. auc. Locúmque ſacrum in eodem Capitolio fuiſſe legimus, ex quo ſumebatur uerbena, qua coronabantur Feciales, & Paterpatratus fœdera facturi, uel bellum indicturi : & lapidem ſilicem, quem tenebant per Iouem iuraturi dicentes. Si ſciens fallo tum me Dieſpiter ſalua urbe, arcéque bonis eijciat, ut ego hunc lapidem. In eodẽ Capitolio. S.C. haberi ſolitum aſſerit Liuius, his uerbis. Eo facto, auocatam à ſe concionem tribunus queſtus, & in ordinem ſe coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, abijt.

De ſtatuis, Imaginibus, & Columnis. Cap. VII.

INter alia multa, uariáque ornamenta, quibus Capitolium erat inſignitum, plurimæ in eo ſtatuæ fuere. Quas cognoſcere nõ erit ab re alienum: ſiquidem eis cognitis in multorum inſignum locorũ

cognitionem multos deueniſſe, uidemus. Harum bonam partem, ſicuti columnarum, ex deuictis prouincijs in urbem Romani deportarunt: quod & Cic. teſtatur in lib. de nat. deo. qui ſic ait. Etenim fana multa ſpoliata, & ſimulacra deorum de locis ſanctiſſimis ablata uidemus à noſtris. Ingentem autem numerum fuiſſe, ex Cor. Tac. uerbis perſpicitur, quæ ſunt hæc. Sabinus undiq; ſtatuas decora maiorum in aditu obiecit, ne hoſtes in Capitolium penetrarent. Quæ etſi uera ſint, perpaucas tamen uidemus literis mandatas. Quæ apud uarios auctores ſunt repertæ, breuiter cõmemorabo. Iouis igitur treis fuiſſe legimus: quarum unam de cælo tactam eſſe, quo tempore Pyrrhus in Siciliam traiecit, aſſerit L. Florus: de reliquis duabus loquitur Plin. his uerbis. Sp. Caruilius fecit Iouem, qui eſt in Capitolio uictis Samnitibus ſacrata lege pugnantibus è pectoralibus eorum, ocreisq;, & galeis: amplitudo tanta eſt, ut conſpiciatur à latiario Ioue: Idem. Locras uero Iouem tonantem ante cuncta laudabilem fecit. Herculis Auerion, & Sempronius Coſſ. alteram, alteram Fabius Max. uictis Tarentinis ſtatuas dedicauere, quarum Liuius, Plut. & Strabo meminere. Strab. Verba ſubieci. Aliqua etiam Romani capto per uim oppido, ut ſpolia, uindicarunt, è quibus Herculis imago ſublimis ex ære in Capitolio fixa eſt, opus Lyſippi. Apollo autẽ tranſlatus à Lucullo ex Apollonia Ponti urbe. XXX. cubitorum, CL. talentis factus iacet hodie in ædibus nunc Conſeruatorũ confractus. Boni Euentus, Bonæque fortunæ, Praxitelis opera, atq; Nemeſis Simulacra Capitolium decorauere: ſic & Iani, dextra trecentorum, ſiniſtra ſexaginta quinque numerum, ad demonſtrandum anni dimenſionem, tenens. Fuere inſuper in Capitolio Statuæ omnium Regum. Plin. inquit, Nullam annulum habet Romuli in Capitolio Statua, nec, præter Numæ, Seruijque Tullij, alia, ac ne L. quidem Bruti: & alibi, Primas putarẽ has, & Actij Nauij poſitas ætate Tarquinij Priſci, niſi Regum antecedentium eſſent in Capitolio. Statuã Scipionis, qui Antiochum deuicit, cum chlamide, ac crepundijs in eodem Capitolio fuiſſe, pro Rabirio refert Cicero: Syllæ uero pedeſtrem, & æneam in Philip. Aemilio autem Lepido puero ſtatuam bullatam, ac prætextatã poſuit Senatus, quòd hoſtem in aciem interemiſſet, ciuèmque ſeruaſſet. Tali honore dignus habitus eſt Metellus, quòd ex æde Veſtæ Palladium ab incẽdio liberauiſſet: ſicut & Trebius, qui in ædilitate ſua frumentum Po. Ro. aſſibus præſtitit, auc. Plin. Plut. autem commemorat Fabium Max. ſuam ipſius ſtatuã, equeſtrem, ex ære, iuxta Herculem ſtatuiſſe: Brutique illius, qui Tarquinios expulit, à Po. Ro. mediam inter Regum ſtatuas, poſitam eſſe. Inibi Africani etiam ſtatuã fuiſſe ad Atticum ſcribit Cic. cuius uerba appoſui. At mehercle ego cum in turmam auratarum equeſtrium, quas hic Metellus in Capitolia poſuit, animaduertiſſem in Serapiõis ſubſcriptione Africani imaginẽ, erratum fabrile putaui. Domitianum non niſi aureas, argenteaſque ſibi poni permiſiſſe, ſcribit Suet. & Eutropius. Cornelia Gracchorum mater & ipſa tali honore digna fuit, ut in Capitolio ſtatua ei collocaretur. Scipio, de quo ſuperius, uictoriæ ſuæ Aſiaticæ Tabulam pictam in eodẽ Capitolio affixit. Bocchus ẽt Syllæ gratiam aucupatus triumphales imagines ibidem collocauit: inter quas inerat aureus Iugurtha ab eo Syllæ traditus, Parrhaſius Epheſi natus Theſea pinxit in eodem Capitolio. In quo fuere etiam ſeiuges à Cn. Cornelio poſiti: & Clypea. xij. aurata, ab Aedilibus P. Claudio, & P. Sulpitio Galba ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compreſſam condamnauerant, ut tradit Liuius: qui & Clypeum Martis cũ imagine Aſdrubalis in eodem colle fuiſſe, narrat: Columnámque Roſtratam: cuius ſunt hæc uerba. In ſuſpenſa ciuitate ad expectationem noui belli nocturna tempeſtate Columna roſtrata in Capitolio bello punico tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt. Auguſtus uictor Aegypti multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra ærea, quibus conflatis quatuor effecit columnas: quæ poſtea à Domitiano in Capitolio ſunt poſitæ: quas etſi Ser. gram. ſuo tempore ibidem fuiſſe dicat, hodie tamen in Lateranenſi baſilica cernuntur. Hæ ſunt de quibus Virgilius ait, Surgẽtes ære columnæ.

De Tabulis publicis. Cap. VIII.

TAbulas quibus leges, & publica acta continebantur, in Capitolio fixas, ac ſeruatas eſſe multi teſtanĩ: quorũ Cic. pro Sex. ſic inquit. Inſpectantibus uobis toto Capitolio tabulæ figebantur. Et

paulopoſt.Sed unum egregium de rege Deiotaro Po. Ro. *amiciſsimo decretum in* Capitolio *fixum. Et rurſus* Philip. *tertia: Falſas leges, & falſa decreta in æs incidenda, & in* Capitolio *figenda curauerit. Et ærearum tabularum tria millia, quæ cum* Capitolio *flagrauerant* Veſpaſianum *inueſtigatis exemplaribus reſtituenda curauiſſe ferunt.Et* Plut. *teſtatur, cum* Clodius *tabulas, quibus res in tribunatu ſuo geſtæ continebantur, in* Capitolio *affixiſſet,* Ciceronem *ab exilio reuerſum eas ui deleuiſſe.Rurſúsq;* Cic. *in* Catilinam *commemorat, æra legum in* Capitolio *de cælo tacta, & liquefacta.Sic & tabula, quæ has leges à* Romulo *promulgatas continebat, ſeruabatur.*

NE QVID INAVGVRATO FACIVNTO.
PATRES SACRA MAGISTRATVSQVE SOLI PERAGVNTO INEVNTÓQVE.
PLEBEI AGROS COLVNTO.
SACRORVM OMNIVM POTESTAS SVB REGIBVS ESTO.
SACRA PATRES CVSTODIVNTO.
POPVLVS MAGISTRATVS CREANTO.
LEGES DISCVNTO.
BELLA DECERNVNTO.
DEORVM FABVLAS NE CREDVNTO
DEOS PEREGRINOS PRAETER FAVNVM NE COLVNTO.
NOCTVRNAS IN TEMPLO VIGILIAS NE HABENTO.
PARRICIDAS OMNES CAPITE PVNIVNTO.
NE QVIS PRAESENTIBVS FOEMINIS OBSCOENA VERBA FACITO.
QVISQVIS DEMISSAM AD TALOS TOGAM IN VRBE HABETO.
MONSTRVOSOS PARTVS QVISQVIS SINE FRAVDE CAEDVNTO.
NE QVIS NISI PER PORTAS VRBEM INGREDITOR NEVE EGREDITOR.
MENIA SACROSANCTA SVNTO.
MVLIER VIRO LEGITIME CONIVNCTA FORTVNARVM ET SACRORVM SOCIA ILLI ESTO. VT DOMVSQVE ILLE DOMINVS ITA HAEC DOMINA.
FILIA VTI PATRI ITA DEFVNCTO VIRO HAERES ESTO.
ADVLTERII CONVICTAM VIR ET COGNATI VTI VOLENT NECANTO.
SI VINVM BIBERIT DOMI, VTI ADVLTERAM PVNIVNTO.
PARENTVM LIBEROS OMNE IVS ESTO RELEGANDI VENDENDI ET OCCIDENDI.

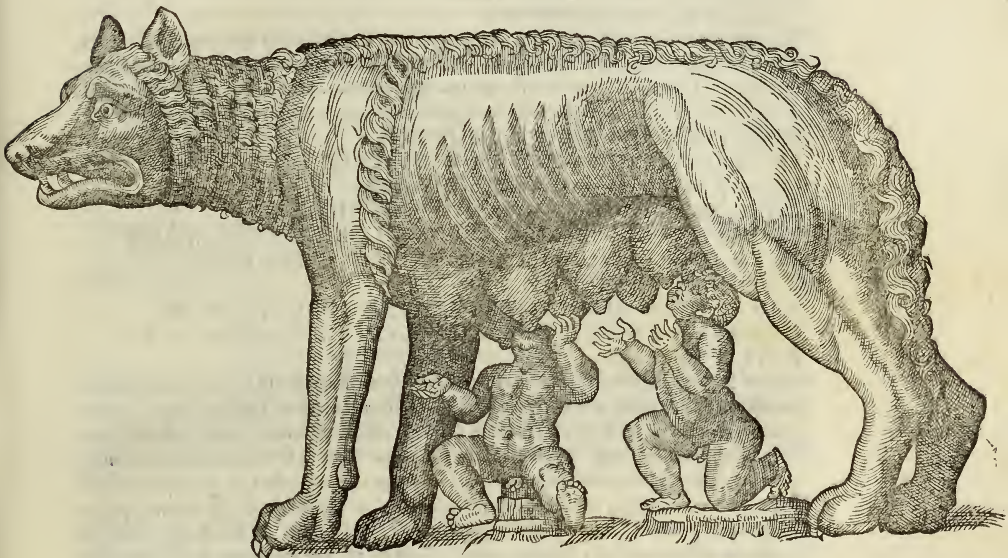
Curatores autem fuiſſe huiuſmodi tabularum indicat ſequens titulus.

C. CALPETANVS STATIVS
SEX. METRORIVS. M. PERPENNA LVRCO
T. SARTIVS DECIANVS CVRATORES
TABVLARIORVM PVBLICORVM
FAC. CVR.

De quibuſdam Statuis, aliisque rebus antiquis, que hodie ſunt in Capitolio, Cap. IX.

IN *area* Capitolina *collocata eſt equeſtris Statua, ænea,* M. Aurelij Antonini *pij philoſophi:quo ex* Cœlio *monte paucis ab hinc annis transferri uidimus.In* Porticu *uero* Conſeruatorum *eſt* Commodi *Imp. ingens caput, æneum, de quo* Lampridius *ita meminit.* Coloſsi *caput depreſsit, quod erat* Neronis, *ac ſuum impoſuit, & titulum more ſolito ſubſcripſit. Ante eandem porticum duo pari forma fluuiorũ ſimulacra ſeminuda uiſuntur,* Nili *ac* Tygris, *ut nonnulli teſtantur: uel* Anienis, *&* Naris, *ut alijs placet.Nos aũt de ijs nihil certi habemus.In cauedio dictæ domus ſunt marmorea ſigna* M.An-

tonini de triumpho dacico, ſublata ex æde D. Martinæ. *Eregione, ſub porticu, ſtat templũ in marmore inciſum, ſignis perpulchre exornatum. In aula ſuperiori, inter alia, eſt ſtatua auro ſuperfuſa nudi Herculis, dextra clauam, ſiniſtra uero Heſperidum aurea mala tenentis. Ibidem eſt & Satyri ſtatua pulcherrima. In porticu interiori prope aulam, æneum* Lupæ *eſt ſimulacrũ, ex cuius uberibus pendent* Romulus & Remus *urbis conditores: de hoc* Cic. *ſic inquit.* Tactus *eſt etiam ille, qui hanc urbem condidit* Romulus, *quem inauratum in* Capitolio *paruum, & lactentem uberibus inhiantem fuiſſe meminiſtis.* Huius *ſimulacri effigiem ideo ſubiecimus, ut cerneres quod* Virg. & Cic. *de ijs teſtãtur: quorum alter ſic ait.* Ludere *pendentes pueros: alter uero,* Romulum ẽt *huberibus inhiantem.*

In eadẽ aula cernere licet, duo Signa *ænea iuuenili forma, alterum ſtans ſerui habitu: alterum nudũ pueri ſedentis, ac curuato corpore ſpinam è planta pedis euellere conantis: non abſimilis* Batto, *quem* Theocritus *ſic loquentem inducit.*

θᾶσαι μ' ὦ κορύδων ποτὶ τῶ διὸς ἁ γὰρ ἄκανθα
ἁρμοῖ μ' ὧδ' ἔπα ταξ' ὑπὸ τὸ σφυρόν. *hoc eſt.*
*A*ſ*pice o* Corydon *per* Iouem *ſpina enim*
Nuper me hic percuſit ſub talo.

Ibidem, in templo D. Mariæ *cognomento* Aracæli, *multæ ſunt columnæ, quarum quæ tertia ab ingreſſu ſiniſtrorſus occurrit, hunc habet titulum.* A CVBICVLO AVGVSTORVM. *Eſt apud eandẽ ædem paruus* Obeliſcus: *et tres præterea* Conſtantini Imp. *Statuæ.*

De templo Concordiæ. Senaculo. Curia: ac de Tabernis publicis. Cap. X.

QVoniam deſcendentibus è Capitolio primum occurrit uallis inter ipſum, & Palatium: par eſt ut eius loca proximo loco annotemus. Auſpicemur autem ab omnium rerum auctrice, & conſeruatrice Concordia: cuius Templum uouiſſe, poſuiſſeq; Camillum oſtendunt Ouidij carmina, quæ ſequuntur.

Furius antiquum populi ſuperator Hetruſci
Vouerat, & uoti ſoluerat ille fidem.
Cauſa, quòd à patribus ſumptis ſeceſſerat armis
Vulgus, & ipſa ſuas Roma timebat opes.

Hoc templum in foro fuiſſe refert Plut. Varro autem inter Capitolium, & forũ: cui aſtipulatur Sex. Pom. Erat. n. aut in foro, aut foro proximum: nam & Val. Max. commemorat Sempronium Aſelionem pro æde Concordiæ ſacrificium facientem ab ipſis altaribus à creditoribus fugere extra forum coactum. Extant huius templi porticus octo ingentes columnæ, & in epiſtylijs titulus ſequens.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS
INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT

Inuentus eſt autem lapis in quo huiuſmodi uerba erant inciſa.

D. N. CONSTANTINO MAXIMO PIO FELICI AC
TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO OB AMPLIFICATAM
TOTO ORBE REMPVBLICAM FACTIS CONSILIISQ.
S. P. Q. R.
AEDEM CONCORDIAE VETVSTATE COLLAPSAM IN
MELIOREM FACIEM OPERE ET CVLTV SPLENDIDIORE
RESTITVERVNT.

Hinc ad Monetæ ædem multis gradibus aſcendebatur. Verum dum Cor. Tac. dicit: Diuerſos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum Aſylum, & qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur, an de his gradibus intellexerit, an de illis, qui in arcem ducebant, dubium eſt: tamen propter uerba illa, rupes Tarpeia, ueriſimilius eſt, uel hos ſignificare, uel Cliuum publicum. In hoc autem templum per multos gradus erat aſcenſus, ut ex dictis columnis conijcere poſſumus: & ex uerbis Cic. quæ in ſeptima Phil. ſunt poſita: ea. n. hæc ſunt. Occulta enim fuit eorum uoluntas, iuditiũmque de. M. Antonio, qui freqentiſſimi in gradibus Concordiæ ſteterunt. In eodem templo Bedas ſculptor Batton adorantem Apollinem, & Iunonem fecit: Eufranor autem Latonam puerperam, Apollinem, & Dianam infantes, ſuſtinentem: Niceratus uero Aeſculapium, & Hygiam: At Piſicrates Martem, Mercuriũmque: Sthenis deniq; Cererem, Iouem, & Mercurium. In pronao eiuſdem templi fuit Victoria: quæ M. Marcello Claudio, & M. Valerio Coſſ. icta eſt fulmine. De huius templi Cella Cic. philippica tertia ſic meminit. Armatos in Cella Concordiæ cùm Senatum haberet incluſerit: Et philip. quinta. In Cella Cõcordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios: è templo carcerem fieri. Habebatur præterea in hoc templo & Senatus, & orationes, ut idem pro Sextio, & Lãpridius teſtantur. Sic. n. Lampridius inquit. Cum Senatus frequens in Curiam, hoc eſt, in ædem Concordiæ, templũ auguratũ, cõueniſſet. Aedẽ aũt Concordiæ Curiam appellat: quia ibi Senatus publicas curas gerebat: Templum uero auguratũ addidit: quia Senatus non poterat haberi niſi in loco per Augures conſtituto, quod templũ dicebatur: Non. n. oẽs ædes, ſacra erant templa: Curia augurato condita, erat templum: Aedes ſacræ non auguratо conditæ, templa non dicebantur: neq; in illis poterat haberi Senatus, auctor Var. Qui cum duo Curiarum genera fuiſſe oſtendat, uidelicet Curiam, ubi curarent Sacerdotes res diuinas, ut Curiæ ueteres: & ubi Senatus humanas, ut Curia Hoſtilia, apparet Curiam, & Senaculum idem eſſe,

alterũmque

alterúmque á Cura: alterum á Senatu.i. ſenioribus publicas res curantibus denominatum. Et quia in Hoſtilia res humanæ tantum curabantur, ideo alibi ait. Eam eſſe quidem templum, & ſanctum non eſſe. Verum quoniam Sex. Pom. ex Nicoſtrato memoriæ prodidit, Senacula Romæ tria fuiſſe. Vnum, inquit, ubi nunc ædes Concordiæ, inter Capitolium, & forum: in quo ſolebant magiſtratus cum ſenioribus deliberare: alterum ad portam Capenam: tertium intra ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, Senatus dabatur, ſignificat ſuo tempore desiiſſe. S. C. fieri in Concordiæ templo: alioquin ſolent, non ſolebant, dixiſſet: & templum, non ædem appellauiſſet. Eius enim uerba innuunt, Senaculum diuerſis temporibus uarijs in locis inſtitutum. Sed nec te moueat, quod cum ipſe tria Senacula tantum commemorarit, nos quartum ex uerbis Cor. Tac. in Capitolio fuiſſe oſtenderimus, Varròque ſupra Græcoſtaſim, quintum: Nam plerique augent: plerique fundant, & ad eos tranſeunt nomina: & in tam multis ſeculis, in tanta etiam rerum uarietate, nomina, locáq;, & numerus ipſorum, ſæpe eſt mutatus. Sub Concordiæ autem templo in capite fori, dum foſſores altius terram moliuntur, inuenere locum, cuius antæ cum epiſtylijs marmoreæ efficiebant ueluti porticum, uel apothecas treis: in quibus conſiſterent, qui publica acta notarent, ac publicarent: ut ex titulis conijcimus. Nã uno epiſtylio, interiori parte, legimus hũc.

C. AVILIVS LICINIVS TROSIVS CVRATOR
SCHOLAM DE SVO FECIT
BEBRYX AVG. L. DRVSIANVS A. FABIVS XANTHVS. CVR. SCRIBIS. LIBRARIIS. =
ET PRAECONIBVS AED. CVR. SCHOLAM
AB INCHOATO REFECERVNT MARMORIBVS ORNAVERVNT VICTORIAM =
AVGVSTAM ET SEDES AENEAS ET CETERA ORNAMENTA
DE SVA PECVNIA FECERVNT.

Extra uero in eodem epiſtylio erat hic titulus.

BEBRYX AVG. L. DRVSIANVS A. FABIVS XANTHVS CVR. IMAGINES ARGEN =
TEAS DEORVM SEPTEM POST DEDICATIONEM SCHOLAE
ET MVTVLOS CVM TABELLA AENEA DE SVA PECVNIA DEDERVNT.

Ibidem autem effoſſus eſt Cippus, ſuper quo Stilichonis ſtatuam fuiſſe innuit ſequens inſcriptio in eo inciſa.

FL. STILICHONI. V. C.
FLAVIO STILICHONI INLVSTRISSIMO VIRO
MAGISTRO EQVITVM PEDITVMQVE
COMITI DOMESTICORVM TRIBVNO PRAETORIANO
ET AB INEVNTE AETATE PER GRADVS CLARIS
SIMAE MILITIAE AD COLVMEN GLORIAE
SEMPITERNAE ET REGIAE ADFINITATIS EVECTO
PROGENERO DIVI THEODOSI COMITI DIVI
THEODOSI AVGVSTI IN OMNIBVS BELLIS
ADQVE VICTORIIS ET AB EO IN ADFINITATEM
REGIAM COOPTATO ITEMQVE SOCERO D N
HONORI AVGVSTI APHRICA CONSILIIS EIVS
EX PROVISIONE LIBERATA EX S. C.

De Templis, Iouis Statoris: & Veſtæ, eiúsque Luco: ac de Regia Numæ, & Domo Tar. Superbi. Cap. XI.

IOVIS Statoris Templum fuit in radice Palatij, apud ædiculam nunc D. Mariæ Liberatricis: ubi ſpondæ murorum altiſſimæ cernuntur. Cõditũ aũt fuit á Romulo, qui illud in bello Sabinorũ uouit,

ut habetur apud Liuium: cuius uerba adieci. Iupiter tuis auibus iuſſus hic, in Palatio, prima urbi fundamenta ieci: Arcem iam ſcelere emptam Sabini habent, inde huc armati ſuperata ualle media tendunt. At tu pater deum, hominùmque hinc ſaltem arce hoſtes, deme terrorē Romanis, fugàmque fœdam ſiſte. Hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monimentum ſit poſteris tua præſenti ope ſeruatam urbem eſſe, uoueo. Huius templi locum innuit Cic. Cùm, priuſquam in exilium iret, Iouem his precatus eſt uerbis. Tèque Iupiter Stator, quem uere huius imperij Statorem maiores noſtri nominauerunt: cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris: cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radice cum uictoria eſt collocatum oro, atque obteſtor, ferte opem pariter reip. cunctaèq; ciuitati, meiſq; fortunis. Idem ſentit Ouid. his uerſibus.

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

In eodem templo nonmodo conciones, ſed & S. C. ſæpe agebantur: ut idem Cic. in Catilinam, pro lege agr. & ſæpe alias teſtatur. Quòd uero Liuius commemorat, templum Iouis Statoris uotum bis bello Samnitico, & in pugna ad Luceriam, intelligendum eſſe uidetur de eo inſtaurando, ætate, uel incendio conſumptum: uel certe de alijs Iouis Statoris templis, quæ deinde poſita fuerint eo in loco, ubi pugnatum eſt. Hoc autem incendio Neronis exuſtum eſſe, ſcribit Cor. Tac. Et ante ipſum poſitam eſſe Domum Tarquinij Superbi aſſerit Plin. hiſce uerbis. Annius fecialis poſuit ſibi ſtatuā equeſtrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem, in ueſtibulo Superbi domus. Templum autem Veſtæ fuiſſe, ubi nunc ædes D. Mariæ de gratijs, innuit Diony. Quod etiam conijcimus ex uerbis Plut. quæ ſunt hæc. Reſtitere Romani quo nunc loco Iouis Statoris ſitum eſt templum, ita confertiſſimo agmine Sabinos adorti fundunt, fugàntque, & uſque ad locum, Regiam nunc dictum, ac templum Veſtæ palantes agunt. Etenim ſi Romani ad radices Palatij reſtitere, factòque impetu Sabinos, qui ex Capitolio deſcenderant, ad Veſtæ templum fugarunt: oportuit templum ipſum fuiſſe prope Capitolium, non ſub Palatio, ut quidam ſomniarunt. Huic noſtræ opinioni ſuffragatur etiam Liuius, ſic locutus. M. Cœditius de plebe nuntiauit tribunis, ſe in Noua uia, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ uocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana: quæ magiſtratibus dici iuberet, Gallos aduentare. Nouam enim uiam per mediam dictam uallem, ſiue per uicum Thuſcum protenſam eſſe, paulopoſt oſtendemus: Quam non uideo eſſe poſſe ſupra ædem Veſtæ, ſi erat, ut iſti uolūt, ſub Palatio. Condita autem fuit à Romulo: ut infra demonſtrabimus: de hac Ouid. ſic meminit.

Hic locus eſt Veſtæ, qui pallada ſeruat, & ignem.
Hic fuit antiqui Regia parua Numæ.

Plut. etiam ædem hanc prope Numæ Regiam, atriùmque locatam eſſe uoluit. Quod non animaduertit Seruius: qui ſcribit ædem ipſam fuiſſe atrium Numæ. Lucus autem Veſtæ erat prope Statoris templum, à Palatij radice in Nouam uiam deuexus: Ex quo luco, ante urbem captam, exaudita uox ē, ut muri, & portæ reficerentur: Futurum eſſe, niſi prouiſum eſſet, ut Roma caperetur, auctor Cic. de diu. Vbi lucus fuerat, cum effoſſa ſint quædam ſepulcra, putarunt quidam ibi fuiſſe Veſtæ templum: quaſi uero priſcis temporibus in templis cadauera ſepelirentur: quod tantum abeſt à uero, ut ne intra urbem quidem, niſi Veſtalium, conderentur: quin ea ecferri ius non erat, niſi nocturno tempore, ne illorum aſpectu ſacra polluerentur. Fit igitur uerīſimile ſepulcra illa in eodem ſtetiſſe luco, & non in templo.

De Templo Quirini: & de Lupercali, & ficu Ruminali. Cap. XII.

TEmplum Quirini, dorica (ut inquit Vitruuius) ſtructura, fuit ubi nunc ædes D. Theodori: de quo uidetur intellexiſſe Diony. cùm de Lupercali ſic loquitur. Oſtendit ſecundū uiā, qua itur ad Circum, templùmque ei proximum, in quo eſt lupa præbens pueris duobus ubera, antiquæ operæ,

ſimulacra, ærea. Plin. etiam de eodem ita meminit. Inter antiquiſſima nanque delubra habetur Quirini, hoc eſt ipſius Romuli: ſacræ myrti fuere duæ ante ædem ipſam per longum tempus: altera Patricia appellata: altera Plebeia. Prope hoc templum fuit Lupercal, hoc eſt ſpelunca in qua de capro luebatur: unde Lupercal dictum uolunt. Alij uero dicunt, quòd ibi lupa infantes nutriuerit: alii lucum eſſe ſacratum Pani deo Arcadiæ: cui mons Lycæus eſt ſacratus: Lyceúmque Pana nuncupatum: quod λύκοις non ſinat in oues ſæuire: idèoque Euandrum ſacraſſe locum, Lupercálque nominauiſſe. Aliorum fama eſt Lupercalium morem à conditoribus urbis originē traxiſſe. Facto.n. ſacrificio, tūc cū lætitia exultantes, quòd his Numitor eo in loco, ubi educati erant, urbem condere permiſerat, cæsisque capris epularum hilaritate, ac uino largiore prouecti, cuncti ouinis pellibus immolatarum hoſtiarum iocantes geſtierunt. Verum, ut de etymologia, ita de loco uaria eſt opinio. Ser. enim in Circo fuiſſe ſic ait. Rumon Tiberis dictus eſt: unde ficus Ruminalis, ad quam eiecti ſunt Romulus, & Remus: quæ fuit ubi nunc Lupercal: hac enim labebatur Tiberis, antequam Vertumno factis ſacris auerteretur. Quòd Tiberis (ut ait) per Circum labaretur, caret ratione: quia Auentinus ad alteram fluminis ripam eſſet relictus, nec ſequeretur, quod narrat Liuius. Herculem traieciſſe Tiberim, ac dum feſſus procubuiſſet, Cacum boues furatum in ſpeluncam, in Auentino exiſtentem, eos traxiſſe. Præterea idem Ser. eodem in loco Lupercal, & ficum Ruminalem fuiſſe uult: cùm Lupercal fuerit, ut dixi, ubi D. Theodori eſt ædes: ficus uero Ruminalis in Comitio: quod probatur ex Cor. Tac. uerbis, quæ ſubiecimus. Eo anno, quo certatum eſt inter Hermunduros, & Cattos, rumularem arborem in Comitio, quæ ſupra octingentos, & quadraginta annos Romuli, Remique infantiam texerat, mortuis ramalibus, & areſcente trunco diminutam, prodigii loco habitum: donec in nouos fœtus reuiuiſceret. Si autem uolumus, quod ait Liuius, Pueros in proxima alluuie expoſitos, ubi ficus Ruminalis: ſecundum Tacitum dicemus: Fluuium forum Ro. alluiſſe, ferentèsque illos in prima expoſuiſſe alluuie. Veriſimilius tamen eſt ſecundum Diony. apud Lupercal expoſitos eſſe, nutritos uero ad arborem: quod innuit idem Tacitus: cum ait, Texit infantiam Romuli, & Remi: aut fluitante ſcapha in Comitium delatos, ſecundum Var. & L. Florum, qui dicit repertos ad arborem: quæ non fuiſſe, ubi Lupercal, oſtendit Plut. his uerbis. Locum Germalum uocant: ſed pridem Germano nomen fuerat: quòd germanos fratres uocemus: nec porro longius ficus Ruminalis. Lupercal gelidum appellat Virgilius, quia eſſet antrum arbuſto contectum, ad boreámque ſpectaret. Ruminalem autem ficum ſunt qui uolunt à Romulo, quaſi Romularem, denominatam eſſe: alii à lacte infantibus dato: nam pars gutturis ruma dicitur. Vel ſecundum Sex. Pom. quòd mamma rumis appellaretur. Huius arboris ueſtigia, uſque ad Aug. tempora permanſiſſe, Ouid. ſic oſtendit.

Arbor erat, remanent ueſtigia, quaéque uocatur
Romula nunc ficus, rumina ficus erat.

De Vico Iugario, ac Thuſco. & de uia Noua. Cap. XIII.

IVgarium Vicum per radices Capitolii à porta Carmentali in forum Ro. aditum præbuiſſe, Liuius his uerbis ſignificare uidetur. Ab æde Apollinis boues fœminæ, duæ, albæ porta Carmentali in urbem ductæ. Poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis Reginæ portabantur. Tum ſeptem, & uiginti uirgines longam indutæ ueſtem, carmen in Iunonem Reginam canentes, ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingeniis, nunc abhorrens, & inconditum, ſi referatur. Virginum ordinem ſequebantur decem uiri coronati laurea, prætextatique. A' porta Iugario uico in forum uenere. Iugarii autem obtinuit nomen, quod ibi fuerat Ara Iunonis Iugæ, quā matrimonia iungere putabāt: auc.

Sex. Pom. In hoc uico fuit Domus M. Val. Amerimni, equitis romani, ut ex eius filij epithaphio dis dicimus. Quemadmodum autem uico Iugario patebat acceſſus in forum à porta Carmentali, ita uico Thuſco, per radices Palatij, ab eodem foro in Velabrum erat tranſitus: ſicuti ſignificant eiuſdẽ Liuij uerba, quæ ſequuntur. In foro pompa conſtitit, per manus reſte data uirgines ſonum uocis plauſu pedum modulantes inceſſerunt. Inde uico Thuſco, Velabróque per Boarium forum, in cliuum publicum, atque in ædem Iunonis Reginæ perrectum. Patet igitur eos aberrare, qui uicum Iugarium alibi fuiſſe dicunt, uicúmque Thuſcum appellant, totum id campi, quod iacet inter Capitolium, Palatium, Auentinum, & Tiberim. Quod ſi ita eſſet, fuerat ſatis Liuio dixiſſe. Inde uico Thuſco in uicum publicum, atq; in ædem Iunonis Reginæ perrectum: ſed à Velabro ipſum cum diuiſerit, oſtendit ibi finem uici Thuſci fuiſſe, ubi Velabrũ incipiebat. Huius uici etymologia eſt duplex: alteram nominis rationem tradit idem Liuius: quem ſequitur Sex. Pom. qui ſic inquit. Thuſcus uicus Romæ eſt dictus, quòd ibi habitauerunt Thuſci, qui recedente ab obſidione Porſena remanſerant: alteram Var. his uerbis. In ſuburbanæ regiõis parte princeps eſt Cœlius mons, à Cœlio Vibenno thuſco duce nobili, qui ſua manu dicitur Romulo ueniſſe auxilio contra Latinum regem. Hinc poſt Coelij obitum, quòd nimis munita loca tenerent, neque ſine ſuſpitione eſſent, deducti dicuntur in planum, & ab eis dictus uicus Thuſcus: & ideo ibi Vertumnum ſtare, quòd is deus Hetruriæ princeps. In hoc autem uico habitauiſſe Lenones innuit Plautus in Ciſt. et Horatius cùm ait. Ac Thuſci turba impia uici. Viæ Nouæ duæ diuerſis temporibus fuere: de quarum altera meminit Frontinus: altera eſt antiquior, de qua nunc agimus: quæ initiũ habuiſſe à foro Romano, teſtatur Ouidius his carminibus.

Forte reuertebar feſtis ueſtalibus illac,
Qua noua Romano nunc uia iuncta foro eſt.

Hãc Velabrum uerſus fuiſſe productam, ſignificauit Var. ubi dixit. Laurentalia fieri in Velabro, qua in Nouam uiã exitur: non longe à porta Romanula. Et infra ait, Nouam appellari, cum iamdiu uetus eſſet: & loquens de ara Aij. Quæ eſt, inquit, in infima Noua uia. Liuij autem uerba innuere uidentur eam fuiſſe ſub Palatio: quæ ſunt hæc. Ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in Nouam uiam (habitabat enim rex ad Iouis Statoris ædem) populum Tanaquil alloquitur. Sed cum ibidem uicum Thuſcum poſitum fuiſſe oſtẽderimus, cúmq; nemo tradat uiam Nouam in eo ſtetiſſe, opinamur per mediam uallem fuiſſe deductam: ex eo quòd idem Liuius commemorat, Templum Aij in hac uia ſitum eſſe, ſupra ædem Veſtæ. Quòd ſi animaduerteris ubi hæc ædes ſit poſita, hanc opinionem (ut arbitror) nõ improbabis. Niſi mauis eundem uicum & Thuſcum, & Nouam uiam appellatum fuiſſe.

De Arcubus Romuli, & de Domo Ouidij. Cap. XIIII.

ARcus Romuli inter ædes ſacras D. Mariæ liberatricis, & de Gratijs, quidam fuiſſe aiunt, eósq; lateritios, Romanósque nunquam in marmoreos commutaſſe, ne conditoris memoria deperiret: de hisque intellexiſſe Iuuenalem ubi dixit.

Subſtitit ad ueteres arcus, madidámq; Capenam.

Quos ego crediderim non diſſimiles fuiſſe illis fornicibus, quales poſuiſſe Sertinium, duos ante ſacras ædes Fortunæ, & Matutæ: & unum in Circo Max. illisque ſigna aurata impoſuiſſe, narrat Liuius: ſiue illis, quorum alterum Horatio Cocliti: alterum uero Camillo attribuunt: neque hos habuiſſe belli, & triumphi ſimulacra inciſa, quemadmodum uidemus in his, qui hodie extant: nam hunc arcuum uſum ſuo tẽpore originẽ traxiſſe, teſtatur Plin. libro trigeſimo quarto, cuius uerba ſunt hæc. Columnarũ ratio erat attolli ſupra cœteros mortales: quod & arcus ſignificant nouitio inuẽto. Domus aũt

Ouidij ſub Capitolio fuit, ut ipſe ſic teſtatur.
Hanc ego ſuſpiciens, & ab hac Capitolia cernens,
Quæ noſtro fruſtra iuncta fuere lari.
Eam in uico Iugario, fuiſſe, prope ædem D. Mariæ de Conſolatione hodie nuncupatæ, quidam tradidere

De Palatini montis etymologia: Palatio, eiusq; Atrio, & porta.
Cap. XV.

QVoniam Regum, Imperatorùmque ſedes in Palatino monte præcipue fuerat cõſtituta, ij propterea plurima, atq; magnifica in eo extruxere ædificia: quæ etſi iniuria temporum penitus ſunt collapſa, eorũ tamen ruinæ, tot, tantæque ſunt, ut paßim ab omnibus ſumma cum admiratione conſpiciantur. At priuſquam de ijs ædificijs tractemus, de eiuſdem mõtis denominatione agamus. Sed ea ita uaria traditur à ſcriptoribus, ut quem potißimum ſequaris neſcias. Varro. Quartæ, inquit, regionis Palatium: quòd Palantes, cum Euandro uenere, qui etiam Palatini, & Aborigines ex agro Rheatino, qui appellatur Palatium, ibi conſederunt. Aliqui uero à palanto proauo Euandri Palatino monti nomen manſiſſe referunt, ut Virgilius. Liuius uero à Palanteo urbe Arcadiæ: alij à Palatia Latini uxore: alij quòd Palantò Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum ſuſcepit, hunc incoluerit: alij à Palatia Euandri filia ab Hercule uiciata, ibiq; ſepulta: alij à Palante eiuſdem Euandri filio, qui & ipſe in eodem monte ſepulcrum ſit conſecutus: multi quòd pecus ibidem paſcens balare conſueuerit. Tibullus
Sed tunc paſcebant herboſa palatia uacæ,
Et ſtabant humiles in Iouis arce caſæ.
Vnde Neuius Balantium nominauit: uel quòd Palare, hoc eſt errare armenta ſolebant. Tremellius autem hunc Romuleum montem appellauit. Qui nunc Palatium Maius dicitur: tametſi Palatium, Regũ tempore, uix octauam montis partem occuparet: Ipſum autem quis poſtea auxerit, non ſatis conſtat: niſi quod Suetonius ſcribit, Caligulam partem ipſius ad forum usque promouiſſe. Gratianũ hoc inſtauraviſſe Auſonius ſic innuit. Palatium cum terribile acceperis, amabile præſtitiſti. Atrium habuit augurato conditum, in quo conſulebatur Senatus, arrietèsque immolabantur. Porta huius Palatij, à quã bello Sabinorum repulſos eſſe Romanos commemorat Liuius, fuit e regione porticus Fauſtinæ. In eodem Palatio, ſupra Iouis Statoris templum, habitauit Ser. Tullius, unus ex Regibus. Quanq̃ etiam in Exquilijs domum habuiſſe infra dicemus.

De Græcoſtaſi, Aede Cõcordiæ, Senaculo, & Baſilica Opimij.
Cap. XVI.

QVoniam loca quædam in margine Palatini montis ſita, aditum in Comitium habebant, ideo dicuntur ſupra Comitium, non autem in eo, aut in Palatino monte fuiſſe: ueluti Græcoſtaſis, quæ ipſi palatio adherebat: Propterea multis gradibus in eam fuerat aſcenſus, ut Cic. ad Q. Fratrem oſtendit. Repente inquit, à Græcoſtaſi, & gradibus clamorem ſatis magnum ſuſtulerunt: & Varro ſic ait. A' dextra, è Comitio locus ſubſtructus, ubi nationũ ſubſiſterent legati, qui ad Senatum miſſi eſſent. Is Græcoſtaſis appellatur. Nomen autem à Græcis obtinuit: quia propter artes liberales, quibus præ cæteris nationibus eruditi erant, eorum legati præcipue, hoc loco, tanquam digniori, excipiebantur. In qua Græcoſtaſi Aedem Concordiæ ſitam fuiſſe teſtatur Plin. his uerbis. Flauius uouit ædem Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines: & cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis Aediculam æream fecit in Græcoſtaſi, quæ tunc ſupra Comitium erat, inciditque in tabula ærea eam, CIIII. annis poſt Capitolinam dedicatã.

Hanc noui quidam ſcriptores tradidere ab Opimio Cos. ſummo populi dolore inſtauratam, noctùque inſcriptum. OPVS VECORDIAE TEMPLVM CONCORDIAE FECIT. *Appianus uero ait iuſſu Senatus fuiſſe excitatam. Sed probabilius uidetur de alia Concordiæ æde, quã de hac, quam æneam fuiſſe ait Plin. hoc intelligi. Concordiæ ædem poſuit etiam Liuia Germanici mater, ob uiri cum ea concordiam: quam Tiberius dedicauit, ut meminit Suet. atq; Ouid. his uerſibus.*

Te quoque magnifica Concordia dedicat æde
Liuia, quam charo præſtitit illa uiro.

Sunt autem qui uelint hanc fuiſſe eandem, quæ in Græcoſtaſi: quod ex Plin. falſum eſſe conſtat. Alij in area Vulcani collocatã eſſe dixere: quidam ubi templum Pacis. Quodcunq; horum magis probaueris, non longe à Palatino monte, & arcu Veſpaſiani fuiſſe, comperies. Quod autem ait Plin. in Concordiæ Delubro cornu aureo Auguſtæ dono fuiſſe gemmã Sardonichem incluſam: Marſyámque religatum, & Caſſandram à Theodoro pictam, de quo Delubro intelligat, dubium eſt. Senaculũ autem fuiſſe ſupra Græcoſtaſim, ubi ædes Concordiæ, & Baſilica Opimij, Senaculúmque uocatum, ubi Senatus, uel ubi Seniores conſiſterent, dictúmque γερουσία, auctor eſt Varro.

De Caſa Fauſtuli: Domo Catilinæ, ac Scauri: quid ſit Germalus, & quid Velia. Cap. XVII.

CAſa autem Fauſtuli fuit ſupra Comitium, prope Græcoſtaſim, & ficum Ruminalem: Catilinæ uero Domus iuxta Baſilicam Opimij: Scauri haud longe ab arcu Veſpaſiani: de qua Aſconius ſic loquitur. *Demonſtraſſe uobis memini, hanc domum in ea parte Palatij eſſe, quæ cùm ab Sacra uia diſceſſeris, & in proximum uicum, qui eſt ab ſiniſtra parte prodieris, poſita eſt.* Hæc Scauri domus Atrium habuit: cuius columnas miræ magnitudinis fuiſſe, ſcribit Plin. admiratúsq; legem ſumptuariam, & Cenſores tantam impenſam diſſimulanter tuliſſe, ſic ſequitur. *Etiam ne tacuerũt maximas earum, atq; adeo duodequadragenum pedum lucullei marmoris in Atrio Scauri collocari: nec clam illud, occultèque factum eſt: ſatisdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in Palatium extraherentur.* Locum autem ubi Fauſtuli Caſam ſitam fuiſſe diximus, Germalum Plut. appellauiſſe uidetur: et Sex. Pom. ait. *Germalum eſſe locum in urbe ſic nominatum.* At M. Var. de Palatij etymologia locutus ſubdit. *Germalenſe quinticepſeos, apud ædẽ Romuli: & Velienſes ſexticepſeos in Velia, apud ædem deorum Penatium. Germalum à Germanis Romulo, & Remo, quod ad ficum Ruminalem, & hi ibi inuenti, quo aqua hyberna Tiberis eos detulerat, in alueolo expoſitos. Veliæ unde eſſent plures accepi cauſas: in queis, quod ibi paſtores palatini ex quibus ante tonſuram inuentam uellere lanam ſint ſoliti:* quibus uerbis Varro ſignificat, circa quartam Partem Palatini montis, uidelicet à Iouis Statoris templo ad Veſpaſiani propemodum arcum, Germali: inde uero ad Conſtantini arcum, Veliæ nomen ſortitam eſſe. De cuius loci ædificijs nunc agamus.

De templis, Victoriæ, Iunonis Soſpitæ, Penatium, Orci, Magnæ Matris: ac de Domo Publicolæ, & Ser. Tulij. Cap. XVIII.

VIctoriæ Templum fuit in monte Palatino, haud procul ab ea turri, quæ nunc Pallara dicitur: ubi prius P. Valerio Voleſi filio Publicolæ inter alios honores Domus de publico erat ædificata. Hanc autem foro eminentem, ob ſuſpitionem regni affectati, Publicola in planum tranſtulit: propèq; turrim modo dictam eam collocauiſſe arbitramur: eáq; mox Subuelia eſt cognominata. Hanc Victoriæ ædem L. Poſthumium Cos. dedicauiſſe, auctor eſt Liuius. Iuxta eam, Victoriæ Virginis Aediculam fecit Cato, biennio poſtquã uouit. Ad ipſam fuerat Iunonis Soſpitæ Templũ. Sequebatur deinceps

Deorum Penatium ædes: de qua idem auctor ſic meminit. De prodigijs deinde nunciatis Senatus eſt conſultus. Aedes deorum Penatium in Velia de cælo tacta erat: & Diony. ita ait. Templum Romæ oſtenditur haud procul à foro, in quo ſunt deorum Troianorũ Imagines inſcriptionem habentes. DII PENATES. Supra hanc fuit locus Palladij: ubi nunc uiſitur ædes D. Andreæ cognomento in Pallara. Palladium autem fuiſſe prius in æde Veſtæ teſtatur Plin. his uerbis. Metellus orbem luminibus exegit ſenectutem amißis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Veſtæ: memorabili cauſa, ſed euentu miſero. Seruium autem Tullium, anteq̃ Curiam ædificaret, in hoc loco, ubi Penatiũ ædem fuiſſe dictum eſt, Domum habuiſſe, ſcribit Solinus. Aedes autem Orci in proximo erat, nec multũ diſtabat ab angulo Palatini montis incumbenti arcui Conſtantini. Quo in loco Heliogabalus deum Heliogabalum conſecrauit, eique Templum fecit, ſtudioſeque curauit, Matris Deum cyphum, Veſtæ ignem, Palladium, Ancylia, & omnia Romanis ueneranda, religionèmq; Iudeorum, & Chriſtianorum deuotionẽ in illud transferre: id agens ne quis deus, niſi Heliogabalus, coleretur: ut Lampridius teſtatur. Supra Orci fuerat Magnæ Matris ædes: quam faciendã locauerunt M. Liuius, & C. Claudius Cenß. Dedicauit Iunius Brutus, ludiq; ob dedicationẽ facti: de quibus Cic. ſunt hæc uerba. Nã quid ego de illis ludis loquar? quos in Palatio noſtri maiores ante templum in ipſo Magnæ Matris cõſpectu megalenſibus fieri, celebrarique uoluerunt: qui ſunt more, inſtitutiſq; maxime caſti, ſolennes, religioſi. Hanc ædem ideo ædificarunt, quo eiuſdem deæ ſimulacrum Piſſinunte aduectũ ex Victoriæ templo, ubi ad tempus ſtatuerant, in eam transferrent.

De Templo, Fidei, Apollinis, eiùsq; Bibliotheca: ac de Balneis Palatinis. Cap. XIX.

TEmplum Fidei in umbilico ferè Palatini montis erat ſitum: quod Rhoma Aeneæ neptis, ut Agathocles memoriæ prodidit, uel ut Liuius & Diony. Numa condidit. Vetuſtate autem prolapſum inſtaurauit Aug. Balneæ, quas Cic. pro Roſcio Palatinas denominauit, fuere in dorſo montis, ubi ſpondæ murorum altißimæ adhuc extant. Ad eas pars aquæ Claudiæ erat deducta, ut aquæ ductus ueſtigia indicant. Ad eam autem partem Palatini montis, quæ uergit ad circum Max. nonnulla Templi Apollinis ueſtigia cernuntur, ab Auguſto ideo excitati: quia cum pars illa eſſet fulmine icta, Aruſpices pronunciarunt, eam ab Apolline deſyderari. In hoc fuere lychnuci: de quibus Plin. ſic meminit. Placuere & Lychnuci penſiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis eſt in templo Apollinis Palatini: & idem innuit, eius Dei Simulacrum à Scopa factum, & Dianam à Thimoteo in eo templo fuiſſe: ſic enim inquit. Scopas fecit Apollinem Palatinum, & rurſus. Timothei manu Diana Romæ eſt Apollinis Delubro, cui ſigno caput repoſuit Aulanius Euander. De huius templi Porticu meminit Suet. ſed eam laudat Propertius, & fores templi eburneas fuiſſe dicit: ſuper faſtigium uero currum Solis ex auro ſplendentẽ: & in Area quatuor boues, hoc ẽ Pretidas æneas à Myrione factas. In eadem area fuit locus Roma Quadrata dictus, ubi reponebantur ea, quæ ſolebant boni ominis gratia in urbe condenda adhiberi: quòd ſaxo munitus eſſet in ſpeciem quadratã, auc. Sex. Pom. In eodem templo Auguſtus iam ſenior ſæpe Senatum habuit, & decurias Iudicum recognouit: cui templo addidit Bibliothecam, Latinam, Græcàmq;: in qua Senatus Statuã Numeriano imp. poſuit, ſubſcriptam. D. HVMERIANO ORATORI POTENTISSIMO. Porticũ eiuſdẽ templi exornauit Statua M. Varronis adhuc uiuentis, teſte Pollione: Bibliothecã uero Apollinis Coloſſus, quem Plin. ita laudat. Videmus certe Apollinem in bibliotheca templi Auguſti thuſcanicum. L. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine.

De Domibus, Auguſti, Tiberij, Ciceronis. M. Flacci, Craßi, Q. Catuli, & Romuli: ac de Templis, Victorie, & Libertatis. Cap. XX.

TEmplo autem Apollinis, de quo ſuperiori capite fuit mentio, proxima erat Domus Auguſtana: in qua natum eſſe Auguſtum, ſic ſcribit Suet. Natus ē Auguſtus in regione Palatij,ad Capita Bubula: ubi nunc Sacrarium habet: aliquanto poſtquam exceſſit, conſtitutum. Habitauiſſe autem primo iuxta forum ſuper ſcalas annularias in domo, quæ Calui Oratoris fuerat, poſtea in Palatio, nihilominus ædibus modicis Hortenſianis, neq; laxitate, neq; cultu conſpicuis, idem eſt auctor. Domus autem Tiberij Imp. non longe hinc aberat, ut innuit Cor. Tac. his uerbis. Otho ex æde Apollinis diſcedens per Tiberianam domum ad Milliarium aureum pergit. In hac fuiſſe Bibliothecā ſcribit Gellius. Victoriæ Templum, præter id de quo ſupra diximus, alterum in uertice Palatini montis ab Arcadibus, qui cum Euandro uenerant, erectum fuiſſe, narrat Diony. cui Deæ anniuerſaria fierent ſacra. In reliqua autem montis parte, quæ Capitolium e regione habet, quia eius latus eſt omniū minimum, magnámque partē occupabat Palatium, pauca priuatorum habuit ædificia: ſed ex Antiquiſſimis Caſam Romuli: qui cùm paſtoralē ageret uitam cum fratre ex lignis, harundinibúsque ſæpe tabernas ſtruxit: quarum unam ſcribit Diony. ætate ſua fuiſſe in angulo ex Palatio in Circū ducente. Angulū intellige, qui imminet Velabro. Domus autē Cic. quā, acceptis mutuo, ut ait Gellius, à P. Sylla ſextertijs uicies, à L. Craſſo emit, fuiſſe prope Iouis Satoris templum plerique omnes conſentiunt, de qua ipſe Cic. ita meminit. In conſpectu totius urbis domus eſt mea. Ea incendio direpta, ibi P. Clodius Libertatis Templum cum porticu ſtruxit. De incendio illo idem Cic. ſic conqueritur. Domus ardebat in Palatio, nō fortuito, ſed oblato incendio. Huic prope fuit M. Flacci Domus, qua euerſa Q. Catulus Porticum extruxit. Hanc, & Catuli, & L. Craſſi laudans Plin. ſic inquit. Craſſus Orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica, ſed aliquanto præſtantior in eodem Palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum Mario fudit. Quibus uerbis conſtat eos hallucinari, qui has in colle Viminali fuiſſe dixere. Altera domus Ciceroni fuerat in Ceramio, ut is ad Att. ſcribens affirmat, ad eámque expugnandam Clodium P. Syllæ domum pro caſtris ſibi ſumpſiſſe ait.

De uarijs ædificijs, rebúsque nonnullis, quæ in Palatino monte olim fuere. Cap. XXI.

AEdificia præterea multa habuit Palatinus mons: quorum ne ruinas quidem per uineta, quæ ibi conſita ſunt, diſcernere licet. In eo Fanum Febris ſitum fuiſſe conſtat ex Val. Max. ſic.n.ait. Febrem ad minus nocendum templis colebant: quorum adhuc unum in Palatio: alterum in Ara Marianorum: tertium in ſumma parte uici Longi: & ex Cic. Illud, inquit, profectò confiteamini longe aliter rem ſe habere, atq; hominum opinio ſit: eos enim qui Dij appellantur, rerum naturas eſſe, nō figuras deorum. Qui tantus error fuit, ut pernicioſis etiam rebus non nomen deorum tribueretur, ſed etiam ſacra conſtituerentur? Febris enim Fanum in Palatio uidemus: & Plin. Ideóque etiam Febri Fanum in Palatio dicatum eſt. Aram quoque eiuſdem Febris, Aedémque Larum, & Curiam Saliorum, in qua, cùm flagraſſet, inuētus eſt Lituus Romuli illæſus, in Palatio fuiſſe, idem Cic. teſtat: & Deæ Viriplacæ Sacellū, in quo uiri, & uxores, cōtentione depoſita, cōcordes domū reuertebant, Val. Max. Iouis Victoris Templum à Q. Fabio bello Sabinorum uotum, Liuius: Præterea Auguratoriū, ubi auguria capiebantur, Locúmq; alterum, qui Sicilia dicebatur, & Iouis Cenatio, Iulius Capitolinus: Plateásq; pulcherrimas ſaxis Lacedemonijs, ac porphyreticis ſtratas, Lampridius. Domus etiā Cæſaris in eodem Palatio fuit. Plin. Conſumptam, inquit, eam tabulam conſtat priore incendio domus Cæſaris in Palatio. Ibidemque, eodem auctore, fuit Apollo, & Diana manu Lyſiæ: ſic enim ait. In magna auctoritate habitum Lyſiæ opus, quod in Palatio ſuper arcu D. Auguſtus honori Octauij patris ſui dicauit, in ædicula columnis adornata, id eſt Quadriga, currúſque, & Apollo, ac Diana ex uno lapide. Item fuit in eodem monte Statua aurea Britanici à Tito imp. poſita, ut ſcribit Suetonius. Ibidem etiā erat Laurus nata eo die, quo Auguſtus: ex qua triumphantes coronabantur, & Arbor ex haſta Romuli,

quæ captato augurio ex Auentino in Palatinum ab eo miſſa terræ fixa dicitur, ac frondes emiſiſſe, creuiſſèque in arborem. Habuit item Palatinus mons Vicum cognomento Padi: & alterum Fortunæ Reſpicientis: Domùmque cuiuſdam Viturbij, de qua Plin. meminit, & Vani, de qua Liuius. In eo ẽt celebrabantur feriæ Septimontium, & ſacrificium, quod Palatiar dicebatur, auctor Antiſtius Labeo.

LIBER TERTIVS.

De Foro Romano: Templis, Cæſaris, Caſtorum, & Auguſti: ac de Roſtris. Cap. Primum.

PERACTA *deſcriptione ædificiorum montis Palatini, conſentaneũ erit à uicinioribus ijs, quæ deſcripta ſunt, initium facere. Igitur à Foro Romano, ſiue Magno, quod et Latium forum Statius appellauit, exordiamur. Hoc enim ab eo loco, ubi arcum Septimij poſitum uidemus, cœpiſſe, ſinémque ad portam Palatij habuiſſe, innuit Liuius: narrans, Curtium ab arce decurriſſe, egiſſéque Romanos effuſos toto quantum foro eſt ſpatiũ, uſq; ad portam Palatij: Quod ſpatium longitudinis paſſus centum plus minus perficit, Latitudinis uero quinquaginta, à Iouis Statoris templo ad Antonini pij porticum. Ab eadem autem Palatij porta, ferè ad arcum Veſpaſiani, Comitij nomen obtinuit. Quidam uero forum uſq; ad eundem arcum protenſum eſſe uoluere: quorum opinioni uidetur aſſentiri Diony. memorans, Publicolam in colle foro eminenti domum habitauiſſe: quã in Velia fuiſſe, ſupra dictum eſt. Contra ſentire uidetur Suet. qui templum Pacis foro proximum eſſe dicit: adeo ut à foro id templum excludat: quod tamen ei proximius erat, quàm domus Publicolæ. Hoc autem quidquid eſt diſcriminis diluere perfacile eſt. Nam quæ pars fori Comitium appellabatur, nomen ẽt fori obtinebat: Publicolæ præſertim temporibus: quod Plin. etiam ſignificat: qui libro. xiiij. ait, ficum arborem in foro, atq; Comitio coli: cum tamen unica eſſet arbor, eáque in Comitio. Verũ tempore quo primum Annibal in Italiam deſcendit, cum Comitium tectum eſſet, ut Liuius ſeptimo belli punici prodidit, à foro cæpit diſtingui. Cur autem Suetonius non dixerit templum Pacis poſitum eſſe in comitio, ea uidetur ratio: quia inter utrunq; media intercurrebat uia Sacra. Sed uideamus quæ in foro erant, & primo à dextra. Templum D. Iulij in medio foro poſitum fuiſſe ſignificat Cor. Tac. cũ ait, Galbam imp. ante ipſum primo ictu iacuiſſe, ſanguineq; ſuo infeciſſe Curtii Lacũ: quem uerſus, aditus templi patebat. Appianus autem tradit, cadauer Cæſaris in forum delatũ, eóq; in loco Aram, mox templum illi erectum eſſe: in quo Caſtorum, & Victoriæ Imaginem in tabula pictã poſuit Auguſtus: atq; in eiuſdem Cæſaris Delubro Venerem è mari exeuntem dedicauit. Caſtorum autẽ Aedẽ, quanq̃ omnes in foro fuiſſe affirmant, in qua tamen parte non conueniunt. Diony. autem haud procul à Veſtæ fuiſſe innuit, his uerbis. Huius autem inopinatæ, admirabiliſque apparitionis cùm ſigna adhuc Romæ multa, tum uero eſt ædis Pollucis, & Caſtoris, quam ſupra forum extruxit ciuitas, ubi uiſa ſunt illorum ſimulacra: et mox. Specie pugilum, equóſque madidos ſudore ad ſcaturiginem, iuxta ædem Veſtæ manantem, abluere. Appianus autem commemorat Aſelium Prætorem forte ſacra Caſtori, & Polluci in foro facientem, cum quidã lapide phialã excuſſiſſet, ad Veſtæ ædem cucurriſſe: ex quorum uerbis apparet, ædem Caſtorum prope Veſtæ, forúmque Romanum ita ſitam, ut à fronte hoc, illã uero à tergo habuerit. Hanc Caſtoris ædem A. Poſthumius Dictator bello latino uouit, eiúſque filius duumuir creatus dedicauit. Cic. Non ne, inquit, ab A. Poſthumio ædem Caſtori, & Polluci in foro dicatam uides? et iterum pro Domo ſua, atq; pro Sextio eius gradus à Clodio reuulſos teſtatur: &. S. C. concionéſque in eadem ſæpe habitas. Aſconius uero L. Metellum hanc inſtauraſſe tradit: &*

Plut. Ceciliũ Metellum Floræ Simulacro pulchritudine inſigni exornauiſſe. Inerat & tabula monimẽtum ciuitatis equitibus Campanis datæ. Ante eandem ædem fuit Statua equeſtris togata Q. Marcij Tremuli, qui Samnites bis deuicerat, captáque Anagnia populum ſtipendio liberauerat. Et licet hæc ædes geminis fratribus eſſet dedicata, tamen Caſtoris tantum uocabatur: arbitramúrque fuiſſe inter porticum Concordiæ, & Cæſaris templum. Illa uero, quam Suet. refert Tiberium Cæſarẽ ſuo, fratrisque nomine de manubijs Caſtori & Polluci dedicauiſſe, niſi de eadem intelligat, ab ipſo inſtaurata, quo in loco fuerit, incertum habemus. In proximo loco erat Auguſti Templum, quod à Tiberio imperfectum relictum Caligula abſoluit, pontéq; ſuper ipſum tranſmiſſo Palatium Capitolio coniunxit. Dehinc autem ſequebantur Roſtra Noua, ad radices Palatij ſita, proxima Iouis Statoris templo. Ser. gram. Romanum, inquit, forum ubi nunc Roſtra ſunt. Sed quia ubi de ueteribus roſtris agemus plura de ijs erunt dicenda, horum locum hic attigiſſe ſatis erit.

De Carcere Tulliano, Arcu Septimij, Milliario Aureo, Equo Domitiani, & de Lacu Curtij, Ianiq; Sacello. Cap. II.

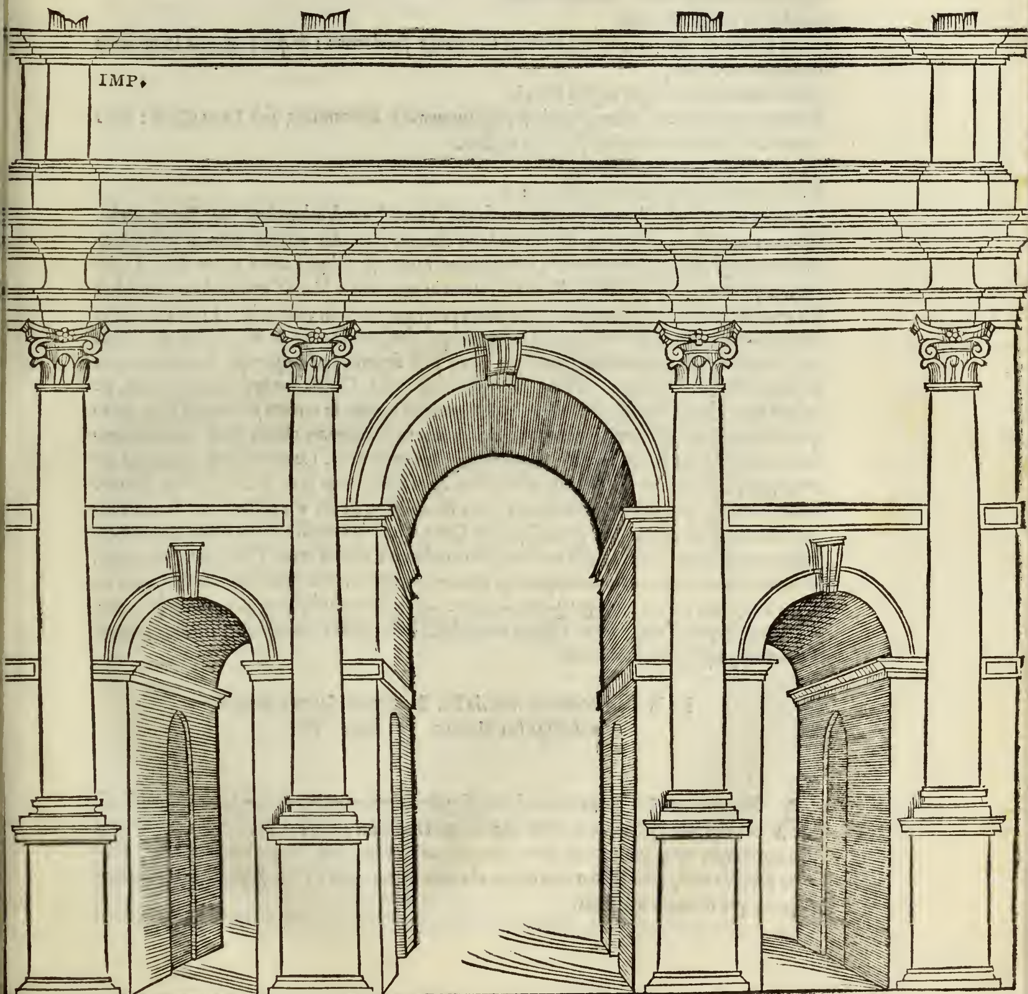
CArcerem Tullianum, cuius auctor Ancus rex, in capite fori, ſub Capitolio ſitum fuiſſe, ſic innuit Cic. Cùm de foro currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent: & Liuius ſic. Fecit carcerem media urbe imminentem foro ad terrorem creſcentis audatiæ. Quod Vitruuij præceptis conſentaneum eſt, qui ait, Aerarium, Carcerem, Curiam foro eſſe coniungendũ. Vnde autem Carcer, & unde Tullianum diceretur, docent Varronis hæc uerba. Carcer à coercendo, quòd exire prohibentur: In hoc pars, quæ ſub terra, Tullianum: ideo quòd additum à Tullio rege: quòd Syracuſis, ubi hac de cauſa cuſtodiuntur, uocantur Latomiæ, & de Latomia trãſlatum. De Tulliano Salluſtius ſic inquit. Eſt locus, in carcere, quod Tullianum appellatur, ubi paulum deſcenderis depreſſus ad læuam circiter. XX. pedes: eum muniunt undique parietes, atq; inſuper camera lapideis fornicibus iuncta: ſed inculta tenebris, & odore fœdo, atque terribilis eius facies. Latomias uero de quibus Var. meminit Cic. in Verrem ſic deſcribit. Latomias Syracuſanas omnes audiſtis, plerique noſtis: opus eſt ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum: totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſum, & multorum operis penitus exciſum. Nihil tam clauſum ad exitus: nihil tam ſeptum undique: nihil tam tutum ad cuſtodias, nec fieri, nec cogitari poteſt. Extat autem etiam nunc camera, non abſimilis ei, quam à Cic. deſcriptam attulimus: ad cuius læuã per gradus in Tullianum erat deſcenſus: extátq; in fronte titulus ſequens.

C. VIBIVS. C. FILIVS RVFINVS M. COCCEIVS. M. F. NERVA COS. EX. S. C.

Ex quo conijcimus hunc carcerem poſt Anci, & Tullij regum tempora inſtauratum, ampliatúmque fuiſſe. Eſt autem hodie D. Petro cognomento in carcere, dicatus. Arcus Septimij in proximo etiam nunc extat, in quo inciſæ ſunt alatæ uictoriæ cum trophæis, & terreſtris, naualìsque belli ſimulacra, & in ſuperiori parte à fronte, & à tergo titulus qui mox ſequitur.

Etſi in urbe plures arcus triumphales ſunt, tamen arbitrati ſumus ex unius tantum exemplo, quod inſeruimus, facile omnium formã intelligi poſſe. Idem dicimus de columnis, obeliſcis, metis, & põtibus.

IMP. CAES. LVCIO. SEPTIMIO M. FIL. SEVERO. PIO. PERTINACI. AVG. PATRI. PATRIAE. PARTHICO. ARABICO. ET
PARTHICO. ADIABENICO. PONTIF. MAXIMO. TRIBVNIC. POTEST. XI. IMP. XI. COS. III. PROCOS. ET
IMP. CAES. M. AVRELIO. L. FIL. ANTONINO. AVG. PIO. FELICI. TRIBVNIC. POTEST. VI. COS. PROCOS. P. P.
OPTIMIS. FORTISSIMISQVE. PRINCIPIBVS
OB REM. PVBLICAM. RESTITVTAM. IMPERIVMQVE POPVLI. ROMANI. PROPAGATVM
INSIGNIBVS. VIRTVTIBVS. EORVM. DOMI. FORISQVE
S. P. Q. R.

Milliarium Aureum ueluti columna, ſiue meta, unde principium itineris ad omnes portas, omnìque iter capiebatur, fuit ante arcum, de quo modo diximus: de eo Suet. in Othonis uita ſic meminit. Ergo deſtinata die præmonitis conſcijs, ut ſe in foro, ſub æde Saturni, ad Milliarium aureum opperirent, mane Galbã ſalutauit. Plin. ſupra, in fori capite locatũ fuiſſe oſtendit. Cor. uero Tac. Suetoniùsque ante Saturni ædẽ: omnes recte: erant enim hæc loca inuicem prope. Idem Plin. ait Mineruam Catulianam, opus Eufranoris, à Q. Catulo dædicatam, fuiſſe infra Capitolium: & ut par eſt credere, ipſum forum ſpectantem. Equus æneus Domitiani fuit prope eã columnã, quæ unica ſtat in medio foro, auro ſuperfuſus: de quo Papinius ita meminit.

Quæ ſuper impoſito moles gemmata coloſſo
Stat latium complexa forum.

Cuius ſub altero pede erat Rheni fluminis Germaniæ ſimulacrum: de qua prouincia Domitianus triumphauerat. Idem,

Aenea captiui crinem tegit ungula Rheni.

Proximo loco in hortis, columnæ paulo ſuperius memoratæ adiacentibus, fuit Lacus Curtij: cuius etiam idem Papinius mentionem facit, his uerſibus.

Ipſe loci cuſtos, cuius ſacrata uorago
Famoſùsque lacus nomen memorabile ſeruat.

Per quem lacum fuiſſe Cloacam deriuatam refert M. Varro. De eodem lacu hæc ſunt Diony. uerba. Eſt hic locus repletus, uocatùrque ab illo caſu lacus Curtius, in medio maxime Romani fori. De eo autem uaria eſt hiſtoria, Cornelius & Luceius uolunt, locum eſſe fulgure ictum, & ex. S. C. à Curtio Cos. ſeptum, & ab eo nomen inditum. Piſo autem in annalibus à Metio Curtio Sabino: qui in bello contra Romulum repulſo exercitu in hũc locum paluſtrem ſeceſſerit, illæsùsque ad ſuos in Capitolium peruenerit. Porcilius uero à Curtio Romano: qui cùm forte uorago in medio foro eſſet facta, neque expleri poſſet, ex uatum reſponſis pro patria ſe ſe deuouit, in eàmque equo armatus inſidens ſe immiſit. Porcilio aſſentitur Sex. Pom. cuius ſunt hæc uerba. Curtilacum appellatur à Curtio, qui eo loco in profundiſſimum ſe ob ſalutem Po. Ro. proiecit hiatum. In eandem ſententiam Plin. ſic inquit. Fortuito ſatu uenit in medio foro, qua ſidentia imperij fundamenta oſtento fatali Curtius maximis bonis, hoc eſt uirtute, ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Controuerſiam autem, quæ inter Piſonẽ, & Porcilium eſſe uidetur, tollit Liuius. Nam dicit, Lacum hunc à Curtio Sabino prius denominatum eſſe: poſtea uero quam Curtius Ro. in hiatum ſe proiecit, à recentiori eius facinore nomen lacus inſignius eſſe factum, & tanq̃ prioris Curtij memoria extincta, ab eo lacum Curtium appellari cœpiſſe. Iani Templũ fuiſſe in medio foro exaduerſo Capitolij tradit Procopius. Erat, inquit, Sacellum totum ex ære conſtitutum, quadrata quadam dimenſione, tantaèque amplitudinis, quanta integra Iani ſtatua poterat ænea quinquepedalis capi: capite duntaxat bifrons: portæ utrinque æneæ, quæ pacis tempore claudebantur, inſtante autem bello aperiebantur: uocabatùrque Ianus Geminus. Fuit autem prope equum Domitiani.

De Marſori Statua: Secretario Po. Ro. Templo Saturni, Aerario, ac de Officina Monetæ. Cap. III.

ANte carcerem Tullianum iacet, ueluti in ſcopulo, marmoreum, ingens ſimulacrum Rheni fluminis, eius, ut exiſtimo, cuius crinẽ ungula equi Domitiani premebat. Nihil enim impedit quòd marmoreum ſit, equus tamen fuerit æneus, cum cippum ei marmoreum ſubeſſe par ſit credere. Proxime ſequitur ædes, nunc D. Martinæ dicata, ubi olim Secretarium Po. Ro. fuiſſe, indicat inſcriptio ſequens, quæ in eadem æde extat.

SALVIS

SALVIS DOMINIS NOSTRIS HONORIO ET THEODOSIO VICTORIOSISSIMIS PRINCIPIBVS
SECRETARIVM AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR INLVSTRIS FLAVIANVS INSTITVERAT ET FATALIS IGNIS ABSVMPSIT
FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS EPIFANIVS. V C. PRAEF. VRB. VICE SACRA IVD. REPARAVIT ET AD PRISTINAM FACIEM REDVXIT

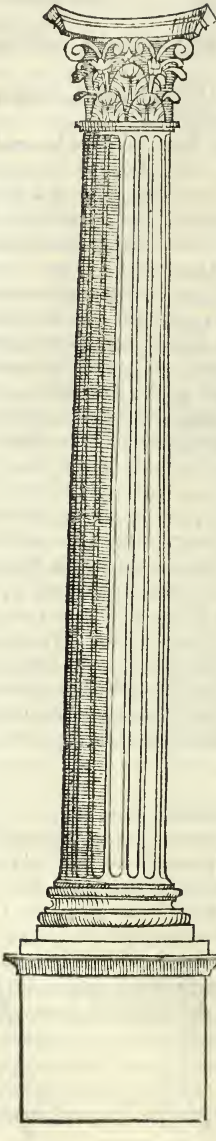
Saturni autem Templum id fuit, quod nunc D. Hadriano eſt dicatum: de quo Macrobius hæc tradit. Tullum Hoſtilium, qui bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphauit, inuenio, Fanum Saturno ex uoto conſecrauiſſe, & Saturnalia tunc primũ Romæ inſtituta. Quamuis Varro libro. VI. qui eſt de ſacris ædibus ſcribat, ædem Saturni ad forum faciendam locaſſe. L. Tarquinium regem, T. uero Largiũ dictatorem ſaturnalibus eam dedicaſſe. Nec me fugit Gellium ſcribere, Senatum decreſſe ut ædes Saturni fieret, eiusq; rei. L. Furium tribunum militum præfuiſſe. Hactenus Macr. Suetonius uero à Numatio Planco cõſtructũ refert. Sed cũ plura fuiſſe Saturni templa, ex iis, quæ citauimus, ſatis conſtare uideatur: non tamen inuenire potui, quo in loco fuerant conſtructa: præter illud cuius in ſuperiori libro meminimus, & de quo in præſentia eſt ſermo. Aerariũ in foro fuiſſe ſignificat Aſconius. Dum teſtes, inquit, examinarentur (agebatur enim cauſa pro roſtris) Pompeius ad Aerariũ ſedens tumultu Clodianæ multitudinis perturbatur. Quod ideo in hoc templo poſitũ eſſe Sex. Pom. & Macrobius aiunt, quia ſub Saturno nullũ furtũ fuerit cõmiſſũ, nec quicquã eſſet priuatũ. Plut. uero, quod ſub eodẽ, nec auaritia, nec improbitas, ſed iuſtitia, & fides. Cyprianus aũt, quòd Saturnus in Italia primus inſtituerit numos ſignare, ideo Saturni ærariũ uocari. In eo promulgata ſeruabant. Cic. de legibus. Qui agent auſpicia ſeruanto. Auguri publico parẽto, Promulgata ꝓpoſita in ærario cognita agũto. Seruabant et libri Elephantini, in quibus. XXXV. eſſent cõſcriptæ tribus, Omnesq; publicarũ rõnũ libri. Suet. Tabulas ueteres ærarii: & debitorũ, uel præcipuã calumniandi materiã exuſſit Cæſar. Ibidẽ reponebant et ſigna militaria. Liuius. Signa, inquit, eo die à Quæſtoribus ex ærario prompta. Aſconius ait, Veterẽ diligentiã fuiſſe, ut quod quisque de ſubiugata prouincia per triumphum apportauiſſet, perſcriptũ in tabulis in ærariũ reponendis, cõſeruaretur. Quod & Cic. in Verrem ſignificat. Præterea Cenſores in Saturni templo iuſiurandũ ſubire cogebantur. In templi huius faſtigio fuiſſe Tritonas cũ buccinis, refert: Macrobius. Ante uero Siluani Simulacrum extitiſſe oſtẽdit Plin. his uerbis. Ficus arbor fuit & ante ædem Saturni, urbis anno. CCLX ſublata ſacro Veſtalibus facto, cum Siluani Simulacrũ ſubuerteret. In proximo aũt loco, nõ longe à Templo Antonini, uidimus effodi magnã æreorũ numorũ copiam: qua re multis uiſum eſt nõ leue argumentum, ibi fuiſſe Officinã Monetæ, à Capitolio unà cũ ærario hunc in locum tranſlatam.

De Baſilica Pauli Aemilij, Templo Fauſtinæ, Arcuq; Fabiano. Cap. IIII.

Paulus, inquit Cic. ad Atticũ, in medio foro Baſilicã iam penè texuit iiſdẽ antiquis columnis. Illã aũt, quã locauit, fecit magnificentiſſimã. Quid quæris? nihil gratius illo monimẽto, nihil glorioſius. Plin. et hanc inter urbis magnifica, columnisque è phrygibus mirabilem enumerat. Plut. tradit, Paulum Aemiliũ collegam Cai Marcelli in conſulatu mille, & quingentis talentis acceptis, Cæſari amicũ, ac defenſorẽ factum eẽ, eàque pecunia nobiliſſimam in foro extruxiſſe baſilicã, quæ Pauli diceret: licet publicã cõſtituiſſet, ut teſtat Appianus. Fuit inter Saturni, & Fauſtinæ tẽpla, ubi uidim⁹ effodi colũnas ĩgẽtes marmoreásq; tabulas, multáq; alia ornamẽta diuerſi marmoris optime cælata. Papini⁹ in deſcriptiõe equi Domitiani à ſiniſtra hãc, à dextra Iulii Cæſ. tẽplũ fuiſſe oſtẽdit, his carminib⁹.

At laterum paſſus hinc iulia templa tuentur,
Illinc belligeri ſublimis regia Pauli:
Terga pater blandoque uidet Concordia uultu.

Sed Baſilica illa, quam locauiſſe ait Cic. Aemilia dicta eſt: de qua in principio libri quarti erit mẽtio.

Fauſtinæ autem Templi bona pars in proximo eſt: & eius porticus decem ingentes columnæ cum epiſtylijs, & hac inſcriptione.

DIVO ANTONINO ET
DIVAE FAVSTINAE EX. S. C.

De hoc Spartianus ſic meminit. Antoninus inter deos relatus ē: habet templum: habet Salios: habet Sodales Antonianos, qui Fauſtinæ templū: quod ei fundauerat maritus, in quo poſtea filius huius Heliogabalus Antoninus ſibi, uel Ioui Syrio, uel Soli, incertum id eſt, templum fecit. Arcum autem Fabianum apud hoc templum ſtetiſſe aſſerit Tremellius: cuius reliquias proximis annis uidimus effodi. hunc à Fabio Cens. qui deuicit Allobroges, excitatū eſſe ait Aſconius: in quo fuerant ſcuta, & ſigna eius uictoriæ. Ad hunc ſitum erat Tribunal Libonis Prætoris, Puteal dictum: de quo Horatius mentionem ſic facit. Putealque libonis Mandabo ſiccis, adimā cātare ſeueris: & Ouidius hoc carmine. Qui puteal, Ianùmque timent, celerès que Calēdas. Fœneratores enim ſtabant ad Ianum: & apud fornicem Fabianum ius dicebatur: de quo arcu Cic. pro Plancio ſic inquit. Equidem ſi quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma ſacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor. Eſt apud nos numiſma argenteum, in cuius altera parte Libonis imago eſt cælata, cum inſcriptione. LIBO BONEVEN. In altera uero tribunal, ſupra quod eſt. PVTEAL. infra uero.SCRIBONI.

De Varijs rebus, quæ in foro fuiſſe dicūtur. Cap. V.

STatæ matris Simulacrum in foro colebatur, poſtquam id colluſtrauit, ne lapides igne corrumperentur, qui plurimus ibi fiebat nocturno tempore, magna pars populi in ſuos quiſq; uicos retulerūt eius deæ cultū, auctor Sex. Pom. In eodē foro Statua equeſtris Cæſari erat poſita, & eius capiti ſydus crinitū adiectū: quale in eius numiſmatis ſæpe uidimus. Aliā Statuā Auguſto à Senatu ibidē poſitā fuiſſe cōmemorat Cic. ī Epiſt. ad ipſum Auguſtū ſcripta. Multis præterea alijs ornatū fuiſſe forꝝ innuit Plin. hiſce uerbis. L. Piſo ꝓdidit M. AEmilio & C. Popilio. II. Coſſ. à Cēſoribus P.Cornelio Scipione, M. Popilio ſtatuas circa forꝝ eorꝝ, q magiſtratus geſſerūt, ſublatas oēs, præter eas, quæ Populi, aut Senatꝰ ſentētia ſtatutæ eſſent. Ex his aūt quaſdā hic recenſcere poſſemus, uerꝝ quia quæ in Comitio, atq; in Roſtris fuere, in foro fuiſſe ſæpe dicūtur, ꝓprijs in locis magis opportune exponent. Erāt inſuper in foro columnæ uarij generis. Primā omniū C. Mænio ſtatutam eē idē Plin. ſic cōmemorat. Antiquior Columnarꝝ ſicut. C.Mænio, qui deuicerat priſcos Latinos: quibus ex fœdere tertias prædæ Po. Ro. præſtabat, eodèmque in cōſulatu ex ſuggeſtu Roſtra deuictis Antiatibus fixerat, anno urbis. CCCCXVI. Itē C. Duellio, qui primus nauale triumphū egit de Pœnis, quæ ē etiam nunc in foro.

Columnam aliam ſolidam lapidis numidici, propè. XX. *pedum altitudine* Po. Ro. *Cæſari erexit: cum titulo.* PATRI PATRIAE. *de qua* Cic. *inquit. Talis animaduerſio fuit* Dolobellæ, *cum in audaces, ſceleratòsq; ſeruos, tum in impuros, & nefarios liberos: talisque euerſio illius execratæ columnæ. Et iterum ad* Atticum *ſe eã ſuſtuliſſe dicit.*

Stat adhuc in foro unica columna, cui, ut uidetur, nihil erat adiũctum, ideo honoris, uirtutisque cauſa alicui horum poſitam fuiſſe exiſtimamus: præſertim quòd in uno latere plinti cernũtur adhuc quædam literæ, ſed uetuſtate ita conſumptæ, ut nullum percipias ſenſum: & forte ea eſt columna, quam Plin. *ſua ætate in foro ſtetiſſe ait. Cuius exẽplũ ſuperius adieci. In foro, inquit,* Diony. *erat petra angularis ſuper qua poſita fuerãt ſpolia* Trigeminorum Albanorũ, *pila* Horatia *dicta, ſed arma collapſa ſunt uetuſtate. Noſtra aũt ætate ne ipſius quidem pilæ extat ueſtigium. Decorauit forum ẽt Equus* Cæſaris, *& Equus* Conſtantini, *& Atrium* Mineruæ. *Erántq; in eodem foro Tabernæ nouæ, de quibus* Liuius *ſic loquitur. Eodem tempore ſeptem Tabernæ, quæ poſtea quinque, & Argentariæ, quæ nunc Nouæ appellantur, arſere: &* Varro. *Sub nouis dicta pars in foro ædificiorum, quod uocabulum eius peruetuſtum, ut nouæ uiæ, quæ iam dudum uetus. Vbi autem* Var. *ſub nouis dicit, Tabernis ſubintelligendum puto, neque uideo quid aliud intelligi poßit. Doliola locus ẽt erat in foro, apud Cloacã, ſic uocatus, quod inuadentibus* Gallis Senonibus *urbem, ſacra ibi doliolis repoſita fuerunt, ut ſcribit* Sex. Pom. *Vetuſtior autem memoria ẽ, eo in loco myſtica quædam* Numæ *condita eſſe. Sunt qui putant dictorum* Gallorum *cineres conditos eſſe.* Veneris *item* Cloacinæ *ædes fuit ad Sacram uiã, auc.* Ouidius *in faſtis. Cuius ſimulacrum in Cloaca repertum: & quia cuius eßet effigies ignorabatur, ex loco illi nomen impoſitum eſt: de quo ſimulacro* Plin. *ita meminit. Quippe ita traditur Myrtea uerbena* Romanos, Sabinòsque *cùm propter raptas uirgines dimicare uoluiſſent, depoſitis armis purgatos eo in loco, qui nunc ſigna* Veneris Cluacinæ *habet. Cluere.n.antiqui purgare dicebant. Exornarunt autem forum & tabulæ pictæ.* L. Hoſtilius Mancinus, *inquit idem* Plin. *qui primus* Carthaginem *irruperat, ſitum eius, expugnationèsque depictas cum in foro propoſuißet, & ipſe aßiſtẽs populo ſpectanti ſingula enarrabat. In eodem foro magiſtratus imperium deponere conſueuiſſe, auctor eſt* Herodianus: *& ſpectacula edi, iùsque multis in locis dici, idem* Plin. *oſtendit, cum ait,* Cæſarem *in munere gladiatorio forum texuiſſe: & picum Martiũ in capite Prætoris urbani.* L. Tuberonis *iura in foro pro tribunali reddenti ſediſſe, ita placide, ut manu eum apprehenderet.*

De Comitio, Templo Quirini, Columna Moenia, Baſilica Portia, Curia Hoſtilia, & Veteri, ac de Roſtris ueteribus. Cap. VI.

Comitiales dies appellabant, cùm in Comitio conueniebant, qui locus à coeundo ideſt ſimul ueniendo eſt dictus, auc. Sex. Pom. Plut. *uero quod illuc* T. Tatius, *&* Romulus *coierint, & inter eos fœderis conditiones ſancitæ, firmatæque fuerint, Comitiũ dictum putat.* Aſconius *ait eſſe locum, quo coire Equitibus, &* Po. Ro. *liceret. In eo fuit* Hermodori Epheſii *Statua, legum, quas Decemuiri ſcribebant, interpretis, publice data. Et alia* Horatij Coclitis, *poſita, quòd ſolus à ponte Sublicio hoſtes arcuißet. Hanc uſque ad ſua tempora duraſſe aſſerit* Plin. *sèque inuenire* Pithagoræ, *&* Alcibiadi *Statuas in cornibus eiuſdem poſitas fuiſſe. Sed ad ædificia, quæ in ipſo erãt, ueniamus. A' porticu* Fauſtinæ, *quã in foro eẽ diximus, ꝓxime ſequiť (ut ſignificat* Sex. Rufus) Remi *Teplũ, nũc* D. Coſmæ, Damianòque *ſacrũ. Alij hoc* Quirino: *quidã utrique attribuũt. Dedicatũ aũt fuit à* Caruilio *Cos. uictis* Samnitibꝰ, *ex illorũque ſpolijs exornatũ: auc.* Liuius. *Prima pars in ipſo ingreßu ẽ circularis, poſtrema uero quadrata, ſed oblõga, ex ſaxisq; quadratis: ualuæ æneæ. Deinceps ſequebať olim Domꝰ* Mœnij, *Curiáque* Hoſtilia, *& Vetus. Sed, qua domus* Mœnij *fuerat,* Cato *ex ære publico Baſilicã deinde extruxit, uicinã foro, quã* Portiã *appellauit. Huius baſilicæ* Trib. pl. *quoniã in illa ius dicere conſueuerant, columnã, quæ ſellã eoꝝ impedire uidebatur, tollere decreuiſſe, ſcribit* Plut. *ex quibus uerbis cõſtat Baſilicas fuiſſe loca, ubi ius dicereť, negociatorèsq; frequẽter uerſarenť: quod &* Vitruuius *his uerbis teſtať.*

Baſilicarum, loca adiuncta foris quàm calidiſsimis partibus oportet conſtitui, ut per hyemem ſine moleſtia tempeſtatum ſe conferre in eas negociatores poſsint. Iuxta erat Columna, Moenia appellata: Nã cũ Moenius, eam domũ uenderet Catoni, & Flacco Cenſ. ut ibi Baſilica, quã diximus, ædificaretur, exceperat ius ſibi, unius columnæ ut ſuper eã tectũ proijceret, & prouolãtibus tabulatis inde ipſi, & poſteri eius ſpectare munus gladiatorũ poſſent: quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur Columna Mœnia uocitata eſt: de qua meminere Aſconius. Sex. Pom. & Cic. pro Sextio. Inter hãc igitur Baſilicam, & Curiam Veterem, poſita erat Curia Hoſtilia, ſicut indicat titulus, ibi in ruinis repertus, huiuſmodi. IN CVRIA HOSTILIA. Eam ſub ueteribus Hoſtilium regem ædificauiſſe aſſerit Varro: nam Veteres ſtruxit Romulus. Sex. Pom. Fuerunt, inquit, & Nouæ Curiæ proxime compitum Fabricij ædificatæ: quòd parum amplæ erant ueteres à Romulo factæ: ubi is populum, & ſacra in partes. XXX. diſtribuerat, ut in ijs ea ſacra curarent. Plin. literis tradidit. M. Val. Max. Meſſalam primum omnium Tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienſes, & Hieronẽ in Sicilia deuicerat, anno ab urbe condita. CCCCXC. propoſuiſſe à latere curiæ Hoſtiliæ: & ante hanc collocatam eſſe ſtatuam Actij, cuius baſis conflagrauerit curia ipſa incenſa. P. Clodij funere. Cic. & Liuius hoc amplius addunt. Eius cotem, & nouaculam ibidem defoſſam eſſe, ſupèrque impoſitũ Puteal. Aſconius autem refert, corpus Clodij, ut uulnera uideri poſſent, delatum in forum, & pro Roſtris poſitum, populùmque deinde in Curiam tuliſſe, atq; cremauiſſe, eòque igne Curiam, portiàmque Baſilicam, ei coniunctam, conflagraſſe. Ante eandem Curiam Roſtra inſtituta eſſe commemorat Varro. Ipſùmque de Roſtris Veteribus intellexiſſe ſignificant Aſconij hæc uerba. Erant enim Roſtra non eo loco, quo nunc, ſed ad Comitium, propè iuncta Curiæ. Etenim fuiſſe Roſtra Vetera innuit Suet. cùm ait Auguſtum bifariam laudatum, pro æde D. Iulij à Tiberio, & pro Roſtris ueteribus à Druſo Tiberij filio. Nam niſi tunc fuiſſent etiam noua, non addidiſſet, ueteribus. Aliqui tamen Subueteribus unica dictione legentes, locum quẽdam Subueteribus nuncupatum fuiſſe uolunt: quod hiſce Plinij uerbis probare conantur. Hinc ille iocus M. Craſſi agentis ſub ueteribus. Sed mihi manifeſtũ uidetur Varronem, ubi dixit Hoſtilium ædificauiſſe Curiam ſub ueteribus, intellexiſſe curijs, uidelicet quas Romulus prius poſuerat: & ad eundem modum Suet. & Plin. intellexiſſe exiſtimo: & quia circa forum multa erant tribunalia, ideo ait, Craſſum egiſſe ſub ueteribus. Quod ſi cuiuſpiam loci nomen proprium fuiſſet, Subueteribus unica, non duplici dictione, ut eſt in omnibus codicibus, legeretur: prætereàque præpoſitionem addidiſſet: dicimus enim agere in curia, non curia: in foro, non foro. Hæc obiter dicta ſint: ad rem nunc redeamus. Roſtrorum igitur denominatio hæc à Liuio traditur. Naues Antiatium partim in Naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ, roſtrìsque earũ ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit: Roſtràque id templum appellatũ. In Roſtris, ſedentes magiſtratus ius dicebãt: id Liuius multis in locis oſtẽdit. Ferebãtùr que ibidẽ leges, auctor Cic. p Rabirio: & habebantur conciones, idem in Piſonem. Hoc indicat ẽt Suet. ſic.n.inquit. Cæſar Quæſtor Iuliã amitã, uxorèmq; Corneliã defunctas pro Roſtris laudauit. Iuxta roſtra treis fuiſſe Sibyllæ Statuas, unã quã Sex. Pacuuius Taurus ædilis plebis reſtituit, duas quas M. Meſſala: itẽ Camilli unã: & inter antiquiſſimas Tullii Cælij.L. Roſcij.Sp. Nautij. C. Fulcinij à Fidenatibus in legatione interfectorũ ſingulas, Plin. auctor eſt. Lepidi item Statuam in hoc ẽt loco à Cicerone ſtatutã, & ab eodem euerſam, idẽ teſtatur ad Brutum. Inter has erat & Cn. Octauij Statua, ſed in oculatiſſimo loco, à Senatu poni iuſſa: quoniam regem Antiochũ daturũ ſe reſponſum dicentẽ iuſſiſſet reſpondere, priuſquã egrederetur circulo uirga, quam forte tenebat, à ſe deſcripto, & in ea legatione fuiſſet interfectus. De hac ſtatua meminit Cic. in philip. Hic inſuper fuit Herculis tunicati Statua habitu elæo, toruàque facie: in cuius baſi tres erant tituli. L. Luculli imperatoris de manubiis: alter, Pupillum Luculli filium ex. S. C. dedicaſſe: tertius, T.Septimium ædilem curulem ex priuato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum, inquit Plin. tantæque dignationis id ſimulacrum fuit. Appianus etiam refert, Syllæ Statuam, equeſtrem, ex auro conflatam, ante roſtra locatã fuiſſe, ſubſcriptàmque. CORNELIO SYLLAE IMPE-

RATORI FORTVNATO. *Capita etiam cæſorum uſitatum proponi in* Roſtris, *ait* L. Florus: *et in eandem ſententiam* Appianus, *Foro in medio ante roſtra caput* Marij iunioris Syllam *appendiſſe.* Quo *in loco corpus* Fauſtuli *impoſitum fuiſſe,* Diony. *ſic refert.In præclaro fori* Romani *loco pro roſtris, ſuper leonem lapideum, impoſitum fuit corpus* Fauſtuli: *qui ibi ceciderat, dum certamen* Romuli, *&* Remi *dirimere conaretur. Poſt roſtra* Romuli *Sepulcrum fuiſſe,* Varro *etiam affirmat. Ea autem eregione* Græcoſtaſis *fuiſſe, quanquam ex ijs, quæ diximus, ſatis conſtat,* Plin. *tamen apertiſſime indicat, ubi de horologio ſic loquitur. Duodecim tabulis ortus tantũ, & occaſus nominatur: poſt aliquot annos adiectus eſt & meridies,* Accenſo *conſulum id pronunciante: cum* Curio *inter* Roſtra, *&* Græcoſtaſim *proſpexiſſet talem ſolem. Vbi intelligendum ſolem à meridie ita* Comitium *perluſtraſſe, ut nusquam umbra* Græcoſtaſis, *aut* Roſtrorum, *id obumbraret.*

De Domo Cæſaris, Porticu Liuiæ, Pacis Templo, ac de Ficu Ruminali. Cap. VII.

CAeſar Dictator *habitauit primo in* Suburra *modicis ædibus: poſt pontificatum autem max. in uia* Sacra, *domo publica. Hanc à* Iulia *nepte nimis profuſe extructam,* Auguſtus, *qui, ut ait* Suetonius, *ampla, & operoſa prætoria grauabatur, diruit ad ſolum: ibique* Porticũ Liuiæ, *à* Liuia Druſilla *eius uxore cognominatam, excitauit. Vtriuſque* Ouidius *ſic meminit.*

Diſce tamen ueniens ætas, ubi Liuia *nunc eſt*
Porticus, immenſæ tecta fuere domus.

De porticu meminit & Plin. *Vna, inquit, uitis* Romæ *in* Liuiæ *porticibus ſubdiales inambulationes umbroſis operculis opacat, eadem duodenis muſti amphoris fœcunda. Hæc loca primum curia* Romuli, *&* Hoſtilia, *deinde domus* Mœnij, *& baſilica* Portia, Cæſariſq; *domus, atq; porticus* Liuiæ, *demũmq; templũ* Pacis *occupauit. Id à* Claudio *inchoatũ,* Veſpaſianus *perfecit.* Ioſephus. *Poſt, inquit, triumphũ, &* Romani *imperij firmiſſimum ſtatum,* Pacis *templum* Veſpaſianus *ædificauit. In eo, ut ait* D. Hierony. *idem* Veſpaſianus *uaſa, & ornamenta templi* Hieroſolymitani, *triumpho* Titi *aduecta, repoſuit, uniuerſàq; cõſecrauit donaria,* Venerèmque *dicauit: In eodemq; fuit* Heros *abſolutiſſimi operis, à* Thimante: Hialyſiùsque, *à* Protogene: *atque* Sylla, *à* Nicomacho, *pictura expreſſi.* Hialyſij *meminit* Cicero *ad* Atticum. Gellius *autem opinatur* Epiſtolas Aſinij Capitonis *uiri doctiſſimi in eodem templo fuiſſe. Hoc autem templum* Commodi *imp. tempore incendio exhauſtum eſſe, ſic ſcribit* Herodianus. *Nam cum neq; imbres, neque nubes, tantùmque exiguus terremotus anteceſſiſſet, ſeu nocturni caſu fulminis, ſeu igni aliquo in ipſo terrarum motu ueluti extrito, totum deimprouiſo* Pacis *templum conſumptum incendio eſt. Quod unum ſcilicet opus cunctorum tota urbe maximum fuit, atq; pulcherrimum: & rurſus idem* Herodianus *Templorũ omnium opulentiſſimum, egregièque munitum multòque ornatum auro, & argento: quippe uniuerſi fermè illuc diuitias, quaſi in theſaurum, congerebant.* Ficum *autem* Ruminalem *ex* Cor. Tac. *uerbis fuiſſe in* Comitio, *ſuperius diximus. De hac arbore* Plin. *ſic loquitur. Colitur* Ficus *arbor in foro ipſo, ac* Comitio Romæ *nata, ſacris fulguribus ibi conditis: magìsque ob memoriam eius, quæ nutrix* Romuli, *&* Remi *conditoris appellata: quoniã ſub ea nutrita eſt lupa, infantibus præbens rumen (ita uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in* Comitium *ſponte tranſiſſet, adacto nauigio illico areſcit, rurſùsque cura ſacerdotum ſeritur.*

Templi huius etſi pars quædã adhuc extat, tamen quia plena operis orthographia ex ea percipi nõ potuit, ichnographiam appoſuimus, ſecuti exemplar quorundam mechanicorum, qui eam in lucem ediderant, exiſtimantes ſatis accurate id eos feciſſe. Poſtea uero deprehendimus eius latitudinem, nõ .CLXX. ut ab eis traditum eſt, ſed. CC. pedum eſſe: longitudinẽ. CCC. Id ne lectorem fallat admonere uoluimus.

De Arcu Veſpaſiani: Templis, Vulcani, ſolisq;,ac lunæ:atq; de Via Sacra. Cap. VIII.

SVpra Comitium ſtat Arcus Veſpaſiani mutilatus,in cuius fronte legitur titulus ſequens.

SENATVS
POPVLVSQVE. ROMANVS
DIVO. TITO. DIVI. VESPASIANI. F.
VESPASIANO. AVGVSTO

Extructus autem fuit deuictis Hieroſolymis, in quo intrinſecus ab uno latere ſculptæ ſunt uictoriæ cum arca fœderis præcedentibus. XII. faſcibus conſularibus: ab altero triumphi ſpolia, aureum candelabrum, tabulæ legis Moyſaicæ, uaſa templi, menſáque aurea: de quibus plura Ioſephus. Huius uictoriæ fidē facit marmor,quod in circo noſtris temporibus fuit effoſſū,in quo hic titulus erat ſculptus.

S. P. Q. R.
IMP. TITO CAES. DIVI VESPASIANI FILIO VESPASIANO AVG.
PONT. MAX. TR. POT. X. IMP. XVII. XIII. P. P.
PRINCIPI SVO QVI PRAECEPTIS PATRIAE CONSILIISQ. ET
AVSPICIIS GENTEM IVDEORVM DOMVIT ET VRBEM
HIEROSOLYMAM OMNIBVS ANTE SE DVCIBVS REGIBVS
GENTIBVS AVT FRVSTRA PETITAM AVT OMNINO INTENTATAM DELEVIT.

Prope dictum arcum, ſub ipſis collibus, ut ait Varro, fuit Vulcani Templum: de quo Sex. Pom. ſic meminit. Statua Ludienis, qui quondam fulmine ictus in Circo, ſepultus eſt in Ianiculo,cuius oſſa poſtea ex prodigijs, oraculorúmque reſponſis Senatus decreto intra urbem relata in Volcanali, quod eſt ſupra Comitium, obruta ſunt. Idem aſſerit Diony. his uerbis. Tractantes in Volcanali templo negotia, quod ſuperſtat foro: idémque addit, Tatium regem id dedicauiſſe. In eo Lotos fuit ab Romulo cōſtituta, cuius radices in forum uſque Cæſaris penetraſſe aſſerit Plin. Haud longe á Pacis templo, eo in loco, quo nunc ſunt horti D. Mariæ Nouæ, extant duo fornices: quorum alter quoniam ortum hyemalem, alter occaſum æſtiuum ſpectat, Solis ac Lunæ fuiſſe, opinamur: Quæ templa á T. Tatio, ut ait Varro, dedicata ſunt. Sacræ autem uiæ caput á Carinis, Sireniæq; ſacello oriri, per eámque ſacra quotquot menſibus ferri in arcem, & per eandem Augures ex arce profectos inaugurare conſueuiſſe, partémque huiuſce uiæ ſolā notā, quæ erat á foro eunti primo cliuo, literis prodidit idē Varro. Sex. Pom. dicit. Quod ne eatenus quidem, ut uulgus opinatur, Sacra appellanda eſt, á Regia ad domum Regis ſacrificoli: ſed á Regis domo ad Sacellum Sireniæ: & rurſus á Regia uſque ad arcem. Quibus uerbis conijcio, uiam hanc caput habuiſſe á Carinis, apud amphitheatrū, protenſámque fuiſſe per hortos D. Mariæ nouæ, Regiam, ſiue templum Pacis á dextra relinquentem, á ſiniſtra Solis, & Lunæ templa: deinde ad Capitolium tendentem, Comitium forúmque Romanum. Ita ut uia hæc Comitij, & fori pars eſſet, ſolo nomine ab eis diſtincta: obidq; quæ in ea erant, etiā in Comitio, & in foro fuiſſe legimus. Proptereáq; á Plin. dictum eſt, Cæſarem Dictatorem totum forum Romanum, uiámque Sacram ab domo ſua uſque ad cliuum Capitolinum in munere gladiatorio intexuiſſe. Huius uiæ alij aliam ponunt etymologiam: Sacrámque dictam eſſe, quód in ea fœdus ſit ictum inter Romulum, & Tatium regem. Hic in ſumma Sacra uia habitauit Ancus rex, prope ædem Larum.

De Foro Auguſti, Neruæ, & Cæſaris: ac de Templis, Martis Vltoris Iani, ac Veneris Genetricis. Cap. IX.

HIs commemoratis ordo uidetur poſtulare, ut ad Capitolium, unde digreſſi ſumus reuertamur, quó nonnulla, quæ ad ſiniſtram uiæ Sacræ omiſſa ſunt, exponamus. Quorū primo loco eſt Forū

Auguſti, quod erat in hortis poſt Marforium nunc poſitis. Id anguſtius ab eo factum aiunt, quia non auſus fuerit extorquere poſſeſſoribus proximas domos. Extruendi cauſa fuit hominum, & iudiciorum multitudo, quæ uidebatur non ſufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque feſtinantius, necdum perfecta Martis æde, quam in eo inchoauerat, publicatũ eſt: cautùmque ut ſeparatim in eo publica iudicia, & ſortitiones iudicum fierent. Sanxit ergo ut hic de bellis, triumphiſque conſuleretur Senatus: quique uictores rediſſent, huc inſignia triumphorum inferrent. In celeberrima huius parte, Aug. poſuit duas Tabulas, quæ belli pictam faciem habebant, & triumphum: duàſque alias ab Apelle pictas: in quarum altera erat Caſtor, & Pollux, cum Victoria, & Alexãdro Magno: altera belli imaginem reſtrictis à tergo manibus continebat, ipſo Alexandro in curru triumphante. In eodèmque foro Coruini etiam Statuam collocauit, ut ſcribit Gellius. Legimus inſuper, ibidem fuiſſe eburneũ ſimulacrum Apollinis: de quo uidetur Horatius intellexiſſe, hoc emiſtichio. Sic me ſeruauit Apollo: & Iuuenalis, cùm ait, Iuriſque peritus Apollo. Hoc forum Hadrianum inſtaurauiſſe auc. eſt Spartianus: cuius porticus duæ fuere: in quibus omnium ſtatuas triumphali effigie Auguſtus dedicauit. Idem præterea cùm Templum Martis Vltoris bello philippenſi, quod pro ultione paterna ſuſceperat, uouiſſet, uoti reus illud in ea parte eiuſdem fori extruxit, quæ D. Martinæ nunc ædi proxima eſt. Horum meminit Suet. in hunc modum. Publica opera plurima extruxit, è quibus præcipua forum, cum æde Martis Vltoris: et Ouid. his carminibus.

Victor ad ipſe ſuos cælo deſcendit honores.
Templàque in auguſto conſpicienda foro.

Supra forum Auguſti, ad radices Quirinalis, Palatij Neruæ reliquiæ extãt: & eius porticus nõnullæ miræ magnitudinis columnæ. In proximo uero, poſt ædem nunc D. Hadriani fuerat eiuſdem Neruæ Forum: quod inchoatum eſſe à Domitiano refert Suet. Nouam, inquit, ædem in Capitolio excitauit Ioui Cuſtodi: & forum, quod nunc Neruæ uocatur. Fuiſſe autem columnis, uariiſque ſtatuis adornatum, teſtatur Spartianus, his uerbis. Statuas iocoſas, uel pedeſtres nudas, uel equeſtres Diuis imperatoribus in foro Neruæ, quod nunc Tranſitorium dicitur, locabat, omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ geſtorum ordinem continerent. Tranſitorium autem traxit nomen, quòd ab eo in Romanum forum, Auguſti, & Cæſaris eſſet tranſitus. Extat adhuc pars porticus ipſius fori incendio corrupta cum quibuſdam columnis excelſis, & in earum epiſtylijs titulus truncatus huiuſmodi.

IMP. NERVA CAESAR AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. II. IMP. II. PROCOS.

Cui titulo quidam aiunt fuiſſe etiam hæc uerba. NERVAE FECIT. *In hoc foro Templum Iani fuiſſe teſtatur Ser. Sic.n.ait. Captis Faliſcis ciuitate Thuſciæ ibi inuentum eſt ſimulacrum Iani cum frontibus quatuor (fuerat enim bifrons apud theatrum Marcelli) unde, quod Numa inſtituerat, tranſlatũ ẽ ad forum Tranſitorium, & quatuor portarum unum templum inſtitutum. Ad forum Tranſitoriũ tranſlatum ait Ser.i.èo ubi deinde forum Tranſitorium fuit. Plin. narrat, Auguſtũ dedicauiſſe Ianum in ſuo templo ex Aegypto aduectum, Scopæque, an Praxitelis manu, dubium eſſe: ſed de quo templo Iani intelligat, non ſatis conſtat. Ad Ianum ſtabant fœneratores: de quo uidetur Horatius intellexiſſe, cùm inquit. Hæc Ianus ſummus ab imo perdocet: & in Sermonibus. Poſtquam res mea Ianum ad medium fracta eſt. Sequitur paruo interuallo Forum Cæſaris, in ea parte, qua poſt D. Coſmæ, & Damiani ædem horti cernuntur: de eo Appianus ſic inquit. Poſt uictoriam contra Pompeium Cæſar Atrium templo Veneris circunduxit: quod Romanum forum eſſe uoluit, non rerum quidem uenalium, ſed eorum quæ ad iura conuenirent. Plinius. Pyramides regum miramur opera, cum ſolum tantum forum extruendo ſextertijs mille ducentis Cæſar Dictator emerit. Quod forum, haud procul à Comitio fuiſſe, ſignificaſſe uidetur, ubi dixit: loton è Volcanali in forum uſque Cæſaris radices egiſſe. In hoc foro fuit Veneris Genitricis Templum, bello pharſalico uotum: de quo Appianus ſic meminit. Erexit, & Veneri Genitrici templum, ut prius ad Pharſalon uouerat prælium*

initurus. Et quia erat prope uiam Sacram, uidetur id de quo Dion *refert,* Apollodorũ *reſcripſiſſe* Ha*driano (forte ipſum inſtauranti) ſublime, & concauum fieri oportere, ut ex loco ſuperiori in Sacram uſq; uiam inſignior proſpectus eſſet, & magis conſpicuum concauum ad excipiendas ludorum machinas, quæ in eo loco latenter compingi, & item ex occulto in theatrum duci poſſent. In eo uero, Aiacis, &* Medeæ *tabulas à* Timomarcho *bizantino pictas, octuaginta talentis uenundatas fuiſſe, refert Plin. Idèmque pro templi foribus equi ſimulacrum, his uerbis.* Nec Cæſaris Dictatoris quenquam *alium recepiſſe dorſo equus traditur. Idèmque hominis ſimiles pedes priores habuiſſe: hac effigie locatus ante Veneris Genitricis ædem. In eodem foro Veneris ſimulacrum ab Archeſilao factum: ipſiùsq; Veneris ſtatuam loricatam fuiſſe, idem auctor teſtatur.*

De Templo Telluris: & de Domo Sp. Caſſij, & M. Antonij: *ac de* Sororio Tigillo, Vico Scelerato: atq; *de* Buſtis Gallicis. Cap. X.

Templum Telluris, *quod* T. Sempronius *uouit, ut* L. *Florus cõmemorat, intra Carinas fuiſſe dicit* Ser. *Id arbitramur fuiſſe prope cliuum, qui ducit ad* D. *Petri cognomento in Vinculis ædẽ. Quo in loco olim fuerat* Domus Caſſij: *huic opinioni aſtipulantur hæc* Diony. *uerba. Poſt Caſſij mortem domus eius euerſa fuit, & hucuſque ſubdialis dimittitur. Is locus extra* Telluris *ædem eſt: quam poſtea extruxit ciuitas ſecundum eam uiam, qua itur ad Carinas. In qua æde Cic. in philip. ait.* S.C. *habitum fuiſſe: & in ea ſcribens ad* Q. *Fratrem eius ſe ſtatuam locauiſſe: & alibi, prope eandem Armamentarium fuiſſe, idem ſic refert. Putant enim nonnulli ad me pertinere, Armamentarium Telluris aperire. Apud eum locum, ubi poſtea hæc ædes conſtituta eſt, Caſsius ſuam ipſius* Statuã *poſuerat: quæ, poſtquam regnum affectauiſſe eſt dictus, à Cenſ. fuit conflata. Hinc haud procul fuerat* Sororium Tigillum, *locus uidelicet ſacer cauſa expiationis ab* Horatio, *ob ſororem à ſe interfectam, in honorem Iunonis conſtitutus. Nam eum locum prope Carinas fuiſſe teſtatur* Diony. *Ait enim, locũ in quo purgarunt Horatium in angiportũ ferente à Carinis deorſum eſſe ijs, qui ad Cyprium peragerent angiportum: ubi aræ manerent tunc erectæ, & Tigillum duobus inter ſe cõtrarijs parietibus fultum ſuper eas extenderetur. Quibus uerbis intelligimus, tam ſororium Tigillum, de quo agimus, quã* Vicum Cyprium, *de quo iam dicemus, fuiſſe prope dictum cliuum.* Vicum *autem* Cyprium *ex facinore* Tulliæ *ſceleratũ appellatum eſſe, idem auctor tradit. Cyprus enim fuerat dictus à Cypro, quod* Sabina *lingua bonum omen ſignificat: Tametſi Varro non eundem eſſe uicum Cyprum, &* Sceleratũ *conſentit. Sic enim inquit. Vicus Cyprus à Cypro, quòd ibi* Sabini *ciues additi conſederũt, qui à bono omine eum appellarũt. Nam cyprum* Sabine *bonum ſignificat: prope hunc uicus* Sceleratus, *dictus à* Tullia Tar. *Superbi uxore, quòd ibi cum iaceret pater occiſus, ſuper eum carpentum mulio ut inijceret, iuſſit.* Domus *autem* M. Antonij *non longe ab æde* Telluris *fuit, ut* Appianus *ſic teſtatur. Iis peractis decretum noctu perlatum eſt, Antonium ſequenti die in templo* Telluris, *haud longe ab ipſius domo, Senatum habiturum. Inter hæc aũt loca, & amphitheatrum nunc Coloſſeum appellatum, fuere* Buſta Gallica: *ubi nunc eſt ædicula* D. *Andreæ cognomento ad Buſta Gallica. Quæ in media fuiſſe urbe ait* Suetonius: *idque etiam* Liuius *his uerbis oſtendit. Cum eſſet ſatis altum* Ianiculum, *ubi* Camillus *ſedens proſpectaret hoſtem, deſcendit in æquum, atq; illo ipſo die media urbe, qua nunc* Buſta Gallorum *ſunt: & poſtero die citra Gabios cecidit Gallorum legiones. Is erat locus ubi, à Camillo interfecti, fuerant ſepulti.* Varro. *Is locus, inquit, ad Buſta Gallica: quòd* Roma *recuperata, Gallorum oſſa, qui poſſederant urbem, ibi coaceruata, ac conſepta. Tametſi* Liuius *eos morbo interemptos eſſe dicat. In hoc ambitu fuit* Salutis *ædes, uota bello Samnitico à* C. Iunio Bibaculo Cos. *ab eodèmque* Cens. *locata, &* Dictatore *dedicata, eodem* Liuio *auctore.*

De Theatro Marcelli: Curia, Porticu, & Schola Octauiæ: ac de templo Iunonis, Apollinisque Delubro. Cap. XI.

HIs deſcriptis, ad eam uallem, quæ inter Tiberim, Capitolium, Palatium, & Auentinum iacet, tranſeamus, agamúsq; de ædificijs, ac locis inſignibus, quorũ nonnulla adhuc extant. Theatri Marcelli, quod ſub nomine nepotis ex ſorore Octauia Auguſtus excitauit, pars, uetuſtate, ignéq; corrupta inter Tarpeiã rupẽ, dictúmq; Tiberim adhuc cernitur. Capiebat autem loca. LXXX. M. Huius Scena à Veſpaſiano fuit reſtituta, in eáque mox ludos edidit. Ante Theatrum Curiam Octauiam fuiſſe, tradit Appianus: cui iuncta erat eiuſdem nominis Porticus, quam totum id ſpatij occupauiſſe crediderim, quod eſt ab æde nunc D. Nicolai in Carcere: ad eam quæ. S. Mariæ in porticu dicitur. In hac Curia multæ ſtatuæ erant ſtatutæ: ſed inter cæteras Apollinis fulmen tenentis. In porticu uero Sauron, & Batrachum templa clauſa feciſſe, ſcribit Plin. Artemonáque nobiliſſimas picturas pinxiſſe: in iiſque Herculem ab Oeta monte exuta mortalitate conſenſu deorum in cælum euntem: Intráq; eandem porticum fuiſſe Iunonis ædem, & in ea ipſius deæ Statuam à Dionyſio, & Policle factam: ac Veneris à Philiſco: inſupérque Aeſculapij, & Dianæ à Cephiſiodoro: ad eandémque porticum laudari Apollinem Philiſci Rhodij in ſuo Delubro: item in eodem templo Latonam, & Dianã, & nouem Muſas: & alterum Apollinem nudum: alterúmque, qui Cytharam teneret, Timarchidem feciſſe: In Scholis uero eſſe Praxitelis Cupidinem, obiectum à Cicerone Verri: per quem Theſpiæ uiſebantur: & multa in eiſdem Scholis ſine auctoribus placere: ueluti erant Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem perferrebat: & alter Liberum ſimiliter: tertius ploratum infantis cohibebat: quartus cratere alterius ſitim ſedabat: ueluti etiam duæ Hymphæ ſua ueſte uelificantes. Eaſdem autem ſcholas adornarunt & tabulæ pictæ. Nam, ut idem refert, Antiphilus in eis Heſiona nobilem pinxit, & Alexandrum, ac Philippum cum Minerua. Præterea ait, Veneris Statuam eximiæ pulchritudinis manu Phidiæ in Octauiæ operibus eſſe.

De Foro Olitorio: Templis, Iunonis Matutæ, Spei, Iani, Pietatis, & Carmentæ: ac de Carcere Pl. Ro. Sacrario Numæ: & de Columna Lactaria. Cap. XII.

INter Marcelli theatrum, & Capitolium iacet platea nunc Montanaria uocitata, ubi olim fuit Forum Olitorium: quod extra portam Carmẽtalem fuiſſe ait Aſconius. Forum Olitoriũ, inquit Varro, erat antiquum macellum, ubi olerum copia: Ea loca etiam nunc Lacedæmonij uocant macellum: ſed Iones oſtia hortorum. In hoc fuit Iunonis Matutæ ædes, ubi nũc D. Andreæ cognomento in Mentuza, ſiue in Vincijs: uota, & locata eſt Gallico bello à Cor. Cos. ab eodémque Cenſore dedicata, auctor Liuius: qui in eodem foro etiam Spei ædem fuiſſe tradit, eámque fulmine ictam bello pu. & Q. Fabio conſulis filio, ac T. Sempronio Graccho Coſſ. incendio conflagraſſe. Hanc conſecrauit Collatinus. Cic. de legibus. Recte, inquit, etiam Spes à Collatino conſecrata eſt. Sed quoniam Cor. Tac. ait, ab Attilio eſſe uotam, & à Germanico ſacratam, exiſtimandum eſt, aut fuiſſe hanc denuo inſtauratam, aut aliam eſſe de qua Tacitus loquitur. In foro Olitorio Columnam Lactariam, ad quam infantes lacte alendi deferebantur, ſtetiſſe aſſerit Sex. Pom. In eodem etiam fuit Iani Templũ circa imum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli. Hoc Numam regem in duobus breuiſſimis templis feciſſe, eíque duas fuiſſe portas, quas aperire cùm bellum eſſet, in pace uero claudi legitimum foret, ſcribit Ser. Alij tamen T. Tatium, & Romulum facto fœdere templum hoc cõſtituiſſe uolunt: propteréaque Ianũ duas facies habere, quaſi ut oſtendat duorum regum coitionem. Cor. uero Tac. ait, Duilium eſſe huius templi auctorem: eius ſunt hæc uerba. Eodem in loco. L. M. Publicijs Iano templum, quod apud forum

Olitorium Cn. Duilius ſtruxerat: Speiq; ædes à Germanico ſacratur. Alibi commemorat Tiberium Cæſarem Iani templum dedicauiſſe, apud forum Olitorium, uotum à Duilio bello maritimo aduerſus Pœnos proſpere peracto: ſi modo de hoc eodem intelligunt: nam quod aliud ea ætate fuerit, nobis non conſtat. Cum autem idem eſſe Iani templum, de quo Seruius, & Tacitus loquuntur, dubitari non poſsit: non uideo quo pacto utriuſque ſtet ſententia: niſi dixerimus, à Numa ſtructum, denuóque à Duilio inſtauratum, ampliatúmque. Id uero prope D. Nicolai ædem, aut certe eo ipſo loco fuiſſe, crediderim. Hic.n.locus ad imum Argiletum, & iuxta theatrum Marcelli poſitus eſt, atque extra portã Carmentalem, quod ait Sex. Pom. ad dextrámque Fabijs ea porta ad bellum exeuntibus, quemadmodum Liuius, & Ouidius uoluere. Nam licet hæc porta ad forum Olitorium uergeret, tamen cum ſecundum muros urbis ad ſiniſtram flectere iter cogerentur, ut per Sublicium pontem, qui tunc unicus erat, tranſirent, Iani templum ad dextram relinqui fuit neceſſe. Prope hoc templum fuit Sacrarium ipſius Numæ, circa imum Argiletum. Item Carcer Plebis Romanæ: huius ueſtigia apud eandem D. Nicolai ædem extare uidentur. Quem carcerem Ap. Claudius decemuir conſtituit, in eóque reus iudicij incluſus ſibi mortẽ conſciuit, ut tradit Liuius. In hoc carcere fuit Templum Pietatis à M. Attilio Glabrione dedicatum, ut idem eſt auctor. Cauſam ſtruendi templum Plin. ſic oſtendit. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera ſupplicij cauſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum à Ianitore, ſemper excuſſa ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis alens eam. Quo miraculo matris ſalus donata filiæ pietate eſt, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus eſt Deæ, C. Quintio, & M. Attilio Coſſ. templo Pietatis extructo in illius carceris ſede, ubi nunc Marcelli theatrum eſt. Sextus uero Pom. Patrem incluſum carcere, non matrem, uberibus filiam clam aluiſſe, ſcribit: Templúmque ipſum eo in loco extructum fuiſſe, ubi puella antea habitauerat, non in carcere. Hoc templum Cos. Cotta de cælo tactum fuiſſe teſtatur Cic. primo de diu. Fanum carmẽtæ ſub Capitolio eſſe, ſcribit Diony. meminit & Gellius libro. XVIII. Poſitum autem fuit apud portam Carmentalem à Carmenta, ut ſupra diximus, nuncupatam: ubi reliquiæ ædiculæ D. Catherinæ hodie cernuntur. Quod fanum mulieres Romanæ ei deæ ædificarunt gratiam referentes quòd uehicula, quibus. S. C. priuatæ fuerant, ipſis eſſent reſtituta. Carmenta.n. Euandri mater fuit, Nicoſtrata prius appellata: quæ, quia carminibus oracula edebat, Carmenta poſtea eſt dicta: ab eáque carmina: auc. Plut. in prob.

De Argileto: Domo Sp. Melij, & Africani: & de Aequimelio: Tabernis Bibliopolarum: Baſilica Sempronij: ac de Aſylo. Cap. XIII.

Argiletum autẽ à fine uici Thuſci, atque à Velabro oriri, inuenio: eiúsque imum eſſe ad Marcelli theatrum: Huius etymologiam Varro duplicem ſic ponit. Argiletum ſunt qui ſcripſerunt ab Argo, quòd is huc uenerit, ibique ſepultus ſit: alij ab argilla, quòd ibi id genus terræ ſit. Priorem etymologiam probat Seruius: ſic enim inquit. Euander Argum quendam hoſpitio ſuſcepit, qui cum de eius cogitaret interitu, ut ipſe regnaret, Euandro hæc non ſentiente, ſocij intellexerunt: qui Argum necarunt: cui Euander & ſepulcrũ fecit, & locũ ſacrauit, de quo Virgilius meminit hoc carmine.
Nec non & ſacri monſtrat nemus argileti.

In ea autem parte Argileti, quæ à dextra occurrit à porta Carmentali ad Velabrum, & non longe ab æde nunc D. Ioannis decollati, Aequimelium fuiſſe, ex uerbis Liuij coniectura aſſequi mihi uideor: ea hæc ſunt. Subſtructionem ſuper Aequimelium in Capitolio, & uiam ſilice ſternendam à porta Capena ad Martis ædem Aediles locauerunt. Et rurſus. Lupus Eſquilina porta ingreſſus, frequentiſsima urbis parte decurrit in forum, Thuſcóque uico, atque Aequimelio per portam Capenam propè intactus euaſit. Aequimelium autem unde dicatur, ſic oſtendit. Nec ſatis eſt Melij ſanguine expiatũ, niſi

tecta parietѐsque, intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet, diſsiparentur, bonáque cuncta precijs regni mercandi publicarentur. Iubere itaque Quæſtores uendere ea bona, atq; in publicum redigere. Domum deinde, ut monumento area eßet oppreßæ nefariæ ſpei, dirui extemplo iußit: idque Aequimelium appellatum eſt. Quod etiam Cic. pro domo ſua comprobat. Ad Aequimelium erant opificũ multæ tabernæ: Laneæ inter alias, & Bibliopolarum: de quibus Martialis ſic meminit.

Argiletanas maius habitare tabernas.

Cũ tibi parue liber ſcrinia noſtra uacent. Apud ædẽ nũc D.Georgij fuit Domus P. Africani, *ubi deinde* T. Sempronius *Baſilicam fecit: de qua Liuius quarto decadis quintæ ſic loquitur.* T. Sempronius *ex ea pecunia, quæ ipſi attributa erat, ædes P. Africani ponѐ ueteres ad Vertumni ſignum, lanéaſq; &* Tabernas *coniunctas in publicum emit: Baſilicámque faciendam curauit, quæ Sempronia appellata eſt. Qui autem uolunt Aſylum, de quo dictum eſt, fuiſſe ſub rupe Tarpeia, ut id comprobent, citant Ouidij hæc carmina.*

Tum quoque uicini lucus celebratur aſyli,
Qua petit equoreas aduena Tibris aquas.

Et quanq̃ hi uerſus non faciũt de loco Aſyli certam fidem, tamen cum in Capitolio, in quo prius fuerat conſtitutus, fuiſſent multa templa, atq; ædificia excitata, credendum omnino eſſe cenſemus, in aliũ locum eſſe tranſlatum, atque in eum, quem dicunt totum id ſpatij occupauiße, quod eſt à rupe Tarpeia, hinc ad forum Boarium *uſq;: inde ad pontem* Senatorum: *et ad radices uſq;* Auentini *montis.*

De Velabro: Foro Boario: Arcu Septimij: Vertumni Signo: & de Iano quadrifronte: ac de Sepulcro Accæ Larentiæ. Cap. XIIII.

EX eruptionibus tiberinis olim fiebat ſinus in modum lacus, hinc ad forum Romanum *ferѐ uſque, inde ad Circum max. quo Auentinus à reliquis mõtibus diſcludebatur. Itaque qui eò ex urbe ibãt, lintribus aduehebantur, quadrantémque ſoluebant, unde lacum ipſum* Velabrum *à uehendo appellarũt: nam uelaturam facere dicebantur, qui id mercede facerent: auctor eſt* Varro: *quod attigit Propertius cum inquit.*

At qua uelabri regio patet, ire ſolebat
Exiguus pulſa per uada linter aqua. & Ouidius.
Qua uelabra ſolent in Circum ducere pompas,
Nil præter ſalices, craßáque canna fuit.
Hic, ubi nunc fora ſunt, lintres errare uideres:
Quáque iacent ualles maxime circe tuæ.

Lacu ipſo poſtmodum exiccato, atque repleto in eius parte, quæ à Iano quadrifronte in Auentinũ uergit, forum Boarium fuit inſtitutum: quod nomen obtinuiße aliqui uolunt, ab æreo Tauri Simulacro ibi ſtatuto, ubi Romulus ſulcum urbis condendæ deſignare cœpit: de quo Plin. ita meminit. Proxima laus æris Gynetico in inſula, & ipſa nec æs gignens, ſed officinarum temperatura nobilitate. Bos æreus inde captus in foro Boario eſt Romæ. Alij ob taurum immolatũ interfecto Caco, bobùſque recuperatis Boarium appellatum tradunt. Vtranque opinionem attigit Ouidius, his carminibus.

Pontibus & magno iuncta eſt celeberrima Circo
Area, quæ poſito de boue nomen habet.
Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter unum
Victor, & Euandrum ruricoláſque uocat.

Sex. uero Pom. Boarium dictum putat, quòd ibi boues uenundarentur: cui aſtipulatur Varro, cùm inquit. Quo quidem genera conferrent forum appellatũ, additùmque ab eo cognomen, ut forũ Boariũ.

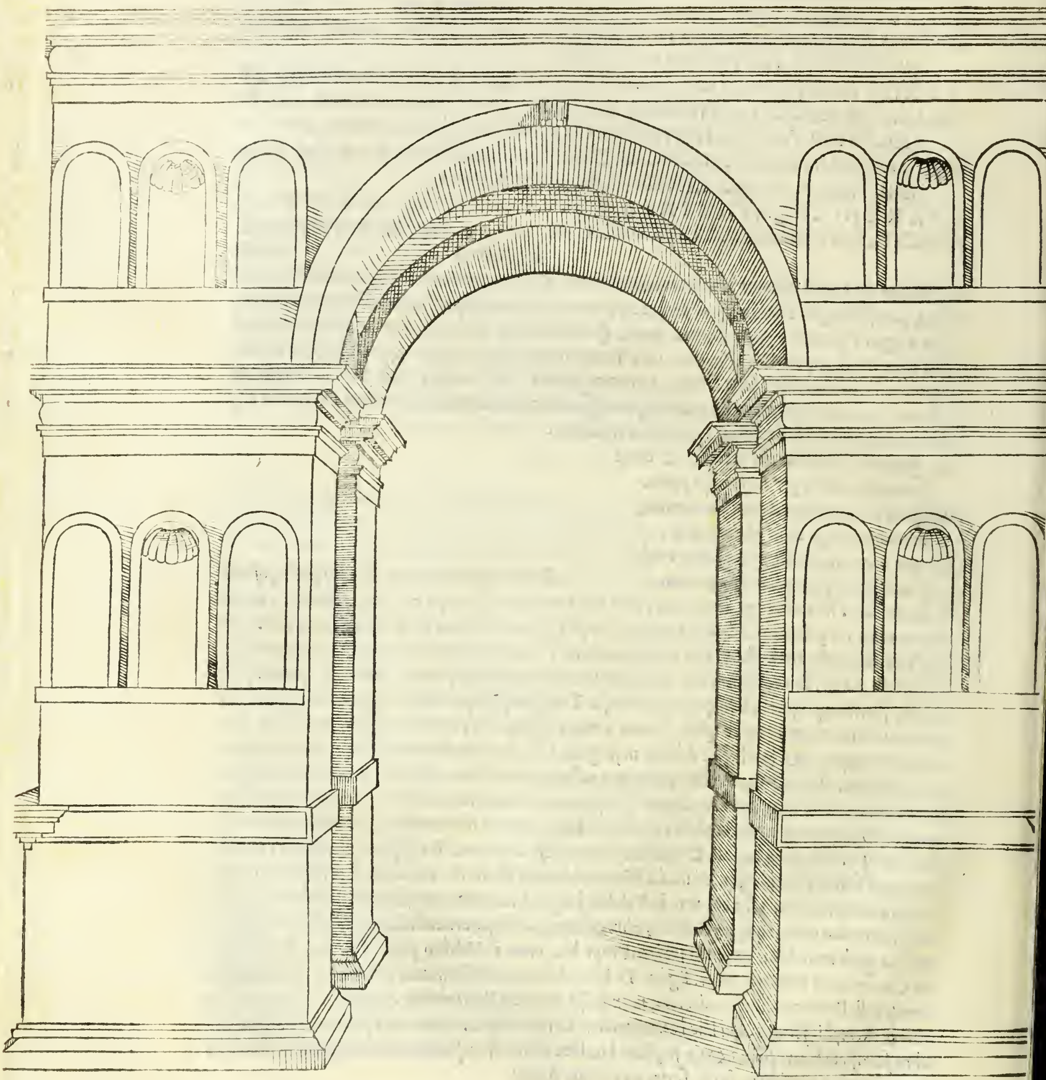
Quod etiam Liuius innuit, memorans in eodem foro bouem in tertiam contignationem aſcendiſſe. In hoc foro in honorem. L. Septimij, & M. Aurelij Arcus à negociatoribus, & argentarijs fuit extructus: qui proximus D. Georgei ædi adhuc extat, cum ſequenti titulo inſculpto.

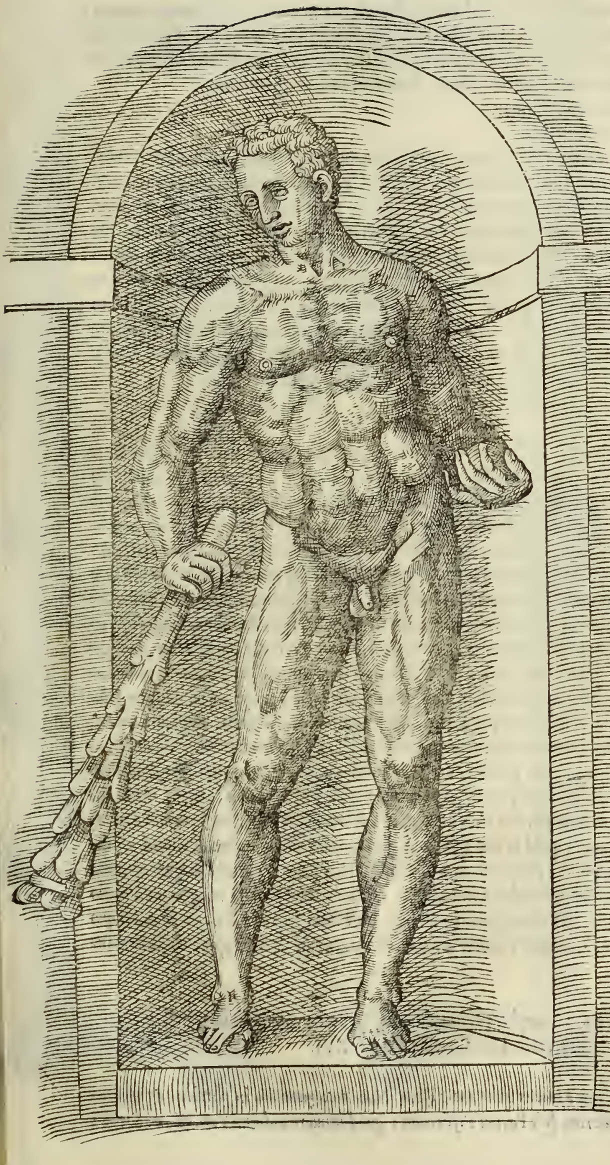
IMP.CAES. L. SEPTIMIO. SEVERO. PIO. PERTINACI. AVG. ARABIC. ADIABENIC. =
PARTH. MAX. FORTISSIMO. FELICISSIMO
PONTIF.MAX.TRIB.POTEST. XII. IMP. XI COS. III. PATRI. PATRIAE. ET
IMP. CAES. M. AVRELIO. ANTONINO. PIO. FELICI. AVG. TRIB. POTEST. VII. =
COS. III. P. P. PROCOS. FORTISSIMO. FELICISSIMOQVE. PRINCIPI. ET
IVLIAE. AVG. MATRI. AVG. N. ET. CASTRORVM. ET. SENATVS. ET. PATIAE. ET =
IMP. CAES. M. AVRELI. ANTONINI. PII. FELICIS. AVG.
PARTHICI. MAXIMI. BRITTANICI. MAXIMI.
ARGENTARI. ET. NEGOCIANTES. BOARI. HVIVS. LOCI QVI DEVOTI. NVMINI. EO=
INVEHENT (RVM

Quãobrem in eodem uiſuntur taurorum immolationes, & inſtrumenta ad ſacrificandum cum uictimarijs, ſacrificolisque. Non longe ab hoc arcu, Vertumni Signum fuiſſe, innuit Cicero, qui ſic inquit. Quis à ſigno Vertumni in Circum max. uenit, quin is unoquoq; gradu de auaritia tua cõmoneretur? Idem Aſconius ſignificat, Cùm in ultimo uico Thurario (quo nomine Thuſcum intelligit) ſub eius baſilicæ angulo, quam Semproniam diximus, Vertumni ſignum fuiſſe ſcribit. Quem deum eo nomine appellarunt, quòd in rebus uendendis, emendisque cogitationes hominum uerteret: licet Propertius alijs rationibus id nomen obtinuiſſe his carminibus tradiderit.

Hac quondam Tiberinus iter faciebat, & aiunt
Remorum auditos per uada pulſa ſonos.
Poſtquam ille ſuis tantum conceſſit alumnis,
Vertumnus uerſo dicor ab amne deus.
Seu quia uertentis fructus percepimus anni,
Vertumni rurſus credidit eſſe ſacrum.

Sex. Pom. ædem quoque illi Deo fuiſſe, oſtendit his uerbis. Picta nũc toga dicitur, purpurea antea uocitata eſt, eàque erat ſine pictura: eius rei argumentum eſt pictura in æde Vertumni, & Conſi. Quorum in altera M. Fuluius Flaccus: in altera T. Papirius Cenſor triumphantes ita picti ſunt. Hanc Vertumni ædem in uico Thuſco locatam fuiſſe, ſcribit Sex. Rufus. In eodẽ foro extat ædificium marmoreũ ad modũ porticus quadratæ, quatuor portis, ſiue faciebus: propterea Iani quadrifrontis eſſe Templum plerique omnes conſentiunt. Nos, ut ſequamur inclinat animus: ex eo quòd cũ Ianus tempus ſignificet, portæ illæ ſignificare uidẽtur quatuor anni tempora: & loculi, ſiue delubra in ſingulis frontibus duodecim exiſtentes, menſes: in quos annus diuiditur. Vnde & Varro libro quarto rerum humanarum, Iano. XII. aras pro totidem menſibus fuiſſe dicatas ait. Sic enim eius Simulacrum effingebatur, ut dextera manu trecentorum, ſiniſtra autem quinque, & ſexaginta numerum haberet: ad anni dimenſionem oſtendendam. Nonnulli autem tradidere hoc eſſe tẽplũ, quod Liuius, & Ouidius dicunt fuiſſe à dextera Fabijs porta Carmẽtali exeuntibus: quod falſum eẽ ſatis cõſtat: cũ illud à Numa ad theatrũ Marcelli, extra eandẽ portã poſitũ fuerit, ut ſupra comprobatum eſt: hoc uero in Velabro longe ab eodẽ theatro diſtans. Quod hodie nõ plane integrũ omnino extat: quippe cũ multis olim columnis, aliisque ornamẽtis decoratũ fuiſſe dignoſcatur: eius quale nunc licuit exemplũ ſubieci. Prope hoc forum in Velabro poſitã eſſe Aram Accæ Larẽtiæ Cic. in ep. ad Brutũ ſic teſtat. Ego.n. D. Bruto liberato cum lætiſſimus ille ciuitati dies illuxiſſet, idemq; caſu Bruti natalis eſſet, decreui, ut in faſtis ad eũ diẽ Bruti nomen aſcriberetur, in eòque ſum maiorꝝ exemplũ ſecutus, qui hũc honorẽ mulieri Larẽtiæ tribuerũt: uos cuius põtifices ad arã in Velabro ſacrificiũ facere ſoletis. Quæ ſequũtur hoc loco nihil ad rem faciunt. Ibi celeberrimo in loco eius Larentiæ etiam Sepulcrum fuiſſe, ſcriptum reliquit Antias.

De Aede, Ara, & ſimulacro Herculis : ac de Templis, Pudicitiæ, Matutæ, Fortunæ, & Murtiæ.
Cap. XV.

AEdes Herculis ĩ foro Boario erat, & in qua, tempeſtate Solini, ut ipſe teſtatur, argumenta, & conuiuia maieſtatis eius remanebant. Nã diuinitꝰ neque muſcis illò, neque canibus ingreſſus erat. Etenim cùm uiſcerationẽ ſacricolis daret, Miagirum ideſt muſcarũ congregatorem Deũ dicitur imprecatus: Clauam uero in aditu reliquiſſe, cuius olfactu refugerent canes. Hãc ædẽ Macrobius Herculis Victoris appellauit, alteràmq; eiuſdem cognominis fuiſſe ad portã Trigeminam affirmat. Prior tempore Xyſti. IIII. pont. Max. ſolo fuit æquata, ibiq; reperta ipſius Herculis ſtatua ænea : quã hic accurate expreſſam appoſuimus. Eã in ædibus Cõſeruatorum nunc eſſe libro ſecundo dictum eſt. Ibi hic etiam deo Herculi titulus inuenitur.

DEO HERCVLI
INVICTO
C.IVL. POMPONIVS
PVDENS
SEVERIANVS
V.C. PRAEF. VRB.

Plin. ait, Euandrum ſtatuam Herculi in foro Boario ſacrauiſſe, quæ triumphalis Hercules dicebatur, eo ꝙ per triumphos triumphali habitu ueſtiretur. Nec uero arbitramur hãc

Herculis ſtatuam illam eſſe, quam Plin. ait Euandrum in foro Boario ſacrauiſſe: ſed potius eam quæ M. Fuluio, & Cn. Manlio Coſſ. poſita fuerat in ipſius Herculis æde, nobili Pacuuij poetæ pictura celebrata: in qua lectiſternium eſſe non licebat: neq; in eius dei ſacris ſeruis, aut libertis intereſſe. Regnante autem Euandro Hercules Aram ſolum habuiſſe dicitur. Huius Vir. ſic meminit.

Hanc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.

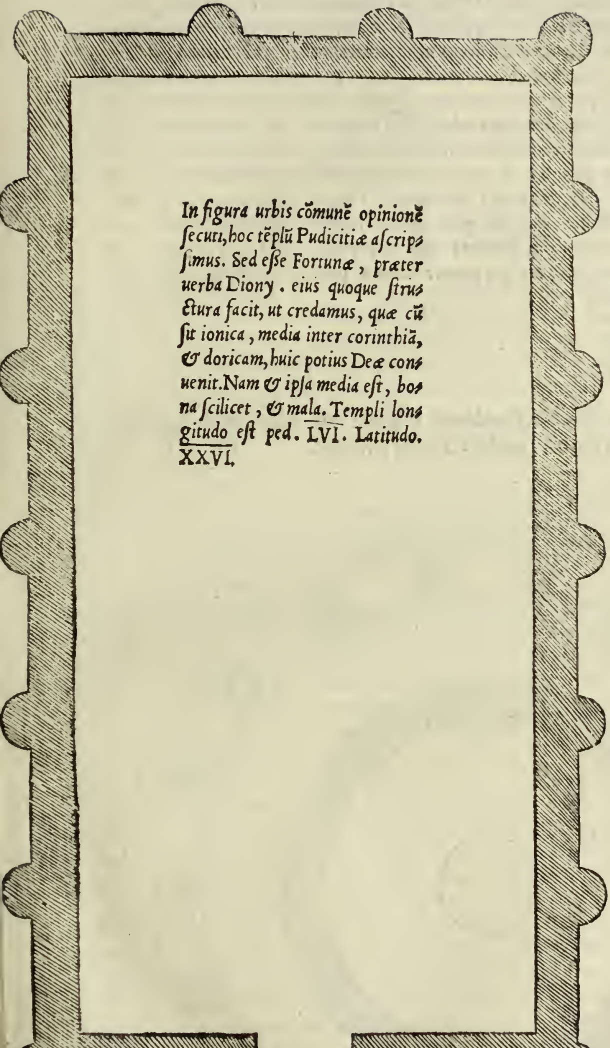
Hanc à magnitudine fabricæ maximam appellatam eſſe ferunt. Ser. Ingens eſt, inquit, ara Herculis, ſicut uidemus hodieque. Fuit autem uenerationis inter accolas præcipuæ: quòd Hercules ipſe ad eam boum decumas obtulit, dixitque illos uitam beatiſſimam uicturos, qui ſibi bonorũ decumã dicauiſſent. Quod fecit Sylla, Lucullus, & M. Craſſus. Ab hac ara ſequeſtrari mulieres uoluit, nihilque attingere, neque deguſtare, quod ſuper eam immolatum eſſet. Vnde Gellius. Mulieres Herculaneo ſacrificio abſtinent. Huius rei ratio hæc eſt. Quia Herculi (cũ boues Geryonis ꝑ Italiæ agros duceret) ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe non poſſe præſtare, quòd fœminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu uiris guſtare fas eſſet. Propter quod Hercules facturus ſacrificium deteſtatus eſt præſentiam fœminarum. Non procul ab hac ara fuit Pudicitiæ Patriciæ ædes, ab Aemilio condita, auctor Liuius. Cuius deæ plures ædes ſacras Romæ fuiſſe, innuunt Propertij hæc carmina.

Templa pudicitiæ quid eſt ſtatuiſſe puellis?
Si cuiuis nuptæ quialibet eſſe licet.

Signum Pudicitiæ, quam quidam (ut refert Sex. Pom.) Fortunam eſſe exiſtimant, fuit in foro Boario, ubi familia ediſſet Herculis: cuius ſacra non obibant Plebeiæ: quare in uico Longo Pudicitiæ Sacellum à uirgine plebeia excitatum eſt, ut in eo eius deæ ſacra plebeiæ peragerent. Fortunæ Proſperæ, & Matutæ ſacras edes conſtituit Ser. Tullius. Fortunæ quidẽ ideo, quod ea fauente ſubleuatus fuerat, & ab ancilla matre ad regnum prouectus, hincq; Fortunæ Primigeniæ, & Maſculæ templa erexit. auc. Plut. in probl. Erexit & Fortunæ paruæ Sacellum: quaſi docens attendendum eẽ, ne ea quæ accidunt, tanq̃ parua contemnamus. Hic etiam Matutæ ædem, quam poſuerat, refecit. Narrat Varro, eundem Seruium Fortis Fortunæ ædis auctorem extitiſſe, cùm inquit. Dies Fortis Fortunæ appellatus ab Ser. Tullio, quòd is Fanum Fortis Fortunæ, ſecundum Tiberim, extra urbem Romam, dedicauit. Etſi Liuius commemoret, Caruilium Cos. ex bello Hetruſco æris grauis tuliſſe in ærarium trecenta nonaginta millia, de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ faciendam, prope ædem eiuſdem Matutæ, locauiſſe: tamen, aut aliam ab hac, de qua Varro, fuiſſe: aut ea, quæ à Tullio ædificata fuerat, uetuſtate collapſa, Caruilium in eius locum alteram ſubſtituiſſe, exiſtimandum eſt. Legimus autem apud Plin. Q. Catulum Signa duo palliata in æde Fortunæ poſuiſſe: & ad eandem ædem Paulum Aemilium Mineruam, quam Phidias fecerat, dedicauiſſe: Item Pythagoram Samium initio pictorem Signa ſeminuda ibidem ſtatuiſſe. Sed de qua Fortunæ æde intelligat, incertum habemus. Hic nõ ab re uiſum eſt lectorem admonere, quòd in hoc ipſo foro gladiatorum munus primum Romæ eſt datum. Nec longe ab eodem, ad radices Auentini montis, erat Murtiæ Deæ Sacellum: id quod oſtendũt Liuij hæc uerba. Tum quoque multis millibus Latinorum in ciuitatem acceptis, ut iungeretur Palatio Auentinus, ad Murtiæ datæ ſedes. Hæc .n. ſecordiæ eſt Dea. Poſt hæc, ſequitur Circus Max. de quo priuſquam agamus, ad ea quæ ſecundum Tiberim à Marcelli theatro ad radices uſque eiuſdem montis ſunt relicta, reuertamur.

De Foro Piſcario: Templis, Fortunæ Virilis, & Veſtæ: & de Salinis, atq; Arcu Hor. Coclitis. Cap. XVI.

POſt theatrum Marcelli, inter ſacras ædes nunc Diuæ Mariæ cognomẽto in porticu, & D. Mariæ Aegyptiacæ, ad Tiberim, fuit Forum Piſcarium: quod innuere uidetur Var. cũ ait. Secũdũ

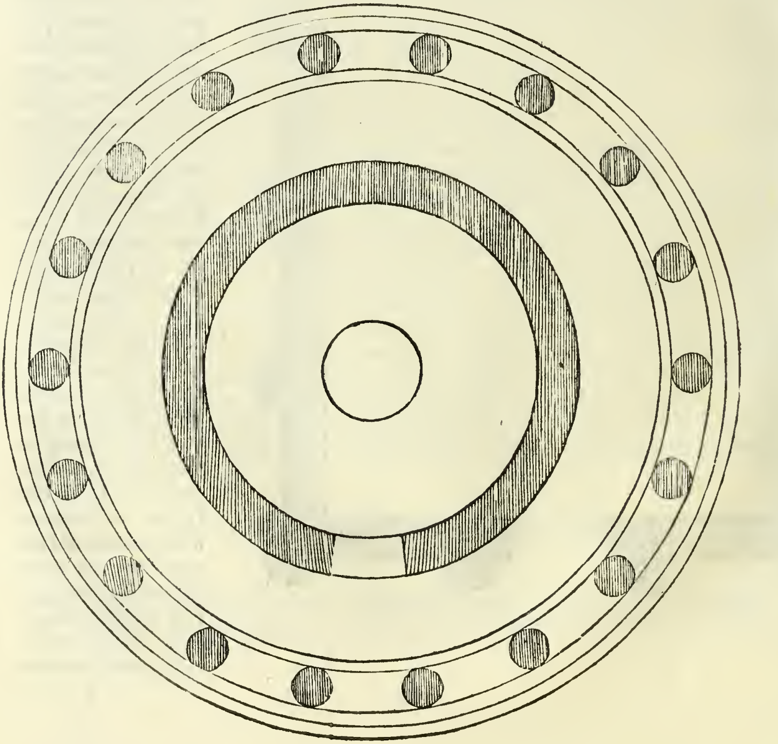
In figura urbis cõmunẽ opinionẽ ſecuti, hoc tẽplũ Pudicitiæ aſcripſimus. Sed eſſe Fortunæ, præter uerba Diony. eius quoque ſtructura facit, ut credamus, quæ cũ ſit ionica, media inter corinthiã, & doricam, huic potius Deæ conuenit. Nam & ipſa media eſt, bona ſcilicet, & mala. Templi longitudo eſt ped. LVI. Latitudo. XXVI.

Tiberim ad Iunium forũ piſcarium uocant. Vbi quidam pro ad Iunium, ad Ianum legunt: cũ tamen in omnibus ferè codicibꝰ ſcriptum ſit, ad Iuniũ. Unde ſit ut credam, ad Iuniũ forum eſſe dictum, eo pacto quo forum Cupedinis ad Corneta appellatũ inquit Var. D. autẽ Mariæ ægyptiacæ hodie ſacratum, olim uero Fortunæ Virili, templũ, penè integrum etiam nunc extat. De eo Diony. ſic ait. Duobus extructis tẽplis Fortunæ: altero in foro Boario: altero ad ripas Tiberis, quã appellauit Virilẽ. Et quanquã de hoc uariæ opiniones ſunt, nemo tamen ſuam ſententiã probato auctore tueť. In hoc templo fuit Statua lignea Ser. Tullij auro ſuperfuſa, quæ orto incẽdio cæteris cõcrematis, ſola incorrupta permanſit, auc. Val. Max. Legimus apud Strabonẽ, Lucullũ Fortunæ tẽplum ſtruxiſſe: eius ſunt hæc uerba. Lucullus cũ ædẽ Fortunæ conſtruxiſſet, & porticũ quendã: ſtatuas, quas Mumius habebat, petiuit in eũ uſum, ut ædẽ exornaret ad oſtẽtationẽ: mox deinde fore ut reſtitueret, minime reſtituit: ſed eas, ut dona, deæ poſuit. De quo autẽ Fortunæ æde Strabo intelligat, dubium eſt. Proximo loco extat Aedes Veſtæ antiquiſſima, nunc Diuo Stephano dicata: cuius forma circularis: extra murum interiorem

columnæ. XVIII. *circularem porticum efficiunt.* De *hac æde itidem auctores diſentiunt.* Diony. *uerba noſtræ opinioni conſentire magis uidentur : ea ſubieci. Sed de conſtitutione templi, quod nunc extat, iſti uidentur ignoraſſe: neque .n. locum illum, in quo nunc ſacer cuſtoditur ignis,* Romulus *dedicauit* Deæ, *cuius rei magnum argumentum eſt, quòd is extra eam eſt, quæ quadrata dicta ẽ* Roma, *quã* Romulus *muro cinxit. Poſſumus præterea conijcere hanc eſſe Veſtæ, ex eo quòd eſt rotunda, & qualis deſcribitur á* Sex. *Pom. qui ſic ait.* Rotundam *ædem Veſtæ* Numa *rex conſecraſſe uidetur, quòd eandem eſſe terram, qua uita hominum ſuſtineretur, crediderit : eámque in pilæ formam eſſe, ut ſimili templo* Dea *coleretur. Cum igitur hæc ſit extra urbem Romuli, nulláq; alia rotunda extra ipſam cernatur, conſtare puto ædem Veſtæ, quæ inter* Capitolium, *&* Palatium *obtinuit locum, á* Romulo: *hanc uero á* Numa *excitatam.* Neque *enim uideo quonam pacto* Herculis *templum dici poſſit, ut nonnulli affirmare ſunt auſi, cum* Corinthia *ſit ſtructura .Nam* Vitruuius *ſcribit,* Herculi, Mineruæ, *&* Marti *doricas ædes eſſe faciendas: quia his dijs, propter uirtutem, ſine delicijs ædificia conſtitui decebat.* Quòd *autem* Horatius *dicit.*

Vidimus flauum tiberim retortis
Litore hetruſco uiolenter undis
Ire deiectum monumenta regis,
Templáque Veſtæ.

ad templum Veſtæ, de quo ſupra diximus, referendum eſſe exiſtimo : nam ad hanc, quæ in ripa Tiberis poſita eſt, nihil mirum uideri poterat, exundantẽ Tiberim *perueniſſe.*

Haud procul ab hac æde, erant Salinæ, *de quibus ſupra meminimus.* Horatij Coclitis Arcus, *de quo reliquum erat dicere, ſunt qui putant ad radices Auentini ſtetiſſe, prope eum locum, ubi pons Sublicius fuerat, ibique ſaxa quædam eruta fuiſſe dicunt, hoc titulo inſcripta.*

P. LENTVLVS CN. F. T. QVINTIVS CRISPINVS
VALERIANVS EX. S. C. FACIVNDVM
CVRAVERE IIDEMQ. COMPROBAVERE

Ego uero nihil de eo certi habeo, quod aſſirmare poſſim, tamen memoria rei ab ipſo Horatio *in eo ponte geſtæ, horum ſententiam approbare uidetur.*

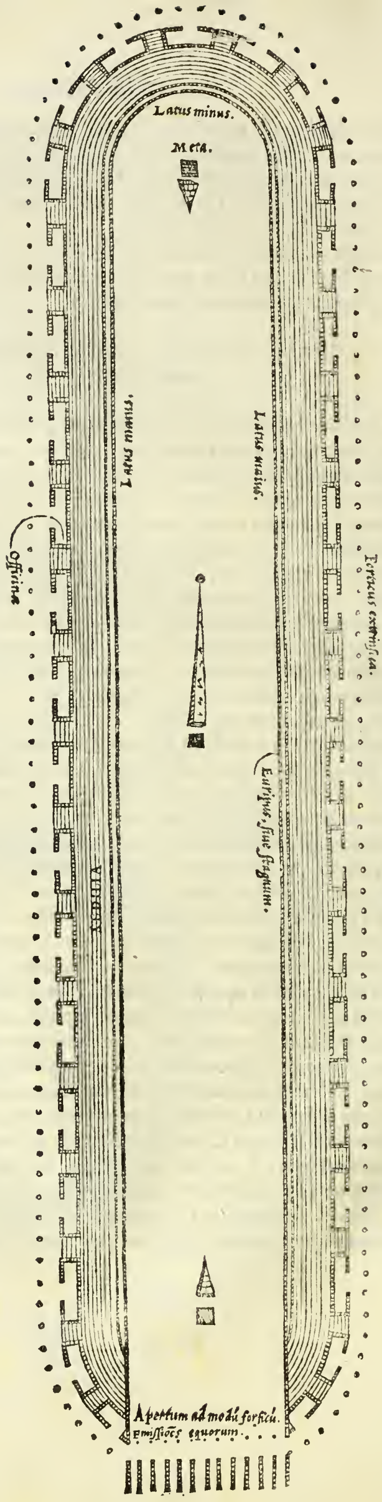
Circus *quid ſit: unde dictus: cuius rei cauſa inſtitutus: & de eo, qui Maximus dicitur.* Cap. XVII.

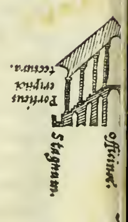
CIrcus locus erat forma circulari, ſed oblonga, gradus habens plurimos, in quibus ludos ſpectaturi ſedebant, atque ita ut alter alterius proſpectum non impediret. In curriculo duæ metæ pari interuallo utrinque poſitæ erant, circũ quas equi, & quadrigæ currebant: quæ in equeſtribus decurſionibus interdum tamen tollebantur: de quibus Suet. *ita meminit. Nam quo laxius dimicaretur, ſublatæ metæ, inque earum locum bina caſtra exaduerſo conſtituta erant.* Idem *in* Claudij *uita. Circo uero* Maximo *marmoreis carceribus, auratiſque metis, quæ utraque tophina, & lignea fuerant exculto, propria Senatoribus conſtituit loca, promiſcue ſpectare ſolitis. Dictus eſt autem* Circus *à circuitu, quòd circum ſpectaculis ædificatis, ibi ludi fierent, & quòd ibi circum metas ferebatur pompa, & equi currebant. Inſtitutus autem fuerat ad celebrandos ludos, qui in deorum honorem, templorum, locorùmque publicorum dedicationem fiebant. In his uaria dabantur certamina, ut puta equeſtria, curulia, uenationes, & alia huiuſmodi. De equeſtribus* Ouidius *ſic meminit.*

Circus erat pompa celeber, numeròque deorum,
Primàque uentoſis palma petetur equis.

De curulibus, Plin. *his uerbis. Nam in* Circo *ad currus iuncti equi non dubie intellectum adhortationis, & gloriæ fatentur. Idem oſtendit & feras cum hominibus pugnauiſſe: ueluti elephantem* Claudij Pulchri *ædilitate curuli: oſtendit &* Gellius, *cum ait. In* Circo *uenationis ampliſſimæ pugna populo dabatur. Et* Suet. *in* Calig. *Edidit, inquit, & circenſes plurimos à mane uſque ad ueſperas, interiecta modo africanarum uenatione, modo troiæ decurſione, & quoſdam præcipuos minio, & chryſocolla conſtrato Circo. Sed quod ad circum* Maximum *pertinet, eius partes ſingulas ex* Diony. *uerbis cognoſcere licebit, ideòq; ea ſubieci. Extruxit* Circum Maximum Tarquinius, *qui eſt inter* Auentinum, & Palatinum: *circum eum primus faciens ſedilia cooperta: primum enim ſpectabant ſtantes ſub tabernaculis ligneis, harundinibus aridis fultis. Longitudo* Circi *eſt trium ſtadiorum cum dimidio: latitudo quatuor iugerum.* Circùm *uero ſecundum maiora latera, & ſecundum unum minorum ſtagnum in ſuſceptionem aquarum defoſſum eſt, altum, latùmque pedes denos: pòſtque ſtagnum ædificatæ ſunt porticus tectura triplici: harum autem pauimenta habent, ut in theatris, parum ſuperſtantia, lapidea ſedilia, in ſuperioribùſque lignea. Conducuntur autem in unum, & coniungũtur inuicem maiores, & minores ad figuram lunarem, ita ut fiat porticus una circularis ex tribus, quæ ab uno ſimul omnes uerbere recluduntur, octo ſtadiorum. Reliquum autem minorum laterũ apricum, atque habet apertum in modum forficum equorum emiſſiones, quæ per unum ſimul omnes ſtimulum recluduntur. Eſt autem circa eundem* Circum *extrinſecus alia porticus, unius tecturæ, officinas in ſe habens, & habitationes ſuper eas, per quam ſunt ingreſſus, & aſcenſus uenientibus ad ſpectaculũ iuxta quanque officinam: ita ut nihil turbet tot millia ingredientium, & abeuntiũ. Hactenus ille. Cuius uerba quia ſubobſcura uidebantur, ut facile poſſint intelligi, ipſius* Circi *formã hic exprimere uolui. Animaduertendùmque etiam erit, per ſtagnum,* Euripum *intelligere, de quo* Suet. *in* Cæſare *ſic meminit.*

Spatio circi ab utraque parte producto, & in gyrum euripo addito. Non credimus autem Tarquinium hunc Circum in eam amplitudinē poſuiſſe, quā deſcribit Diony. Nam Dion refert, hunc collapſum Traianum ampliorem, elegantiorèmque reſtituiſſe, cū antea Auguſtus eum adornauiſſet. Heliogabalus deinde columnis pulcherrimis, auròque illuſtrauit: & pauimētum ex chryſocolla fecit. Sed de Columnis, quas diximus, Nazarius in panag. ſic inquit. Circo ipſi maximo ſublimes porticus, & rutilantes columnæ tantum inuſitati ornatus dederunt, ut illò non minus cupide conueniatur loci gratia, quàm ſpectandi uoluptate. Partem huius Circi Auentino cōtiguam Tiberij tempore deuſtam eſſe teſtatur Cor. Tac. Maximi nomen, à ludorum magnificentia, eum obtinuiſſe aliqui uolunt: alij, quod eſt ueriſimilius, quia maior eſſet Flaminio, & Intimo. Capax, ut ſcribit Sex. Rufus. CCLX. M. hominū ſedentium. Nam quod Diony. dicit. CL. tantū, niſi fortaſſe apud Rufum locus eſt deprauatus, ut apud eūdem alij multi, exiſtimarem de ampliato iam poſt Diony. tempora Circo, Rufum intellexiſſe: & Maximi cognomentum, non ſtatim poſtq̄ extructus eſt, fuiſſe illi inditum, ſed longo poſt Tarquinium tempore, quod innuit Liuius, cùm ait. Cricus, qui nunc Maximus dicitur. Nunc enim ait, quaſi prius eo nomine careret. Eius autem longitudinem trium ſtadiorum, & paſſuū. LX. tamen ſine ædificijs, fuiſſe, inuenio. Etſi Plin. dicit trium ſtadiorū eſſe, & Diony. trium cum dimidio, utrunque tamen recte ſentire opinor: illum.n.curriculi, hūc cum curriculo ſedilium etiam ſpatium cōplexum eſſe, exiſtimo: uel certe, cū ſtadia tria excederet, nec dimidium integrum cōtineret, placuiſſe Plin. tria ſtadia tantū dicere: Diony. uero dimidium addere. Nam hiſtoricus locorū menſuram ponere non cogitur: id ſi quando accidit, ut ipſorum laxitatem, altitudinèmq; demonſtret, (quod & nos in aquarum caſtellorum deſcriptionibus, & alibi quandoque fecimus) non ita exacta ab eo exigitur, ut ab architecto, cuius ars ſymmetrijs præcipue cōſtat. In Circo ſæpenumero pugnarum naualiū ſimulacra fiebant: & ob eam cauſam aqua Appia ad hūc Circum replendum deducebatur, ut teſtatur Frontinus.

De Templo Conſi, eiuſque Ara: & de æde Neptuni, ac Iuuentutis: atq; de Fornice Sertinii. Cap. XVIII.

Conſus, quem Deum conſilij putabant, in Circo Templum habuit, ſub tecto. Huic deo Romulus ſimulacrum dedicauit, ut initum de rapiendis Sabinis conſilium tegeretur. Plut. tamen refert, Romulum cuiuſdam dei aram conditam ſub terra in Circo inueniſſe, eique deo Conſi indidiſſe nomen, ſiue à conſilio, quòd conſiliarius foret: uel quòd Neptunus Equeſter eſſet: Arámque ipſam reliquum tempus latere, in equeſtribus uero certaminibus aperiri: & Diony. Arcades Neptuno equeſtri templum, ſolennèmque diem conſtituiſſe, Aram autem poſtea Genio cuidam arcano occultorum conſiliorum duci, atque cuſtodi conſtructam eſſe. Quibus uerbis oſtendit, Conſo aram, Neptuno uero templũ fuiſſe: Tametſi Liuius conſualia Neptuno aſcribat, eorum puto ſententiam ſecutus, qui Conſum, & Neptunum eundem eſſe arbitrantur. Conſualia qui ludi eſſent, oſtendunt Varronis uerba, quæ ſubieci. Conſualia dicta à Conſo, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in Circo Max. ad aram eius ab ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus Sabinæ ſunt raptæ. Noſtra tempeſtate ad montis Palatini radices, iuxta D. Anaſtaſiæ nunc templum, inuentum eſt ſacellum, quem nos ipſi uidimus, uarijs conchis marinis adornatum: quod quidem Neptuni fuiſſe arbitramur: & cum id eſſet proximum Circo: Ara uero Conſi ad extremam eiuſdem Circi partem Septizonio proximam: quod ſignificat Cor. Tac. ſententiam Diony. recipiendam eſſe opinamur. In eodẽ Circo Iuuentutis etiam Aedes conſtructa fuerat: &, ut Liuius prodidit, à Licinio duumuiro dicata. Idem auctor ait, Sertiniũ Fornicẽ ibidẽ erexiſſe, eius ſunt hæc uerba. Sertinius ex ulteriore Hiſpania ne tentata quidem triumphi ſpe. L. M. pondo argenti in ærarium tulit: & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & Matris Matutæ: unum in Circo Maximo fecit, & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Quòd uero Suet. ſcribit, Neronem diruto Circi Maximi arcu per Velabrum, forùmque Palatium, & Apollinem petijſſe: de quo arcu intelligat, non ſatis exploratum habemus. Erat quoque in Circo Simulacrum Seiæ, ſiue Segeſtæ deæ, à ſerendo, uel à ſegetibus appellatæ, auctor Plin.

De Obeliſcis: & de eo qui in Circo Max. iacet. Cap. XIX.

Dicturi de Obeliſco, qui in Circo Maximo multa obrutus terra adhuc iacet, ac deinceps de ijs, qui in alijs urbis partibus fuerant conſtituti, ad rem facere arbitramur, nonnulla de ijs, ab Ammiano Marcellino tradita, præponere. Quæ, quid ſit obeliſcus, & cuius rei cauſa inuentus, declarant: eius uerba ſunt hæc. In hac autem urbe inter labra ingentia, diuersàsque moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimentes, Obeliſcos uidemus plures, aliòsque iacentes, & comminutos: quos antiqui Reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati montiũ uenis, uel apud extremos orbis incolas perſcrutantes exciſos, erectos dijs ſuperis in religione dicarunt. Et idem mox ſubdit. Eſt obeliſcus aſperrimus lapis in figuram metæ cuiusdam ſenſim ad proceritatẽ conſurgens excelſam, ùtque radium imitetur gracileſcens paulatim ſpecie quadrata in uerticẽ productus anguſtum manu leuigatus artifici. In plerisque.n. uijuntur literæ hieroglyphicæ inſculptæ. De literis hieroglyphicis, quæ in pleriſq; uidentur, idem ſic inquit. Formarum autem innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei undiq; uidemus inciſas, initialis ſapientiæ uetus inſigniuit auctoritas. Volucrũ enim, ferarùmque, etiam alieni mundi, genera multa ſcalpentes, ad æui quoque ſequentes ætates imperatorum uulgatius perueniente memoria, promiſſa, uel ſoluta regum uota monſtrabant. Non.n. ut nunc, literarum numerus præſtitutus, & facilis exprimit, quidquid humana mens concipere poteſt. Ita priſci quoq; ſcriptitarunt Aegyptij: ſed ſingulæ literæ ſingulis nominibus ſeruiebant: & uerbis nonnunq̃ ſignificabãt integros ſenſus. Cuius rei ſcientiæ in his interim ſit duobus exemplũ. Per Vulturẽ

naturæ uocabulum pandunt, quia nullos mares poſſe inter has alites inueniri, rationes memorant phiſicæ: perque ſpeciem apis mella conficientis, indicant regem, moderari cũ iocunditate, aculeos quoque innaſci debere, his ſignis oſtendentes, & ſimilia plura. Hactenus Marcellinus. De iiſdem literis legimus apud Macrobium, Aegyptios bouis figura, terram: & ſceptro inſculpto, ſolem ſignificaſſe. Sed multo plura apud Orum Apollinem de iis literis inuenies. Ex quo autem lapide obeliſci exciderentur: quis primus inſtituerit: & à quo hic, q̃ eſt in Circo, ſit exciſus, & Romam perductus, Plin. ſic oſtendit. Circa Syenem uero Thebaidis Syenites, quem ante pyrrhopecilon uocabant, trabes ex eo fecere reges quondam certamine, obeliſcos uocantes, Solis numini ſacratos: radiorum eius argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine ægyptio. Primus omnium id inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, ſomnio iuſſus, & hoc ipſum inſcriptum ẽ in eo. Etenim ſcalpturæ illæ, effigiẽsque, quas uidemus, ægyptiæ ſunt literæ. Is autem obeliſcus, quem D. Auguſtus in circo Magno ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo, quo regnante Pithagoras in Aegypto fuit. CXXV. pedum, & dodrantis, præter baſim eiuſdem lapidis. Idem Ammianus ait, Auguſtum duos obeliſcos ex Hieropolitana Aegypti ciuitate Romam trãſtuliſſe: eum ſilicet, qui in Campo locatus erat Martio, & hunc, de quo loquimur. Quem, inquit, recens aduectum dificultate magnitudinis territus Auguſtus, nec cõtrectare auſus eſt, nec mouere. Secutæque ætates alios tranſtulerunt: quorum unus in Vaticano: alter in hortis Saluſtij: duo in Auguſti monumento erecti ſunt. Quibus uerbis cõijcimus obeliſcũ campi Martij omnium primum Romam perductum, eũmque, & reliquos, qui in hac urbe cernũtur, Thebis, & ex alijs urbibus Aegyptijs aduectos eſſe.

De Templis, Solis, Floræ, Liberi, Liberæque, Cereris, Veneris, & Mercurij: & de Lupanari, ac Domo Pompei. Cap. XX.

APud Circum Solis, Floræ, Liberi, Liberæque, & Cereris ſacræ ædes collocatæ erant, ut teſtatur Cor. Tac. cum ait. Iisdem temporibus dum ædes uetuſtate, aut igni abolitas, cœptãsque ab Auguſto Tiberius dedicauit, Libero, Liberæque, etiam Cereri iuxta Circum Maximũ. Solis, & Floræ ad eundem Circum fuiſſe alibi affirmat. Nonnulli tradunt Caſſium Cos. Cereris ædem, Liberiq; & Proſerpinæ, quæ erat ſupra Circi terminos, ultra ipſas emiſſiones, dedicauiſſe: cum eas Poſthumius aduerſus Latinos pugnaturus, pro urbe iis diis uouiſſet. Cum autem dicat ultra emiſſiones ædem Proſerpinæ fuiſſe: coniecturam facimus, eam fuiſſe, aut in hortis nũc Scholæ Græcæ, aut iuxta eos: ubi Circi Carceres ſtetiſſe multis conſtat argumentis. De Cereris æde Plin. ita meminit. Plaſtæ laudatiſſimi fuere Damophilus, & Gorgaſus, iidemq; pictores: qui Cereris ædem Romæ utroque genere artis excoluerunt. Ariſtides pinxit Romæ Liberum patrem, & Ariadnem ſpectatos in æde Cereris. Veneris quoq; Templum prope eundem Circum fuiſſe, oſtendit Liuius his uerbis. Q. Fabius Gurges Cos. filius aliquot matronas ad populum ſtupri damnatas pecunia multauit, ex quo multaticio ære Veneris ædem, quæ prope Circum eſt, faciendam curauit: & Ouidius Mercurij Templum eundem ſpectaſſe Circum ait. Neque .n. Vitruuij de conſtituendis templis præcepta perpetuo obſeruabantur. Nam etſi is præcipit: Mercurio in foro, ut deo mercaturæ: Libero ſecundum theatrum, quod ludi ſcenici ei aſcribebantur: Veneri ad portum, eo quòd ex maris ſpuma orta: Item Cereri extra urbem, utpote frugum deæ, templa conſtituenda eſſe, tamen omnia hæc apud Circum fuiſſe, ex auctorũ, quos citauimus, dictis, patet. Ceres tamen quòd ædem apud Circum habuerit, poteſt uideri non temere factum: quoniam circenſes in eius quoque honorem, teſte Ouidio, & Cor. Tac. celebrabantur. Lupanaria apud eundem Circum inſtituta eſſe ſignificat Iuuenalis, cum inquit. Et ad circũ iuſſas proſtrare puellas. Pompei Domum ad Circum fuiſſe, in eãque Herculem à Myrione factum, ſcribit Plin. Hanc crediderim ſtetiſſe apud ædem hodie D. Anaſtaſiæ, ſub monte Palatino: propterea quòd & ibi magnæ ruinæ cernuntur, & cœtera loca prope Circũ, aut ſacris ædibus, aut foro Boario, occupabantur.

LIBER QVARTVS.

De Salinis, Lignarijs, Vitriarijs, Figulis, Venere Myrtea, ac de Circo Intimo, atque de Teſtaceo. Cap. Primum.

CAPITOLII, Palatiique, ac cōuallium ipſis adiacentium, ædificijs tandem deſcriptis, poſcere uidebatur locus, ut ad Cælij montis, quòd tertius eſſet urbi adiectus, ædificia tranſiremus. Sed cum animaduerterimus ex ordine perpetuo quæ declaranda ſunt fore lucidiora: ab ea planicie, in qua monticulus Teſtaceus etiam nunc uiſitur, initium facere decreui. Salinas in hac planicie, propeq; Naualia fuiſſe, quidam tradidere: de quibus, quid ſentiamus, ſuperiori libro diximus. Sed harum locus magis patet ex auctorum dictis, quos citauimus, ubi de porta Trigemina ſumus locuti. E regiōe autem dictorum Naualium fuere Lignarij, & apud ipſos Emporium, ac Porticus Aemilia: idque ex uerbis Liuij manifeſtum fit, quæ hic appoſui. Aediles extra portam Trigeminam Emporiū lapide ſtrauerunt, ſtipitibùſque ſepſerunt, & porticum Aemiliam reficiendam curarunt, gradibùsque aſcenſum ab Tiberi in Emporium fecerunt. Baſilicam autem Aemiliam, de qua Plin. trigeſimo quarto meminit, ad eam porticū fuiſſe crediderim. Poſt Lignarios ꝓximo loco erat Vitriarioꝝ Vicus: poſt hūc Figuli: inter quos, ſecūdū Varronē, erat Venus Myrtea: & Circus Intimus, cuius ueſtigia extant in uineis Tiberi adiacentibus. Myrtea uero dicta eſt Venus à Murteto, in quo eius eſſet Sacellum: quam Plin. Murceam poſtea uocatam eē teſtatur. Figuli autem & alibi plurimis in locis: nec mirum: nam fictilium maximus erat uſus apud priſcos: ut Plin. ait: adeo ut deorum ſimulacra, templorùmque ornamenta, & ipſæ parietum incruſtationes ex fictilibus conficerentur: defunctique ſe ſe dolijs fictilibus condi curarent: & propterea Numam regē ſeptimum collegium figulorum inſtituiſſe. Sed horum omnium maximum aquarum uſu, & commoditate in hac planicie recte fuerat conſtitutum: quoniam maxima uaſa hic præcipue fiebant. Cum autē Senatus cauiſſet ne in Tiberim eius artis purgamenta abijcerentur, quibus ſenſim repletus in urbē reſtagnaret, his locū aſſignauit, quo ea deferrent: quibus coaceruatis ingens ſurrexit tumulus, qui Teſtaceus eſt nūcupatus: cuius ambitus tribus ſtadijs uix perficitur, altitudo, ubi maxima, ē ped. CLX.

De Horreis Po. Ro. Sepulcro C. Ceſtii: & de Hylerna luco. Cap. II.

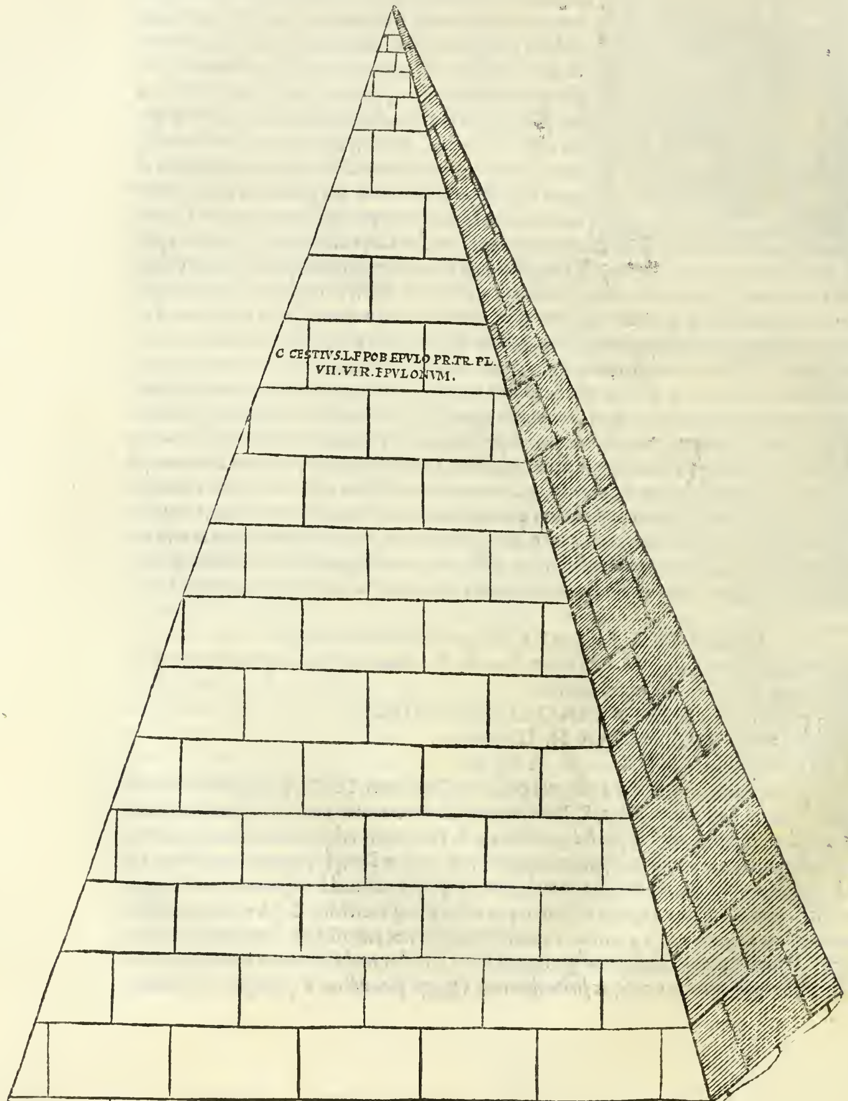
INter Teſtaceum, Auentinum, & Tiberim fuere Po. Ro. Horrea. CXL. de quibus mentio eſt in marmore ibi reperto, habenti titulum hunc.

NVM. DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI
HORREORVM GALBIANORVM M. LORINVS
FORTVNATVS MAGISTER S. P. D. D.

In parte auerſa eadem legebantur uerba, niſi quòd loco, GENII, erat, FORTVNAE. Plin. ēt in eadē planicie horrea fuiſſe innuit, cū ait, P. Mancino præfecto ānonæ extra portam Trigeminā unciaria ſtipe collata, columnā poſitā fuiſſe. Ad portā aūt nūc. S. Pauli muris urbis includitur moles quadrata, ad modū ignis in acutū tendens, figura metæ, quāob rem ἀπὸ τοῦ πυρὸς pyramidē appellarunt. Licet Stephanus de urbibus aliam tradat etymologiam, his propemodū uerbis, Pyramides in Aegypto ædificiū, in quod feruntur expenſa fuiſſe in cepas, allia, & caſeum talenta. X. M. & quingenta: nominatæ ἀπὸ τῶν πυρῶν .i. à tritico: quod illuc cōducēs rex penuriā fecit frumenti per totā Aegyptū. Pyramides excidēdi, ſtatuendìque rationē docet Plin. hoc modo. Dicantur pyramides in eadē Aegypto regum pecuniæ ocioſa, ac ſtulta oſtentatio. Quippe faciendi eas à plerisque ea cā traditur,

ne pecuniam ſucceßoribus, aut æmulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eßet ocioſa. Sed hãc molem, de qua loquimur, fuiße Sepulcrum C. Ceſtij. VII. uiri epulonum, oſtendit titulus in exteriori, & interiori latere eius inciſus. Ab exteriore tantum latere, & literis longe minoribus ſubijcitur.

OPVS. APSOLVTVM. EX. TESTAMENTO. DIEBVS. CCC. XXX.
ARBITRATV
PONTI. P. F. CLAMELAE. HAEREDIS. ET. PONTHI. L.

Hic eſt ille Ceſtius uir conſularis, quem Plin.narrat circũtuliſſe Signum, ſecùmque etiam in prælio habuiſſe.Idèmque fuit unus ex epulonibus, quos ita appellatos ait Cic.tertio de oratore:quoniam epulas dijs inſtruendi poteſtatem haberent.In hac eadem planicie,apud Tiberim, fuit lucus nomine Hylerna.Ouid.

Adiacet antiquus tiberinæ lucus hylernæ,
Pontifices illuc nunc quoque ſacra ferunt.

De Auentino:Templo Bonæ Deæ,& Herculis:& de Armiluſtro, ac Remoria. Cap. III.

AVentinum, inquit Varro, aliquot de cauſis dicunt. Næuius ab auibus, quòd eò ſe ab Tiberi ferrent aues.Alij à rege Auentino albano,quòd ibi ſit ſepultus.Alij ab aduentu hominum: quòd cõmune Latinorum ibi Dianæ templum ſit conſtitutum. Ego maxime puto ab aduectu.Nam olim paludibus mons erat ab reliquis diſcluſus: itaque eò qui aduehebantur ratibus quadrantẽ ſoluebant. Sex. Pom. à rege albano dictum Auentinum confirmat. Alij in gentem Po. Ro. Sabinos à Romulo ſuſceptos aiunt, eùmq; accepiſſe montem, & ab Auante prouinciæ ſuæ fluuio Auentinum appellaſſe. Eorum autem opinionem,qui ab aduentu hominum dictum uolunt,non ſatis probo: eo ꝗ ante Ser. Tullij tempora,à quo templum Dianæ fuit extructum, montem hunc Auentinum appellatum conſtat. Nam prius à Murceæ deæ ſacello, ſub ipſo monte poſito, Murceum uocatum, idem Sex. Pom.aſſerit. Sed & Remurio illi quandoque fuit nomen:quem Romulus neminem paſſus eſt habitare, ſed ſacrum fratri eſſe uoluit uſque ad Hylernam.Mons hic à Circo Max.ad portam ferè. S. Pauli uſq;,ſic ſcinditur uia obliqua,ut duo montes uideantur.Propter quod Plin.lib.XIX. cap. IIII.in plurali profert,ſic enim ait.Nemo ſacros,auentinóſque montes,& iratæ plebis ſeceſſus circũſpexerit.Sed de ædificijs quæ in eo fuere uideamus.In ea igitur huius montis parte,quæ reſpicit planiciem, de qua ſuperiori capite ſumus locuti:ubi nunc eſt D. Mariæ cognomento Auentinæ ædes, fuit olim Bonæ Deæ templum, in Fatuæ Fauni filiæ caſtiſſimæ honorem à Claudia Veſtali poſitum,ut aliqui tradunt. Huiuſce autem deæ ſacra à ſolis fœminis peragebantur,neque licebat uiris intereſſe:unde Cic.criminatur P.Clodium,quod auſus fuerit ea ſacra,quæ pro ſalute Po. Ro. in Pont. Max. ædibus fiebant,ſua præſentia perturbare, atque polluere.Proxime erat Herculis Templum,apud nunc D.Alexij ædem, uel eo ipſo loco. Quem locum non temere fortaſſis D.Alexio noſtri dedicarunt:quoniam Hercules,ex eo quod defenſor hominum habebatur,ut ait Varro,uel quòd mala arceret, à Græcis ἀλεξίκακος eſt dictus. Nam maiores noſtri,qui Chriſtiani nominis propagandi curam ſuſceperant, magnam adhibuere diligentiam, ut gentes ſuperſtitioni, & idolatriæ deditas ad uerum Chriſti cultum ſenſim traducerẽt,eáſque aliquando nominis, aut rei alterius ſimilitudine allicientes, multũ in eo profecerunt. Sic Pantheum, omnibus dijs conſecrarunt.Carmentæ fanum D. Catherinæ .Romuli & Remi fratrum, pariter duobus fratribus Coſmæ & Damiano.Romuli præterea, cuius origo incerta ferebatur,ueluti à deo orti,D.Theodoro: quod nomen Dei donum interpretatur. Cœterum quòd Herculis templum ibi eſſet: ea eſt ratio,quia prope erat Armiluſtrum, in quo ludicra fiebant certamina,in quibus ille ſemper uicerat.Simili uero cauſa & ad Circum Max.& Fluminium templa habuiſſe legimus.Quod uero Armiluſtrum iuxta Herculis templum fuiſſet, facile cognoſci poteſt ex marmore (quanquam comminuto)in proximis uineis reperto,in quo inſcriptum eſt.

SACRVM
MAG. VICI ARMILVSTRI.

Plut.etiam commemorat,Armiluſtrum locum eſſe in Auentino,ubi Romulus T.Tatium ſepeliuit. Varro Armiluſtrum,inquit,ab ambitu luſtri:locus idem Circus Maximus dictus, quòd circùm ſpectaculis ædificatis ibi ludi fiunt,& quòd ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt.Vbi ſignificare uide-

*tur Armiluſtrum,& Circum eundem eſſe :et infra , Armiluſtrum ab eo quòd in Armiluſtro armati ſacra facerent dictum eſſe affirmat.*Sex.*uero* Pomp.*Armiluſtrum,inquit,feſtum erat apud* Romanos,*quo res diuinas armati faciebant,ac dum ſacrificarent tubis canebant.Armiluſtrum etiam dicebatur locus, ubi arma publica reponebantur:*Romani *enim arma priuatim non habebant, ſed ad expeditiones bellicas ex* Armiluſtro *accipiebant, eòq; referebant bellis confectis.* Hinc Spartianus *dicit,* Veſpaſianum *ex Armiluſtro arma legionibus permiſiſſe.Remoria locus fuit prope armiluſtrum, dictus quòd ibi Romulus* Remum *ſepeliuit : quandoquidem & uiuus eum locum ille ſedibus deſtinabat, auc.* Sex. Pomp. *Idem alibi ait,* Re*moriam locum eſſe in sũmo* Auentino *ubi* Remus *de urbe cõdenda fuerat auſpicatus.*

De Templo Dianæ, & Iunonis Reginæ: Spelunca Caci: Cliuo pub. ac de Thermis Traiani, & Decij: & de Scalis Gemonijs. Cap. IIII.

A Templo D.Alexij *ad teli iactum,* D. Sabinæ *nunc eſt ædes, ubi olim fuit* Dianæ, *ut ſignificat* Appianus,*memorans Gracchum Dianæ aſcẽdiſſe templum,atque inde ad alteram fluminis partem per pontem ligneum tranſiuiſſe.Templum hoc dedicauit* Ser. Tullius, *ut* Sex. Pom. *affirmat, his uerbis. Seruorum dies feſtus exiſtimatur* Idibus Auguſti, *quòd eo die* Ser. Tullius *natus ſerua ædem* Dianæ *dicauerit in* Auentino,*cuius tutelæ ſunt cerui,à quorum celeritate fugitiuos uocent ſeruos.Cõmune autem erat omnibus* Latinis,*quod ideo inſtituiſſe uidetur, ut oſtẽderet lege naturali ſeruos nihil diſtare à cœteris hominibus.*Diony.*autem* Ancum *regem auctorem templi* Dianæ *fuiſſe, ſic oſtendit.* Traductis *ex* Tellenis,Politorio,*aliiſque urbibus,quoſcunque cœperat colonos,ibi collocauit, perſuaſitque ut templum* Dianæ *ædificarent:adijcerẽtque ſtatutis temporibus inducias,ut ſi qua facta inter eos offenſio eſſet,per hæc ſacra diſſoluerent.Poſteàque rex pecunijs,quas contulerant urbes eæ omnes, extruxit* Dianæ *Fanum in maximo* Romæ *collium* Auentino *collocatum , legẽſque in baſe ærea conſcripſit,in delubro* Dianæ *ſita.Hactenus* Diony.*An de eodem uterque intellexerit,dubium eſt.In ea huius montis parte,quæ* Tiberim *ſpectat,proximàque portæ* Trigeminæ , *haud procul à* Schola Græca *appellata,fuit* Spelunca Caci,*quod innuit* Diony.*narrans* Herculem Caco *claua mactato, &* Spelunca *euerſa Aram* Iouis Inuentoris *erexiſſe ei loco proximam, eàmque ſuo tempore prope portam* Trigeminam *extitiſſe.* Quòd *porta* Trigemina *ibi eſſet, &* Caci Spelunca, *ac* Salinæ,*exitùſque aquæ* Appiæ *in* Tiberim,*primo libro,ubi de hac porta locuti ſumus,demonſtratum eſt* . Ex *quibus omnibus conſtat, haud uerum eſſe quod nonnulli putarunt,hanc* Speluncam *fuiſſe in ea parte* Auentini,*quæ ædi* Bonæ Deæ *ſubiacet,quemadmodum horum opinionem prius ſecuti in figura urbis locum notauimus,* Cliuus Publicus,*per quem in* Auentinum *erat aſcenſus, à foro* Boario *incipiebat:idque ex eo* Liuij *loco patet,quem de uico thuſco loquentes, citauimus. Præterea libro ſexto de bello mac. eiuſdem* Cliui *ſic meminit.Cùm commiſſum prælium eſſet,*Coſs.*transfugas* Numidarum,*qui tum in* Auentino *ad mille & trecentos erant,media urbe tranſire* Eſquilias *iuſſerunt, nullos aptiores inter conualles, tectàque hortorum,& ſepulcra uacuas undique uias ad pugnandos futuros rati.* Quos *cùm ex arce,* Capitolióque,Cliuo *publico in equis decurrentes quidam uidiſſent,captum* Auentinum *conclamarunt.* Ab *armiluſtro ad eum uſq; locum ubi nunc* D.Priſcæ *eſt templum,* Traiani Thermæ *cum priuatis ædibus fuiſſe dicuntur:& ibi non longe* Varianæ:*Decianæ uero ad templum modo dictum : de quibus* Eutropius *ſic inquit.*Decius Romæ *lauacrum ædificauit:harum,illarùmque nonnulla adhuc extant ueſtigia.Iunonis* Reginæ *Templum,quantum ex* Liuij *uerbis conijcere poſſumus, in ſummo* Cliuo *publico ſteterat: quod ex parte ueientanæ prædæ à* Camillo *dictatore uotum,& ab eodem poſtea conſecratum eſt.*Non *longe ab hoc* Cliuo*(ut aliqui arbitrantur) fuere ſcalæ* Gemoniæ: *per quas ſontes unco trahebantur.* Suet.*in* Vitel.*Tandem apud* Gemonias *minutiſſimis ictibus excarnificatus,atque confectus,& inde unco tractus in* Tiberim.

De

De quibuſdã Tẽplis, Aedificiiſque alijs, quæ erant in Auẽtino, quorũ certus locus ignoratur. Cap.V.

MVlta autem alia ſtabant in Auentino ædificia, quibus certum locum aſsignare non poſsumus: etenim eorum ruinæ uineis conſitis tectæ ſunt. Sed erat Victoriæ Templum: quod ab Arcadibus extructum eſſe, ab eiſdẽmque ſacra inſtituta, cõmemorat Diony. Erat & Mineruæ: de quo Sex. Pom. Iunonis, de quo Val. Max. Lunæ, de quo Ouid. meminere. Ouidius ſic.

Luna regit menſes, huius quoque tempora menſis
  Finit auentini luna colenda iugo.

Sic ẽt Liuius. Atrox cum uento tempeſtas forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino eſt, raptam tulit. Idem etiam de Libertatis, & Matutæ ædibus ſacris meminit: & hanc bello ueientium à Camillo dictatore uotam, atq; ab eodem poſtea conſecratam, ait. Illam autẽ ex multatitia pecunia cum æreis columnis, & ſtatuis à patre T. Gracchi & conditam, & dedicatam, cuius Atrium ab Hælio Peto, & Cor. Cethego fuit refectum, & ampliatum. Quod uero Suet. tradit, Aſinium Pollionẽ Atrium Libertatis extruxiſſe, de alio atrio intelligendum eſſe exiſtimo: propterea quod multo tempore poſt fuit Aſinius Pollio. Cui opinioni aſſentiri uidetur Liuius libro.V. dec.V. ubi inquit. Hæc inter ipſos diſceptata, poſtremo eò deſcenſum eſt, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palàm in atrio Libertatis ſortirentur. Iunonis Monetæ etiam in Auentino Templum fuiſſe inuenimus. Item Iouis Elicij Aram, à Numa rege dicatam: quæ ab eliciendo, ſecundum Varronem, nomen adepta eſt. Fuit & Murtiæ uetus Ara. In eodem Auentino fabulantur fuiſſe Fauni, & Pici Antrum, fontẽmq; ex quo bibebant, hinc Ouidius.

Lucus auentino ſuberat niger ilicis umbra,
  Quo poſſes uiſo dicere, numen adeſt.
In medio gramen, muſcòque adoperta uirenti
  Manabat ſaxo uena perennis aquæ.

Manant & hodie fonticuli ex radicibus eiuſdem montis in Tiberim cadentes. In eo ſita erat Laurentũ Sylua Ioui ſacra, in qua Valentinianus. II. Conſtantini, & Gallæ Placidiæ filius, fuit interfectus. & T. Tatium regem ſepultum fuiſſe, ſcribit Sex. Pom. Ab hac Sylua nomen ſumpſiſſe uidetur uia Laurẽtina: quæ fuerat inter Oſtienſem, & Ardeatinam: de qua meminit Gellius: & de Laurento Macrobius: niſi mauis Laurentinam appellatam eſſe, quòd in Laurentum agrum duceret. M. Cato memoriæ prodidit, Italum regem Auentinum coluiſſe. In eo monte Vitellius imperator Domum habuit, atq; Faberius ſcriba: de qua Vitruuius de minij temperatura agens, ſic inquit. Cum alij multi, tum etiam Faberius Scriba cùm in Auentino uoluiſſet habere domum eleganter expolitam, periſtylijs parietes omneis induxit minio, qui poſt dies triginta facti ſunt inuenuſto, uariòq; colore. Fuit in eodem monte apud Dianæ templũ etiam Phylidis cuiuſdam Domus, ut hoc carmine oſtendit Propertius.

Phylis auentinæ quædam eſt uicina Dianæ.

De Arcu Conſtantini: & de SeptiZonio Seueri imp. Cap.VI.

QVoniam Cœlius mons conualle, in qua uiam Appiam eſſe teſtatur Spartianus, qua parte ſeptentrionem ſpectat, à Palatino: quàq; ad occaſum, ab Auentino, dirimitur: priuſquã in eum ueniamus: quæ in hac conualle ſint, fuerint ùe ſummatim indicemus. In capite igitur uiæ Appiæ ſtat Arcus Conſtantini triumphalibus ornamentis excultus, cum trophæis, uictoriiſque alatis: quem, ſuperato ad pontem Miluium Maxentio, Senatus poſuit. Arcus enim huiuſmodi erigebantur in honorẽ eorũ, qui rebus Po. Ro. feliciter geſtis, uictoriã triumpho dignã reportaſſent: à quo triũphales denominant. In his aũt ſimulacra belli, oppidorũ, fluuiorum, nauiũ illorũ, quos deuicerant, incidebant. In hoc aũt ſunt quædã mira arte ſculpta, quædã non ſatis probant: ideo multi uolunt, illa ex arcu Traiani deſtructo ad huius ornatum tranſlata, hæc uero illis addita. In utroq; frontiſpicio autem eſt titulus huiuſmodi.

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO MAXIMO
P. F. AVGVSTO S. P. Q. R.
QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS
MAGNITVDINE CVM EXERCITV SVO
TAM DE TYRANNO QVAM DE OMNI EIVS
FACTIONE VNO TEMPORE IVSTIS
REMPVBLICAM VLTVS EST ARMIS
ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT.

A fronte autem quæ ad ortum ſolis uergit, legitur à dextra.

VOTIS.X. *à ſiniſtra.* VOTIS. X X.

Ab altera uero fronte quæ occaſum ſpectat, à dextra.

SIC. X. *à ſiniſtra.* SIC. XX.

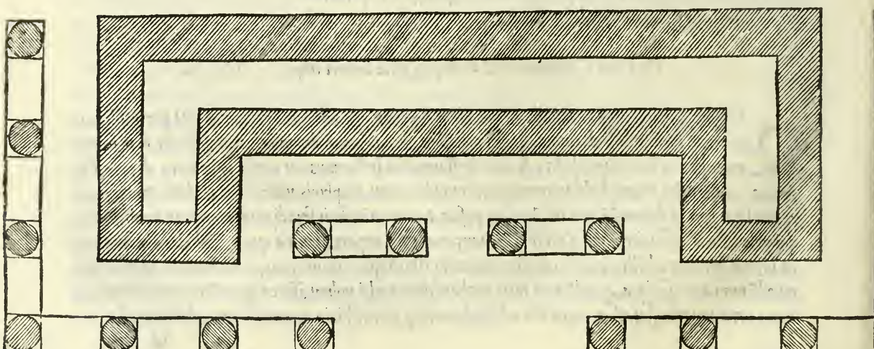
In interiore autem parte fornicis maioris ab una parte ſculptum eſt.

LIBERATORI VRBIS. *ab altera.* FVNDATORI QVIETIS

In eadem autẽ cõualle, apud circum Max. cernitur Sepulcrum Seueri imp. Septizoniũ appellatum: quod in uia Appia ab ipſo Seuero extructum eſſe, ſic oſtendit Spartianus. Funus Getæ illatum eſt in maiorũ ſepulcro, hoc eſt Seueri: quod eſt in Appia uia euntibus ad portam dextera, ſpecie ſeptizonij extructũ: quod ſibi ille uiuus ornauerat: & idem rurſus. Cùm ſeptizonium faceret nihil aliud cogitauit, quàm ut ex Africa uenientibus ſuũ opus occurreret. Alterius aũt Septizonij meminit Suet. qui cõmemorat Titũ apud ſeptizonium cubiculo perparuo, & obſcuro natũ. III. Cal. Ian. Septizonium, inquit, manet adhuc & oſtenditur. Septizonij Seueri ſuperſunt tres ordines colũnarum inuicem ſuperimpoſitarũ: alios aũt quatuor inſuper fuiſſe quidam putant, & ideo ſeptizonium dictum, quòd ſeptem ordinibus columnarũ iungeretur, ueluti ſeptem zonis. Sed tanta eſt trium horũ altitudo, ut maiorem habuiſſe, non fiat ueriſimile. Propterea Iulius Capitolinus Septodium uocat: quòd ibi ſeptem uiæ concurrerent. Alij uero Septiſolium à ſeptem ſolarijs: nam inter colũnas, quæ à tribus lateribus efficiunt ueluti porticum, eſt breue ædificium, ex ſaxo quadrato, ab imo ad ſũmum: hoc diuiſum in ſeptem ueluti ſolaria etiam nunc uidemus: quibus moles ipſa cõnexa firmior efficitur. In zophoro legitur hic titulus truncatus.

C.TRIB.POT.VI.
COS. FORTVNATISSIMVS NOBILISSIMVSQVE

Huius Septizonij formam quòd paucos hactenus eam intellexiſſe animaduertimus, & ſi dimidia tantũ parte extet, conati tamen ſumus integram reddere, nã dimenſis ſingulis quæ extant partibus, uniuerſam rationem deprehendimus.

De Thermis, & Palatio Antonini Caracallæ. Cap. VII.

IN radicibus Auentini, apud D. Balbinæ ædem, parietes ampliſsimi ex reliquijs thermarũ Antonini Caracallæ, ſpectãtur, & colũnæ miræ magnitudinis, diuerſorũq; lapidum iacentes, atq; cõminutæ. De his thermis Spartiani ſunt hæc uerba. Romæ reliquit thermas ſui nominis eximias: quarum cellam ſolearem architecti negant poſſe ulla alia ratione fieri, niſi qua facta eſt. Nam ex ære cupro cancelli ſubpoſiti eſſe dicuntur, quibus concameratio tota concredita eſt: & tantum eſt ſpatij, ut id ipſum aliter fieri potuiſſe negant docti mechanici. Eutropius. Opus, inquit, egregium fecit lauacri: quæ Antonianæ appellantur. Lampridius uero refert, has ab Antonino inchoatas, Seuerum perfeciſſe, atq; exornaſſe: quibus pars aquæ Appiæ ſeruiebat. Sub eiſdem autem thermis Antoninus dicitur Palatium nobiliſsimum poſuiſſe. Sed quia de thermis ſæpe erit mentio, ab re non erit de ipſis generatim aliquid dicere. Thermon igitur græcum nomen calidum ſignificat. Hinc loca publica lauandi, & ſudandi uſibus conſtituta, eodem modo Latini, quo Græci, thermas appellant. Priſcis nanque lauandi uſus propè quotidie fuit: quò uel puluerem, ſordèſque abluerent, uel ſudorem prouocarent, ualetudinis, uoluptatiſue cauſa. Præterea multa balnea, etiam priuata, Romæ fuiſſe nõ eſt dubium. Hinc Cic. Terentiam monet, ut curet labrum in balneo ne deſit: certiorèmque facit Q. Fratrem de balneis, quas in Arpinati extrui curabat. Sed quo modo genere differant à publicis Varro oſtendit, his uerbis. Item reprehendunt analogias, quòd dicantur multitudinis nomine publicæ Balneæ, non balnea: contra quod priuati dicunt unum Balneum: Quòd plura Balnea dicant: quibus reſponderi poteſt, non eſſe reprehendendum quòd ſcalæ, & aquæ caldæ, pleraque quæ cum multitudinis uocabulis ſint appellata, neque eorum ſingularia in uſu uenerint. Item contra primum balneum nomen & græcum introijt in urbem, publice ibi conſedit, ubi bina coniuncta eſſent ædificia, lauandi cauſa: unum ubi iuri, alterum ubi mulieres lauarentur. Hæc Varro. Nam eſſe in balneis lauacra muliebria à uirilibus diſtincta, apertiſsime Vitru. oſtendit. Lauabantur tamen aliquando mulieres in balneis uirilibus: ut in oratione Gracchi de legibus promulgatis ſcriptum eſſe, teſtatur Gellius. Balnea penſilia primus omnium Sergius Orata facere inſtituit: ſicuti Valer. Maximus, & Macrobius commemorant. Re poſtmodum ad principum luxum, & faſtum producta, cœpere lauacra in modum (ut ait Ammianus) prouinciarum extruere: quas thermas appellarunt: quæ infinita propemodũ habebant loca, uarijs uſibus, & uoluptatibus ſtatuta: Quædam ad calefaciendam aquã: ex quibus per ſiphones, fiſtulàſque balneis, ſiue lauactis, nedum in ſolo expoſitis, uerum etiam penſilibus calidam miniſtrabant: quæ poſt lotionẽ inutilis per canales in partem inferiorem, inde ſubterraneis meatibus in Cloacas mittebatur. Alia, Apodyteria dicebãtur, in quibus balnea ingreſſuri ueſtes deponebant, ut oſtendit Plin. in epiſt. Inſuper erant areæ ampliſſimæ porticibus circundatæ, concameratàque ædificia in circuitu habentes, in quibus erant diuerſi coloris marmoreæ, ingentèſque columnæ: pauimenta lithoſtrata uarijs lapidibus conſpicua, parietèſque mamoreis tabulis in multis ueſtiebant. Erant & Xyſti: & nemora, & natatoria populi ludis, deliciiſque expoſita: q̃bus adductus frequenter eò cõueniebat. Quin & principes ad id inſaniæ uenerant, ut cũ populo promiſcue lauarent. Spartianus de Hadriano. Publice, inquit, & frequenter cum omnibus lauit. M. autem Aurelius lauacra mixta prohibuiſſe dicitur. Lauandi tanta fuit Commodo imp. uoluptas, ut ſepties in die lauerit, in balneiſque cœnitauerit. Iulius Capitolinus literis mandauit, Gordianũ iuniorem ſepties in æſtate, hyeme bis lauiſſe: qui cum mulieres pulchras, & puellas, & cum his uetulas deformes admitteret, ſe iocoſe id facere dicebat. In thermis autem Alexander imp. ſyluas deputauit, oleùmque luminaribus addidit: cum antea non ante auroram paterent, & ante ſolis occaſum clauderentur.

De Templis, Iſidis, Honoris, Virtutis, Quirini, & Dianæ: ac de Cœliolo. Cap. VIII.

TEmplum Iſidis Antoninus inter uiam Appiam & thermas, quas fecerat, collocauit: apud ædē nūc D. Nereo ſacratam, ubi marmor effoſſum eſt, cum hac inſcriptione.

SAECVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO.

In altero marmoris fruſto legebantur hæc uerba.

PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP.
ARCANAQ. IN ORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM
NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE.

Virtutis, & Honoris ædem apud portam Capenam M. Marcellus dedicauit, anno decimo ſeptimo poſtquam à patre eius primo conſulatu, in Gallia citeriori ad Claſtidium, fuerat uota: de qua meminit Cic. de nat. deorum. Hanc Cor. Pinus, & Actius Priſcus, Veſpaſiano auguſto reſtituente, pinxerunt, auc. Plin. Ad portam autem fuerat extructa: quaſi monitos eſſe uellent ad bella proficiſcentes, niſi per uirtutem aditum ad honorem, & gloriam non patere. Hinc eſt quod D. Auguſtinus ait, Neminem honoris ædem potuiſſe ingredi, ni prius Virtutis eſſet ingreſſus. Sex. Pom. ſcribit, C. Marium ædem Honoris, & Virtutis feciſſe ſummiſſiorem cœteris, ne ſi forte officeret auſpicijs publicis, Augures eam demoliri cogerent: quibus uerbis indicat, alias fuiſſe Honoris, & Virtutis ſacras ædes. Huius, quā poſuit Marius, meminit etiā Vitr. his uerbis. Nō ſolum ſcripta à Coſſutio ſunt deſyderāda, ſed etiam à C. Mutio: qui magna ſcientia confiſus ædes Honoris, & Virtutis marianæ cellæ columnarūque, & epiſtyliorū ſymmetrias legitimis artis inſtitutis perfecit. Id uero ſi marmoreum fuiſſet, ut haberet, quemadmodū ab arte, ſic à magnificentia, & impenſis auctoritatē: in primis, & ſummis operibus nominaretur. Viam autem Appiam, à porta Capena principium habuiſſe, ait Sex. Pom. Inquit. n. Initium eſt principium, ſed alias quo quid incipiat, ut uiæ Appiæ porta Capena. Cui ſententiæ aduerſatur Spartianus qui, ut ſupra dictum eſt, uult Septizonium Seueri in ea eſſe uia. Ab hac uia Appia parum ultra dictum Septizonium, diuerticulo dextrorſus, incipiebat uia Noua: non ea, quā inter Capitolium, & Palatium fuiſſe, ſupra demonſtrauimus: hæc: n. ducebat ad dictas thermas, rurſuſque in uiam Appiam incidebat, haud longe à porta Capena. Templum Quirini prope eandem fuerat Capenam: Seruius. n. ſic inquit. Martis duo templa: unum Quirini intra urbem, prope portam, quaſi cuſtodis, & tranquilli: alterum in uia Appia, extra urbem, quaſi bellatoris, & gradiui. A ſiniſtra Appiæ, ſurgit Cœliolus, ſiue Cœlicolus mons: de quo Martialis ita meminit. Maior Cælius, & minor fatigat. In eo autem fuiſſe Templum Dianæ teſtatur Cic. de reſp. aruſpicum. Quare arbitramur. D. Ioanni, cognomento ante portam Latinam, ceſiſſe: Nam in proximis uineis effoſſa ſunt fictilium multa fragmenta, in quibus imago Lunæ erat impreſſa: & marmor, in quo erat uenator ſculptus, equo inſidens, copulàque tenens canem, præunte ruſtico baculū gerente. Piſcina publica fuit in ualle diuidente Cœlium à Cœliolo. De qua ſupra libro primo mentionem fecimus. De ea exiſtimo Sex. Pom. intelligere, ubi inquit. Piſcinæ publicæ, hodièque nomen manet, ipſa non extat: ad quam & natatum, & exercitationis alioquin cā ueniebat populus. Fluuiolus autem qui ingrediens per portam Gabinam eandem uallem perfluit, moxque uiam Appiam diſſecans in Naumachiam deſcendit, indèque in Tiberim labitur, ex agròque fluit Lucullano, Appij riuus hodie dicitur. Eum aquæ Appiæ partem eſſe arbitramur, uel riuum Herculaneū, quem ſub Cœlio fuiſſe innuit Frontinus. Hunc Almonē eſſe quidam falſò exiſtimant: cū eum ante portam Capenam fluere Papinius aſſerat. De eodem ſunt Ouid. hæc carmina.

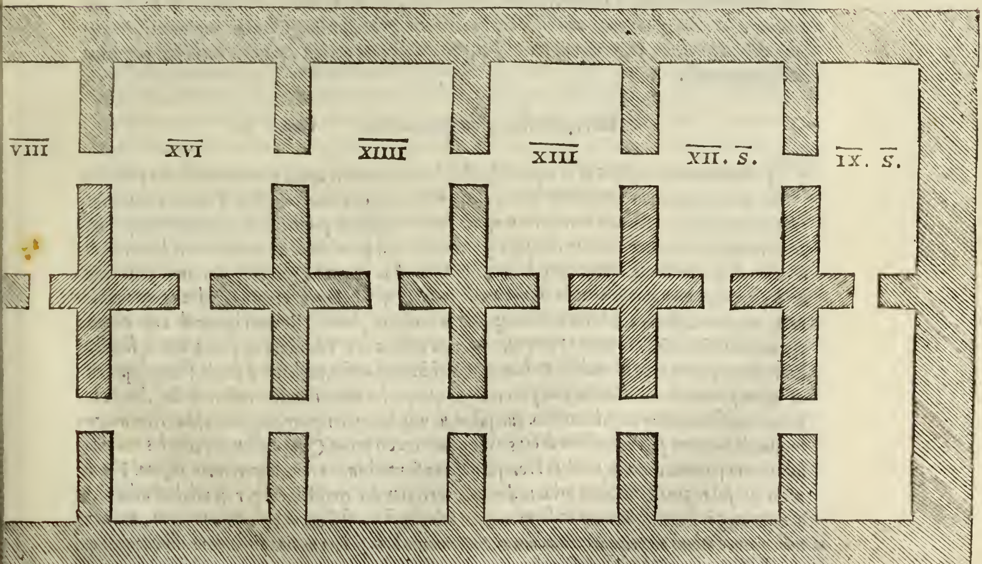
Eſt locus in Tiberim quo lubricus influit almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.

In hoc Cybale deorum mater ſingulis annis Cal. Aprilis à Gallis ſacerdotibus abluebatur.

De

De Cœlio monte: Curia Hoſtilia: Manſionibus Albanorum: Templis, Fauni, Veneris, & Cupidinis: Caſtris peregrinis: Domo Lateranorum: & de Amphitheatro Statilij Tauri. Cap.IX.

COelium montem Querquetulanum prius appellatum eſſe, ſcribit Cor.Tac.quòd talis ſyluæ frequens, fœcundùſque eſſet: mox Cœlium à Cœle Vibenna, qui dux gentis Hetruſcæ auxilio Romulo uenit aduerſus Sabinos, ut ait Sex.Pom.aut contra Latinum regem, ut Varro teſtatur: et cum in eo monte ſedem habuiſſet, cognomen illi fecit. Poſt Cœlij autē obitū, Hetruſcos, quòd nimis munita tenerent loca, neque ſine ſuſpitione eſſent, deductos in planum aiunt, & ab eis uicum Thuſcū denominatū. Cœlianos autē, qui à ſuſpitione liberi eſſent, traductos uolunt in eū locum, qui uocatur Cœliolus. Tiberius mutata appellatione iuſſit Cœlium Auguſtum uocari, auc.Suet. quo noīe appellatum eſſe, alibi nō legi. In hoc aūt multa ædificia fuere, uerum oīum ruinæ ita confuſæ ſunt, ut per paucis certum locum aſſignare liceat. De notioribus in hoc capite agemus. Curiam Hoſtiliā alteram, ubi poſtea tēplum Pacis fuit, collocat fuiſſe, dictū eſt ſupra: alterā deinde eundē regē excitauiſſe, ubi nūc D.Ioānis et Pauli eſt ædes, oſtēdit Liuius, his uerbis. Tullus rex in Cœlio mōte tēplū ordini ab ſe aucto Curiā fecit: quæ Hoſtilia uſque ad patrū noſtrorū ætatē appellata eſt: & quò frequētius habitaret, eādē ſedē regiæ cœpit. Haud ita multo poſt, ſub aquæ Claudiæ ductu, cernitur caſtellum aquarū, fermè integrum: cuius parietes per ambitum ſunt latitudine pedum. VI. interius uero. III. operti tectorio craſſitudine digitorum. III. Omnium autem concamerationum longitudo pedib. XXI. conſtat. Latitudo uaria eſt, ut in ipſius caſtelli figura facile eſt uidere.

Manſiones autem Albanæ, quantum ex Sex. Rufi uerbis conijcere poſſumus, fuere, ubi nunc D. Mariæ in Dominica eſt ædes. In proximo eſt Templum circulari forma, multis per ambitũ colũnis adornatum, D. Stephano nunc ſacratum, olim uerò Fauno, ut ex titulo quodam ibi reperto omnes conſentiunt. Caſtra Peregrina ab Auguſto in ea Cœlij parte, in qua Sanctorum Quatuor Coronatorũ eſt ædes, quæque Carinas ſpectat, conſtituta fuiſſe plerique omnes affirmant. Domum uero Lateranorũ, ubi nunc baſilica D. Ioannis cognomento Lateranenſis: de qua domo Iulius Capitolinus ita meminit. M. Aurelius educatus eſt in eo loco, in quo natus eſt, in domo aui ſui, iuxta ædes Laterani: & Iuuenalis.

Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Palatium Fl. Conſtantini prope hanc baſilicam uerſus portam Gabiuſam collocatum fuiſſe dicunt. Seſoriani uero Palatium inter portam Neuiam, & ædem nunc Sanctæ Crucis in Hier. olim Veneris & Cupidinis. In proximo loco extant Statilij Tauri Amphitheatri reliquiæ: quod Statilius poſuit, Auguſto ciues Romanos hortante, ut pro uiribus quiſque conaretur urbem exornare, auc. Suet. Qui etiam commemorat Caligulam munera gladiatoria in Statilij amphitheatro, partim in Septis aliquot egiſſe. Quid autem ſit Amphitheatrum Caſſiodorus ita docet. Hoc Titi potentia principis diuitiarum profluſo flumine excogitauit ædificium fieri: & cùm theatrum hemiſpherium græce dicatur, Amphitheatrũ, quaſi in unum iuncta duo uiſoria, rectè conſtat eſſe nominatum: quòd ſpeciem eius arena concludat, & ut currentibus aptum daretur ſpatium, dum quædam prolixa rotunditas uniuerſa collegerat. Quibus uerbis tametſi ſignificare uideatur Titum omnium primum amphitheatrum poſuiſſe, tamẽ Cor. Tac. teſtatur, C. Cæſarem Amphitheatri molem in Campo Martio extruxiſſe: quam ab illo deſtinatam Auguſtus, ut auc. eſt Suet. Mauſoleum ædificaturus mox deſtruxit. Quin etiam idem Suet. in eiuſdẽ Cæſ. uita cõmemorat Amphitheatrum priuſq̃ à Tito, ab eodem Statilio unum excitatum eſſe: alterum deinde à Tiberio inchoatum, ſed non perfectum. In amphitheatris autem multi ſpe præmij cum beſtijs pugnabant. Capite uero damnati cum eiſdẽ beſtijs certare cogebantur. Itaq; Claudius imp. pacatis Aegyptijs, cum militum non parua manus rebellaſſet, partem illorum occidit, partem cum beſtijs pugnaturam Romam miſit.

De Aquis urbis, earũmque ductibus. Cap. X.

QVoniam locus poſtulat ut de aquæ Claudiæ ductu loquamur: operæ precium uidebatur prius, per quos, quo tempore, ex quibus locis, à quoto milliario, aquæ duci cœpiſſent. Præterea altitudinẽ, erogationẽſque, & quantum extra urbem, quantum intra, quãtum publicis uſibus, & quantum priuatis daretur: quæ bonitas, quod uitium cuiuſque eſſet, ponere. Sed quoniam de his omnibus ſuis locis erit dicendum, in præſentia de aquis, earũq; ductibus in uniuerſum agemus. Quæ & ſi Frontinus ſatis abunde declarauit, tamen quia is alicubi truncatus eſt, & mendoſus, nonnullis erroribus ſublatis, quæ utiliora, & magis neceſſaria uidebantur, in compendium conferre placuit. Romani igitur ab urbe condita per annos. CCCCXLI. contenti fuere uſu aquarum quas, aut ex Tiberi, aut ex puteis, aut ex fontibus hauriebant. Verum urbe & ambitu, & hominum multitudine aucta, paulatim à fluuio, fontibuſque circa ipſum ſcaturientibus cùm magna pars receſiſſet, neque hæ aquæ in mõtes poſſent deduci, longo interuallo eaſdem petere cogebantur: ex quo fiebat, ut neq; hortos irrigare, neq; alijs uſibus, ſine magno incõmodo, ualerent ſubuenire, hinc ductus excogitare coacti fuere. Quæ quidem res ad urbis etiam ſalubritatem plurimũ contulit, ut idem Fron. ſic teſtatur. Sentit hanc curam Imperatoris pijſſimi Neruæ principis ſui regina, & domina orbis in dies, quæ terrarum dea conſiſtit, cui par eſt nihil, & nihil ſecũdum: & magis ſentit ſalubritas eiuſdem æternæ urbis aucto caſtellorum, operum, munerum, & lacuũ numero: nec minus ad priuatos cõmodum ex incremento beneficiorum eius diffunditur. Illi quoque, qui timidi illicitam aquã ducebant, ſecuri nunc ex beneficijs fruuntur: nec pereuntes quidem aquæ ocioſæ ſunt.

ſunt. Nam immundiciarum facies, impurior ſpiritus, & cauſæ grauioris cœli, quibus apud ueteres urbis infamis aer fuit, ſunt remotæ. Hæc Frontinus. Ex eodem de aquarum libra nunc ſubiungam. Aquæ omnes diuerſa in urbem libra proueniebant: inde fiebat ut quædam altioribus locis ſeruirent, & quædam ire, & niti in eminentiora non poſſent: nam & ſi colles erant, propter frequentiam incendiorum rude-ribus excreuerant: unde ij ſoli ductus in urbem fluebant, qui iuxta æquilibrio per congruentia loca po terant deduci: ſiquidem quinque erant ductuum altitudines: quarum duæ in omnem partem urbis attollebantur: ſed ex reliquis aliæ maiore, aliæ leuiore preſſura cogebantur. Altiſſimus erat Anio Nouus: proxima Claudia: tertium locum tenebat Iulia: quartum Tepula: dehinc Martia, quæ capite etiam Clau diæ libram æquabat: ſextum tenebat locum Anio Vetus: ſequebatur huius libram Virgo: deinde Appia: omnibus humilior Alſietina erat, quæ Tranſtiberinæ regioni, & maxime ſubiacētibus locis, ſeruiebat. Ex his autem aquis ſex uia Latina intra ſeptimum milliariū contentis piſcinis excipiebantur, ubi, quaſi reſpirante riuorum curſu, limum deponerent: modus quoque earum menſuris ibidem poſitis initebatur. Nec Virgo, nec Appia, nec Alſietina concæptelas.i. piſcinas habebant. Quæ uero nimis turbidæ interdum ſignino purgabantur. De ſignino nonnulla ſcribit Vitruuius: Idèmq; etiam præcipit, ut ad menia fiat caſtellum, quò in ipſum per emiſſarium aqua recipiatur. Eiuſdem de aquarum ductu hæc ſunt uerba. Si medij erunt montes inter menia, & caput fontis, ſpecus fodiantur ſub terra ad libram præcedentis ductus: ſi erit tophus, aut ſaxum, in eo canalis excidatur: ſin autem terrenum, aut arenoſum ſolum, parietes cum camera in ſpecu ſtruantur, puteìque fiant inter duos actus. Et paulo inferius rationem reddens cur ductibus geniculatis, & flexuoſis aquas interdum deducere ſit neceſſe, ſic inquit. Nanque uehemens ſpiritus in aquæ ductione ſolet naſci, ita ut etiam ſaxa perrumpat, niſi primum leniter, & parce à capite aqua immittatur, & in geniculis, aut uerſuris alligationibus, aut pondere ſaburra contineatur. Cum autem quinariarum ſeptenariarum, cæterorùmque modulorum in aquis diuidendis conſtituta eſſet menſura: uideamus quid Fron. de eorum origine ſentiat. Aquarum moduli, inquit, aut ad digitum, aut ad unciarum menſuram antiquitus inſtituti erant. Eſt autem digitus ſextadecima pars pedis: Vncia uero duodecima. Digitus aut eſt quadratus, aut rotundus. Quadratus in lōgitudine, & latitudine eſt æqualis, tribus quartis decimis ſuis rotundo maior. Rotundus tribus undecimis ſuis quadrato minor: quia anguli deteruntur. Poſtea modulus nec ab uncia, nec ab alterutro digitorum originem accipiens inductus, ut quidam putant, ab Agrippa, ut alij, à Plumbarijs per Vitruuium in uſum urbis excluſis prioribus uenit appellatus quinario nomine. Qui autem Agrippam auctorem faciūt, dicunt: quòd quinque antiqui moduli exiles, & ueluti puncta, quibus olim aqua cùm exigua eſſet diuidebatur, in unam fiſtulam coacti ſunt: qui uero Vitruuium, & Plūbarios, ab eo quòd plumbea lamina plana quinque digitorū latitudinem habens, circumacta in rotundum, hunc fiſtulæ modum efficeret. Hæc Front. Qui Vitruuij ſententiam eo incertam eſſe uult, quoniam lamina cū circumagitur ſicut interiore parte attrahitur, ita per illam, quæ foras ſpectat, extenditur. Itaque, inquit, maxime probabile eſt quinariam dictam à diametro quinque quadrantum: quæ ratio in ſequentibus quoque modulis, uſque ad uicenariam, durat: diametro per ſingulos adiectione ſingulorum quadrantum creſcente: ut in ſenaria, quæ ſex ſcilicet quadrantes in diametro habet: & ſeptenaria, quæ ſeptem: & deinceps ſimili incremento uſque ad uicenariam. Omnis autem modulus colligitur aut à diametro, aut perimetro, aut ex recto menſuræ, ex quibus & capacitas apparet. Differentiam autem unciæ, digiti quadrati, & rotundi: & ipſius quinariæ ut dignoſcamus, utendum eſt ſubſtantiæ quinariæ. Vnciæ ergo modulus habet diametri digitum unum, & trientem digiti: capiebat plus quinariæ octaua, hoc eſt ſeſcuncia quinariæ, & ſcrupulis tribus, & beſe ſcrupuli. Digitus quadratus in rotundum redactus habet diametri digitum unum, & digiti ſeſcunciā ſeſtulam: capiebat quinariæ dextantem. Digitus rotundus habet diametri digitum unum: capiebat quinariæ ſeptuncem ſemunciam ſextulam. Cæterum moduli, q̃ à quinaria oriebantur, duobus generibus incrementum accipiebant. Vnum, cùm unà cum ipſa multiplicabantur. i. eodem lumine plures quinariæ includebantur: alterū genus erat, quoties non ad quinariarū neceſſitatem fiſtula incrementum capiebat, ſed ad diametri ſui

menſuram: ſecundum quod & nomen accipiebat, & capacitatem ampliabat, utputa. Quinaria, cùm adiectus erat ei ad diametrum quadrans, ſenariam faciebat: nec iam inſolidum capacitatem ampliabat: Capiebat.n. quinariam unam quincuncem ſicilicum: & deinceps eadem ratione quadrantibus diametro adiectis creſcebat ſeptenaria, octonaria, uſque ad uicenariam. Subſequitur illa ratio, quæ conſtabat ex numero digitorum quadratorum, qui area.i. lumine cuiuſque moduli continebatur, à quibus & nomen fiſtulæ accipiebant. Nā quæ habebat areæ.i. luminis in rotundum coacti digitos quadratos. XXV. uicenumquinum appellabatur: ſimiliter tricenaria, & deinceps per incrementum digitorum uſque ad centenumuicenum. Expletis ijs, quæ ad modulos pertinebant, ſequitur ut indicemus, quod ius eſſet deducendæ aquæ. Apud antiquos omnis aqua in publicos uſus erogabatur, legèque cautum fuerat, ne quis priuatus aliam duceret, quā quæ ex lacu humi accederet.i. ex lacu abundaret: quam caducam aliqui uocarunt: & hæc ipſa non in alium uſum, quàm in balnearum. aut fullonicorum dabatur: erátque uectigalis ſtatuta merces, quæ in publicum penderetur. Dandæ, uendendæue aquæ ius erat apud Aediles: *interdū &* Cenſoribus *permiſſum. Poſtea uero ipſarum numero aucto, copia permittente, cœpit etiam priuatis precio, uel principum beneficio erogari: non tamen ſine illorum literis. Propterea.* S.C. *cauebatur. Ne quis ſine literis Cæſ.i. ne quis aquam publicam non impetratam: & ne quis amplius, quā impetrata fuerat, deduceret. Quinimmo ne caducam quidem ſine impetratione deriuari poterat, præſertim tempore* Neruæ, *cuius erat hoc edictum. Caducam neminem uolo ducere, niſi qui meo beneficio, aut priorum principum habent. Nam neceſſe eſt ex caſtellis aliquam partem aquæ effluere, cum hoc pertineat non ſolum ad urbis noſtræ ſalubritatem, ſed etiam ad utilitatem* Cloacarum *abluendarum. Illud etiam animaduertendum: quòd ius aquæ impetratæ, neq; ad hæredem, neque ad emptorem tranſibat, neque ullū nouum dominum prædiorum ſequebatur. Balneis tamen, quæ publice lauarent, ſemel data aqua perpetuo manebat. Vacantes in cōmentarios redigebantur, qui reſpiciebantur, ut petitoribus ex uacuis dari poſſent. Qui igitur aliquam aquam impetraſſet oportebat à principe epiſtolā ad* Curatorem *afferre:* Curatorèmque *ipſum beneficio* Cæſaris *præſtare maturitatem, & ad* Procuratorē *eiuſdem officij libertū* Cæſaris *protinus ſcribere: ne quandoque negligentiam, aut fraudem ſuam ignorantiæ colore defenderet:* Procuratorèmque *calicem eius moduli, qui fuerat impetratus, adhibitis* Libratoribus *ſignare, ad lineàmque aliorum collocare (Inferior.n. plus trabit: ſuperior uero minus ducit: nam curſus aquæ ab inferiore rapitur) Deinde animaduertere ne alij caſtello, quàm epiſtola principis iuberetur, fiſtula ſubijceretur: quæ & ipſa erat ſignanda, & longe à caſtello publico per pedes quinquaginta ponenda: ſicut* S.C. *cauebatur huiuſmodi. Quid de ea re fieri placeret, de ea re uniuerſi cenſuerunt.* Ne *cui priuato aquam ducere ex riuis publicis liceret, utiq; omnes ij, quibus aquæ ducendæ ius eſſet datum, ex caſtellis ducerent, animaduerterèntque* Curatores *aquarum quibus locis intra, extráque urbē apte caſtella priuati facere poſſent, ex quibus aquam ducerent, quam ex caſtello cōem accepiſſent à* Curatoribus *aquarum.* Ne *qui eorum, quibus aqua daretur publica, ius eſſet intra quinquaginta pedes eius caſtelli, ex quo aquam ducerent, laxiorem fiſtulam ſubijcere, quam quinariam.* Hoc *ideo inſtitutum erat, ne riui, aut fiſtulæ publicæ frequenter lacerarentur. Fiſtulæ autem, quæ calicibus non induebantur, ſolutæ uocabātur: & pro arbitrio.* Aquariorum *poterant laxari, & coarctari. Calix autem, quem diximus, erat modulus æneus, qui riuo, aut caſtello induebatur: huic fiſtulæ applicabantur. Longitudo eius ad minus habebat digitos. xij.* Lumen.i. *capacitatem, quanta erat impetrata.* Excogitatus *uidetur, quoniam rigor æris non temere poteſt laxari, aut coarctari: ſed & ipſe ad libram erat collocandus: nam ſi ad aquæ curſum erat oppoſitus: deuexùſque amplius rapiebat: ad latus uero prætereuntis aquæ cōuerſus, & ſupinus exiguum ſumebat. Caſtellum autem, quod dictum eſt, à* Vulpiano *ita definitur. Caſtellum eſt receptaculum, quod aquam publicam ſuſcipit. Ab antiquis etiam* Diuidiculum *eſt appellatum: ex quo à riuo communi quiſque aquam in ſuum deduceret fundum, ut inquit* Sex. Pom. *Huic Caſtellarium præfuiſſe, oſtendit ſequens epith.*

D. M.
CLEMETI CAESAR
VM .N. SERVO CASTE
LLARIO AQVAE CL
AVDIAE FECIT CLAV
DIA SABBATHIS ET SI
BI ET SVIS.

Cum igitur ductus aquarum ad uiarum diuortia, uel regionum urbis fines perducti erant, ubi ſtabat caſtellum, ab Aquarijs diuidebatur aqua, eo modo, quo in ſingularum erogatione dicetur. In ſolo erant etiam lacus, hoc eſt alia aquarū receptacula, ex quibus, aliqui uolunt, quòd cùm Romanæ plebis, fullonicorū, coriariorum, aliorùmq; opificum neceſſitatibus ſatisfactum eſſet, tum horti irrigarentur. Quantopere autem curæ fuerit ne quis uiolare ductus, aquàmue non conceſſam deriuare auderet, cum ex multis apparere poteſt, tum ex hoc, quòd Circus maximus, ne diebus quidem ludorum, niſi Aedilium, aut Cenſorum permiſſu, irrigabatur. Præterea agri, qui aqua publica cōtra legem eſſent irrigati, publicabātur. Illis uero, qui dolo malo aquā, ubi publice ſaliebat, oletaſſent, ſextertiorum. X. millium erat mulcta. Primus autem omniū M. Agrippa, poſt ædilitatem quam geſſit, conſularis operum ſuorum, & munerum ueluti perpetuus curator fuit: Qui iam copia permittente, deſcripſit quid aquarum publicis operibus, quid lacubus, quid priuatis daretur. Habuit & familiam propriam aquarum, quæ tueretur ductus, & caſtella, atque lacus. Hanc Auguſtus hæreditatem ſibi ab eo relictam, publicauit. Familiæ autē erant duæ; hæc publica, quæ habebat homines circiter ccxl. altera Cæſaris à Claudio, cum aquas in urbem perduxit, conſtituta. Hæc numero hominum ccccl x. conſtabat. Vtraque in aliquot miniſteriorum ſpecies diducebatur, in uillicos, caſtallarios, curatores, ſilicarios, tectores, aliòſque opifices. Cōmoda publicæ familiæ ex ærario dabantur: quod impendium exonerabatur uectigalium redditu ad ius aquarum pertinentium. Ea conſtabat ex hortis, ædificiiſue, quæ erant circa ductus, aut caſtella: Qui redditus propè ſextertiorum ccl. millium fuiſſe traditur. Cæſaris familia ex fiſco accipiebat cōmoda. Vnde & omne plumbum, & omnes impenſæ ad ductus, & caſtella, & lacus pertinentes erogabantur. Sed circa ductuum curam erant, & alii Curatores, quos ſenatus eligebat. Horum officium erat: extra urbem ductus circuire, animaduertereque an uitio aliquo laborarent: & quibus partibus ſuccurrendum, ac etiam beneficia recognoſcere: ne quis non cōceſſam ſurriperet aquam: dareque operam, ut in caſtellis ſalientibus ſine intermiſſione aqua flueret, ut ex S.C. apparet: cuius uerba ſunt hæc. De ea re quid fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt. Placere huic ordini eos, qui aquis publicis præeſſent, cùm eius rei cauſa extra urbem eſſet, lictores binos, & ſeruos publicos ternos, architectos ſingulos, & ſcribas, & librarios, accenſos, præconeſque totidē habere, quot habent ij, per quos frumentum plebi datur. Cùm autē in urbe eiuſdem rei cauſa aliquid agerent, cœteris apparitoribus iiſdem: præterquam lictoribus, uti. Tutelam autem ſingularum aquarum ſolitam locari inuenio, poſitàmque redemptoribus neceſſitatem certum numerum circa ductus extra urbem, & certum in urbe ſeruorum opificum habendi: & quidem ita ut nomina quoque eorum, quos habituri erant in miniſterio, per quaſque regiones in tabulas publicas deferrent, eorūque operum probandorum curam fuiſſe per Cenſores, aliquando & Aediles, interdum etiam Conſulibus eam prouinciam obueniſſe. Et ne ad huiuſmodi tutelam aditus præcluderentur. S.C. fuerat cautum, quod. S.C. appoſui. Quid fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt. Cùm ad reficiendos riuos, ſpecuſque per quæ & opera pub. corrumpuntur, placere circa fontes, & fornices, & muros utraque ex parte uacuos centenos quinos pedes patere, & circa riuos, qui ſub terra eſſent, & ſpecus intra urbem, & extra urbē continentia ædificia utraque ex parte quinos pedes uacuos relinqui. Ita ut neque monumentum in his locis: neque ædificium, poſt hoc tempus, ponere, neque conſerere arbores liceret. Si quæ nunc eſſent arbores intra id ſpatium extirparētur, præterquam ſi quæ ullæ continentes, & incluſæ ædificijs eſſent. Si quis aduerſus ea cōmiſerit in ſingulas res in dena millia dānas eſſet. Ex qbus pars dimidia præmiū accuſatori daret, cuius opera maxime cōuictus eſſet, qui aduerſus hoc. S.C. cōmiſiſſet: altera in ærarium redigeretur, deque ea re iudicarent, cognoſcerentque curatores aquarum. Erat & S.C. quo cauebatur, ut cùm ductus reficerentur, liceret redemptoribus ex agris priuatorum omnia, quibus ad eam rem opus eſſet, tollere, pèrque illorum agros ſine iniuria eorum duci. Eam autem, quam diximus, circa ductus aquarum curam, non iugiter adhibitā

eſſe ex eo conijcere poſſumus. Quòd etiã Neruæ imp. tempeſtate quoſdam, aut uetuſtate corruptos, aut ui tempeſtatum, aut culpa malefacti operis collapſos fuiſſe, ſcribit Fron. Illorúmque partes maxime ruinæ obnoxias fuiſſe, quæ arcuationibus ſuſtinebantur, aut montiũ lateribus erant applicatæ: ubi ẽt arborum radicibus cõcamerationes, & latera ſoluuntur. Et ex arcuationibus eas præcipue partes interijſſe, quæ per flumen trahijciebantur. Minus uero ruinam paſſos eſſe ductus ſubterraneos, nec gelicidijs, nec caloribus expoſitos: ſed aliud illis accidiſſe nocumentum: quòd limo concreſcente, & in cruſtam obdureſcente aquam ita coarctauiſſe, corrupiſſéque tectorium, ut inde ſecutæ eſſent manationes: quibus latera riuorum, & ſubſtructiones uiciatæ erant. Quare non mirum uideri debet, ab ea ætate, ad hãc noſtram uſque, in tanta rerum, & principum uarietate aquarum ductus ad has, quas uidemus, reliquias deueniſſe. Neque à Gotthis, ut uulgus dictitat, ſunt demoliti. Quinimmo, ſi Caſſiodoro credimus, Theodoricus horum rex, qui Romam duo de quadraginta annos ſubactam tenuit, plurima ædificia publica inſtaurauit, & inter alia aliquos ductus aquarum. Quoſdam autem ductus fuiſſe duplices apparet ex reliquijs extantibus ſupra portam Eſquilinam, & Neuiam, & ex hiſce Frontini uerbis. Illud nulli dubiũ eſſe crediderim, proximos ductus, qui à ſexto milliario lapide quadrato conſiſtunt, maxime cuſtodiendos, quoniam & ampliſſimi operis ſunt, & plures aquas ſuſtinent. Quod ſapienter factum eſſe arbitramur: ne ſingulorum fundamenta iacere coacti, immenſam pecuniam prodigerent. Aquas uõ tametſi Sex. Rufus uir conſularis, qui fuit Dioclitiani tempore. XIX. eſſe cõmemoret: cui opinioni plerique omnes conſentiunt, tamen neque tot fuiſſe, neque totidem ductibus in urbem receptas facille intelliget, qui animaduerterit eum cõmemorare nomina illarum aquarum ſumpta, non tantum à primis inuentoribus, ſed etiam ab illis, qui priſcos ductus inſtaurauere, uel nouo addito partem alicuius aquæ alio deduxere: uel à locis, ubi quis eam collegiſſet aquam, quæ ex ueteri ductu dilapſo alicubi reſidiſſet. Nam Martiã, quòd partem ipſius Traianus in Auentinum deriuarit, Traianam etiam uocat: Claudiam, Cæruleam: cum eadem ſit, nomènque alterum ab auctore deducendi: alterum à fonte, à quo deducebatur, obtinuerit. Aliter. n. abſurdum uideretur multorum aquagiorum, qui extructi fuerant ante Neruæ imperiũ, adhuc extare ueſtigia, illorũ uõ, qui mox ſunt excitati, penitus interijſſe. Præterea qui erat neceſſe nouas adducere aquas cũ urbs, quo tempore ciuium multitudine maxime florebat, pluribus, quam neceſſitas exigeret, abundaret? ut innuit Plin. hiſce uerbis. Quòd ſi quis diligntius æſtimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis uillis, ſpatiòque aduenientis arcus extructos, montes perfoſſos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuiſſe in toto orbe terrarum. Ex quibus uerbis conſtare poteſt cui uſui eſſent aquæ, ſed in ſingularum erogatione magis apparebit. Fuere autẽ in cõmentarijs Neruæ inuniuerſum quinariæ. XII. mille. DCCLV. Fron. menſus capita ſingularum aquarum inuenit circiter quinarijs. X. millibus ampliorem modum, quàm in cõmentarijs contineretur. Sed ad Claudiam tranſeamus.

De Aqua Claudia, eiúſque ductu. Cap. XI.

CAius Cæſar, qui Tiberio ſucceſſit, cùm parum & publicis uſibus, & priuatis uoluptatibus. VII. ductus aquarũ ſufficere uideret: altero imperij ſui anno duos ductus inchoauit: quod opus Claudius magnificentiſſime conſumauit, dedicauìtque: alteri nomen, quod ex fontibus Cæruleo, & Curtio perducebatur, Claudiæ datum: quæ bonitate proxima erat Martiæ. Altera, quoniã duæ Anienis aquæ in urbem fluere cœperant, ut facilius appllationibus dignoſcerentur, Anio nouus uocari cœpit: & quod illas omneis præceſſerat prior Anio, cognomen ei ueteris eſt adiectũ. De Claudia Plin. loquitur in hũc modum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis inchoati à C. Cæſare, & peracti à Claudio: Quippe à lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omneis urbis montes leuarentur, influxere Curtius, atque Cæruleus fontes: erogata ad id opus ſextertia quingenta quinquaginta

ginta quinque millia. Suetonius. Caligula, inquit, inchoauit aquæductũ in regione Tiburti, & amphitheatrum iuxta Septa: quorum alterum à ſucceſſore eius Claudio peractum: omiſſum alterum eſt. Concipiebat Claudia aqua uia Sublaceſi ad milliariũ XXXVIII, diuerticulo ſiniſtrorſus intra paſſus CCC. ex dictis fontibus ampliſſimis, & ſpecioſis, Cæruleóque, qui à ſimilitudine appellatus erat, & Curtio. Accipiebat & fontem Albudinum, tantæ bonitatis, ut Martiæ quoq; adiutorio, quoties opus eſſet, ita ſufficeret, ut adiectione ſui nihil ex qualitate eius mutaret. Quod autem Fron. ait Claudiam concipi ad milliarium XXXVIII. Plin. uero à lapide quadrageſimo, intelligendũ puto, alterum diſtantiam capere ab eo fonte, qui ab urbe magis diſtaret: alterum ab eo loco, ubi ambo iungebantur. Auguſtæ autem fons in ſupplementum Martiæ datus fuit, & quia hæc ſibi ſufficere apparebat, in Claudiam eſt deriuatus, manente nihilominus præſidiario in Martia: ut ita demum Claudiam aquam adiuuaret Auguſta, ſi eam ductus Martiæ non caperet. Claudiæ ductus habebat longitudinem paſſuum XLV. millium. Ex eo, riuo ſubterraneo, pas. XXXV. millium. Opere ſupra terram, pas. X millium. Hæc aqua in cõmentarijs habebat non plus quinarijs. II. millibus DCCCLV. Ad caput Fron. inuenit quinarias. IIII. mille DCVII. Ex his extra urbem dabantur nomine Cæſaris CCXVII. Priuatis CCCC XXXIX. Intra urbem cum Aniene noua confundebatur: & utriuſque quinariæ diuidebantur per regiones urbis XIIII. in caſtella XCII. Huius aquæ ductus cum primum intra urbem peruenit, portæ obijcitur Neuiæ: ad quam ut liber eſſet aditus, in eodem ductu altera è marmore extructa eſt porta, adiectis titulis huiuſmodi.

TI·CLAVDIVS·DRVSI·F·CAISAR·AVGVSTVS·GERMANICVS·PONTIF·MAXIM·
TRIBVNICIA·POTESTATE·XII·COS·V·IMPERATOR·XVII·PATER·PATRIAE·
AQVAS·CLAVDIAM·EX·FONTIBVS·QVI·VOCABANTVR·CAERVLEVS·ET·CVRTIVS·A·=
MILLIARIO·XXXXV·
ITEM ANIENEM·NOVAM·A·MILLIARIO·LXII, SVA·IMPENSA·IN·VRBEM·PERDVCENDAS·=
CVRAVIT·
IMP·CAESAR·VESPASIANVS·AVGVST·PONTIF·MAX·TRIB·POT·II·IMP·VI·COS·III·DESIG·=
IIII·P·P·
AQVAS·CVRTIAM·ET·CAERVLEAM·PERDVCTAS·A·DIVO·CLAVDIO·ET·POSTEA·=
INTERMISSAS·DILAPSASQVE·
PER·ANNOS·NOVEM·SVA·IMPENSA·VRBI·RESTITVIT·
IMP·T·CAESAR·DIVI·F·VESPASIANVS·AVGVSTVS·PONTIFEX·MAXIMVS·TRIBVNIC
POTESTATE·X·IMPERATOR·XVII·PATER·PATRIAE·CENSOR·COS·VIII
AQVAS·CVRTIAM·ET·CAERVLEAM·PERDVCTAS·A·DIVO·CLAVDIO·ET·POSTEA
A·DIVO·VESPASIANO·PATRE·SVO·VRBI·RESTITVTAS·CVM·A·CAPITE·AQVARVM·A·=
SOLO·VETVSTATE·DILAPSAE·ESSENT·NOVA·FORMA·REDVCENDAS·SVA·IMPENSA·CVRAVIT

Legimus autem in marmore, apud portam Neuiam reperto, M. Antoninum, L. Septimium, & M. Aurelium arcus Cœlimontanos uetuſtate conlapſos à ſolo ſua pecunia reſtituiſſe. Haud procul ab æde D. Mariæ in Dominica eſt arcus ex lapide tiburtino eidem aquæductui ſubiectus, in cuius frontiſpicio legitur hic titulus.

P.COR.P.F.DOLABELLA COS.
C.IVNIVS C.F.SILANVS FLAMEN.MARTIAL.EX.S.C.
FACIVNDVM CVRAVERVNT.IDEMQVE PROBAVERVNT

De ijs quæ in Cœlio erant, ſed certus eorum locus ignoratur. Cap. XII.

CArnæ Deæ Templum Brutus, qui primus conſul factus eſt, in Cœlio monte extruxit. Hæc dea præerat uitalibus humanis: & quia cordis beneficio cuius diſſimulatione Brutus habebatur idoneus, emendationi publici ſtatus extitit, ideo hanc deam templo ſacrauit, auc. Macrobius. Templum Claudij imp. ibidem cœptum ab Agrippina, deinde à Veſpaſiano perfectum, à Nerone eſſe deſtructum, refert Suet. Domus Mamurræ Formiani, fabrum Cæſaris in Gallia præfecti, in Cœlio fuit: quã marmoreis cruſtis primam omnium exornatam fuiſſe, ſcribit Plin. Domum Claudij Centimali in eodem

Cœlio ſtetiſſe,cõmemorat Val. Max.dèque ea Cic. ſic meminit. Cùm in arce Augurium Augures acturi eſſent,iuſſiſſéntque T.Claudium Centimalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auſpicijs,emit Calphurnius Lanarius.Domus Tetricorum,qui duo ex triginta tyrannorum fuerunt, hodièque extat,inquit Pollio, in monte Cœlio, inter duos lucos, contra Iſium Metellinum pulcherrima.Domum Iunij Senatoris in eodem Cœlio poſitam fuiſſe,oſtendit Cor.Tacitus, his uerbis.Adduntur ſententiæ,ut mons Cœlius in poſterum Auguſtus appellaretur:quando cunctis cõflagrantibus ſola Tiberij effigies in Domo Iunij Senatoris inuiolata manſiſſet. Habuit Cœlius etiam Domum T.Claudij Clypti hymnologi, quemadmodum in eius epithaphio legimus. Campum Martialem in quo,ſi quando aquæ Tiberis Martium campum occupaſſent, equiria fiebant,in Cœlio inſtitutum fuiſſe,teſtatur Sex.Pom.& his uerſibus Ouidius.

Altera gramineo ſpectabis equiria campo,
   Quem Tiberis curuis in latus urget aquis.
Qui tamen eiecta ſi forte tenebitur unda,
   Cœlius accipiet puluerulentus equos.

Fuit in eodem monte Macellum magnum:Antrum Cyclopis:Spoliarium,& Armamentarium.

De Meta,quæ Sudans dicta eſt:de Amphitheatro Titi:& de Templis,Fortunæ, atque Quietis. Cap. XIII.

SVccedunt Cœlio Exquiliæ ab eo diuiſæ uia Labicana, & conualle quatuor iugerum latitudine: in qua ante arcum Conſtantini imp. extat Meta lateritia:in cuius uertice Iouis ſimulacrum olim fuiſſe proditum eſt.Hæc Meta Sudans à Sex.Rufo appellatur:quòd ex ea aquas manaſſe dicitur,quibus populus ſitim extingueret.Amphitheatri Titi in proximo magna pars adhuc extat.Id autem, ut deſtinaſſe compererat Auguſtum,in media urbe Veſpaſianus excitauit. Titum deinde eius filium dedicauiſſe oſtẽdit Suet.his uerbis.Amphitheatro dedicato,thermìſque iuxta celeriter extructis,munus apparatiſſimũ, largiſſimùmque dedit.Martialem autem hanc molem Domitiano attribuiſſe multi opinantur, quòd ad eum ſcribens Cæſareum amphitheatrum appellarit:itaque per adulationem dictum putant: cum tamen non dubium ſit,Domitianum nihil prætereea huic operi præſtitiſſe,niſi fortaſſe incruſtatione exornarit, ſignáue in arcubus ſuperioribus addiderit:atque eam ob rem ex more ſuum titulum appoſuerit, ſine ulla priſtini auctoris memoria.Hoc Coloſſei nomen obtinuit à Neronis coloſſo,quem circum ea loca poſitũ fuiſſe exiſtimandum eſt:circa quæ & eiuſdem Neronis Domum,ac Stagna ſtetiſſe ſatis cõſtat. De Stagnis ſunt hæc Mar. carmina.

Hic,ubi conſpicui uenerabilis amphitheatri
   Erigitur moles,ſtagna Neronis erant.

De domo uero infra plura dicemus.Sed de Coloſſo Plin.ſic ſcribit.Zenodorus è Gallia Romam accitus eſt à Nerone,ubi deſtinatum illius principis ſimulacrum coloſſum fecit CXX pedum longitudine, qui dicatus ſolis uenerationi eſt,damnatis ſceleribus illius principis:& ſuperius. Moles quidem excogitatas uidemus ſtatuarum,quas coloſſos uocant,turribus pares. Coloſſus autem dictus eſt à Coleto,à quo primum formatus dicitur,auctor Sex.Pom.Sed de amphitheatro Ammianus ſic meminit.Amphitheatri molem ſolidatam lapidis tiburtini compage,ad cuius ſummitatem ægre uiſio humana conſcendit. Loca autem ſeptem & octuaginta millia cœpiſſe, refert Sex.Rufus.Templũ Quietis in uia Labicana fuiſſe, ubi nunc D.Petri,& Marcellini eſt ædes,cõmunis eſt opinio.

De Exquilijs: Carinis: Curia: de Thermis, & domo Titi Imp. ac de Statua Laocoontis: & de domo Balbini, atque Pompei Magni. Cap. XIIII.

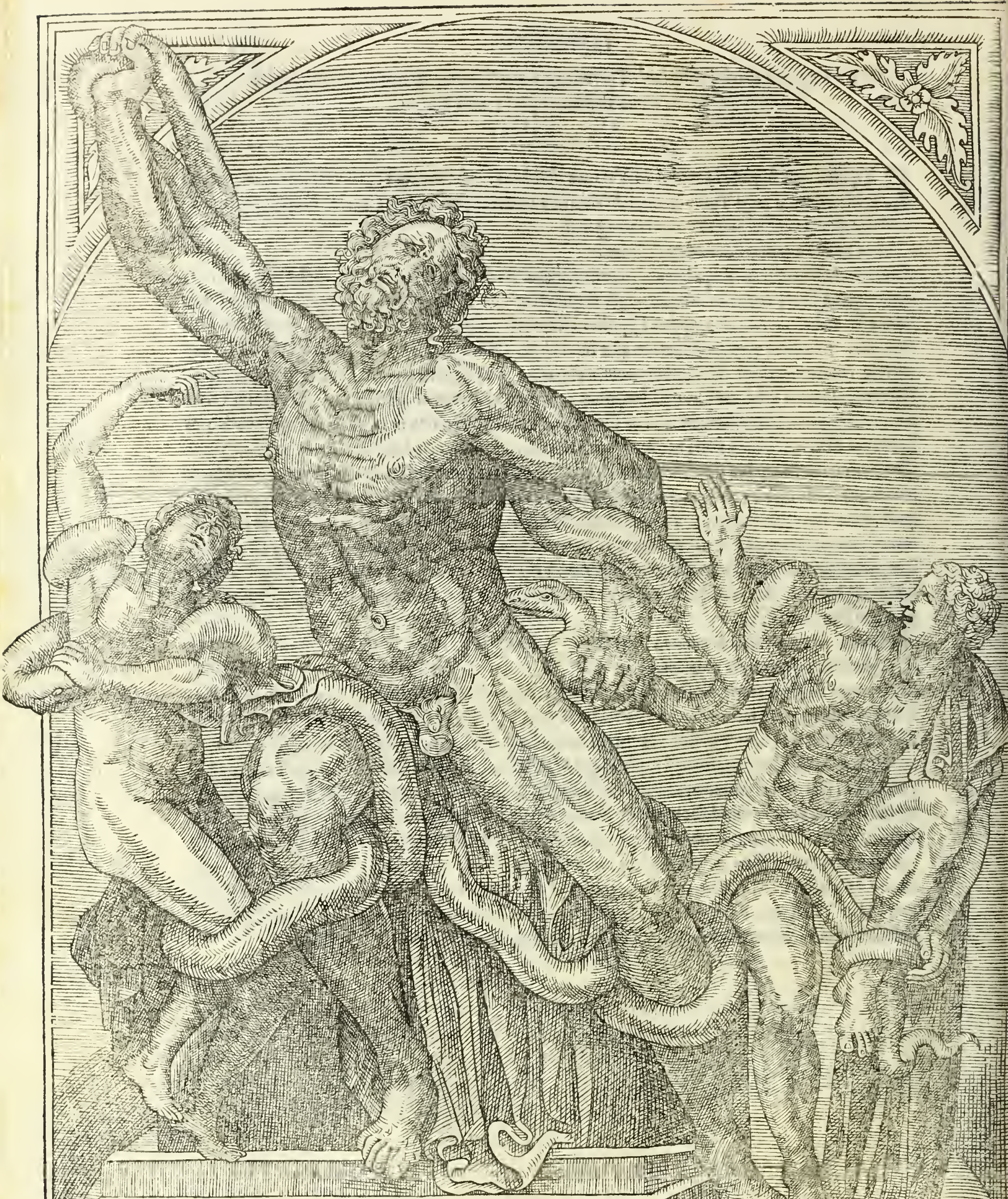
EXquilias, quæ in plures partes à M. Varrone diuiduntur, ab excubijs regis dictas multi uolunt: alij quòd excultæ à rege Tullio eſſent. Alteri harum opinioni ſuffragatur Ouidius his carminibus.

Adde quod excubias, ubi rex romanus agebat,
Qui nunc exquilias nomina collis habet.

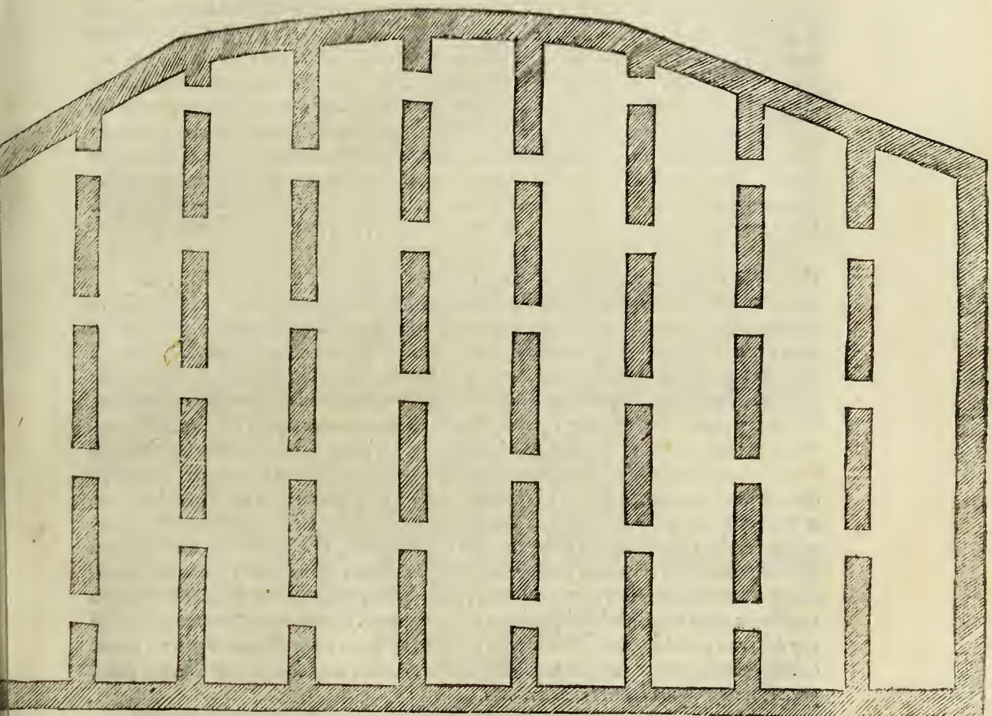
alteri uō M. Cato, qui ait Exquilias ab excubijs, ſed quas Romulo Lucmo dedit. xii. lictorum, & ccc. armatorum ad corporis cuſtodiam, ſimùlque dignitatem: cum T. Tatius in fide ſocietatis non ſine ſuſpitione eſſe uideretur. Alij ab acupibus Eſquilias dictas arbitrantur: quòd ibi quiſquilijs ſparſis aues illuderentur. Ea autem pars Exquiliarum, quæ inter Buſta Gallica, Tabernolam, arcum Gallieni, ac Suburram comprehenſa eſt, Carinarum nomen obtinuit: quod innuit Liuius cū ſexto belli punici inquit. Flaccus Coſ. media urbe per Carinas Exquilias contendit, ubi unum ab altero diuidit. Erant autē Carinæ, auctore Ser. ædificia facta in modum Carinarū. Curiam Veterem in ea parte quæ eſt inter hortos D. Mariæ Nouæ, et ædē D. Petri in Vinculis ſitā eſſe, nōnulli multis neq; leuib⁹ demōſtrāt inditijs. Quorū illud præcipuū eſt: quod in Tabellionū mōimentis peruetuſtis ea loca ad Curiam Veterem cognominata inueniātur. Sed eam non eandem eſſe, quæ à Romulo ædificata fuit, Vetuſq; appellabatur, argumēto eſt, quod locum, quo hanc ſtatuunt, extra quadratam Romuli urbem eſt, illam uero intra, Romulū poſſuiſſe, iam dictum eſt ſupra: unde fit ut credam, hanc Veterem appellatam (ſiquidem uetus appellata eſt) aliarum comparatione, quæ poſtea excitatæ ſunt. Thermarū autē Titi imp. ueſtigia extant in eiſdem Carinis, iuxta amphitheatrum, ut in ſuperiori capite ex Suet. apparet. Quas maxima celeritate perfeciſſe oſtendit etiam Mar. his uerſibus.

Hic, ubi miramur uelocia munera thermas:
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

In his autem duo marmoris fruſta inuenta ſunt, in quorum altero erat flamma ſculpta, cum titulo hoc. IOVI: In altero uero, hæc uerba. VESPASIANVS AVG. PER COLLEGIVM PONTIFICVM FECIT. Domum eiuſdem Titi fuiſſe prope thermas, eùmque locum, quem ſeptē Salas uulgus uocitat, ex eo cōſtat, quòd ibi Laocōotis ſtatua ē reperta: quā in eadē domo collocatā eſſe aſſerit Plin. his uerbis. Laocoō in Titi imperatoris domo opus omnib⁹, et picturæ, & ſtatuariæ artis præferendū: ex uno lapide eū, & liberos, draconùque mirabiles nexus de conſilij ſententia fecere ſummi artifices Ageſander, & Polydorus, & Anthenodorus Rodij. Et quanquam hi ex Virgilij deſcriptione ſtatuam hanc formauiſſe uidentur, non tamen illam in omnibus ſunt imitati: quod uiderent multa auribus, non item oculis conuenire, & placere. Hæc Statua in Vaticano nunc eſt collocata: quā diligenter expreſſā hic ſubiecimus. Hæc Titi domus Atrium habuit, in quo Polycletus Sicyonius fecit duos pueros item talis nudos ludentes, qui uocabantur Aſtragalizontes: quo opere auctore Plin. nihil fuit abſolutius.

Sed quoniam de ſeptem Salis, de quibus modo facta eſt mentio : & de loco in thermis Diocliciani Botte de therme nuncupato, magna eſt queſtio, cui uſui eſſent: non ignorandum, aquarum caſtella fuiſſe. Nam non modo thermæ publicis uſibus deputatæ caſtella habebant, in quæ iuxta moduli erogationem ſuas accipiebant quinarias, quas balneis, prout uſus exigeret, ſumminiſtrarent: ſed etiã priuatis, ut Fron. commemorat, caſtella itidem erant, in quæ ex publico caſtello aquam, quam accepiſſent, deriuarent, ijdémq; in uſus ſibi neceſſarios diſtribuerent. Sed cum thermarum Titi caſtelli concamerationes ſint nouem, neſcio qua ratione uulgus ſeptenario numero eas appellet. Niſi forte quod ex quibuſdam oſtijs ſeptem duntaxat cernantur. Omnes autem ſunt latitudine pedum. XVII. cum dimidio altitudine XII. Longitudo uaria eſt, ſed ubi maxima pedes CXXXVII. continet.

Domus Balbini, inquit Lampridius, etiam nunc Romæ oſtenditur in Carinis magna, & potens, & ab eius familia huc uſque poſſeſſa. Domum Pompei in eiſdem Carinis ſitam fuiſſe, teſtis eſt Suet. in Tib. & in libris de grãmaticis: ubi Lenæus eiuſdem Pompei libertus grãmaticam docuit. Domum. Q. Ciceronis in Carinis fuiſſe, teſtatur M. Cicero eius frater cùm ad eũ ſcribens, ſit inquit. Domum tuã in Carinis mundi habitatores Camiæ conduxerunt. Hanc auitam eſſe aſſerit Sex. Rufus. Nam alteram

in Palatino monte illi fuiſſe ſignificat idem Marcus libro quarto ad Atticum: cuius ſunt hæc uerba. Expulſi ſunt fabri de area noſtra. Diſturbata porticus Catuli, quæ ex. S.C. Coſſ. locatione reficiebatur, & ad tectum penè peruenerat. Q. fratris Domus primo fracta coniectu lapidum ex area noſtra, deinde inflammata iuſſu Clodij. Area autem, ex qua fabros expulſos ait, fuit eius domus, quã in palatio cõbuſtam eſſe ſupra oſtendimus.

De Tabernola: Domo Aeliorum: Baſilica Caij, & Lucij: Cliuo Suburrano: Arcu Gallieni: Trophæis Marij: ac de Thermis, & Domo Gordiani Imp. Cap. XV.

EA autem Exquiliarum pars, quæ ad Cœlium montem uergit, eregione Baſilicæ lateranenſi, quæq; Merulana pro Mariana dicitur, apud antiquos regio Tabernola dicebatur. Vnde Var. Exquilinum lucum eſſe dicit dexteriore uia Tabernolæ. Domus Aeliorum poſita erat ubi nũc ſunt Mariana monimenta: &, ut teſtatur Val. Max. Sacellum Marianum. Palatium Licinij fuit ad D. Bibianæ nunc ædem, ad urſum pileatum. Baſilica uero Caij & Lucij, quam cum porticu ſub nomine nepotũ Caij & Lucij Auguſtus extruxit, fuerat inter dictam ædem, & urbis menia: cuius extat adhuc concameratus fornix penè integer quo, Pantheonis excepto, nullus maior in urbe cernitur. Locum hunc Galutij thermas uulgus appellat. Cliuus Suburranus in Exquilias præbẽs aſcenſum à fine Suburræ initium capit. Arcus deinde Gallieni Imp. nullis ornamẽtis inſignis apud ædẽ nũc D. Viti adhuc cernit̃, in quo legitur titulus ſequẽs.

GALLIENO. CLEMENTISSIMO. PRINCIPI. CVIVS. INVICTA. VIRTVS. SOLA. PIETATE. SVPERATA. EST. ET SALONINAE. SANCTISSIMAE. AVGV.
M. AVRELIVS. VICTOR. DEDICATISSIMVS. NVMINI. MAIESTATIQVE. EORVM

Quidam triumphalem arcum eſſe uoluere: Sed cum triumphi nulla appareant inditia, neque conſtet de triumpho, fiàtque in eo titulo de Salonina mentio, arbitramur in gratiam ipſorum ob aliquod beneficiũ ab ipſo Aurelio poſitum: & ſuper eodem ſtatuam Gallieni, & ipſius Saloninæ locatam fuiſſe. Macellũ Liuianum inſtitutũ fuit à ſiniſtra eius uiæ, quæ eſt ab hoc arcu ad D. Antonij ædem, ubi nuper effoſſa ſunt ſaxa tiburtina, & uaſa quibus interfectorum animalium ſanguis colligebatur: magnáque oſſium, & cornuum copia. Macellum autem à quodam Macello eſt denominatum, qui in urbe latrocinia exercebat: Quo damnato Cenſſ. Aemilius, & Fuluius ſtatuerunt, ut domus eius publicaretur, uẽderentùrque ibi obſonia, auc. Plut. in probl. Varro, præter hanc, aliam ponit etymologiam. Hæc omnia, inquit, poſtquam contracta in unum locum, quæ aduictum pertinebant, & ædificatus locus appellatum Macellum, ut quidam ſcribunt, quòd ibi fuerit hortus. Nam (ut diximus) ubi olerum copia Lacedæmonij Macellũ uocabant. Trophoea Marij cimbrico bello parta, quæ à Sylla diſiecta, & à Cæſare Dictatore inſtaurata eſſe cõmemorat Suet. à dextra uiæ præneſtinæ, propèque D. Iuliani ædem extant. Quæ tametſi mutilata, tamen horum in altero thoracem cum clypeis, iuuenìſque captiui ſimulacrum brachijs poſt tergum reuinctis, in altero uero uaria belli inſtrumenta adhuc cernuntur. Domus autem, Thermæque Gordiani imp. hinc non procul à dextra ſcilicet eiuſdem uiæ fuere: de quibus Capitolinus ita loquitur. Domus Gordianorum, etiam nunc extat, uia præneſtina, ducẽtas columnas uno ſtilo habens, & Thermas quales, præter urbem, nuſquam haberet orbis terrarum.

De Aqua Martia. Cap. XVI:

POſtquam uia præneſtina ad portam Exquilinam peruentum eſt, locus poſtulat, ut de aqua Martia nunc dicamus. Hanc igitur aquam, Martiam appellatam legimus ab Anco Martio rege, qui prim⁹ omnium eam in urbẽ ducere eſt auſpicatus. Quintus deinde Marcius Rex in prætura deduxit. Longo tempore poſt reſtituit M. Agrippa: de qua hæc Plin. ſunt urba. Clariſſima aquarum omnium toto orbe

*frigoris,ſalubritatiſque palma,præconio urbis,*Marcia *eſt,inter reliqua deum munera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam* Aufeia,*fons autem ipſe* Piconia.*Oritur in ultimis montibus* Pelignorum:*tranſit* Marſos Romam *non dubie petens:mox ſpecu merſa in tiburtina ſe aperit.*IX.M.*pas.fornicibus ſtructis perducta.Subdit deinde.Et quantum* Virgo *tactu,tantum præſtat* Marcia *hauſtu.* Concipiebatur *hæc uia* Valeria,*ad milliariũ.* XXXV,*diuerticulo euntibus ab urbe* Roma *deſtorſus millia paſſuũ triũ, uilla* Sublacenſi.*Ductus eius habebat longitudinem à capite ad urbem paſſuum.*LX.*millium* DCCX,*&* *ſemis.*Riuo *ſubterraneo pas.*XLIIII.M.CXLV,*& ſemis.Opere ſupra terram pas.*VII.*millium.*CCCC XLIII.Opere *arcuato pas.*II.M.CCCCLXIII.*Propius urbem à.*VI.*milliario ſubſtructione pas.*CLXXXVIII.Reliquo *opere arcuato pas.*VI.*millium* CCCCLXXI. *In commentarijs aſcriptus erat modus quinariarum.*II.M.CLXII.*Ad caput uero* Fron.*inuenit quinarias.*IIII.*mille* .DCXC. *Diuidebatur per regiones,primam.*III.IIII.V.VI.VIII.IX.XIIII.*In caſtella.*LI. *Auguſtus in ſuplementum huius aquæ quoties ſiccitates egerent auxilio* Iuliam *aquam eiuſdem bonitatis opere ſubterraneo perduxit uſque ad* Marciæ *riuum.Cuius ductus,donec* Marciæ *accederet,efficiebat pas.*DCCC. *Deriuatus eſt deinde in* Claudiam,*ut dictum eſt* .Marcia *autem collis* Viminalis *æquabat libram. Cũ eſſe deſijſſet à* Nerua *fuit reſtituta,atque in* Auentinum *uſque deriuata.Eidem* Neruæ *placuit omnes diſcerni, tum ſingulas ita ordinari,ut in primis hæc tota potui ſeruiret:Quæ parte ſui poſt hortos* Pallantianos *in riuũ, qui uocabatur* Herculaneus,*deijciebat ſe per* Cœliũ. *In* Marciæ *autem ductu ante portam* Exquilinam *extãt adhuc tituli,qui ſequuntur.*

IMP.CAESAR.DIVI.IVLI.F.AVGVSTVS
PONTIFEX,MAXIMVS.COS.XII.
TRIBVNIC.POTESTAT.XIX.IMP.XIIII.
RIVOS.AQVARVM.OMNIVM.REFECIT
IMP.CAES.M.AVRELIVS.ANTONINVS.PIVS.FELIX.AVG.PARTH.MAXIM.
BRIT.MAXIMVS.PONTIFEX.MAXIMVS
AQVAM.MARCIAM.VARIIS.KASIBVS.IMPEDITAM.PVRGATO.FONTE. =
EXCISIS.ET.PERFORATIS
MONTIBVS.RESTITVTA.FORMA.ADQVISITO.ETIAM.FONTE.NOVO. =
ANTONIAN
IN.SACRAM.VRBEM.SVAM.PERDVCENDAM.CVEAVIT
IMP.TITVS.CAESAR.DIVI.F.VESPASIANVS.AVG.PONTIF.MAX.
TRIBVNICIAE.POTESTAT.IX.IMP.XV.CENS.COS.VII.DESIG.II
RIVOM.AQVAE.MARCIAE.VETVSTATE.DILAPSVM.REFECIT
ET.AQVAM.QVAE.IN VSV.ESSE.DESIERAT.REDVXIT

Huius autem aquæ Cor.Tac.*ſic meminit. Luxus cupido infamiã, & periculum* Neroni *attulit:qui fontem aquæ* Marciæ *ad urbem deductæ nando inceſſerat.*

De Aqua Iulia,*&* Tepula. Cap. XVII.

A *Supra dicta porta* Exquilina,*ad* Marij *trophæa progreditur ductus aquæ,ut arbitramur,*Iuliæ. *Quoniam cum* Anio *nouus eſſet omnium altiſſimus,proximũmque locũ teneret* Claudia,*& tertium* Iulia:*cùmq; uideamus hunc aquæ ductum poſt* Claudiæ *ductum cœteris omnibus,qui extant,maiorem eſſe,non eſt quod dubitemus* Iuliæ,*ſiue* Tepulæ *eſſe ductum.De quibus* Fron. *ſic loqtur.*Cn. Seruilius Cepio,*&* L.Caſſius Longius, *qui* Riualla *appellatus eſt,*Cenſ.*anno ab urbe condita* DCCXVII M.Plautio Hipſapone *&* Ful.Flacco.*Coſ.aquam,quæ uocatur* Tepula,*ex agro* Lucullano, *quem quidã* Tuſculanũ *credunt,* Romam,*& in* Capitolium *adducendam curauerunt.* Tepula *cõcipiebatur uia* La-

tina ad XI .milliarium,diuerticulo euntibus ab Roma deſtrorſus millium paſſuum duum: inde riuo ſuo in urbem perducebatur:Iuliæ poſt mixta ab Agrippa.Iuliæ ductus efficiebat longitudinem paſſuũ.XV. millium CCCCXXV.*Opere ſupra terram pas.*VII.M.CCCCXXVI. *Ex eo in proximis urbis locis à*.VII.*milliario,ſubſtructione pas.*M.D.XXVIII.*Reliquo opere arcuato pas.* VI. M. CCCCLXXII. *Præter caput Iuliæ transfluebat aqua nomine Crabra,de qua meminit Cic.ep. libro* XVI. *Tepulæ in commentarijs aſcriptus erat modus quinariarum quadringentarum.Huius aquæ fontes nulli erant, ue-nis quibuſdam conſtabat:quæ interceptæ fuerunt in Iuliam. Caput ergo eius obſeruandum erat à pi-ſcina Iuliæ:*Ex *ea.n.primum accipiebat quinarias.*CXC. *deinde ſtatim ex Marcia quinarias*. XCII. *Præterea ex Aniene nouo ad hortos Epaphroditianos quinarias* CLXIII. *Fiunt omnes quinariæ* CCCCXLV,*amplius quã in cõmentarijs qnarijs* XLV.*Tepulæ erogabãt extra urbẽ nomine Cæſaris qnariæ* LVIII.*Priuatis quinariæ* LVI.*Reliquæ*.CCCXXXI.*intra urbem diuidebant,ꝑ regionẽ*.IIII.V. VI. VIII.*in caſtella* XIIII.*ex quibus nomine Cæſaris quinariæ* XXXXIIII. *priuatis* CCXXXVII. *Vſibus publicis*.L.*Ex eo caſtris duobus,quinariæ* XII.*operibus pub.tribus,quinariæ* VII.*Lacubus trede-cim,quinariæ* XXXI. *Iuliæ autem in commentarijs aſcriptus erat modus quinariarum* DCXLIX. *Ad caput menſura iniri non potuit,quoniam ex pluribus acquiſitionibus conſtabat. At ad* VI. *ab urbe mil-liarium uniuerſa in piſcinam recipiebatur, ubi dabat quinarias* M. CCVI. *Accipiebat autem* Prope *urbem poſt hortos Pallantianos ex Claudia quinarias* CLXII. *erántque Iuliæ cum acceptis,quinariæ* MCCCLXVIII.*Ex eo dabat in Tepulam* CXC.*erogabat ſuo nomine* DCCCIII.*Fiebãt quas eroga-bat quinariæ* DCCCCXCIII.*amplius, quam in comẽtariis habebat, quinarijs* CCCXLIIII. *minus quàm in piſcina* CCXIII. *Fluebãt extra urbem nomine Cæſaris quinariæ* LXXXV.*priuatis* CXXII *Reliquæ intra urbem diuidebantur per regiones*. II. III.V. VI.VIII.X.XII.*in caſtella* XVII.

De Cliuo Vrbico:Domo Ser.Tullij,& Neronis: *ac de æde* Fortunæ Seiæ. *Cap.* XVIII.

EA *autem* Exquiliarum *pars,quæ ædi* D.Laurentij *in* Fontana *incũbit,*Cliuus Vrbicus *eſt appellata: ubi fuit* Lucus Fagutalis,& Domus Ser.Tullij. *Domus uero* Neronis *totum id ſpatium occupauit, quod eſt inter* Palatium,& Cœlium,*ab æde nunc* D.Ioannis & Pauli *recta eundo ad* Coloſſeum, *atque* Carinas *quouſq; ad aggerem* Tarquinij *perueniamus,&* Mecænatis *attingamus hortos.De hac domo* Cor. Tac.*ſic meminit*. *Eo tempore Nero Antij agens non ante in urbem regreſſus,quàm domui, qua Palatium, & Mecænatis hortos continuauerat, ignis propinquaret:neque tamen ſiſti potuit, quin & Palatium,& domus,& cuncta circùm haurirentur:& infra. Cœterum Nero nixus eſt patriæ ruinis extruere domum:in qua non tam gemmæ, & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem & luxu uulgata, quàm arua,& ſtagna,& in modum ſolitudinum hinc ſyluæ,inde aperta ſpatia,& proſpectus. De hac domo* Suet.*ita ſcribit*. *Nero domum à Palatio Exquilias uſque fecit, quam primo Tranſitoriam,mox incẽdio abſumptam, riſtitutàmque Aureã nominauit:de cuius ſpatio,atque cultu ſufficerit hoc retuliſſe. Veſtibulum eius fuit in quo coloſſus* CXX *pedum ſtaret.Ipſius effigiei tanta laxitas, ut triplices por-ticus milliarias haberet:Item ſtagnum maris inſtar, circunſeptum ædificijs ad urbium ſpeciem. Rura inſuper aruis,atque uinetis, & paſcuis, ſyluiſque uaria cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum.In cœteris partibus cuncta auro lita,diſtincta gemmis,unionùmque conchis erant. Cœnatio-nes laqueatæ tabulis eburneis uerſatilibus,ut flores fiſtulis, & unguenta deſuper ſpargerentur. Præci-pua cœnationum rotunda,quæ perpetuo diebus,ac noctibus uice mundi circumageretur. Balneæ mari-nis,& albulis fluentes aquis. Eiuſmodi domum cùm abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit, ut ſe diceret,quaſi hominem tandem habitare cæpiſſe. Huius domus immenſam laxitatem incertus* Auctor *hoc diſticho feſtiuiſſime taxauit.*

Roma domus fiet, veios migrate quirites,
Si non & ueios occupat iſta domus.

De eadem ſic Plin. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem: & idem alibi ait, ipſum Neronem in domo aurea Aedem Fortunæ incluſiße, quæ ex lapide phengite tranſlucens, foribus clauſis, claritatem diei intus haberet: hancque deam à Seruio rege ſacratam, & Seiam à ſegetibus appellatã. Circa eandem domum fuere quædam Horrea, quorum ſpatium cùm Nero deſyderaret, bellicis machinis, & igni labefactauit: quæ ſaxeo muro conſtructa erant.

De Aggere Tarquinij: Domo Pompei, & Virgilij: & de Turri, & Hortis Mecænatis: ac de Campo, & Foro Exquilino. Cap. XIX.

AGger Tarquinij Superbi ab arcu Gallieni parũ ultra thermas Dioclitiani protenſus ad huc cernitur: de quo Plin. in hunc modum loquitur. Clauditur urbs ab oriẽte aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanque eum muris æquauit, quà maxime patebat aditu plano: cœtero munita erat præcelſis muris, aut abruptis montibus: niſi quòd expatiantia tecta multas addidere urbes. Turrim autem Mecænatis ſub eodem aggere, haud procul ab eiſdem thermis fuiſſe, plerique omnes conſentiunt: Ex qua incenſam urbem proſpectans Nero lætus flammæ (ut aiebat) pulchritudine ἅλωσιν illi decantauit. Cuius incendij initium ab ea parte Circi originem habuit, quæ Palatino, Cœlioque montibus contigua eſt, auctor Suet. Qui Hortos etiam Mecænatianos in Exquilijs fuiße ſic oſtendit. Tiberius Romam reuerſus deducto in forum filio Druſo ſtatim è Carinis, ac Pompeiana domo Exquilias in hortos Mecœnatianos tranſmigrauit. Domum autem Virgilij poetæ apud eoſdem hortos ſtetiße, ſcribit Ser. gram. Hi horti erant in campo Exqilino inter dictum aggerem, & mœnia urbis ſito: ubi prius cadauera ſepeliebantur. Locum innuit Sex. Pom. his uerbis. Puticuli ſunt appellati, quod uetuſtiſſimum genus ſepulturæ, ut puteus, fuerit: & dicti puticuli, quia ibi cadauara putreſcunt, quem locum publicum ultra Exquilias fuiße prodidit Aelius. Eundem locum attigit Cic. ubi inquit, Senatum cẽſere, atque è republica exiſtimare, Aedilium curulium edictum, quod de funeribus habeãt Ser. Sulpitij Q. F. Lemoniæ Rufi funeri mittere utique locum ſepulcro in campo Exquilino C. Panſa Cos. ſeu quo in loco uidetur pedes triginta quaqueuerſus deſignet, quo Ser. Sulpitius inferatur: quod ſepulcrum ipſius, liberorum, poſterùmque eius ſit. Fuit autem poſtea conſuetudo ut ibidem cadauera combureretur. Sed cum nidor eßet urbi pernicioſus, Auguſtus ſtudens aerem emendare, S. P. Q. R. conſenſu campum hunc Mecœnati conceßit, ubi fecit hortos quos ſuperius demonſtrauimus. In eodem campo plurima, uariàque ſepulcra effodi uidimus, uarijs exornata marmoribus. Quædam erãt concamerata unica teſtudine: alia duplici concameratione, ut ex ſuperiore in inferius ſepulcrum eſſet deſcenſus. Erant & pauimenta teſellata, uermiculatàque: in parietibus per ambitũ loculi, in ſingulis urnæ binæ: extra cameram ſepulcri longitudinis, latitudiniſque inſcriptio. Quædam uero ſepulcra ex pluribus conſtabant parietibus, parum inuicem diſtantibus, in quibus urnæ ſimiliter binæ, ferè contiguæ, modicòque interuallo, aliæ binæ, & ſuper his totidem: ita ut ex ordine decedentium urnæ additæ nouo includerentur muro: hæc pauperum, illa diuitum ſepulcra fuiße, opinamur. In urnis autem oßa, cineres, & carbones adhuc erant. Erat & uas Vſtrinum appellatum, quòd in eo cadauera cõburerẽtur: in quo & uitreum uaſculum fuit repertum, in eòque ſuauiſſimos liquores fuiße multi aßerebant, quibus etiã cadauera aſpergerentur. In Exquilijs fuit forum Exquilinum. Appianus. Dum Marius, inquit, & Sulpitius ad Exquilinum forum illi occurrunt. Baſilicam Seſimini ciuis Ro. apud ædem D. Mariæ maioris fuiße nonnulli affirmant. Fuit etiam in Exquilijs Fanum, & malæ Fortunæ Ara auctore Plin. & Cic. de nat. deorum. Fuit & Felicitatis templum: idq; poſtea à Nerone, domum auream extruere parante, combuſium. Pars autem Exquiliarũ ad Viminalẽ uerſa habuit lucũ Querquetulanũ alterũ, alterùmque Iunonis Laciniæ.

De Suburra: Templo Siluani: & de Teſtamento Iocundi militis. Cap. XX.

Suburra, quæ inter Exquilias, & Viminalem iacet, principium habuit à foro Romano, ſiue à foro Neruæ imp. finem uero ad cliuum Suburranum: dicta, ut Iunius ſcribit, ab eo quòd fuerit ſub antiqua urbe. Iuuenalis uicum frequentiſſimum fuiſſe innuit, cum inquit.

Cædere nanque foro, iam nõ eſt deterius, quàm
Exquilias à feruenti migrare ſuburra.

In eadem Suburra meretrices habitaſſe, ſignificare uidetur Martialis ſic dicens.

Famæ non nimium bonæ puellæ,
Quales in media ſedent ſuburra.

Domũ Cæſaris Dictatoris fuiſſe in Suburra, ſupra, ubi de templo Pacis ſumus locuti, demonſtratum eſt. Vicus Patricius oblique Exquilias à Viminali ad Dioclitiani thermas propè uſque diſterminans, à Patricijs eſt denominatus, qui iubente Tullio rege ibi habitauere, ut ſi quid aduerſus ipſum molirentur, ex locis ſuperioribus opprimi poſſent. Mamilia turris intra Suburræ regionem à Mamilio quodam nomen accepit: auc. eſt Sex. Pom. Huius uici meminit Mar. hoc carmine.

Sed domus in uico Lælia patricio.

Templum Siluani fuiſſe ad radices Viminalis, qua parte (ut ego puto) mõs ipſe ſpectat occaſum ſolis, ſatis conſtat ex teſtamento Iocundi militis in Luſitania reperto, quod ſequitur.

IOCVNDI.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS P. FAVONII. F. QVI BELLO CONTRA VRIATVM OCCVBVI IOCVNDVM ET PRVDENTEM FILIOS E ME ET QVINTIA FABIA CONIVGE MEA ORTOS ET BONORVM IOCVNDI PATRIS MEI ET EORVM QVAE MIHI IPSI ACQVISIVI HAEREDES RELINQVO HAC TAMEN CONDITIONE VT AB VRBE ROMA HVC VENIANT ET OSSA HINC MEA INTRA QVINQVENIVM EXPORTENT ET VIA LATINA CONDANT IN SEPVLCRO IVSSV MEO CONDITO ET MEA VOLVNTATE IN QVO VELIM NEMINEM MECVM NEQVE SERVVM NEQVE LIBERTVM INSERI ET VELIM OSSA QVORVMCVNQVE SEPVLCRO STATIM MEO ERVANTVR ET IVRA RO. SERVENTVR IN SEPVLCRIS RITV MAIORVM RETINENDIS VOLVNTATEM TESTATORIS ET SI SECVS FECERINT NISI LEGITIMAE ORIANTVR CAVSAE VELIM EA OMNIA QVAE FILIIS MEIS RELINQVO PRO REPARANDO TEMPLO DEI SILVANI QVOD SVB VIMINALI MONTE EST ATTRIBVI MANESQVE MEI A PONT. MAX. ET A FLAMINIBVS DIALIBVS QVI IN CAPITOLIO SVNT OPEM IMPLORENT AD LIBERORVM MEORVM IMPIETATEM VLCISCENDAM TENEANTVRQVE SACERDOTES DEI SILVANI ME IN VRBEM REFERRE ET SEPVLCRO ME MEO CONDERE VOLO QVOQVE VERNAS QVI DOMI MEAE SVNT OMNES A PRAETORE VRBANO LIBEROS CVM MATRIBVS DIMITTI SINGVLISQVE LIBRAM ARGENTI PVRI ET VESTEM VNAM DARI. IN LVSITANIA IN AGRO VIII CAL. QVINTILES BELLO VIRIATINO.

Decẽ Tabernæ fuere in ualle D. Agathæ ædi ſubiecta, ut ex inſcriptione marmoris ibidem effoſſi didicimus. Puteus uero D. Probæ fuit iuxta ædem D. Mariæ cognomento in Campo, in eadem ualle.

De Colle Viminali: Lauacro Agrippinæ: de Thermis Olympiadis, Nouati: & Dioclitiani: & Bibliotheca Vulpia: ac de Domo Caij Aqlij. Cap. XXI.

TErtiæ regionis, inqt Varro, colles quinque ab deorum fanis appellati ſunt, è queis nobiles duo: Viminalis à Ioue Vimineo: quòd ubi aræ ſunt, ibi uimina nata fuerunt. Palatiū Decij imp. ſitū fuiße apud ædem nunc. S. Laurentij cognomento In paniſperna, in ea parte quæ ad Suburrā uergit, nōnulli tradidere. Sed de hoc apud antiquos ſcriptores non memini me legere. Lauacrū Agrippinæ matris Neronis fuit à ſiniſtra, qua parte collis uallē Quirinalē deſpicit: ubi ſimulacra duo Bacchi reperta feruntur, & index huiusmodi.

IN LAVACRO AGRIPPINAE.

Thrmæ autē Olimpiadis, & Nouati: hæ eo in loco, ubi nunc D. Pudentianæ eſt templum, illæ inter has, & Decij Palatium, in uinea eidem Laurentij ædi proxima, ſitæ erant. Et in Potentianæ templo etiam hodie canales fuliginoſi uidentur. Domum C. Aquilij Equitis Romani illius, quē iuris ciuilis ſcientia clariſsimum fecit, in mōtis dorſo poſitā fuiſſe opinamur. Hāc domū pulchriorē fuiße illa palatia Craſſi, & Q. Catuli, teſtat Plin. Thermæ Dioclitiani in medio ferè Viminali ſitæ adhuc ſpectāt: ſed maiori ex parte dilapſæ: quarū fornices ampliſſimi extātes: colūnæ ingētes, locàque cōcamerata miræ āplitudinis operis magnificentiā clare oſtendūt. Has Dioclitianus, & Maximianus inchoarunt, in qbus extruēdis memorāt XL.M. Chriſtianorū in ſeruitiū habuiße. Alij uō dicūt Dioclitianū, Maximianùmque eas perfeciſſe: Cōſtātiū deinde, & Maximianū Dioclitiani filios eaſdē ſuis, cōditorùmque ſtatuis exornauiſſe, atq; dedicaße, huiuſcèque rei inditio utunt, quòd in eiſdē inuētū ſit marmor in quo erāt uerba, quæ ſequuntur.

CONSTANTINVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGVSTI SEVERVS MAXIMIANVS CAESSARES THERMAS ORNARVNT ET ROMANIS SVIS DEDICAVERVNT

Harū thermarū ichnographiā habes in figura urbis, propterea hic caſtellū tātū appoſuimus, ex quo, & ex ſuperioribus iā deſcriptis manifeſtū eſt, nō eādē certā, atque cōſtitutā formā caſtellis fuiſſe, ſed p locorū natura ea extructa eße: neq; enim referebat quali forma eßent, dum recipiēdi aquā uſum preberent.

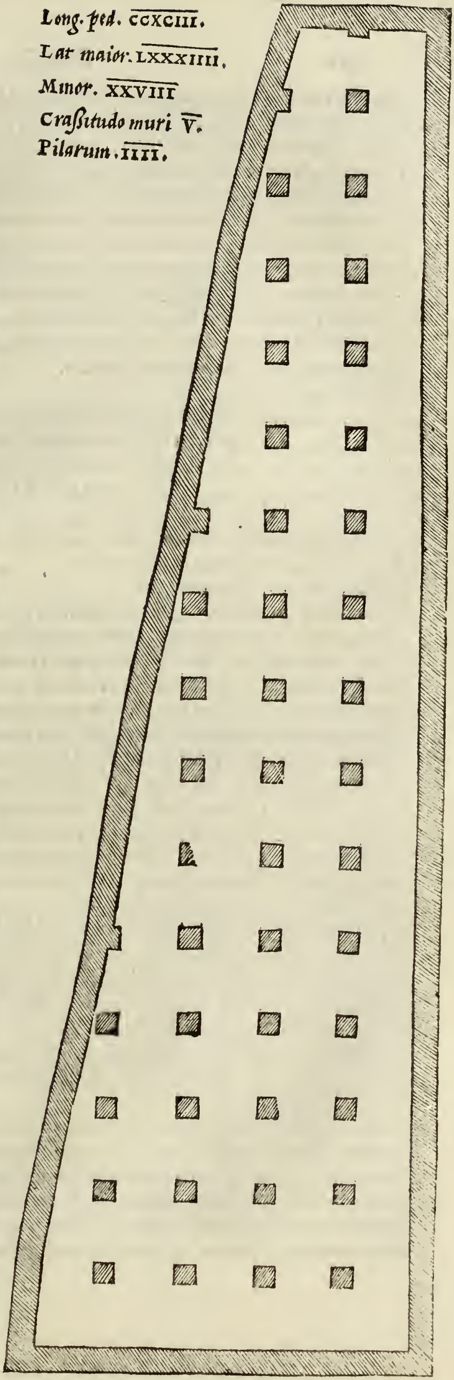
Long. ped. CCXCIII.

Lat maior. LXXXIIII.

Minor. XXVIII

Craßitudo muri V.

Pilarum. IIII.

Bibliothecam autem Vulpiam,in qua libri lintei,atq; elephantini principum geſta,& S. C. continen-tes ſeruabantur,in his thermis fuiſſe,teſtatur Vopiſcus, ſic. Vſus ſum præcipue libris ex bibliotheca Vulpia, ætate mea thermis Dioclitianis. *Et alibi .Bibliotheca Vulpia elephantini pugilares in ſexto armario ſiti.* Palatium ē *Dioclitiani prope thermas fuiſſe opinamur,in uinea ſita inter ipſas thermas, & uallem Quirinalem:ubi columnarum baſes adhuc ſuis locis ſtantes effodi uidimus: &* Sacellum *con-chis marinis,uariiſque lapillis inuicem conſertis adornatum.* Alterum Sacellum *marmoreum repertum fuit ad eaſdem thermas,qua parte ad* Altam Semitam,*ſeptentrionēmq; ſpectant, cuius ſacelli teſtudo in modum conchæ marinæ ſculpta ex duobus fruſtis candidiſſimi marmoris conſtabat: quod cui deo eſſet dicatum,nullo potui ſigno intelligere.Poſt thermas autem,& aggerem* Tarquinij,*uſque ad menia, ia-cet campus* Viminalis, *in quo fuit puteus aquæ* Salientis,*qui dicebatur puteus* Viuarij, *qa ibi apud anti-quos animalia includerentur:quo* Viuarij *nomine etiam nunc cāpus ille ab incolis appellatur:extántque ueluti ferarum latibula hominum opera extructa.*

De Monte *Quirinali:Aede* Fortunæ,Apollinis,Iouis,Iunonis, *Mineruæ :&* *de* Turri Militiarum:Balneis Pauli Aemilij:Thermis Conſtantini:*ac de* Domo Corneliorum. Cap. XXII.

IN *Valle Quirinali fuit* Fortunæ *publicæ ædes:de qua Ouid ſunt hi uerſus.*

Qui dicit quondam ſacrata in ualle quirini
Hac fortuna die publica,uerus erit.

Montem autem Quirinalem à Quirini Fano,*uel à Quiritibus, qui cum* Tatio *Curibus uenientes ibi caſtra poſuerunt,denominatum eſſe affirmat* Var.*Sed huius collis ædificia,ut ordinate percurrantur,ab ea parte incipiamus,quæ* Palatio *Neruæ,*Foròque Traiani *eſt proximior. Supra hoc igitur ſtat* Turris *nunc* Militiarum:*quod cognomen ex eo inditum eſt,quia milites* Traiani *ibi ſtationem olim habuere.* Extat *adhuc eius ædificij bona pars,& ei annexa ueluti porticus in emicycli, ſiue theatri formam: ubi caput ingens marmoreum,quod* Traiani *fuiſſe inter omneis conſtabat,paucis ab hinc diebus repertum ē:Eodémque in loco effoſſi ſunt orbes marmorei miræ laxitatis, ac multa marmoris fruſta uarijs ſignis cælata:in quorum uno erat hic titulus.* POTENTISSIMA DOS IN PRINCIPE LIBERALITAS ET CLEMENTIA. *Balinea* Pauli *Aemilij in proximo fuere, ubi nunc* Monialium *eſt habitaculum: locúſq; dicitur* Bagnanapoli.*In deſcēſu cliui,qui ad* Viminalem *uergit, à dextra,annis ab hinc duode-cim uidimus* Sacellum *uariorum piſcium,marinarúmq; concharum nobili pictura adornatum: quibus inditijs* Neptuni *fuiſſe omnes aſſerebant.*Thermarum *autem* Conſtantini *imp. reliquiæ magnæ, non longe ſpectantur:in quibus repertus eſt hic titulus.*

PETRONIVS PERPENNA MAGNVS QVADRANTIANVS V.C. MI.PRAEF. VRB. THERMAS CONSTANTIANAS LONGA INIVRIA ET ABOLENDAE CIVILIS VEL POTIVS FATALIS CLADIS VASTATIONE VEHEMENTER AFFLICTAS ITA VT AGNITIONE SVI EX OMNI PARTE PERDITA DESPERATIONEM CVNCTIS REPARATIONIS ADFERRENT DEPVTATO AB AMPLISSIMO ORDINE PARVO SVMPTV QVANTVM PVBLICAE PATIEBANTVR ANGVSTIAE AB EXTREMO VINDICAVIT ET PROVISIONE LONGISSIMA IN PRISTINAM FACIEM SPLENDOREMQVE RESTITVIT.

Domus *Corneliorum fuit eregione harum thermarum, qua parte mons urbem planam deſpicit:in uico etiam nunc* Corneliorum *nuncupato: in quo* Apollodorus *prodit fuiſſe ſtatuas duas colloſſeas ſenum ſeminudorum,qui cum reliquo corpore iacerent,pectore fuerant erecti,alteráque manu cornucopiæ te-nerent:quas* Saturno,& Baccho *adiudicauit: additque in proximis ruinis templa,quorum frontiſpicium non omnino corruiſſet,horum deorum extitiſſe.Has autem coloſſeas ſtatuas eas eſſe, quæ hodie in* Ca-pitolio *cernuntur,crediderim. In proximo autem loco ſtat* Turris *dimidiata: hanc quidam geminato*

errore

erroꝛe Mecœnatis, & in Exquilijs eſſe aſſerunt: cum neque hic collis ſit Exquiliarum, *nec ea* Mecœnatis *turris: quam in* Exquilijs *fuiſſe, ſupra demonſtrauimus.* Equi *duo marmorei apud prædictas thermas adhuc extant: quorum alterum* Praxitelis, *alterum* Fidiæ *opus eſſe, tituli indicant.* Templum Apollinis *fuit in ea parte* Quirinalis, *quæ in portã* Flumentanã *uerſa,* Mons Apollinis, & Clatræ *eſt dicta.* Haud *ita multo poſt ſurgit alia pars montis: ubi* Capitolium *uetus:* Sacellum Iouis: Iunonis, & Mineruæ: *ea priusquam in* Capitolio, *fuerant condita.*

De Domo Pomponij Attici, & Flaui Sabini: Templo Quirini: Alta Semita: Vico, & Statua Mamurri: & de Foro, & Hortis Saluſtij: atque de Campo Scelerato.

Cap. XXIII.

DOmus Pomponij Attici *fuit in ea* Quirinalis *parte, quæ ædi nunc* D. Vitalis *incumbit.* Hanc do*mum cognomento* Pamphilianam, *eiuſq; amoenitatem non ædificio, ſed ſylua conſtitiſſe: & à* Q. Cæcilio *auunculo ipſi* Attico *hæreditate fuiſſe relictam, aſſerit* Cor. Nepos: *de qua* Cic. *ad ipſum* Atticum *ſcribens, ita meminit.* Diem *natalem reditus mei cura ut in tuis ædibus amoeniſſimis agam tecum, & cum amicis.* Templum Quirini *prope eandem domum fuiſſe arbitramur: de cuius templi porticu* Mar. *ſic mentionem facit.* I *nunc, & pete porticum* Quirini. *Sed alteram* Quirini *ædem fuiſſe, ubi nunc templum* D. Suſannæ, *innuit* Vitr. *libro ſeptimo: à qua* Quirinalem *portam, olim prope exiſtentẽ, denominationem accepiſſe, diximus.* Alta Semita *à thermis* Conſtantini *ad portam* Viminalem *uſque per dorſum* Quirinalis *erat producta, cuius ueſtigia ſæpe, nec uno tantum loco, uidimus.* Et *prope eum locum, qui dicebatur,* Ad malũ Punicum, *fuit* Fl. Sabini Domus: *in qua natum eſſe* Domitianum *teſtatur* Suet. *conſentitque hic titulus ibidem repertus, & adhuc iacens.*

INTER DVOS
PARIETES
AMBITVS PRIVAT.
FLAVI SABINI

Eſt autem ambitus circuitus ædificiorum, patens in latitudinem pedes duos, & ſemiſſem, in longitudinem idem quod ædificium, auctor eſt Sex. Pom. *In eadem parte collis uergente ad* Viminalem, *in tabula marmorea, erant ſuperioribus annis tria deorum ſimulacra, quorum à dextra ſedens unum,* Genio Cœlimonteis, *ut titulus oſtendebat, erat conſecratum: alterum à ſiniſtra ſtans,* Herculi Iulio: *tertium,* Ioui Cœlimoteis. *Eo in loco extant adhuc aquæductus antiqui ueſtigia aquis limpidiſſimis, quanquã exiguis, fluentibus.* Vicum Mamurri *fabri, in quo illi* Statua *fuerat poſita, apud prædictã ædem* D. Suſannæ *fuiſſe, teſtatur* D. Ambroſius. Forum Salluſtij *eidem ædi fuit proximum: à quo non longe eiuſdem* Salluſtij *fuerat* Domus, *cum* Hortis: *qui non ſolum proximam occupabant uallem, ſed ad portam* Collinam *ferè uſque ſecundũ urbis mœnia diffundebantur. horũ in medio iacet* Obeliſcus *notis, ſiue literis ægyptiis inſcriptus: qui* Lunæ *fuerat dicatus: inter quem, & uiam ad eandem portam tendentem, in loco qui nunc* Gyrlus *dicitur, multæ hydriæ effoſſæ ſunt, propèque multa oſſa cadauerum, ac inter ea caput humanum miræ magnitudinis: quod uerisimile uidetur eſſe* Puſionis, *uel* Secundillæ: *quos gigantea ſtatura in eiſdem hortis conditos fuiſſe, teſtatur* Plin. *his uerbis.* Proceriſſimum *hominem ætas noſtra* D. Claudio *principe* Gabbatam *nomine ex* Arabia *aduectum.* IX. *pedum, & totidem unciarum uidit.* Fuere *ſub* D. Auguſto *ſemipede addito: quorum corpora eius miraculi gratia in* Cõditorio *ſalluſtianorum aſſeruabantur hortorum,* Puſioni, & Secundillæ *erant nomina.* De *his hortis* Cor. Tac. *ita meminit.* Ventitabat Nero *ad pontem* Miluium, *quò ſolutius urbem extra laſciuiret.* Igitur *regrediente per uiam* Flaminiam *compoſitas inſidias, fatòque euitatas, quoniam diuerſo itinere* Salluſtianos *in hortos remeauerit.* Meminit & Vopiſcus *de* Aureliano *ſic loquens.* Diſplicebat *ei cùm eſſet* Romæ *habitare in* Palatio, *ac magis placebat in hortis* Saluſtij, *uel* Domitiæ *uiuere.* Collem *autem, in quo quota pars* Domus

Salluſtij cernitur, incolæ Salluſtricum appellant, ubi effoßum eſt marmor cum hac inſcriptione.

M.AVRELIVS.PACORVS
ET
M.COCCEIVS.STRATOCLES
AEDITVI.VENERIS.HORTORVM
SALLVSTIANORVM. BASEM CVM
PAIMENTO MARMORATO
DEANAE
D. D

Campus Sceleratus, in quo Veſtales inceſti reæ uiuæ defodiebantur, totum id ſpatij obtinuit, quod à dictis Salluſtij hortis ad portã Collinã ferè uſque protenditur: de quo Liuius ſic inquit. Eo anno Mutia Veſtalis facto inditio uiua ſub terra ad portam Collinam, *dextera uia ſtrata defoſſa* Scelerato *campo, ab inceſto id ei loco nomen factum.* Meminit & Sex. Pom. ac Plut. *Cuius uerba, quia ritum* Veſtales *ſepeliendi oſtendunt, non ab re fuerit ea ſubijcere. Sed quæ uirginitatem prodiderit uiua ad portam, quam Collinam uocant, defoditur. Quo quidem in loco ſupercilium eſt intra urbem terreſtre porrò ſe intendens, quod* Latinorum *idiomate uocatur tumulus. Hic ſtructa eſt ſubterranea domus, haud magna, in quam è loco ſuperiore deſcenditur. Iacet in ea ſtratus lectulus, & lucerna ardens, primitiæque rerum earum, quæ neceſſariæ ſunt ad uictum, breues quædã, panis, aqua in uaſe, lac, & oleum: quaſi caueat ipſa domus, ne fame eius corpus intereat, quæ maximis expiationibus dedicata ſit. Ipſam uero pœnæ obnoxiam feretro impoſitam, & exterius obtectam, loriſque ligatam, quò neque uox queat etiam audiri, per forum uehunt. Silentio accedunt omnes, eàmque, ſine uoce, graui cum mœrore quodam tranſmittũt. Neque aliud ſpectaculum horribilius eſt, neque alium diem ciuitas mœſtiorẽ agit. Cùm uero ad locum feretrum delatum fuerit, ſolutis à miniſtris uinculis, ſacerdotum princeps precatus arcana quædam, ſublatiſque ad deos manibus, ante ſupplicium educit eam capite opertam, conſtituitque in ſcalis in domicilium deferentibus. Deinde ipſe cum alijs ſacerdotibus auertitur. Cùm autem illa deſcenderit, & ſcalæ tolluntur, & multa deſuper iniecta humo domiciliũ operitur, adeo ut is locus reliquo tumulo æqualis fiat. Sic quidem quæ ſacram uirginitatem prodidere puniuntur.*

De Templis, Salutis, Fortunæ Primigeniæ: Gentis Flauiæ, Herculis, Honoris, Floræ: & de *Senatulo mulierum.* Cap. XXIII.

HAbuit Quirinalis *multas ædes ſacras, ſed quo in loco fuerint exploratum non habemus.* Fuit in *eo ædes* Apis: *fuit &* Salutis, *à* Fabio *pictore depicta*: Claudij *imp. tempore incenſa*: *hanc cum* Iunius Bibaculus *dictator de Equis triumphans uouiſſet,* Cenſor *locauit, rurſus dictator dedicauit.* Fortunæ Primigeniæ *ædes in eodem* Quirinali *à* Domitio Prætore *urbano poſita fuit.* Herculis *uõ templum fuit e regione ædis* Quirini, *ut nonnulli arbitrantur.* Templum Gentis Flauiæ *apud* Malum Punicum *à* Domitiano *fuerat extructum.* Honoris *ædem in eodem colle fuiſſe aſſerit* Cic. *Senatulum* Mulierum *in* Quirinali Heliogabalum *feciſſe eo in loco, in quo antea fuerat conuentus matronalis ſolennibus duntaxat diebus, refert* Lampridius. Floræ *Templum eiuſdem deæ Circo, de quo mox dicemus, incumbebat.*

De Foro Archemorio: Pila Tiburtina: Domo Martialis: Circo Floræ: & de Minij Officinis. Cap. XXV.

DEſcriptis citra Tiberim Romæ ædificijs, reliquum erat, ut in Ianiculum tranſiremus, uerum cum collis Hortulorum iam diu intra pomeriũ ſit receptus, huius, urbiſq; planæ ædificia par eſt prius ut recenſeamus: in primiſque quid fuerit in ualle iacente inter ipſum collem Hortulorũ, & Quirinalẽ. Forum Archemorij, ubi nunc ædes D. Nicolai de Archemorijs fuiſſe, plerique omnes affirmant: ducti, ut opinor, huius ædis cognomine. Pila tiburtina, locus ita nuncupatus, magnam partem huiuſce uallis obtinebat: apud quam Martialem ſe Domum habuiſſe teſtatur, his uerſibus.

Sed tiburtinæ ſum proximus accola pilæ,
Qua uidet antiquum ruſtica flora iouem.

Nam circus Floræ eidem Pilæ adiacebat, in ualle, quæ à tribus partibus Quirinalis complectitur: ubi eiuſdem Floræ deæ ludi florales celebrabantur: quorum origo hæc traditur. Flora cum magnas opes arte meretricia comparaſſet, Populum Romanum ſcripſit hæredem, certàmque pecuniam reliquit, ex cuius annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur, editione ludorum. Quod quia flagitioſum uidebatur, ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, Deam eſſe finxerunt, quæ floribus præeſſet, eàmque oportere placari, ut fruges cum arboribus bene, proſperèque floreſcerent. Officinæ minij inter Floræ, & Quirini ædem fuiſſe, ſcribit Vitruuius. Cliuus publicus proximus ad florales, uerſus Capitolium uetus extenſus erat, auctor eſt Var.

De Colle Hortulorum: Domo Pincij Senatoris: ac de Sepulcro Neronis. Cap. XXVI.

COllis autem Hortulorum licet magnum ambitum habeat, tamen, quia erat extra urbẽ, pauca ædificia memoratu digna continebat. In eo erat Domus Pincij Senatoris, Templùmque Solis, ut nonnulli aiunt, ubi extat moles in emicycli formam ad menia, poſt ædem nunc Trinitatis. Sepulcrum Neronis haud procul ab æde D. Mariæ de populo poſitum eſſe multi opinantur. Fuiſſe autem in hoc colle oſtendit Suet. his uerbis. Reliquias Aegloge, & Alexandria nutrices, cum Acte concubina gentili Domitiorum monumeuto condiderunt: quod proſpicitur è campo Martio, impoſitum colle Hortulorum. In eo monumento ſolium porphyretici marmoris ſuperſtanti lunenſi ara circunſeptum è lapide thaſio. Collis autem Hortulorũ cognomen hoc obtinuit, quòd ſub ipſo olim, ut etiam nunc, fertiliſſimi fuerãt horti. Canditatis (inquit Macrobius) fuerat uſus in comitium nundinis uenire, & in colle cõſiſtere, unde poſſent ab uniuerſis uideri: mox autem in campum Martium magiſtratum petituri deſcendebãt. Et nos quoq; in eundem deſcendamus, urbèmque planam: quò, priuſquam in Ianiculum tranſeamus, de ædificijs quæ citra Tiberim ſunt, aut fuerant, orationi finem imponamus,

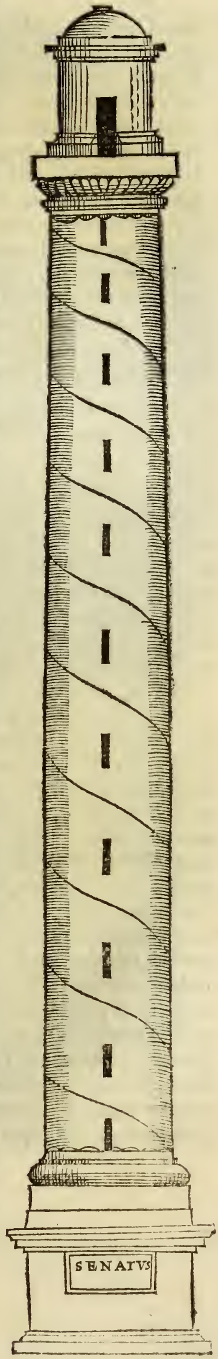
De Foro, Porticu, Arcu, & Columna Cochlidis Traiani. Cap. Primum.

IN VRBIS Planæ ædificijs deſcribendis, ut euidentius ſingula dignoſcantur, á Capitolio per Pantheona ad eam partem ripæ fluminis, quæ nunc Ripetta appellatur, lineam rectam deduci intelligemus, quæ in duas partes, propemodum æquales, hanc urbem diſecabit: quarum altera hac linea, Tiberique: altera linea eadem, & montis Quirinalis, Hortulorúmque collis radicibus continebitur. Hanc prius ut aggrediamur, ordo poſtulare uidetur. Igitur poſt Auguſti forũ ſequitur Forum Traiani: cuius architectum Appollodorũ fuiſſe cõmemorat Dion, his uerbis. Hadrianus Appollodorum architectum, qui Traiani forum, Methodium, & Gymnaſium illo iubente fabricauerat, primum urbe expulit: póſtea interfecit. Forum hoc, præter alia ornamenta, multis ſtatuis erat adornatum, ut innuit Gellius, his uerbis. In faſtigijs fori Traiani ſimulacra ſunt ſita circumundique inaurata equorũ, atque ſignorum militarium, ſubſcriptúmque eſt ex manubijs. Aliáque uaria ſimulacra uirtutis cauſa, uel aliquo in rẽpublicam merito, erant publico ſumptu ibi collocata: quorum celebratiſſimum fuit Claudiani: cuius titulus in humili quadam domo in Cõſtantini thermis ſita reperitur, in hæc uerba.

CL.CLAVDIANI V.C.
CLAVDIO CLAVDIANO V.C.TRI
BVNO ET NOTARIO INTER CETERAS
VIGENTES ARTES PRAEGLORIOSISSIMO
POETARVM LICET AD MEMORIAM SEM
PITERNAM CARMINA AB EODEM
SCRIPTA SVFFICIANT ADTAMEN
TESTIMONII GRATIA OB IVDICII SVI
FIDEM D D N N ARCADIVS ET HONORIVS
FILICISSIMI AC DOCTISSIMI
IMPERATORES SENATV PETENTE
STATVAM IN FORO DIVI TRAIANI
ERIGI COLLOCARIQVE IVSSERVNT
Εἰν ἑνὶ βιργιλίοιο νόον
καὶ μοῦσαν ὁμήρου
κλαυδιανῶ ῥώμη καὶ
βασιλῆς ἔθεσαν

Circa hoc forum autem erat Porticus cũ columnis miræ magnitudinis, quæ tantam afferebant intuẽtibus admirationem, ut non hominum, ſed Gigantum manu opus fabrefactum uideretur. In hanc porticum ſummorum uirorum ſtatuas pulcherrimas undique ab Alexandro Seuero tranſlatas fuiſſe, ſcribit Lampridius. In forúmq; cùm Conſtans Conſtantini filius perueniſſet, ſingularem ſtructuram primum attonitus cernens, pèrque giganteos contextus circunferens mentem, omni ſpe talia conficiendi amota, Traiani equum ſolum locatũ in Atrij medio imitari ſe uelle dicebat: Cui regalis Ormiſda reſpondit. Stabulum prius tale condas. Huius autem equi imaginem in ipſius Traiani numiſmatis ſignatam uidimus, cum hac inſcriptione. S.P.Q.R. PTIMO PRINCIPI. Forũ adornabat etiã Arcus triũphalis.

Dion. *Triumphalis, inquit, tunc arcus præter alia multa, quæ in honorẽ eius & decreta, & facta fuerant, in illius foro ſubſtructus eſt. Stabàtque ẽt in eius fori medio eiuſdẽ* Traiani Cochlidis *colũna, quæ adhuc extat: in qua circumcirca Dacici belli, aliarùmque rerũ geſtarũ ſimulacra miro artificio ſculpta ſunt. Ea habet gradus* C LXXIII. *feneſtrellas* XLIIII. *alta eſt pedes* CXXVIII. *In cuius baſi inſculptus eſt hic titulus.*

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS.
IMP.CAESARI.DIVI.NERVAE.F.NERVAE.
TRAIANO.AVG.GERM.DACICO.PONTIF.
MAXIMO.TRIB.POT.XVII.IMP.VI.COS. VI.P.P.
AD DECLARANDVM.QVANTAE.ALTITVDINIS.
MONS.ET LOCVS.TANTIS.OPERIBVS.SIT EGESTVS.

Hunc titulum Dion *non ſatis animaduertiſſe uidetur, qui ſic inquit. Ingentem columnam in foro ſtatuit, ſiue ut ea pro ſepulcro eſſet, ſiue in oſtentationem eius operis, quod ille circa forum egit. Cliuus ſurgebat quem effoſſa quoquouerſus terra ita complanauit, ut undique columna conſpiceretur, forùmque deinde in areæ modum æquatum manſit. In hac eadem columna oſſa* Traiani, *omnium imperatorum intra urbem duntaxat ſepulti, ab* Hadriano *condita eſſe, idem* Dion *eſt auctor. Bibliothecam* Templi Traiani, *in qua ueterum* Prætorum, *ut* Gellius *tradit, erant edicta, in eius foro fuiſſe, exiſtimandum eſt.*

De Sepulcro C.Poblicij: Domo Coruina: Via Lata: & de Iſidis, & Mineruæ templo: atque de foro Suario.
Cap. II.

S*Vb Capitolio, qua parte mons ipſe ad forum* Traiani *uergit, ſunt Monumenti* C.Poblicij *ueſtigia, in quibus extat ſequens epith.*

C.POBLICIO.L.F.BIBVLO AED.PL.HONORIS
VIRTVTISQVE CAVSSA SENATVS
CONSVLTO POPVLIQVE IVSSV LOCVS
MONVMENTO QVO IPSE POSTERIQVE
EIVS INFERRENTVR PVPLICE DATVS EST

Honoris, *uirtutìſque cauſſa hoc loco additũ eſſe intelligendum eſt: quia* Duillio *Coſ. cautum fuerat* S.C. *ne quis in urbe ſepeliretur, niſi qui uirtutis cauſa nõ teneretur legibus. Nam &* Cic. *ſic inquit. Hominem mortuum lex in.* XII. *tabulis in urbe ne ſepelito, neue urito. Credo propter ignis periculum. Atqui in urbe ſepulti ſunt clari uiri. Credimus eos quibus ante hanc legem uirtutis causa tributum eſt: ut* Publicolæ, *ut* Tiburtiæ: *quod eorũ poſteri iure tenuerunt. Aut eos ſi quibus hoc, ut* C. Fabricius, *uirtutis cauſa ſoluti legibus non ſunt ſecuti. Hæc* Cic. *Imperatores autem, & Veſtales, quia legibus non tenebantur, in urbe ſepulcra habebant.* Domus *autem* Coruina *fuit, ubi nunc* macellum Coruorũ *appellatum, prope modo dictum ſepulcrũ.* Via Lata *hinc ad* Septa *protendebat: quæ uia idem nomen: ædéſq;* D.Mariæ, *quæ in ea poſita eſt, ab eadem cognomentum ẽt nunc retinent. Prope eandem ædem reliquiæ arcus triumphalis ſexto ab hinc anno ſunt effoſſæ, in quibus inciſæ erãt imagines uictoriæ, & trophoea: ex cuius arcus inſcriptione hoc tantum legi poterat.* Votis.X.&. XX. Templum Iſidis, *ex urbis deſcriptione quam* Sex. Rufus *fecit: in eadem uia fuiſſe uidetur: qua parte nunc* D. Marcelli *eſt ædes: nam & ibi inuentum eſt marmor cum hoc titulo.*
TEMPLVM ISIDIS EXORATAE. Hoc tẽplum prope Septa fuiſſe, *oſtendit* Iuuenalis, *his carminibus.*

A *meroe portabat aquas, quas ſpargat in ædem*
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Iuuenali conſentire uidentur Dionis hæc uerba. Ignis diuinitus potiuſquam ab homine Romæ excita-tus,eámque depopulatus.Nam Serapis & Iſidis templum,& Septa,Neptuni ædem, thermas Agrippæ, Pantheum, Diribitorium , Balbi theatrum , Pompei porticum , Octauiæ domum cum bilbliotheca , templum Iouis capitolini , cum ædibus,& ſacellis coniunctis exhauſit(Diribitorium autem erat domus publica,in qua ſtipendium militibus diriberetur .i.diſtribueretur).Sed multis præterea locis fuiſſe Iſidis templum teſtatur Spartianus in uita Caracallæ .Inter hanc autem uiam,& ædem Mineruæ ſtat Arcus, ut uidetur,triumphalis,nullis nunc ornamentis excultus:quem Camilli fuiße dicunt:hoc ſolo argumē-to,quòd ab eo nomen retineat : quod falſum , uerum ne ſit , ex eo loco petendum eſt libro ſecundo,ubi de arcubus Romuli ſumus locuti . Mineruæ Templi ueſtigia extant in cœnobio Fratrum Diuæ Mariæ Mineruæ nuncupatæ.Hoc templum Pompeius Magnus extruxit, in eòque triumphalia ſigna,& geſto-rum ſuorum breuiarium poſuit: quale in marmorea tabula legimus : & à Plin.iyſdem fere uerbis repe-titum.Forum Suarium fuit ad radices Quirinalis,ubi nunc D.Nicolai eſt ædes cognomento in Porci-libus. In eo .n. ſues uendebantur . Nam quemadmodum Varro ait , Romani loca habebant conſtituta ubi res peculiariter uenderentur:quæ loca nomen ſortirentur ab ipſis rebus:ut Boarium,ubi boues : Pi-ſcarium,ubi piſces:Olitorium,ubi olera:Suarium,ubi ſues.

De Campo Martio,& Agrippæ,ac de æde Larium. Cap. III.

Campus Martius priſcis tēporibus extra urbem erat relictus:nam menia urbis à porta Collina in eam partem uerſus,qua Ancus Martius in Ianiculo muros poſuerat , flectebantur:eo Campo ex-tra relicto.Eius nominis origo ea eſt.Cum cæteri campi Tarquinij,qui ob iuſtitiæ contemptum dictus eſt Superbus,poſt eius exilium datus ijs eſſet,qui agros non haberent: unus hic ager Marti fuit conſe-cratus.Ideo qui prius campus Tiberinus nuncupabatur, Martius fuit appellatus. In eo Comitia ſæpe facta eße notiſſimum eſt:& Cic.teſtatur,his uerbis . Conſtat enim nullis unquā Comitijs campū Mar-tium tanta celebritate,tanto ſplendore omnis generis hominum,ætatum,ordinum floruiße.Alijs etiam publicis uſibus inſeruiebat : quod ex multis auctoribus facile eſt cognoſcere . Nam Suetonius ſcribit athletas ſtadio ad tempus extructo in regione campi Martij certauiße per biduum :& nauali prælio in morem cochleæ defoßo lacu biremes,ac triremes, quadriremēſque tyriæ , & ægyptiæ claſſis , magno pugnatorum numero,conflixiße:& Sex.Pom. Equiria ludos,quos Romulus Marti inſtituit , in campo Martio facta eſſe.Strabo præterea de eodem Campo hæc memoriæ tradidit .Veteres illi Romani urbis pulchritudinem contempſere,cum maioribus,magìſque neceßarijs animum adiecißent.Poſteri uero, & ij præſertim , qui noſtris fuere temporibus , haudquaquam illis hac in re ceſiße uidentur : ſed innu-merabilibus,ac præclarißimis urbem Romanam impleuerunt inſignibus.Pompeius nanque,& D.Cæ-ſar,& Octauius,& eius filij,& familiares,& uxor,& ſoror cūctorum ſtudium,ſimul & impenſas ad ap-paranda decora ſuperarunt.Maximam autem horum partem Martius campus habet , præter natiuam locorum amoenitatem artis,& ſolertiæ exornationes admittens.Campi.n.admirabilis magnitudo ſimul & curules pariter curſus,& alia equeſtria certamina expedita ſuppeditat : nec minus tam multis pilā, circulum,paleſtram exercitatione tractantibus:aliàque incumbentia ſimul opera . Quid perennes ſolo herbas,coronatòſque uſque ad fluminis alueum colles,ſcenicarum oſtentatio picturarum,eiùſque gene-ris ſpectacula præſtant ,ut difficulter,& inuitus abſcedas. Huic proximus campo & alter adiacet Cā-pus,& innumerabiles circumcirca porticus,horti nemoroſi:theatra tria,ſimul & amphitheatrum: tem-pla magnificentißima inter ſe contigua,& quaſi aliud agentia reliquam urbis uenuſtatem oſtentare ui-deantur.Ea propter cum locum iſtum religioſiſſimum eße cogitaßent, clariſſimorum uirorum , ac fœ-minarum monumenta conſtruxerūt.Hactenus Strabo.Campus autem alter Martio adiacens,Agrippæ dicebatur:in quo M.Agrippa Pantheum,& thermas extruxit.De hoc campo meminit Lampridius , &

Gellius libro XIIII. Macrobius inſuper Larium Aedem, quam bello antiochiæ Aemilius Regilius prætor uouerat, in eodem campo Martio fuiſſe teſtatur. In hoc, ſicut in Capitolio, clariſſimorum uirorum ſtatuæ erigi ſolebant. Itaque Caligula imp. quaſdam ab Auguſto ex capitolina area propter anguſtias in hunc tranſlatas, ita ſubuertit: ut reſtitui ſaluis titulis non ualuerint.

De Antonini Pij Palatio, & Porticu, deq; eiusdem Antonini Columna. Præterea de Septis: Monte Citatorum: & Villa Publica. Cap. IIII.

Extat iuxta ædem D. Stephani de Trullio Porticus, cuius principium, & finis non apparet, columnæ tamen marmoreæ, ingentes, numero undecim ſtantes, ita diſpoſitæ cernuntur, ut ex his, aliiſque eiuſdem generis nuper à tergo harum effoſſis, porticum quadratam fuiſſe dubium non ſit: ſiquidem ſub ipſis columnis locus eſt ampliſſimus, concameratus, in modum cellæ uinariæ: ut falſum eſſe cõſtet, quod aliqui dicunt: ibi fuiſſe templum eiuſdem Antonini, uel Martis. Hinc haud procul ſtat eiuſdem Antonini cochlidis Columna, altitudinis pedum CLXXV. cũ feneſtrellis LVI. & gradibus, ut refert Sex. Rufus, CCVI. quorum graduum numerus hodie deprehendi non poteſt, neque ad Columnæ ſummum perueniri. In ea circumcirca res ab Antonino geſtæ inciſæ ſunt. In uertice olim eius ſimulacrum erat, quale in eius numiſmatis ſæpe uidimus. Columnam hanc Sex. Rufus in area Flaminij eſſe ſcribit. Septa inter hãc & aquam Virginem iacebant. Nam arcus Virginis finem poſuiſſe ſecundum frontem ſeptorum ait Frontinus. Erant autem Septa loca tabulis incluſa, & uallata, in quibus Populus Ro. ſuffragia laturus claudebatur. Hæc eadem Ouilia etiam, ſumpta ſimilitudine ab ouium ſeptis, ſunt appellata. Lucanus. Et miſeræ maculauit ouilia Romæ. Hæc iuxta uiam Fornicatam, & Flaminiam fuiſſe, auc. eſt Liuius. In eiſpem Septis uaria certamina interdum edebantur: quale fuit gymnicũ à Nerone: ab Auguſto ludi ſcenici, & uenationes. Prope Columnam Antonini ſurgit tumulus, quò Populus Ro. ad creandos magiſtratus conueniebat, ab eòque Citorus uidetur nunc appellari: licet ſint & qui ab acceptãdis ſuffragijs, tanquã acceptorium: & qui à proximis Septis, tanquam ſeptorum, nomen obtinuiſſe uelint. Eum autem monticulum, quem hodie uidemus, ex ruinis amphitheatri Claudij, Villæ publicæ: aliorùmq; publicorũ ædificiorum, quæ ibi fuiſſe conſtat, factum eſſe opinamur. Villa autem Publica erat domus ampla, ueluti curia, in qua hoſtium legati, quibus in urbe hoſpicium non concedebatur, recipiebant: & de publico alebantur. Liuius. Macedones, inquit, deducti extra urbem in Villam publicã, ibìque ijs locus, & lautia præbita. Nam quòd hoſtium legati intra urbem non ſuſciperentur, Rhodiorum legati apud eundem auctorem conquerentes, his uerbis oſtendunt. Antea Carthaginienſibus uictis, Philippo, Antiocho ſuperatis, cùm Romam ueniſſemus, ex publico hoſpitio in curiam gratulatum uobis P.C. ex curia in Capitolium ad deos ueſtros dona ferentes: nunc ex ſordidiſſimo diuerſorio, uix mercede recepti, ac propè hoſtium more extra urbem manere iuſſi, in hoc ſqualore uenimus in curiam Romanam, Rhodij. De Villa publica Cic. ad Atticum ita meminit. Efficiemus rem glorioſiſſimam, nam in campo Martio Septa tribunicijs comitijs marmorea ſumus, & tecta facturi, eàque cingemus excelſa porticu, ut mille paſſuum conficiatur: ſimul adiungetur huic operi Villa etiam publica. Templum autem Neptuni cum porticu iuxta Septa fuiſſe, ait Dion. quem locum M. Agrippa multis decorauit ornamentis. Apud hanc Antonini Columnam fuerat Pons, per quem citati, poſtquam tulerant ſuffragia, ne laturis ſe immiſcerent, & cui fauiſſent dicere poſſent, tranſeuntes ſeparabantur. De quo Suet. in uita. Cæſ. ſic inquit. Coniurati primum cunctati utrùmne illum in Cãpo per comitia tribus ad ſuffragia uocantẽ partibus diuiſis è ponte deijcerent, atque exceptum trucidarent: an in Sacra uia, uel in aditu theatri adorirentur.

De Aqua Virgine: Aede, & Lacu Iuturnæ: Templo Pietatis: & de Amphitheatro Claudij Imp.
Cap. V.

VIrginem aquam adduxit Agrippa, ut ait Plin. ab octauo lapide, diuerticulo .II. millia paſſuum, uia præneſtina, iuxta Herculaneum riuũ, quem refugiens uirginis nomen obtinuit. De eadem aqua idem auc. ſic inquit. Agrippa in ædilitate ſua adiecta Virgine aqua, cœteris corriuatis, atque emẽdatis, lacus DCC. fecit, præterea ſalientes CV. caſtella CXXX. complura etiam cultu magnifica. Operibus his ſigna CCC. ærea, aut marmorea impoſuit. Columnas ex marmore CCCC: eàque omnia annuo ſpatio. De eadem aqua Frontinus ita ſcribit. Idem Agrippa cum iam tertium Cos. fuiſſet, C. Sentio, & Sp. Lucretio Coſſ. poſt annum tertium decimũ, quàm Iuliam deduxerat, Virginem in agro quoque Lucullano collectam, Romam perduxit. Virgo appellata eſt: quòd quærentibus aquam militibus puella uirguncula uenas quaſdam monſtrauit, quas ſecuti, qui foderunt, ingẽtem aquæ modum inuenerunt. Aedicula fonti appoſita hanc uirginem pictura oſtendit. Concipiebatur Virgo uia Collatia, ad milliarium VIII. paluſtribus locis, ſignino circuniecto continendarum ſcaturiginum cauſa. Adiuuabatur ex cõpluribꝰ alijs acꝗſitionibꝰ: Veniebat ꝑ logitudinẽ pas. XIII. milliũ CV. Ex eo riuo ſubterraneo pas. XI. milliũ DCCCLXV. Supra terrã paſ. M.CCXL. Ex eo ſubſtructione riuorũ locis cõpluribus paſ. DXL. Opere arcuato pas. DCC. Acꝗſitionũ ductꝰ riui ſubterranei efficiebãt pas. MCCCCV. Huius aquæ aſcriptꝰ erat modus in cõmẽtarijs ꝗnariarũ DCCLII. Mẽſura ad caput inueniri nõ poterat: quoniã ex pluribꝰ, ut diximus, acquiſitionibus conſtabat. Propterea Frontinus ipſam egit ad milliarium ſeptimum: ubi inuenit quinariarum duo millia DIIII. amplius, quam in commentarijs, quinarijs M.CCLII. Exibant extra urbem ꝗnariæ CC. reliquæ. II. mille. CCCIIII. diuidebant̃ ꝑ regiones VII. VIII. XIIII. in caſtella XVIII. Ex quibus nomine Cæſaris quinariæ DXLIX. Priuatis CCC XXXVIII. Vſibus publicis M. CCCCXVII. Ex eo muneribus duobus, quinariæ. XXVI. Lacubus uigintiquinque, quinariæ LXI. Operibus publicis ſexdecim, quinariæ M.CCCXXX. Sed uetus ductus magna ex parte collapſus eſt, aquáque ipſa nunc concipitur prope pontem Salarium, ex fonte, ſiue lacu, qui eſt in monte uulgo de Zoie nuncupato: quem ex aliquibus acquiſitionibus, ex quibus auctam fuiſſe hanc aquam refert idem Frontinus, colligi puto. Ager Lucullanus, ĩ quo prius colligebatur, idem eſt qui et Tuſculanus. Luculli autẽ nomen huic inditum eſt, poſtquam is uillam pulcherrimam in eo extruxit: quam nunc Fraſcatum uocãt. Sed huius aquæ ductus ſubterraneo riuo in campum Martium uſque perueniens ſub colle Hortulorũ attollitur, ibìque intus ex lapide tiburtino extructo hæc inſtauratoris legitur inſcriptio.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS
PONTIFEX. MAXIM. TRIB. POTES. V. IMP. XI. P. P. COS. DESIGN. III.
ARCVS. DVCTVS. AQVAE. VIRGINIS. DISTVRBATOS. PER. C. CAESAREM
A. FVNDAMENTIS. NOVOS. FECIT. AC. RESTITVIT

Hi arcus partem campi Martij obibant, ut innuit Ouid. his carminibus.

Te quoque lux eadem Turni ſoror æde recepit,
Hic, ubi uirginea campus obitur aqua.

Ex quibus carminibus conſtat, Iuturnam iuxta eiuſdem nominis lacum, in quo ſubmerſa illi cognomen fecit, eodem in campo ædem habuiſſe: qua parte nunc eſt fons Triuij. Huius lacus aqua ſalubris habebatur. Vnde Var. Nympha, inquit, Iuturna quæ iuuaret: itaque multi ægroti propter id nomen hinc aquam petere ſolent. Quod hodie nos fieri uidemus è puteo, qui eſt in ædicula D. Mariæ cognomento in Via, non longe ab eo, quem diximus, Triuij fonte. Templum Pietatis fuit, ut plerique omnes conſentiunt, ubi nunc ædes D. Saluatoris de pietate. Amphitheatrũ uero iuxta Septa Claudium imp. ædificauiſſe, quod à Tiberio imperfectum fuerat relictum, ſcribit Suetonius: Neronèmque ludos ſpectauiſſe è proſcenij faſtigio, munere quod in amphitheatro ligneo in regione campi Martij intra anni ſpatiũ fabricato dedit.

De Arcu Domitiani: Templo Iunonis Lucinæ: & de Obeliſco campi Martij.

Cap. VI.

ARcus ad D.Syluestri nunc ædem, qui uiam Flaminiam complectitur, Domitiano poſitus fuit. Nā in eo eſt ipſius Domitiani effigies, qualis in eiusdem numiſmatis cernitur, ſed ſtatura procera, quemadmodum a Suetonio deſcribitur. Cui effigiei adiacet urbis direptæ imago, præterea Victoria, ac Pallas ipſi Domitiano ſedenti ueluti gratulantes. De eodem arcu Martialis inquit. Stat ſacer & domitis gentibus arcus ouās. Domitianus.n. per omnes regiones Ianos, arcūſque fecit: quos in ipſius unius titulum, ac nomen ſubſtructos, poſtea diſturbatos eſſe cōmemorat Dion. Vocatur autem nunc arcus Tripoli. Ab hoc non longe fuit Iunonis Lucinæ Templum: ubi nunc eſt ædes D. Laurentij eiuſdem cognominis. Huius ſic meminit Plin. Romæ uero lotos in Lucinæ area anno, qui fuit ſine magiſtratibus, CCCLXIX. urbis æde condita, incertū quantum ipſa uetuſtior: eſſe quidem uetuſtiorem nō eſt dubiū, cum ab eo luco Lucina nominetur. Ab hoc templo ad iactum lapidis, iacet Obeliſcus cōminutus: de quo idem auctor hæc tradit. Is obeliſcus, qui eſt in campo Martio CX pedum eſt, a Merſotide inſcriptus: rerūmque interpretationē Aegyptiorū philoſophiæ cōtinet. Cui D. Auguſtus addidit mirabilē uſum ad deprehēdēdas ſolis ūbras, dierūmque, ac noctiū magnitudines, ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinē, cui par fieret ūbra Romæ cōfecto die ſexta hora, paulatimque ꝑ regulas, quæ ſunt ex ære incluſæ, ſingulis diebꝰ decreſceret, ac rurſꝰ augeſceret: digna cognitu res, et ingenio fœcūdo. Maniliꝰ mathematicꝰ apici pilā auratā addidit: cuius uertice ūbra colligeretur in ſemetipſam alia, atque alia incrementa iaculantē apice, ratione (ut ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obſeruatio triginta iam ferè annis non congruit: ſiue ſolis ipſius diſſono curſu, & cœli aliqua ratione mutato: ſiue uniuerſa tellure aliquid à centro ſuo dimota, ut deprehendi, & in alijs locis accipio: ſiue urbis tremoribus, ubi tantum gromone intorto: ſiue inundatione Tiberis ſedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impoſitæ rei in terram quoque dicantur iacta fundamenta. hæc Plin. In altera autem parte huius obeliſci fracti erat hic titulus.

CAES.DIVI.I.F.AVGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS IMP.
XII.COS.XI.TRIB.POT.
XIV.AEGYPTO IN POTESTATEM
POPVLI
RO.REDACT.
SOLI DONVM DEDIT

Ibidem autem effoſſum fuit horologium cum lineis, & gradibus auratis, in ſingulis uero quatuor imagines uentorum ex opere uermiculato uiſebantur, cum inſcriptione hac, VT BOREAS SPIRAT

De Valle Martia: Naumachia Domitiani: Templo Gentis Flauiæ: & Mauſolæo Aug. De duobus Obeliſcis: ac de quibusdam Sepulcris.

Cap. VII.

VAllis Martia, quantum comprehendere potuimus, ab arcu Domitiani ferè ad portam Flumentanā uſq; protenditur. Sortita eſt autem nomen à campo in quo iacet. In hac, ad radices collis Hortulorum, Naumachiæ Domitiani ueſtigia apparent. Nam et Stadium & Methodium, & Naumachiam illū ſtruxiſſe, edidiſſèque nauales pugnas penè iuſtarum claſſium, effoſſo, & circunducto iuxta Tiberim lacu: ſpectauiſſeque inter maximos imbres, Suetonius ait: Idèmque iuxta hanc, gentis Flauiæ Templū collocatum eſſe. Cuius quadratos lateres ex ruinis, quæ ædem D. Sylueſtri ſepiunt extractos hæc uerba habuiſſe. DOMITIANA MAIOR PARS DOMITIANA MINOR. *quidā ſcripſere. Mauſolæū in*

eadẽ ualle, interque uiã Flaminiã, & ripã Tiberis tertio ſuo cõſulatu poſuit Auguſtus: uoluitque ut nõ modo ſuũ, ſed omniũ Imperatorũ, & cognatorũ eſſet ſepulcrũ. Cuius reliquias, ĩ ipſius funere, Mauſolæo (inquit Suetonius) condidere. De eodem Caſſiodorus ita ſcribit. Sed mundi dominus ad potentiam ſuam opus extollens mirandum Romanis etiam erigens fabricam in uallem Martiam tetendit Auguſtus. Immenſa moles firmiter præcincta molibus cõtinetur, ubi magnarum rerum inditia clauderẽtur. Biſſena quippe oſtia ad XII ſigna poſuerunt. Strabo præterea. Commemoratione, inquit, digniſſimum eſt, quod Mauſolæum appellant: excelſis fundatum molibus, lapide niueo, & perpetuæ uiriditatis arboribus coopertum, in ſummum uſque uerticem ad fluminis ripam exaggeratum. In ſummo autem poſitum eſt Cæſ. Auguſti ſimulacrum, ex ære fabricatum. Sub aggere ipſo ſunt eius loculi, & cognatorum, & neceſſariorum: à tergo uero lucus eſt, mirifica continens ambulacra. In medio autem campi ſpatio ſui buſti extat ambitus, & hic ipſe niueo perfectus lapide, ferreos in circuitu cãcellos habens, & plantatas interius prę ſe ferens populos. Extat uero etiam nunc interior murus orbicularis reticulato opere: cum tamen olim, ut uidetur, tres fuerint muri inuicem diſtantes, quorum interualla rurſus ſpatijs quibuſdam diſtinguebãtur, ut loculi plures efficerentur, quo ſeorſum condi ſinguli poſſent. Hic locus in laudem Auguſti pacis, ac uictoriæ, & P.P. inſcriptionem habuiſſe dicitur. De hoc Mauſolæo puto Vir. intellexiſſe, cùm de funere Marcelli loquitur, his uerſibus.

Quantos ille uirum magnam mauortis ad urbem
Campus aget gemitus, uel quæ Tiberine uidebis
Funera, cùm tumulum præterlabere recentem.

Neque .n. me mouet, quòd nonnulli putant, Virgilium intellexiſſe de Marcelli ſepulcro, idque eſſe, quod inſtar turris ingredientibus porta Flumentana e regione ſe ſe offert: (quod cùm hæc ſcriberemus Cur. Viar. diſturbandum curabãt) Nam neque ſatis conſtat cuius fuerit ſepulcrum: neque Marcellum, cum eſſet Auguſti ſororis filius, in eius Mauſolæum non conditum fuiſſe credimus. Ad hoc Mauſolæum, ut ex Ammiano ſupra retulimus, duo fuere Obeliſci magnitudine pares, ſinguli pedum XLII & ſemis. Quorum alter fractus cernitur: alter à tergo ædis D. Rochi ſub terra latet. Prope Mauſolæum inuẽtum eſt marmor, quod adhuc ibidem perieti incluſum manet, cum hoc epith.

DIS. MANIB
M.VLPIO
MARTIALI
AVG.LIB
A MARMORIBVS

In campo Martio, Syllæ Sepulcrum fuiſſe, Appianus refert. Hircij, & Panſæ, Liuius. Iuliæ, Florus, Iuliæ inquam Cæſaris amitæ. In eodem campo Suetonius Sepulcrum Druſi, D. Claudij patris: Cor. Tac. Britanici, in quo prius expugnationem fecerat: et Seneca uiam Rectam appellatam, fuiſſe aiunt.

De Templis, Bellonæ, Apollinis, & Martis: & de Porticu Mercurij: atq; Columna bellica.

Cap. VIII.

ALtera autem pars urbis planæ, quam diximus inter Tiberim, lineãmque deductã à Capitolio per Pantheum ad Ripettam nunc appellatam contineri, habuit proxime poſt forum Olitorium, cãpũ Martium uerſus, Templum Bellonæ. Ideo ante portam Carmentalẽ id fuiſſe, ſcribit Sex. Rufus. Idémque auctor eſt, ante ipſum fuiſſe Columnam belli inferndi indicem, Bellicam denominatam: à qua Romani aucto iam, latiùſque propagato imperio, haſtam in eam partem mittebant, uerſus aquam erant ad bellũ ituri: quia laborioſum admodum uidebatur ad hoſtium fines ex inſtituto peruenire, in eorùmque agros haſtam ipſam iacere. Templi autem huius auctorem Appium Claudium fuiſſe, ait Ouidius. In hoc S.C. ſolitũ fieri ex Liuio libro quinto dec. quintæ colligitur: qui ſic ait. M. Põpilius Cos. Romã redijt: Sena-

tuſque extemplo in ædem Bellonæ *eſt uocatus. Hinc haud procul fuit* Templum Apollinis *eo in loco, ubi nunc ædes* D.Mariæ *cognomento ſub* Capitolio*:inter forum* Olitorium,*&* *circum* Flaminium, *ut ſcribit* Aſconius.*A quo diſcedentes uirgines quaſdam,in forum per uicum* Iugarium *ueniſſe, ſupra diximus.In hoc item Senatus quandoque habebatur.Idem* Liuius *eodem libro.Cn.Cor.* Scipione Hiſpalo, *&* Q.Petilio Spurino *Coſſ. Senatus in æde* Apollinis *legatorum uerbis auditis ſupplicationem in biduum decreuit.Cic.ad* Atticum.*Nam illa,quæ recordaris* Lentulo,*&* Marcello *Coſſ.acta in æde* Apollinis,*nec cauſa eadem eſt,nec ſimile tempus.Hinc autem ſiniſtrorſum ad teli iactum extant tres columnæ marmoreæ miræ altitudinis:quo in loco* Martis Templum *fuiſſe opinamur.* Quod Ouidius *carminibus celebrauit,& columnis adornatum fuiſſe dixit.*Apollinis *autem templum apud* Sophoclem*:*Martis *uero apud* Apollonium *ſubdialia fuiſſe legimus.* Quod Vitr.*præceptis de ædificiorum decore conſentaneum eſt :qui eorum deorum,quorum ſpecies,& effectus in aperto mundo,atque lucenti uidemus, templa ſub dio conſtituenda eſſe præcipit .Verum hæc ipſa templa,de quibus præſens eſt ſermo , nobis non ſatis conſtat,an fuerint ſubdialia.Scimus.n.hoc* Vitruuij *præceptum nō perpetuo fuiſſe obſeruatū. Prope has columnas,quas diximus,eſt ædes nunc* D.Angeli,Iunonis *olim, ut quidam literis tradidere : ꝓ foribus cuius ſtat* Porticus,*quā eidem* Deæ *attribuunt:alij uero* Mercurio.*Eiuſdem incendio conſumptæ inſtauratores ſequens oſtendit inſcriptio,quæ hodie extat.*

IMP.CAES.L.SEPTIMIVS.SEVERVS.PIVS. PERTINAX. AVG.ARABIC. ADIABENIC. PARTHIC. MAXIMVS
TRIB.POTESTAT.XI.IMP.XI.COS.III.P.P. ET
IMP.CAES. M . AVRELIVS . ANTONINVS . PIVS . FELIX.AVG.PONT.MAX . TRIB. POT . VI. COS . PROCOS .
INCENDIO .CONSVMPTAM . RESTITVERVNT .

De Circo Flaminio:*&* de ædibus ſacris,Neptuni, Vulcani, Herculis, Iouis Statoris, *&* Caſtoris. Cap. IX.

A Templo Martis *non longe,dextrorſum,*Circi Flaminij *extant ueſtigia:inter turrim , quæ nunc de le* Melangole *nuncupatur,& uiam ad* Apothecas obſcuras *appellatā .De huius circi loco uariæ ſunt opiniones:tamen ex* Aſconio,*in hoc ipſo loco fuiſſe,coniicimus. Eius ſunt hæc uerba . Omnia ſunt manifeſta,ſed tamen ne erretis,quòd ijs temporibus ædes* Apollinis *in* Palatio *fuit nobiliſſima, admonendi eſtis,non hanc à* Cicerone *ſignificari : quam poſt mortem* Ciceronis *multis annis imperator* Cæſar,*quem nunc* D.Auguſtum *dicimus,poſt actiacam uictoriam fecerit:ſed illam demonſtrari , quæ eſt extra portam* Carmentalem,*inter forum* Olitorium,*& circum* Flaminium. *In hunc circum conſultandi gratia ex proximo* Capitolio *ſæpe Senatum deſcendiſſe oſtendit* Liuius,*his uerbis.Itaque inde cōſules,ne criminationi locus eſſet,in prata* Flaminia,*ubi nūc ædes* Apollinis *eſt,aduocauere Senatum: & alibi . Actum de imperio* Marcelli *in circo* Flaminio.*Cic. ad* Atticum.*Fuſius in concionem produxit* Pompeium*:res agebatur in circo* Flaminio . *Circus* Flaminius,*inquit* Varro,*dicitur, qui ædificatus eſt circum* Flaminium *campum:quod ibi quoque ludis tauricis equi circum metas currunt . Sex.uero Pom. à* Flaminio *Conſule apud lacum* Tranſumenum *ab* Annibale *interfecto: denominationē cœpiſſe refert.* Plutarchus *uero in probl.de huius nominis etymologia dubitare uidetur. Quid eſt,inquit, quòd circus* Flaminius *dictus eſt? an quòd* Flaminius *quidam priſcus cum ciuitati agrum reliquiſſet,equeſtribus ludis eius fructu,& uectigalibus utebantur? Nam cum pecunia ſuppeteret uiā quoque* Flaminiam *munierunt* L.*autem* Florus *ſcribit,*M.Claudium Marcellum *circum hunc extruxiſſe.Cui autem uſui eſſet ,ſupra ex* Varrone, *&* Liuio *cognoſcitur : & ex eo quod alibi ait,ipſo inundato ludos apollinares extra portam* Collinam *portatos eſſe. Fuit hic Circus multis ſtatuis,& templis inſignis,ut oſtendit* Plin. *his uerbis.*

Sed maxima dignatione Cn. Domitij Delubro in circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereides ſupra delphinos, & Cete, & Hippocampos ſedentes. Item Tritones, Chorúſque Phorci, & priſtes, ac multa alia marina, Scopæ manu omnia. Quod delubrum Neptuni fuiſſe, hoc epithaphium oſtendere uidetur.

ABASCANTO AVG. LIB. AEDITVO AEDIS
NEPTVNI QVAE EST IN CIRCO FLAMINI
FLAVIVS ASCANIVS ET PALLANS
CAES. N. SER. ADIVTOR A RATIONIB.
PATRI PIISSIMO FEC.

In eodem circo fuit Aedes Vulcani: in qua pro æditiuis canes fuiſſe fabulantur, ſacrilegis tantũ allatrantes. Herculis Cuſtodis ædes erat in aditu eiuſdem circi, ubi nunc D. Luciæ eſt templum: propterea Ouidius cuſtodem Circi ipſum Herculem ſic appellat.

Altera pars circi cuſtode ſub hercule tuta eſt,
Quod deus euboico carmine munus habet.

Quanquam de circo Maximo hoc loco intelligi poteſt. Decoratus erat hic circus altera æde Herculis Muſarum appellata, quòd illi cum Muſis eſſet communis: à Fuluio Nobiliori ex pecunia cenſoria ædificata: ea ratione, quòd in Græcia acceperat, Herculem Muſagetem eſſe, ideſt comitem, ducémque Muſarum. Idémque primus nouem ſigna, hoc eſt omnium Camænarum ſimulacra, ex Ambracienſi oppido tranſlata, ſub tutela fortiſſimi numinis conſecrauit: quia mutuis operibus, & præmijs ornari, iuuaríque deberent, Muſarum quies, defenſione Herculis: & uirtus Herculis, uoce Muſarum: auctor Eumenius. In ea æde eundem M. Fuluinm faſtos, quos ſcripſerat poſuiſſe, teſtatur Macrob. Hanc autẽ ædem Martium Philippum Auguſti uitricum reſtituiſſe, ex uerbis Suetonij intelligo: ſiquidem Eumenius uera dixit: uerba Suetonij hæc ſunt. Auguſtus & cœteros principes uiros ſæpe hortatus eſt, ut pro facultate quis monimentis uel nouis, uel refectis, & excultis urbem adornarent: multáque à multis extructa ſunt: ſicut à Martio Philippo ædes Herculis muſarum: à L. Cornificio ædes Dianæ. In eodem circo Macrobius ait Iouis Statoris fuiſſe Delubrum. Plin. ibi Aram Neptuni ſtetiſſe, eámque olim ſudore manaſſe, Templúmque Bruti Callaici: in quo erat coloſus Martis: præterea Venerem nudam illam Gnidiam antecedentem fuiſſe ſcribit: & Caſtoris ædem, Vitruuius, cuius uerba appoſui. Item generibus alijs cõſtituuntur ædes ex iiſdem ſymetrijs ordinatæ, & alio genere diſpoſitiones habentes: uti eſt Caſtoris in circo Flaminio: & inter duos lucos Veiouis.

De Porticu Octauij: & de Theatro, Domo, Curia, & Porticu Pompei: *ac de Veneris Victricis templo.* Cap. X.

OCtauiæ Porticus *duæ fuere: quarum alteram theatro* Marcelli *propiorem* Octauia *ſoror Auguſti fecit, de qua libro tertio locuti ſumus: alteram theatro* Pompei *proximam* Cn. Octauius, *Cn. filius, qui fuit* Aedilis, *Prætor*, Coſ. & Xuir. S. F. *triumphauitque de rege* Perſe: *quam combuſtam Cæſ. Auguſtus reficiendam curauit, auctor eſt* Sex. Pom. *De hac Plin. mentionem ſic facit. Priſci limina, ac etiam ualuas ex ære in tẽplis factitaure. Inuenio & à* Cn. Octauio, *qui de Perſeo rege triumphũ egit, factam Porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia ſit appellata, à capitulis æreis columnarum. Quod autem Plin. dicit, hanc fuiſſe ad circum Flaminium: Sex. uero Pom. Põpei theatro ꝓximam, non propterea diſſentiunt: quia inter utrunque furat poſita: &, ut arbitror, eo in loco, ubi nunc eſt ædes D. Nicolai in Chalcaria. Quod cognomen ab eiſdem capitulis æreis obtinuiſſe uidetur: nam* χαλκὸς *æs dicitur. Theatri Pompei ueſtigia extant ad campum nunc Floreum nuncupatum. De quo Cor. Tac. ſic inquit. Cn. quoque Põpeiũ accuſatũ à ſeniorib' ferunt, quòd manſurã theatri ſedẽ poſuiſſet.*

Nam

Nam antea ſubitarijs gradibus ſcena in tempus ſtructa. Sed conſultum parſimoniæ, quòd perpetua theatri ſedes locata ſit, potius quàm immẽſo ſumptu per ſingulos annos conſurgeret, ac ſtrueretur. In hunc ſenſum Auſonij ſunt hæc carmina.

Aedilis olim ſcenam tabulatam dabat,
Subito excitatam, nulla mole ſaxea.
Murena ſic, & Gallius (nota loquar)
Poſtquam potentes, nec uerentes ſumptum
Nomen perenne crediderunt, ſi ſemel
Conſtructa moles ſaxeo fundamine
In omne tempus conderet ludis locum,
Cuneata creuit hæc theatri immanitas.
Pompeius hanc, & Balbus, & Cæſar dedit
Octauianus, concertantes ſumptibus.

Theatrum autem hoc Caligulam abſoluiſſe, cum fortuito incendio conſumptum ſe extructurum pollicitus eſſet Tiberius, ſcribit Suet. eius uerba appoſui. Opera ſub Tiberio ſemiperfecta, templum Auguſti, theatrùmque Pompei abſoluit. Nero autem in unum diem hoc operuit auro: quod Tyridati regi Armeniæ oſtenderat: ut Plin. eſt auctor. Longo tempore poſt Theodoricus Oſtrogotthorum rex diſturbatum inſtaurauit: ſicuti Caſſiodori hæc uerba ad Senatum ſcripta indicãt. Et ideo theatri fabricam ſe mole ſoluente conſilio ueſtro credimus eſſe roborandam, ut quod ab auctoribus noſtris in ornatum patriæ conſtat eſſe conceſſum, non uideatur ſub melioribus poſteris immunitum. Quid non ſoluas ſenectus? quæ tam robuſta quaſſaſti. Montes facilius cadere putarentur, quàm ſoliditas illa, qua tenetur: quãdo moles ipſa ſic tecta cautibus fuit, ut præter artem additam, & ipſa quoque naturalis eſſe credatur. Hoc potuiſſemus fortaſſe negligere, ſi nos contigiſſet talia non uidere. Viſuntur adhuc ſaxa tam artificioſe, accuratèque compacta, ut in uno tantum tota moles exciſſa uideatur. Capiebat autem loca XL millia, ut aſſerit Plin. Veneris Victricis ædem in eo fuiſſe, ſcribit Porphy. & Plut. Et nos anno M D XXV. poſt ædem D. Mariæ cognomento in Cripta, uidimus effodi marmor cum inſcriptione. VENERIS VICTRICIS. In dedicatiõe huius ædis Pompei altero cõſulatu pugnauiſſe in circo. XX. uel ut quidã tradunt. XVII. elephantes, idem Plin. eſt auctor. Ante theatrum fuit ipſius Pompei Curia, ut ait Appianus, cum Atrio, & Porticu. Pompeius ipſe, inquit Plut. uſque ad tertium triumphũ modice, atque incõpoſite habitauit. Pulchrum deinde theatrum longe à Romanis diffamatum cum ſtruxiſſet, ſplendidiorem domum, ueluti theatro appendicem, ædificauit. Curia ea fuit, in qua C. Cæſarem occiſum eſſe, commemorat Suet. Locus nunc Satrium pro Atrium dicitur. De porticu autem Ouidius ſic meminit.

Tu modo pompeia lentus ſpatiare ſub umbra,
Dum ſol herculei terga leonis adit.

In porticu Antiphilus pinxit Cadmum, & Europen: Pauſias uero boum immolationẽ. At Niceas atheenienſis fecit Alexandrum, & Calypſo. Templũ autem Fortunæ Equeſtris ad theatrum Lapideum fuiſſe, ait Vitruuius. Verum de quo intelligat dubitari ſolet: mihi tamen probabile uidetur, de hoc theatro Põpei intelligere: quem omnium primum, theatrum manſurum excitauiſſe, ex Cor. Tac. ſententia modo diximus. Eòque, quod non prius lapideũ theatrum Romæ uiſum fuiſſet, Lapidei cognomentum inditum eſt. De hoc autem templo Liuius fortaſſe intellexit, cũ ait. Q. Ful. Flaccus cenſor ædem Fortunæ Equeſtris uouerat. Faciebat enixo ſtudio, ne ullum Romæ amplius, aut magnificentius templum eſſet, magnũ ornamentum ſe templo ratus adiecturum, ſi tegulæ marmoreæ eſſent. Profectus in Brutios Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit: id ſatis fore ratus ad tegendum, quod ædificaretur. Iuxta hoc theatrum Tiberio Cæſari Arcum marmoreum à ſenatu decretum, ſed omiſſum, peregit D. Claudius, auctor Suet. Coloſſum Iouis XXX cubitorum à Cæſare dicatum fuiſſe in campo Martio, & à uicinitate dicti theatri Pompeianum uocitatum, Plin. aſſerit. Campus autem, quem hodie Floreum dicunt, à Flora à Põpeio adamata denominationem accepiſſe uidetur.

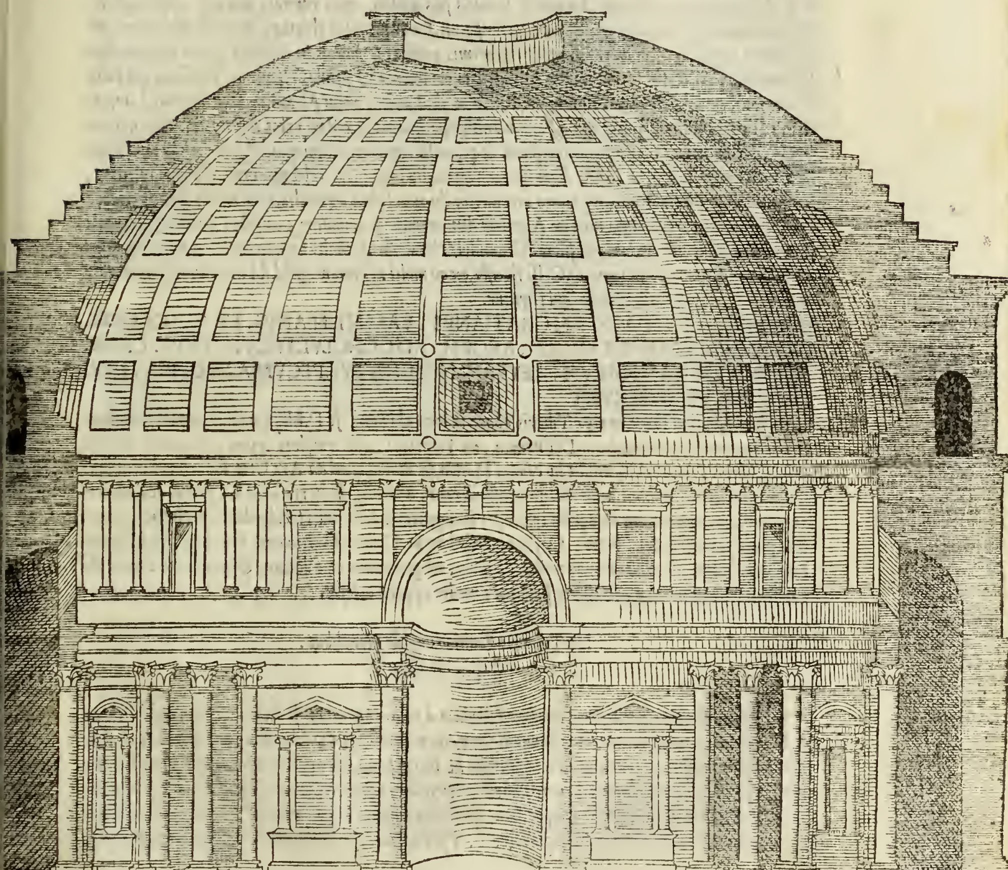
De Thermis Agrippæ: Templo Boni Euentus: & de Pantheo, eiuſque Porticu. Cap. XI.

INter Octauij porticum, & Pantheum extant ueſtigia Thermarum M. Agrippæ. De quibus Plin. ita ſcribit. M. Agrippa ruſticitati, quàm delitijs propior, unicumque felicitatis exemplum multa, & egregia in urbe perfecit opera, Auguſto eius ſocero imperante. Idem thermas de ſuo nomine excitauit: has lithoſtrato, & encauſto pinxit: arcus, & pauimenta ex uitro poſuit. Et rurſus inquit. Lithoſtrata, & pauimenta cœptauere iam ſub Sylla paruulis certe cruſtis: extatque hodie, quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pauimenta in cameras tranſiuere ut pronum uitium: & hoc certe inuentum ab Agrippa in thermis, quas Romæ fecit. Figlinum opus encauſto pinxit: reliqua albaria adornauit: non dubie uitreas facturus cameras, ſi prius inuentum fuiſset. Prope has thermas, atque à tergo Panthei, Templi Boni Euentus ueſtigia adhuc cernuntur. Colebatur autem Euentus ut omnia proſpere, feliciterque euenirent: cuius Simulacrum erat habitu pauperis, dextera manu pateram: ſiniſtra uero tenens ſpicam. Templum autem Panthei cum porticu integrum fermè ſtat, licet ſit ſtatuis, aliiſque ornamentis ſpoliatum. Cuius auctor fuit M. Agrippa, ut teſtatur idem Plin. libro trigeſimo ſexto, his uerbis. Templum Pacis D. Veſpaſiani imp. Auguſti pulcherrima operum, quæ unquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum. Pantheum Agrippa appellauit: quòd, poſt Iouem, omnibus dijs conſecrauit. Dion. uero, ſiue quòd Matri deum, atque omnibus dijs ſacer eſſet, ſiue quòd mundi formam haberet, Pantheum appellatum tradit. Mundi formam habere ait, hoc eſt circularẽ. Huius altitudo pedibus CXLIIII. perficitur, & totidem latitudo. Teſtudo ne nimio pondere grauaretur, uacui per ambitum relicti ſunt ſpecus, & in ſummo emiſpherio medium lumen, ſub eòque medio impluuio diſpoſita foramina ad imbres excipiendos. Pauimentum uarijs eſt marmoribus ſtratum. Valuæ ex ære corinthio. In huius pronao olim fuere Auguſti, & ipſius Agrippæ ſimulacra. Aditum unum tantum habet. Nam omne templum, Varrone teſte, debet eſſe continuo ſeptum, nec plus quam unum introitum habere. In ipſum per tot gradus olim erat aſcenſus, per quot nunc deſcenditur. De columnis huius templi Plin. ita meminit: Syracuſana ſunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa poſita. Et alibi: Agrippæ Pantheon decorauit Diogenes athenienſis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum, ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minus celebrata. Idem commemorat, fuiſſe in hoc templo Herculem humi ſtantem: ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificarent uictima: & Mineruam ex ebore, opus Phidiæ. Cur autem Hercules humi ſtaret ratio eſt. Quia, ut præcipit Vitruuius, ſtatuæ Ioui, omnibuſque cœleſtibus quàm excelſiſſimæ erant cõſtituendæ: reliquis uero, ut Veſtæ, Terræ, Marique humiles: tanquam dijs terreſtribus, ſicut & Hercules fuit. Inſuper in eodem Pantheo fuit Statua Veneris, è cuius auribus pendebat unio Cleopatræ, pars dimidia unius cenæ: hic unio cẽties Sextertijs æſtimatus fuit, ideſt aureis ducẽtis qnquaginta millibus noſtratibus. Hoc Pãtheonis templum, ut ſcribit Spartianus, incẽdio deformatum inſtaurauit Hadrianus. Mox Antoninus, ut Iulius Capitolinus ſic teſtatur. Opera eius extant, templum Hadriani honori patris dicatum, inſtauratum amphitheatrum, Sepulcrum Hadriani, Templum Agrippæ. Huius templi interiorem tantum orthographiam, tanquam utiliorem, ſubiecimus. Porticum autem idem Agrippa templo addidit: Cuius tectũ XVI. olim ingentibus columnis ſuſtentabatur: nunc uero XIII: nam deeſt una, & duæ incendio corruptæ uidẽtur. Eadem porticus æneis trabibus auro ſuperfuſis fulcitur. Ante aditum in corona porticus agnitiones ſunt ſitæ, quæ ſequuntur.

M. AGRIPPA L. F. COS. TERTIVM FECIT

Sequentes, quæ in duabus epiſtylij faſcijs ſunt, quæq; minoribus literis cõſtant, inſtauratores oſtendũt.

IMP.CAES.L.SEPTIMIVS.SEVERVS.PIVS.PERTINAX.ARABICVS.ADIABENICVS. =
PARTHICVS.MAXIMVS.PONTIF.MAX.TRIB.POT.XI.COS III.P.P PROCOS. ET
IMP.CAES.M.AVRELIVS.ANTONINVS.PIVS.FELIX.AVG.TRIB.POTEST.V.COS. =
PROCOS.PANTHEVM.VETVSTATE.CORRVPTVM.CVM.OMNI.CVLTV. =
RESTITVERVNT

De Thermis Neronis, & Alexandri, & de Circo qui nunc Agon dicitur. Templo Neptuni: Ara Ditis: & de Caprea palude.
Cap. XVI.

Thermarum Neronis extant fornices quidam poſt D.Euſtachij nunc ædem. De his Suet. ſic meminit. Nero dedicatis thermis, atque Gymnaſio ſenatui quoque, & equiti oleum præbuit. Has Alexandrinas ſuo tempore appellatas eſſe, ſcribit Eutropius. Cuius denominationis ratio, ſi uera eſt, ea uideri poſſet, quòd ab Alexandro fuerint inſtauratæ. Sed cum Lampridius dicat, hunc excitauiſſe thermas iuxta eas, quæ Neronis fuerãt, aperte oſtendit Alexandrinas à Neronianis, & loco, & nomine diferre. Lampridij uerba hæc ſunt. Thermas ſui nominis fecit iuxta eas, quæ Neronianæ fuerant, aqua inducta, nunc Alexandrina quæ dicitur. Nemus de priuatis ſuis ædibus, quas emerat, diruptis ædificijs, fecit. Pulcherrimum fere omnium artium uectigal inſtituit. Ex eòque iuſſit thermas, quas ipſe fundauerat, & ſuperiores populi uſui exhiberi. Syluas & in thermis publicis deputauit. In domibus autem adiacentibus thermis Neronis, uerſus ſeptẽtrionem uidi antiqua pauimenta, & fiſtulas plumbeas, puteùmq; qui nulla ratione exiccari poterat, ut ductum eſſe exiſtimem illius aquæ, quam Alexandrinam appellat Lampridius. Thermæ Hadriani non longe à Neronianis fuiſſe, indicat Sex. Rufi urbis deſcriptio. Sunt qui uelint ſtetiſſe ubi nunc D. Aloyſij eſt templum. Sequitur ſtatim campus, qui nunc Agon dicitur: quod nomen inditum eſt, quia in eo ad IX. diem Ianuarij agonalia Iano ſacra celebrarentur, à Numa inſtituta, ut memoriæ prodidit Antias. Ego uero crediderim ibi non ſolum agonalia, uerũ uarios ludos, uariáque edita ſpectacula, & communi nomine Agonem denominatũ: quo nomine cuiuſlibet generis ſpectacula appellant Græci. Locum hunc eiuſdem Alexandri Circum fuiſſe multi opinantur. Arcum autem triũphalem non longe ab æde nunc D. Celſi ſtetiſſe, ex eo multi affirmant, quòd ibi inuentus eſt lapis marmoreus, in quo inciſus erat titulus, qui ſequitur.

IMPPP. CAESSS. D.D.D.N.N.N. GRATIANVS. VALENTINIANVS. ET THEODOSIVS. PII. FELICES. ET SEMPER. AVGGG. ARCVM. AD CONCLVDENDVM. OPVS. OMNE. PORTICVVM. MAXIMARVM. AETERNI. NOMINIS. SVI. PECVNIA. PROPRIA. FIERI ORNARIQVE IVSSERVNT

Templum Neptuni fuiſſe in ripa Tiberis, eòque in loco ubi nunc eſt D. Blaſij ædes, nonnulli teſtantur: quòd ibi marmor inuentum huius Dei nomen, & Hadriani, qui templum ipſum reſtituerat, inſculptum haberet. Terentum locus fuit in campo Martio, ſic dictus, quòd ibi Ara Ditis Patris terra occultaretur. Hanc aram Romani bello albano conſtituerant, atque egeſta terra ad XX. pedum altitudinem occultarant, ut omnibus, præterquam ipſis, eſſet incognita: & licet ludis ſecularibus aperiretur, tamen illis peractis rurſus claudebatur. Capream Paludem in Campo Martio ante urbem fuiſſe, ait Liuius. Plut. uero locum eſſe dicit in rheumatibus Tiberis, ad quem unus erat aditus, & propterea tutus: ubi Romulus cùm exercitum recenſeret ſublatus e medio apparere deſijt.

De Tiberino Flumine: & de Naualibus.
Cap. XIII.

Tiberini fluminis uaria fuere nomina. Albula. n. à colore aquarum eſt dictus. Nam quòd à poetis interdum cæruleus, interdum flauus dicatur, eius rei ratio eſt. Quod cum æſtiuis caloribus eſt ſolito remiſſior, perſpicuæ ſunt aquæ, receptántque in lucem ſuam imagines nemorum in ripa exiſtentiũ: quo fit ut cæruleæ uideantur. Vbi uero imbribus excreſcit, aquæ creta turbidæ flauũ præ ſe ferunt colorem. Aliquando uero Rumon eſt appellatus, quaſi ripas ruminans, & exedens. Terenti etiam in aliqua parte urbis obtinuit nomen, quòd ripas tereret. Tybris etiam eſt nuncupatus. Quia cum Syracuſani

cœpiſſent Athenienſium hoſtium ingentem numerum, iuſſere eos muris auctis foſſā intrinſecus facere: quæ flumine admiſſo repleta, munitiorem reddidit urbem, hancq; foſſam per hoſtium contumeliam facti Thybrin, quaſi ὕβριν, uocarunt. Profecti deinde Siculi ad hanc Italiæ partem, ubi Roma eſt, Albulam ad imaginem foſſæ Syracuſanæ Thybrim denominarunt. Alias autem huius nominis etymologias ab alijs traditas ſcienter omittimus. Tiberim uero tandem à Tiberino Albanorum rege in eo ſummerſo appellatum eſſe commemorat Liuius. Quæ autem à Plin. de hoc flumine traduntur, non ab re eſſe opinamur hic apponere. Tiberis, inquit, antea Thybris appellatus, & prius Albula: è media ferè longitudine Apēnini finibus Aretinorum profluit, tenuis primo, nec niſi piſcinis corriuatus, emiſſúſque nauigabilis, ſicut Tinia, & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, ſi non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aſpera, & confragoſa ne ſic quidem, præterquam trabibus uerius, quàm ratibus, longe meabilis fertur: per CL.M.paſ. non procul à Tiferno, & Ocriculo Hetruriam ab Vmbris, ac Sabinis, mox citra XIIII. millia paſ. urbis, Veientem agrum à Cruſtimino, deinde Fidenate: Latiùmque à Vaticano dirimens. Sed infra Aretinum Glanim duobus, & quadraginta fluuijs auctus, præcipuis autem Nare, & Aniene, qui & ipſe nauigabilis. Latium includit à tergo: nec minus tamen aquis, ac tot fontibus in urbem perductis, & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax: rerum in toto orbe naſcentium mercator placidiſſimus. Pluribus propè ſolus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur, nullique fluuiorum minus licet incluſus utrinque lateribus, nec tamen ipſe pugnat, quanquam creber ab ſubitis incrementis, & nuſquā magis aquis, quàm in ipſa urbe, ſtagnantibus. Quinimmo uates intelligitur potius, ac monitor auctu ſemper religioſus uerius, quam ſæuus. Hæc Plin. Diony. autē ait, huius fluminis latitudinem quatuor iugerum eſſe: altitudinem uero tantam, ut magnas naues perferre poſſit: neque pedibus tranſiri, niſi per pontem. Reſtagnantibus autem huius fluminis aquis, cum Palatium uerſus, ut diximus, ſinum effunderet, Tarquinius Priſcus alueum direxit. Longo tempore poſt M. Agrippa idem fecit, inſupèrque magnis ſaxorum molibus in utraque ripa locatis, fluminis impetum compreſſit. Auguſtus deinde eundem completum olim ruderibus, & ædificiorum prolapſionibus coarctatum laxauit, ac repurgauit. Aurelianus tandem firmiſſimo muro ad mare uſque extructo coercuit: cuius operis ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur. In huius fluminis ripa, quę eſſet numini ſacra, non licebat alicui quidpiam ædificare. Eius autem aluei, & riparum curatores fuiſſe, uarijs titulis, quos hodie Romæ cernimus, intelligere poſſumus: quorum unum hic appoſuimus.

EX AVCTORITATE
IMP. CAESARIS. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. F.
DIVI. NERVAE. NEPOTIS
TRAIANI. HADRIANI
AVG. PONTIF. MX. TRIB.
POTES. V̄. IMP. IIII. COS. III
MESSIVS. RVSTICVS. CVRATOR
ALVEI. ET. RIPARVM. TIBERIS. ET
CLOACARVM. VRBIS. R.R. RESTITVIT
SECVNDVM. PRAECEDENTEM
TERMINATIONEM. PROXIM. CIPP.
PED. CXV.S.

Naualia autem fuere prope pontem Sublicium, eàque ab Anco rege extructa eſſe, aſſerit Diony. De ijs Liuius libro quinto dec. quintæ meminit his uerbis. L. Aemilio Coſ. naues, quæ in Tiberi paratæ, inſtructęque ſtabant, ut ſi rex poſſet reſiſtere, in Macedoniam mitterentur, ſubduci, & in Naualibus collocari Senatus iuſſit.

De Ponte Sacro, ac Sublicio. Cap. XIIII.

CVm autem Tiberis *aquarũ altitudine tantus ſit, ut non, niſi per pontes, tranſiri poſſit, ad hunc uſum plures pontes ſuper ipſum* Romæ *extructos eſſe uidemus: de quibus locus poſtulat ut loquamur. Auſpicemur autem ab eo, qui omnium primus poſitus eſt. Epicardus .n. prodidit,* Herculem *occiſo Gerione cum uictor per* Italiã *armenta duxiſſet, pontem ſupra* Tiberim *ad tempus ſtruxiſſe: quem pontem* Sacrum *appellatum eſſe, ait* Dionyſius. *Fuitque ea parte, qua poſtea* Sublicius: *ab* Anco *rege perpetuo manſurus extructus, licet totus ligneus.* Nam *ſine ferreo clauo, ſine fulturis ita diſpoſitus erat contignatione, ut trabes per bella eximerentur, ac reponerentur.* Quod *quidem ſic facere religioſum fuerat, poſtquam* Coclite *defendente ægre reuulſus eſt, auctor* Plin. *Hunc pontem* Sublicium, *lapideum deinde* Aemilium Lepidum *prætorem feciſſe, memorant, & ab eo* Aemilium *pontem,* Lepidiue *denominatum.* Vnde Antoninus *imp. in itinerario. Poſt iterum, inquit, unus effectus per pontem* Lepidi, *qui nũc abuſiue lapideus dicitur. Hunc tiberinis fluctibus læſum reſtituit* Tiberius. Cor. Tac. *refert,* Othone *imperante ſubita inundatione fuiſſe diruptum.* Quem *longo tempore poſt* Antoninum *pium reſtituiſſe, ſcribit* Iulius Capitolinus. *Huius pontis ſupra* Naualia *extant ueſtigia ex magnis, marmoreiſque ſaxis.* Neque .n. *eſt cur non credamus, hæc fuiſſe huius pontis ueſtigia: quanquam de eius loco uaria traduntur: conſtat. n. ad* Auentini *radices ſtetiſſe: quod etiam innuit* Appianus, *his uerbis.* Auentinum *aſcẽderat* Gracchus, *mox inde fugiens per pontem ligneum ad alteram fluminis partem euectus eſt.* Sublicius *autem dictus eſt, quia ilex ſpecies eſt quercus, ex qua confici ſolebat. Vel ut alij á ſublicibus lignis: lingua enim uolſca magnæ trabes, ad perpendiculum directæ, ſublices uocantur: quales in pontiũ ſubſtructionibus ferè defiguntur: quia pronæ nimio ſui pondere minus firmiter iacerent: & ideo* Cæſar *in pontis ſupra* Rhenum *inſtitutione, ait, ſe tigna poſuiſſe, non ſublice modo directa, ſed prona.*

De Ponte Senatorum: & Cloaca Max. Cap. XV.

SVpra Pontem Sublicium *ad ſtadium ſtat pons* Senatorum, *á* Senatoribus: *& á* Palatino *monte propinquo,* Palatinus *nuncupatus.* Nam *aucta urbe cùm* Sublicius *non ſatis eſſe uideretur, hunc, qui uia* Aurelia *in maritima,* Thuſciamque *mitteret, addidere.* De *quo intellexiſſe creditur* Liuius, *cùm ait,* M. Fuluium *maioris uſus locauiſſe portum, & pilas ponti in* Tiberi. Quibus *pilis fornices poſt aliquot annos* P. Scipio, *&* L. Mumius Cenſſ. *locauerunt imponendos.* Põs. S. *Mariæ ægyptiacæ hodie dicitur.* Infra *hunc pontem ad teli iactum,* Cloaca Maxima *in* Tiberim *ſe ſe exonerabat, miræ magnitudinis, et firmitatis.* De *hac* Plin. *hæc ſcribit.* Sed *tunc ſenes aggeris uaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas* Capitolij *mirabantur.* Præterea Cloacas *operum omnium dictu maximum ſuffoſſis montibus, atque urbe penſili, ſubtérque nauigata á* M. Agrippa *in ædilitate poſt conſulatum permeatus corriuati ſeptem amnes, curſúque præcipiti torrentium modo rapere, atque auferre omnia coacti.* Inſuper *mole imbriũ concitati uada, ac latera quatiunt: aliquando* Tiberis *retro infuſi recipiunt fluctus, pugnántque diuerſi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas reſiſtit.* Trahuntur *moles interne tantæ non ſuccumbentibus cauſis operum.* Pulſant *ruinæ ſponte præcipites, aut impactæ incendijs.* Quatitur *ſolum terræmotibus: durant tamen á* Tarquinio Priſco *annis.* DCCC. *propè inexpugnabiles.* Et *mox.* Amplitudinem *cauis eam feciſſe proditur, ut uehem fœni large onuſtam tranſmitteret.* Nos *eam dimenſi inuenimus eſſe pedum.* XVI. *latitudine.* Erant *& aliæ* Cloacæ *minores uſibus priuatis ſeruientes, quæ in hãc maximam ſordes emittebant: earum ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur.* De *his* Cloacis *meminit* Liuius, *his uerbis.* Poſt *incenſam urbem á* Gallis *dum inſtauraretur, feſtinatio curam exemit uicos dirigendi, dum omiſſo ſui, alieníque diſcrimine in uacuo ædificant.* Ea *eſt cauſa ut ueteres* Cloacæ, *primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta, formáque urbis ſit occupata magis,*

quàm diuiſæ ſimilis. In hanc maximam fluebat omnis aqua ex caſtellis caduca: qua in Tiberim dictæ ſordes deducebãtur. Hinc eſt quòd Lupi piſces (ut refert Macrobius) qui inter hos pontes capiebantur, in maiori erant pretio, tanquam pinguiores: quia ſtercus, & huiuſmodi ſordes ſectari dicuntur. Ideo Lucilius poeta eum piſcem quaſi liguritorem, catillionem appellat. Cloaca autem quid ſit, oſtendit Sex. Pom. Eſt.n. locus cauus dictus à Cloacando ideſt inquinando: uel à colando ideſt fluendo. Fuiſſe autem & Cloacarũ curatores ſuperius ex titulo Hadriani, nũc uero ex altero patris eius oſtẽdimus: q̃ ẽ hmõi.

EX AVCTORITATE
IMP. CAESARIS DIVI
NERVAE FIL. NERVAE
TRAIANI AVG. GERM
PONTIFICIS MAXIMI
TRIBVNIC POTESTAT V̄
COS.IIII.P.P
TI. IVLIVS FEROX CVRATOR
ALVEI ET RIPARVM TIBERIS
ET CLOACARVM VRBIS TER
MINAVIT RIPAM R R PROXIMO
CIPPO PCCCLXXXVI.S̄.

De Inſula Tiberina: Templis, Aeſculapij, Iouis, & Fauni. Cap. XVI.

SVpra pontem Palatinum ad pas. LXXX. iacet inſula Tiberina: cuius origo hæc eſt. Tarquinio Superbo ob Lucretiæ ſtuprum urbe pulſo, Senatus cœtera eius bona populo auferenda conceſſit: ſed quod in campo Tiberino (quem ipſe Tarquinius ſeuerat) fuerat frumentum, aliud in areis adhuc iacens, aliud in culmis auferri nemini permiſit, uerum ut execrabile iaciendum in flumen eſſe, decreuit. Quod cum æſtiuis caloribus eſſet ſolito humilius, paleæ fundo adhærentes, limùmq; fluctibus aduectum excipientes, inſulam hanc paulatim effecere. Opera deinde hominũ factum eſſe opinatur Liuius, ut eius area firma eſſet etiam ad deorum templa ſuſtinendum. Habet autem hæc inſula formam biremis, ut intelligamus, partem ſuperiorẽ proram, inferiorem uero puppim eſſe. Lõgitudo eius ſtadijs paulo minus duobus perficitur: latitudo uero pas. quinquaginta. De hac ſunt Ouidij hi uerſus.

Scinditur in geminas partes circunfluus amnis.
Inſula nomen habet, laterùmque à parte duorum
Porrigit æquales media tellure lacertos.

Tota erat Aeſculapio ſacra, propter eius ſimulacrum ex Epidauro in eam aduectum, ut refert Liuius. De eo Plin. ẽt ſic meminit. Atqui anguis Aeſculapius Romam aduectus eſt, uulgòque paſcitur, et in domibus. Vnde forma nauis, qua ſimulacrum aduectum dicitur, non modo inſulæ eſt data: uerum memoria eius rei, cauſa nauis etiam ex lapide thaſio ſculpta in eiuſdem inſulæ puppi collocata fuit: quæ etiam hodie uiſitur, & in altero eius latere ſerpentis ſimulacrum. Aedes eiuſdem Dei poſita erat ubi nunc D. Bartholomei eſt templum. De qua Sex. Pom. ſic meminit. In inſula Aeſculapio facta fuit ædes, quòd ægroti à medicis aqua maxime ſuſtententur. Eiuſdem eſſe tutelæ draconem aiũt, quod uigilantiſſimum ſit animal: quæ res ad tuendam ualetudinem ægroti maxima eſt. Canes adhibentur eius templo, quia is uberibus canis ſit nutritus. Bacillum habet nodoſum, quod difficultatem ſignificat artis. Laurea coronatur, quòd ea arbor plurimorum ſit remediorum. Huic Gallinæ immolabantur. Aliqui uero uolunt, ædem hanc in inſula fuiſſe conſtitutam, quòd fluxu, & motu aquarum aer ſit ſalubrior: alioquin extra urbem collocari ſolebat: quod Plin. etiam affirmat, his uerbis. Ideo Romani templum Aeſculapij, etiam cùm

reciperetur is deus,extra urbem feciſſe: iterùmque in inſula traduntur.Hoc templum Lucretium Prætorem tabulis pictis ex præda exornauiſſe,commemorat Liuius tertio dec.quintæ. Prope ipſum fuit Noſocomion,ubi ægroti curabãtur.Quo in loco cùm quidam ægra,& affecta mancipia tedio medẽdi expoſuiſſent,Claudius imp.liberos eſſe ſanxit. Ad Aeſculapij autem fuiſſe Iouis Templum docent Ouidij hæc carmina.

Quod tamen ex ipſis licuit mihi dicere faſtis
Sacrauere patres hæc duo templa die.
Accepit phoebo,nymphàque Coronide natum
Inſula,diuidua quam premit amnis aqua.
Iupiter in parte eſt,cœpit locus unus utrunq;
Iunctàque ſunt magno templa nepotis auo.

Hoc autem Iouis templum C.Seruilius duumuir dedicauit,uotum ſex annis antea Gallico bello à L. Furio Purpurione Prætore,& ab eodem Cos.locatũ.Quod eo in loco fuiſſe nonnulli opinantur,ubi nunc D.Ioannis Baptiſtæ eſt ædes.Habuit præterea hæc inſula in prora Fauni Aedem:cuius ueſtigia quædã adhuc cernuntur.Huius Vitruuius ſic meminit.Proſtyli exemplar eſt in inſula Tiberina, in æde Iouis, & Fauni:& Ouidius.

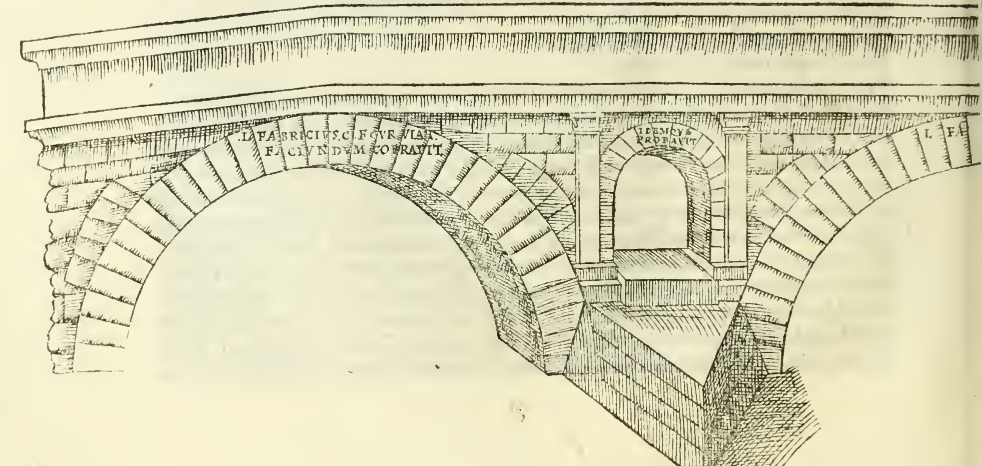
Idibus agreſtis fumant altaria fauni,
Hic,ubi diſcretas inſula rumpit aquas.

Liuius autem ait,Cn.Domitium Aenobarbum,& Cn. Scriboniũ ædiles multos pecuarios ad populi iuditium adduxiſſe, treìſque ex his damnatos eſſe:& ex eorum multaticia pecunia hanc ædem in inſula feciſſe.In eadem inſula fuit Statua D.Iulij,quæ ſereno,& immoto die ab occidente in orientem conuerſa eſt:ſicuti Cor.Tac.& Suetonius teſtantur.

De Pontibus,Fabricio,Ceſtio,& Aurelio. Cap. XVII.

INſulam autem urbi coniungit pons Fabricius dictus, à L.Fabricio:qui eum faciendum curauit, ut titulus in arcubus pontis ſculptus ſignificat.Qui licet in utroque fornice ſit, tamen in altero tantum nomina Coſſ.qui id opus probauere,his uerbis ſubiecta ſunt.

Q.LEPIDVS M.F.M.LOLLIVS.M.F.COSS.S.C.PROBAVERVNT

De hoc ponte Horatius ita meminit.
Atq; á Fabricio non triſtem ponte reuerti.
Hodie pons quatuor capitum dicitur, á quatuor ſiue Iani, ſiue Termini ſimulacris quadrifrõtibus in adi-tu pontis á ſiniſtra collocatis. Qui uero pons eandem inſulam Ianiculo conectit, Ceſtius olim, nunc uero pons S. Bartholomei nũcupatur: in quo hinc inde tabulæ marmoreæ ſunt, cõtinentes titulos, qui ſequũt.

DOMINI NOSTRI IMPERATORES CAESARES.
FL.VALENTINIANVS.PIVS.FELIX.MAXIMVS.VICTOR.AC TRIVMF.SEMPER.AVG. = PONTIF.MAXIMVS.
GERMANIC.MAX.ALAMANN.MAX.FRANC.MAX.GOTHIC.MAX.TRIB.POT. = VII.IMP.VI CONS.II P.P.P.ET
FL.VALENS.PIVS.FELIX.MAX.VICTOR.AC TRIVMF.SEMPER.AVG. PONTIF. MAXI.
GERMANIC.MAX.ALAMANN.MAX.FRANC.MAX.GOTHIC.MAX.TRIB.POT. = VII.IMP.VI.CONS.II.P.P.P. ET
FL.GRATIANVS.PIVS.FELIX.MAX.VICTOR.AC TRIVMF.SEMPER.AVG.PONTIF. = MAXIMVS.
GERMANIC.MAX.ALAMANN.MAX.FRANC.MAX.GOTHIC.MAX.TRIB.POT. = III.IMP.II.CONS.PRIMVM P.P.P.
PONTEM FELICIS NOMINIS GRATIANI IN VSVM SENATVS AC POPVLI = ROM.CONSTITVI DEDICARIQVE IVSSERVNT

Vltimus pons intra urbem antiquam á proximo Ianiculo Ianiculenſis nomen obtinuit. Tradunt autem Antoninum Pium hunc marmoreum feciſſe, & ciuilibus bellis demolitum pontem ruptum uocitatum. Xyſtus pont. IIII. noſtris temporibus eum reſtituit, á quo nomen hodie obtinet.

De Pontibus, Triumphali, Hælio, & Miluio. Cap. XVIII.

Pontis autem Triumphalis pilæ in Tiberi adhuc cernuntur e regione hoſpitalis S. Spiritus. Triumphalis eſt nuncupatus, quód per ipſum triumphantes tranſirent. Sequitur ſupra hunc ad teli iactum Pons nunc S. Angeli dictus, olim uero Hælius: ab Hælio Hadriano, qui eum prope ſui ſepulcri molem excitauit. Spartianus, Fecit, inquit, & ſui nominis pontem, & ſepulcrum iuxta Tiberim. Quem pontem nulla alia de cauſa poſuiſſe arbitramur, quam ut per ipſum tranſeuntes propius dictam molem ſpectarent, cum Triumphalis publico uſui ſatisfacere uideretur. Miluius pons, quem nunc Molem uulgus uocitat, in uia Flaminia ſitus, plus minus duobus millibus pas. diſtat ab urbe. Ferũt autem hunc ſæpius euerſum, ſæpiúſque inſtauratũ nihil ex ueteri ſtructura, præter fundamenta, retinere. De hoc põte meminit Plin. de uiris illuſtribus, & Ammianus. Is. n. ait, á M. Scauro, qui fuit tẽpore Syllæ, in cẽſura extructum.

De Tranſtiberina regione: & de Templis, Rauenatium, & Fortis Fortunæ: ac de Thermis Seueri, & Aureliani: Naumachia, & Hortis Cæſaris: nec non de Aqua Alſietina: Pratiſq; Mutij. Cap. XIX.

Tranſtiberina regio priſcis temporibus Ianiculi etiam nomen accepit, á monte eiuſdem nominis ſibi eminenti. Rauenatium etiam urbem nominatam inuenio. Nam Auguſtus uictoria contra Antonium, & Cleopatram potitus binam inſtituit claſſem: unam apud Meſenium Lucaniæ portum: alteram uero apud Rauenam. Cùmq; Senatui eſſet cura ut nulla Romam frequentaret multitudo, cui non eſſet habitandi locus publice aſſignatus: militibus rauenatis claſſis hæc regio fuit aſſignata, quæ

exinde Rauenatium urbs cœpit appellari. Quo nomine appellatum eſt tẽplum, & Meritoria taberna: quam ubi nunc eſt ædes D. Mariæ fuiſſe legimus. Ex quo templo Auguſti tempore fons olei ex terra exundauit, ac per totum diem largiſſimo riuo fluxit, ſignificans ex gentibus gratiam Chriſti, ut ſcribit Eutropius. Sed hæc regio propter peſtiferos auſtros à uiliſſimis, ſordidáſque artes exercentibus habitabatur: unde pauca memoratu digna continet. Tamen Spartianus in ea Seuerum imp. Thermas ſui nominis: & Vopiſcus Aurelianum Thermas hyemales feciſſe, tradunt. Harum ueſtigia ea eſſe uolunt, quæ ſunt inter D. Franciſci ædem, & menia urbis, in campo nunc Iudeorum. Suetonius uero ait Cæſarem Hortos circa Tiberim habuiſſe: qui haud procul à dicto campo erant: & in iis Fortis Fortunæ Templum, Tiberij tempore dicatum. Sunt qui uelint, eundem Cæſarem Naumachiam inſtituiſſe ſub menibus urbis, e regione nunc S. Coſmati: ubi, prope uiam quæ ad portam Aureliam ducit, inuentus eſt lapis cum hac inſcriptione.

SILVANO
SANCTO. SACRO
LARVM. CAESARIS
N̄ ET COLLEGI.
MAGNI. CN. TVRPILIVS
TROPHIMVS VOTO
SVCCEPTO. ARAM
DE SVO. D. D.

Alij uero eam Naumachiam Auguſto attribuunt, propter uerba Frontini, quæ ſequuntur. Quæ ratio mouerit Auguſtum prouidentiſſimũ principem producendi Alſietinam aquã, quæ uocatur Auguſta, nõ ſatis perſpicio nullius gratiæ, immo parum ſalubrem, & nuſquam in uſus populi fluentem. Niſi forte cum opus Naumachiæ aggrederetur, ne quid ſalubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit: & quod Naumachiæ coeperat ſupereſſe hortis ſubiacentibus, & priuatorum uſibus ad irrigandum conceſſit. Solet tamen ea ex Tranſtiberina regione, quoties pontes reficiuntur, & à citeriore ripa aquæ ceſſant, in ſubſidium publicarum ſalientium dari. Cõcipiebatur hæc aqua ex lacu Alſietino uia Claudia, à milliario XIIII. diuerticulo dextrorſus paſſuum VI millium D. Ductus eius efficiebat longitudinem paſſuum XXII M. CLXXII. Conceptionis modus in cõmentarijs non erat aſcriptus. Quantũ Aquarij temperauerant habebat non plus quinarijs II millibus. At quinariæ CCCCXCII extra urbẽ conſumebantur. Nomine Cæſaris quinariæ CCCLIIII. Dabãtur priuatis quinariæ CXXXVIII. Huius autem aquæ uiſitur in eadem Naumachia ductus eleuatus pedes ferè tres, mox occultatur, & ſubterraneo meatu aquam ipſam ad areã D. Mariæ trãſtiberinæ deducit: ubi è fonte emerſa publico, priuatóq; uſui deſeruit. Hanc aquã Hadrianum primũ Pont. reſtituiſſe aiũt. Prata autẽ Mutia fuere ad Naualia. Diony. Mutium autem mori eligentem pro patria regionem tranſtiberim donauere de publico: qui locus prata Mutia uſque ad hanc ætatem uocantur. Albiona ager in eadem regione dicebatur ab albionarum luco, quo in loco bos alba immolabatur, auc. Sex. Pom. Idémq; ait, Ludós Piſcatorios in ripa Tiberis ad Naualia olim celebratos eſſe.

De Sepulcro Numæ, & Cecilij Poetæ: Tribunali Aurelio: Monte Ianiculo: & de Hortis cuiuſdam Mar. Cap. XX.

NVma rex ſub Ianiculo ſepultus eſt, inquit Solinus. Diony. Iacet autem Numa in Ianiculo tranſtiberim. Et Caſſius Hemina quarto annalium memoriæ prodidit, Cn. Terentium Scribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, in qua Numa ſitus fuiſſet, in eadémque libros eius repertos ex cartha. P. Cor. L. filio Cethego. M. Bebio Q. filio Phamphilo Coſſ. ad quos à regno Numæ

colliguntur anni D.XXX. *Liuius multa de ſepulcro Numæ, eiùſque libris tradit: ſed à dicto Caſſio Hemina in aliquibus diſſentit. Tribunal* Aurelium *in eadem fuiſſe regione opinamur: & ab eo uiam eiuſdem cognominis principium habuiſſe.De hoc tribunali Cic.mentionem facit, cùm dicit, ſe homines in* Tribunali Aurelio *palàm conſcribi,centuriarìque uidiſſe.Ianiculus autem mons dictus quòd Ianus,uel ibi ſit ſepultus,uel habitauerit.Qui participata potentia cum Cameſe indigena* Italiam *ita obtinuit,ut regio Cameſene,oppidum Ianiculum uocaretur,auctor* Macrobius.Sex.*uero* Pom. *ſcribit,Ianiculum dictum,quòd per eum* Populus Romanus *primitus tranſierit in agrum* Hetruſcorum, *& ab eo tranſitu Ianiculum dictum. Ianus.n.tranſitus uocatur.In hoc Ianiculo Hortos habuit* Martialis *quidam: quos* Mar. *epigrammaticus carmine celebrauit,eòſque in longo Ianiculi iugo fuiſſe tradit. Quos per lapſum ad eius radices in urbis figura collocauimus. Euſebius autem tradit,Cæcilium* Statium *poetam in eodem* Ianiculo *ſepultum eſſe.*

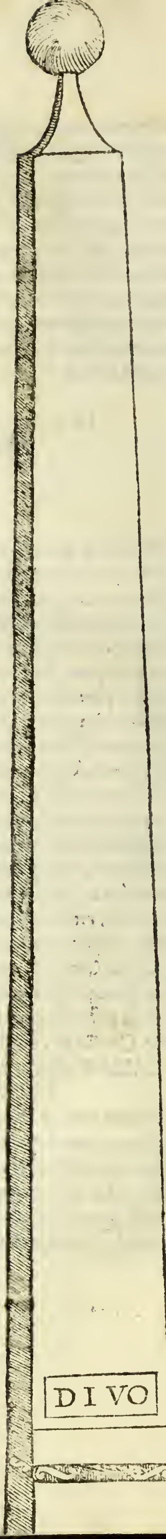
De Monte,& *Campo* Vaticano: *Templis*, Apollinis, & Martis: & *de* Naumachia, *Circo*, & *hortis* Neronis: *ac* Obeliſco, *qui eſt in eodem circi loco.* Cap. XXI.

EXpoſitis iјs,*quæ ad Ianiculum pertinere uidebantur,in* Vaticanum *montem, & Campum tranſeamus.Vaticani autem etymologiam uariam eſſe inuenio.*Gellius *enim ſcribit,agrum* Vaticanum, *& eiuſdem agri Deũ præſidem appellatum à uaticinijs:quæ ui,& inſtinctu eius dei in eo agro fieri ſolita eſſent.*Varro *autem in libris diuinarum aliam etymologiam ſic ponit.Nã ſicut* Aius,*inquit,deus,Aràq; ei ſtatuta,quæ eſt in infima* Noua *uia:quòd eo in loco diuinitus uox edita erat,ita* Vaticanus *deus nominatus penes quem eſſent uocis humanæ initia.Quoniam pueri ſimulatque parti ſunt, eam primam uocẽ edunt,quæ prima in* Vaticano *ſyllaba eſt.* Sex. *uero* Pom. *uult,*Collem *hunc* Vaticanum *nuncupatum, quòd pulſis* Hetruſcis *eo potitus ſit populus* Romanus *uatum reſponſis.In hoc monte uetuſtiſſimam fuiſſe* Ilicem,*auc.eſt* Plin.*qui ſic inquit. Vetuſtior urbe in* Vaticano Ilex, *in qua titulus æreis literis* Hetruſcis *religione arborem iam tunc dignam fuiſſe ſignificat.* Ad *eundem montem* Apollinis Templum *fuiſſe,ubi nunc ſacellum* D.Petronillæ:Martis *uero ,ubi* D.Mariæ *de febribus,in uia olim* Triumphali, *quidam tradidere:ſed auctorem idoneum non adducunt.*Iulium Paulum *poetam prædiolum in* Vaticano *poſſediſſe,memorat* Gellius. Cor. *uero* Tac.*ait,*Neronem *clauſiſſe in ualle* Vaticani *ſpatium, in quo equos regeret, atque permixtum plebi circenſe ludicrum habitu aurigæ ediſſe, obtuliſſèque* Hortos *ſuos ad uaria in Chriſtianos tormentorum genera.Et quia* Plin. *Obeliſcum* Vaticani *in* Neronis *circo ſtare ſcribit, arbitrantur nonnulli non tantum* Circum *ipſum,ſed & nauale ſtagnum eo in loco ſecus montem,qua ad portam itur nunc* Pertuſam *appellatam*:Hortòſque *eius à clauſura circi ad* Tiberim *fuiſſe.* Hic *Obeliſcus, qui ex omnibus ſolus erectus uiſitur, apud* D. Petri *ædem in uia triumphali poſitus eſt, in eiùſque uertice pila auro ſuperfuſa: habètque in anteriori parte titulum inſcriptum,eundèmque in poſteriori,quem ſubieci.*

DIVO. CAESARI. DIVI. IVLII. F. AVGVSTO
TI. CAESARI. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTO
SACRVM

Huius autem meminit Plin.*his uerbis.Tertius Obeliſcus* Romæ *in* Vaticano Caij, & Neronis *principum* Circo,*ex omnibus unus omnino fractus eſt in molitione:quem fecerat Seſoſtridis filius* Nũcoreus. *Eiuſdem remanet & alius centum cubitorum,quem poſt cœcitatem uiſu reddito ex oraculo Soli ſacrauit.Idem,ubi de arborum magnitudine tractat,ſic inquit.Abies admirationis præcipuæ uiſa eſt in naui, quæ ex* Aegypto Caij *principis iuſſu obeliſcum in* Vaticano *circo ſtatutum, quatuòrq; truncos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit. Qua naue nihil admirabilius uiſum in mari certũ eſt.* CXX.M.

modium lentis pro ſaburra ei fuere.Longitudo ſpatium obtinuit magna ex parte Oſtienſis portus,latere læuo:ibi nanque demerſa eſt à Claudio principe .Arboris eius craſsitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat.Obeliſci effigiem hic appoſuimus , cuius ſingula latera, qua maxime patent,ſunt latitudine pedum nouem.Honorij Imp.corpus, auctore Paulo Diacono, iuxta Beati Petri Apoſtoli Atrium in Mauſolæo ſepultum eſt.Huic ſoboles nulla fuit. Nam duæ Stilichonis filiæ ideſt Maria,& Hermantia,una poſt alteram ei coniugio ſociatæ utræque Dei iuditio inopinata morte præuētæ ex hac luce uirgines migrauere.Mariæ ſane corpus in uia Triūphali,ea parte , quæ in ſacris ædibus D.Petri ſacellum Regis Francorum hodie nuncupatur , conditum fuiſſe,non dubium eſt.Nam quo tempore hæc ſcribebam, cùm pilæ fundamenta in ea æde fonderentur,inuenta eſt marmorea arca,longitudine pedum octonum cum dimidio,latitudine quinum,ſenûmq; altitudine: in qua conditam eam fuiſſe,apertiſſimis conſtitit argumentis.In ea arca corpore iam abſumpto aliquot tātummodo dentes ſupererāt,capillique, ac tibiarum oſſa duo: prætereàque ueſtis,& pallium:quibus tantum auri fuerat intextum,ut ex ijs combuſtis auri pondo.XXXVI. collecta ſint. Erat inſuper Capſula argentea,longa pedem unum & ſemiſſem : latitudine digitorum. XII.in qua uaſcula multa ex criſtallo, nōnullàque ex achate perpulchre elaborata. Item annuli aurei. XL. uarijs gemmis adornati. Erat & ſmaragdus auro incluſus, in eoque ſculptum caput, quod creditum eſt ipſum Honorium referre. Is quingētis aureis noſtratibus æſtimatus eſt. Præterea inaures, monilia aliàque muliebria ornamenta : in quibus bulla, earum quas hodie Agnus dei uocant:per cuius ambitū inſcriptū erat. MARIA NOSTRA FLORENTISSIMA. Lamiāq; ex auro,& ī ea hæc nomīa.MICHAEL.GABRIEL.RAPHAEL VRIEL .literis græcis cælata.Itē ueluti racemus ex ſmaragdis,aliiſque gemmis cōſertus,& diſcriminale ex auro longitudine.XII. digitorum, inſcriptū,hinc.DOMINO NOSTRO HONORIO.hinc. DOMINA NOSTRA MARIA . Ad hæc inerat Sorex ex chelidonio lapillo, cochleàque,& patera ex chriſtallo:itē pila ex auro, luſoriæ ſimilis : ſed quæ in duas partes diuidi poterat. Innumeræ penè aliæ inerant gēmæ, quarum etſi plurimæ uetuſtate corruptæ , nonnullæ tamen recentem, admirandàmque pulchritudinem retinebant.In eodem Vaticano uiſuntur hodie in Max.Pont.hortis complura ſimulacra antiqua,eò ex uarijs locis tranſlata : quorum eſt Nili uarijs generibus animalium, qui in eo naſcuntur flumine,circunſtantibus. Eſt & Tiberis ſimulacrum, cui & lupæ,& ad lupæ ubera Romuli,& Remi ſigna poſita ſunt. Sunt præterea Apollinis, Veneris, Cupidinis, Cleopatræ:nec non Laocoontis,de quo ſupra diximus.Omnia hæc ex candidiſſimo marmore.

Da Aqua Sabatina : & de Sepulcro Scipionis, & Hadriani : ac de Pratis Quintijs. Cap. XXII.

SAabatina, inquit Sex. Pom. à lacu Sabate dicta:nunc uero dicitur Anguillariæ lacus: ex quo aqua Romam perducebatur:cuius ductus

ueſtigia

ueſtigia quædam extare dicuntur extra portam Pancratianam. *Hanc autem* Hadrianus *primus* Pont. *reſtituit: cuius aquæ fons in area* D. Petri *adhuc manare cernitur. Inter hunc fontem, & Hadriani ſepulcrum fuit ingens* Meta, *cuius fundamenta nonnullis ab hinc annis effodi uidimus. Sunt qui uelint ſeptē* Epulonum *fuiſſe* Sepulcrum, *uel* Scipionis: *de quo* Acron *ſic inquit. Deuicta* Carthagine *uirtute* Scipionis Africani, *cum* Afri *aduerſus* Romanos *denuo rebellarent, conſulto oraculo, reſponſum eſt, ut* Sepulcrum Scipionis *fieret, quod* Carthaginem *reſpiceret: tunc leuati cineres ſunt de* Pyramide *in* Vaticano, *& humati in ſepulcro eius in portu, ut* Carthaginem *reſpiceret. Gentile tamen* Scipionum Sepulcrum *in uia* Appia *fuiſſe mox oſtendemus. Huius autem pyramidis, & molis* Hadriani *forma, ſiue ſimulacrum uiſitur in porta ænea ædis* D. Petri. *Sepulcrum* Hadriani *iuxta ſui nominis pontem poſitum eſſe adhuc uidetur, licet ſuis ornamentis expoliatum: in quo legitur titulus, qui ſequitur.*

L. HAELIO CAES. DIVI HADRIANI
AGV. F. COS. II. F.

Spartianus. *Fecit, inquit, & ſui nominis ſepulcrū iuxta* Tiberim. *In hoc autem ipſe primus omnium ſepultus dicitur. Et deinde omnium* Antoninorum *cineres conditos eſſe, oſtēdūt epith. quædam in ipſo ſepulcro inciſa: quæ hic apponere ſuperfluum eſſe putauimus.* Lampridius *etiam refert,* Commodum *iuſſu* Pertinacis *in monumentum* Hadriani *tranſlatum.* Iulius *uero* Capitolinus, Seueri *cadauer illatum in* Hadriani *ſepulcrum: in quo &* Cæſar *pater eius naturalis fuerat ſepultus. Idem ait,* Antoninum Pium Hadriani *patris ſepulcrum inſtaurauiſſe, eique templum dedicaſſe. Hanc autem molem deſcribit* Procopius *his uerbis.* Hadriani *quondam imp. ſepulcrum extra portam* Aureliam *iactu lapidis impoſitum. Primus eius ambitus quadrati figuram habet. Conſtat. n. totus ex marmore pario, ſumma artificum diligētia ædificatus. In medio uero huius quadrati rotunda moles aſſurgit, excelſa altitudine, & tanta, ut in ſuprema eius parte area ſit, cuius diameter uix iactu lapidis tranſigitur. Hæc moles in arcis formam redacta eſt,* Caſtellùmque S. Angeli *uocitant.* Prata *autem* Quintia, *à* L. Quintio Cincinato *denominata, in campo* Vaticano *fuiſſe,* Plin. *ſic commemorat. Aranti quatuor ſua iugera in* Vaticano, *quæ prata* Quintia *appellantur,* Viator *attulit dictaturam. Nūc hic locus* Prata *dicitur, nec longe diſtat à dicta* Hadriani *mole. In eodem campo cernuntur adhuc ueſtigia (ut uidetur) cuiuſdam* Circi, *ſiue* Hippodromi.

De Vijs, *Flaminia, Aemilia, Claudia, & Caſſia: ac de Villa Cæſarum.*
Cap. XXIII.

CVM *urbis ambitus maior, quàm nunc, olim quandoq; fuerit, nonnulla memoratu digna, quæ prius intra mœnia continebantur, extra ea nūc relinquuntur. Sed multa præterea olim, ut hodie etiam, extra eandem urbem erant. Quorum etſi perpauca in noſtram peruenere cognitionem, tamen uidetur non eſſe alienum ab inſtituto noſtro de ijs quoq; agere. Vias igiť, quarū potiſſima in ijs ratio eſt habēda,* M. Aemilio *Coſ. Cenſores ſternendas ſilice in urbe, glarea extra ſubſtruendas, marginandáſq; omniū primos locauiſſe, auctor eſt* Liuius. *Poſtea autem tam extra, quàm intra urbem ſilice ſtratas fuiſſe, indicant plurimis in locis ueſtigia. Eaſdem uias* Cn. Gracchum *certis regionibus direxiſſe, & paſſim lapide ſtrauiſſe, partimq; muniuiſſe aggeribus, iniqua adæquantem, & quantum ualles, torrentéſque abrūpebant pontibus æquali altitudine coniungentem, tradit* Plut. *Idem* Gracchus *dimenſo uiarum ſpatio ſingulis interuallis columnas lapideas, ſpatij ſignum præſe ferentes conſtituit. Fuiſſe autem uiarum etiā extra urbē Curatores, teſtatur* Cic. *ep. prima ad* Atticum, *ubi ait,* Thermum *Curatorem uiæ* Flaminiæ *fuiſſe. Hæc uia initium habebat à porta* Flumentana. *De ea* Strabo *ſic loquitur. Eodem in conſulatu* M. Lepidus, & C. Flaminius *collegæ fuere. Victores autem* Ligurum *ſtrauere, hic quidem* Flaminiam, *è* Roma *per* Thuſciam, & Vmbriam, *uſque* Ariminum: *alter reliquam porrò uſque*

Bononiam: & ex ea in Aquileiam prope Alpium radices, ducto per gyrum circa paludes opere. Liuius etiam commemorat, eundem Aemilium Coſ. ſubactis eiſdem Liguribus uiam à Placentia productam Flaminiæ cõmiſiſſe. Quibus uerbis ẽt conijcimus, uiam Aemiliam initium habuiſſe ab Arimino: finem uero ad Trebiã Placentiæ urbis fluuium. Præter hanc, altera eiuſdem nominis erat uia. Vtriuſq; Strabo ſic meminit. Hic ille Scaurus, qui per Piſas, & Lunam uſque Sabbatios uiam ſtrauit Aemiliam, hinc per Dertonam. Alia uero eſt Aemilia, quæ Flaminiam excipit. Flaminiam autem ab Auguſto inſtauratam eſſe, Suetonius ſic oſtendit. Quo facilius undiq; urbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia uia Ariminotenus munienda, reliquas triũphalibus uiris ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit. In hac plurima cernuntur ſepulcra, ſed quæ per uetuſtatem, an ſepulcra, nedum quorum fuerint, uix dignoſci licet. In eadẽ uia ad nonum lapidem fuit Villa Cæſarum, quæ ad Gallinas dicebatur auctor Plin. Qui eius nominis rationem ſic ponit. Gallinam conſpicui candoris ſedenti Liuiæ Druſillæ ex alto abiecit in gremium illæſam, intrepidèq; miranti acceſſit miraculum. Quoniam tenentem roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis conſeruari alitem, & ſobolem iuſſere aruſpices, ramũmque eũ ſeri, ac rite cuſtodiri. Quodq; factum eſt in uilla Cæſarum fluuio Tiberi impoſita, iuxta nonum lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur ad Gallinas. In eadem uia erant Clitellæ, loca quædam deuexa, & accliuia. Nam, ut Sex. Pom. ait, non tam hæ quibus ſarcinæ colligatæ mulis portantur Clitellæ dicuntur, ſed etiam locus Romæ per ſimlitudinem, & in uia Flaminia loca quædam deuexa, & accliuia. Fuit etiam extra portam Flumentanam uia Claudia appellata, quæ Flaminiæ iungebatur, ut teſtatur Oidius his uerſibus.

Nec quæ piniferis poſitos in collibus hortos
    Spectat Flaminiæ claudia iuncta uiæ.

Fuit extra eandem portam uia Caſſia, à Caſſio qui, ut refert Sex. Pom. eam ſtrauit, denominata. Hæc Sutrium, Vetrallam, Viterbiũmq; & in Vulſinenſem mittebat regionem.

De Vijs, Collatina, & Salaria: Templis, Veneris, Cereris, & Honoris: ac de Sepulcris Licinij, Marij, & Iliæ: & de Ponte Salario. Cap. XXIIII.

Extra portam Collatinam erat eiuſdem nominis uia, quam Fron. Collatinã appellat, quòd in Collatiam duceret. Hæc haud procul ab ipſa porta iungitur uiæ Salariæ: quæ initium habet à porta Collina. De hac Strabo ſic meminit. Rerum ſcriptor Fabius auctor eſt, Romanos tum primum diuitiarum ſenſum accepiſſe, cum Sabinorum potiti ſunt gentis: per ipſos uia Salaria, in quam, apud Heretum Sabinorum uicum ſupra Tiberim iacentem, Numentana incidit, non magnæ longitudinis ſtrata eſt: ex eadem Collina porta inchoans. In hac uia fuit Templum Veneris Erycinæ, ubi reſtagnante Tiberi ludi Apollinares fiebant. De hoc idem Strabo ſic inquit. Eſt & Romæ ante portam Collinam deæ huius ædificium, quod Vener s Erycinæ templum dictitant: cui cum æde ſacra inſignis adiacet Porticus. Votum autem ferunt à Fabio Dictatore, dicatum uero à L. Portio. Deæ ſimulacrum dedicauit pudiciſſima ſuæ ætatis fœmina Sulpitia. Plin. Pudiciſſima, inquit, fœmina ſemel matronarum ſententia iudicata eſt Sulpitia Paterculi filia, uxor Ful. Flacci, quæ ſimulacrum Veneris ex ſibyllinis carminibus dedicaret. Secus eãdem uiam extant ueſtigia quædam templi, ut puto, Cereris. Ibi. n. eius deæ, Bacchiquæ picturæ cum uitibus, & hydrijs cernuntur. Nam quòd hoc templum fuerit extra urbem, conſentaneum eſt Vitr. præceptis, qui ſcribit, Cereri extra urbem ædem eſſe locandam loco, quo non ſemper homines niſi per ſacrificium neceſſe habeant adire. Cum religione, inquit, caſte, ſanctiſque moribus is locus debet tueri. Extra dictam portam Honoris templum ſtatutum fuiſſe ait Cic. ſecundo de legibus, cum inquit. Noſtis

extra portam Collinam Aedem Honoris? & Aram in eo loco fuiſſe memoriæ proditum eſt. Ad eam cùm Lamia fuiſſet inuenta in ea ſcriptum domina honoris, ea cauſſa fuit ædis eius ædificandæ. Sed cùm multa in eo loco ſepulcra fuiſſent, exarata ſunt. Statuit enim collegium locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Via Salaria ad ſecundum lapidem, inſigni monumento ſepultus fuit Licinius Tonſor Augusti, qui fuit ditiſſimus. Eadem uia ad .III. lapidem ſupra Anienem extat pons eiusdem nominis cum uia, à cuius dextra eſt hæc inſcriptio.

IMPERANTE. DN. PIISSIMO AC TRIVMPHALI SEMPER IVSTINIANO. PP. AVG. =
ANNI .XXXVIIII
NARSES. VIR. GLORIOSISSIMVS. EX. PRAEPOSITO SACRI PALATII. EX CONS.
ATQVE PATRICIVS. POST. VICTORIAM. GOTHICAM IPSIS ET EORVM REGIBVS
CELERITATE MIRABILI CONFLICTV PVBLICO SVPERATIS ATQVE PROSTRATIS
LIBERTATE VRBIS ROMAE AC TOTIVS ITALIAE RESTITVTA PONTEM =
VIAE SALARIAE VS
QVE AD AQVAM A NEFANDISSIMO TOTILA TYRANNO DISTRVCTVM =
PVRGATO FLVMINIS ALVEO
IN MELIOREM STATVM QVAM QVONDAM FVERAT RENOVAVIT

A ſiniſtra uero leguntur carmina quæ ſequuntur.

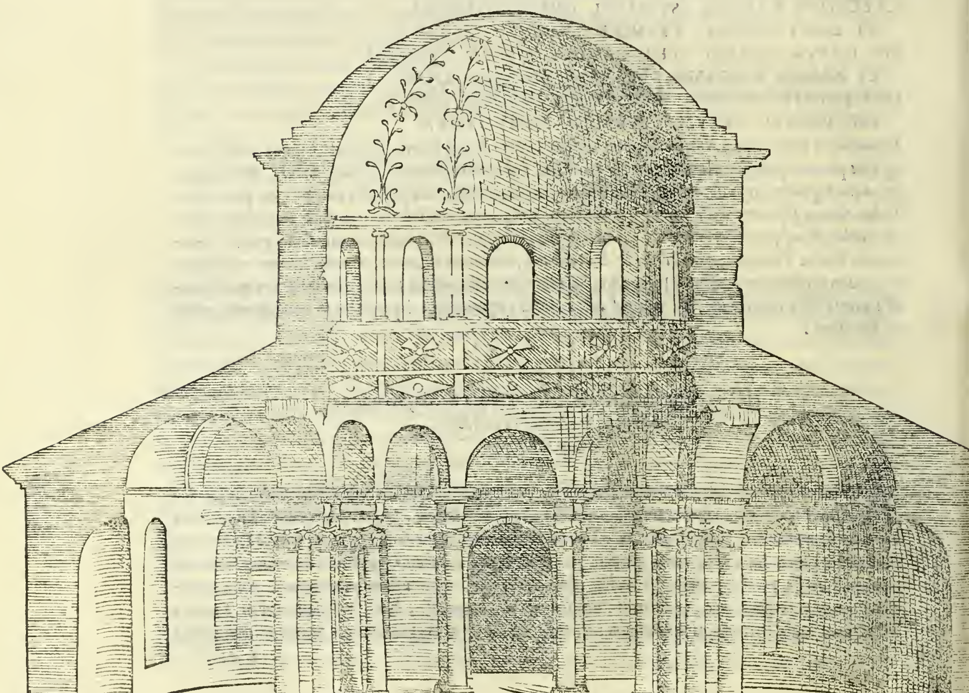
✠ QVAM BENE CVRBATI DIRECTA EST SEMITA PONTIS
ATQVE INTERRVPTVM CONTINVATVR ITER
CALCAMVS RAPIDAS SVBIECTI GVRGITIS VNDAS
ET LIBET IRATAE CERNERE MVRMVR AQVAE
ITE IGITVR FACILES PER GAVDIA VESTRA QVIRITES
ET NARSIN RESONANS PLAVSVS VBIQVE CANAT
QVI POTVIT RIGIDAS GOTHORVM SVBDERE MENTES
HIC DOCVIT DVRVM FLVMINA FERRE IVGVM

Parum infra hunc pontem Anio in Tiberim ſe ſe exonerat: de quo Diony. ſic inquit. Anio ex urbe Tibure effuſus per excelſum ſcopulum multus per planiciem Sabinorum, Romanorùmque fertur, diſterminans utranque regionem, influitq; in Tiberim parum infra pontem Salarium, aſpectu pulcher, & potu dulcis. In hoc Aniene ſepultam fuiſſe Iliam, ſcribit Acron. Et Cic. apud eundem fluuium fuiſſe Marij ſepulcrum. In eiusdem fluuij ponte Torquatus à Gallo in pugnam prouocatus uictor euaſit. In eiusdèmq; gurgite ſimulacrum Sibyllæ Tiburtinæ, quæ Tiburi ut dea colebatur, inuentum eſt, tenens in manu librum: cuius ſacra Senatus in Capitolium tranſtulit. Inter uiam Salariam, & Tiberim fuit Lucus permagnus: in quo Romani Lucaria feſta celebrabant, pro eo quòd uicti à Gallis, fugientèſque è prælio ibi ſe occultarunt, auctor eſt Sex. Pom.

De Via Nomentana, Neniæ ſacello, Templo Bacchi, Suburbano Phanoti, & de Caſtro cuſtodiæ.
Cap. XXV.

A Viminali porta incipit uia Nomentana: qua iter erat Nomentũ oppidum Sabinorum. Dicta eſt hæc uia etiam Figulnenſis, à loco extra ipſam portam, ubi fictilia fiebant. Liuius. via Nomentana, cui tum Figulnenſis nomen fuit, profecti caſtra in monte Sacro locauere. Extra eandem portam Næniæ Deæ Sacellum fuerat. Hæc enim Dea cantu querulo funeribus adeſſe putabatur, ut ſcribit Sex Pomp. Deorum enim quos obeſſe putabant templa ſecundum ſtationis decorem extra urbem ponebantur. Animaduertimus tamen præceptum hoc, ut diximus, non ſemper ſeruatum eſſe. Nam in Palatio Febris Fanum: in Exquiliis Malæ Fortunæ, ad Auentinum radices Socordiæ, & ad Auguſti Forum Martis Vltoris templa

ſuiſſe, demonſtratum eſt. Quæ, non ut opem ferrent, ſed ne obeſſent, numina colebantur. Via eadem ad ſecundum lapidem uiſitur Bacchi templum ſpherica forma cum columnis geminatis, in gyrumque ita diſpoſitis, ut templi teſtudinem ſuſtineant: ubi uermiculato opere uaria ornamenta cernuntur: ibique porphyreticum ſepulcrum uitibus, ac uuis inſculptis exornatum: quod uulgus Bacchi ſepulcrum appellat. Eius templi deſcriptio ſubiacet. Apparent autem apud hoc templum magni cuiuſdam ædificij ruinæ, quæ Hippodromi ueſtigia eſſe uidentur. Hinc uero ad ſtadia III Anieni impoſitus eſt alius Pons, qui priſcum adhuc nomen retinens Nomentanus, quemadmodum uia, nuncupatur. Hunc ſicuti Salarium, eundem Narſeten eunuchum inſtaurauiſſe, idq; marmoris inſcriptionem, quæ tamen hodie non extat, indicaſſe ferunt. Inter dictam uiam, & Salariam circa IIII milliarium fuit Suburbanum Phanoti liberti Neronis: quò Nero ipſe fugiens ſe ipſum interfecit, ut auctor eſt Suet. Extra Querquetulanam autem portam locus eſt quadratus, parietibus circumſeptus: qui dicebatur Caſtrum cuſtodiæ, ubi fuerant olim in ſtatione milites prætoriani Diocletiani, ut quidam teſtatur, Procopius ſcribit, E regione Viuarij extra muros, ueteres alterum breuem murum modico interuallo adieciſſe, non ad tutelam, ſed ad delitias, ut leones, & alias feras ibi ſeruarent: quem locum olim Viuarium, nunc uerò, qui ibi prædia habent, Viuariolum uocant.

De Vijs, Præneſtina, Labicana, Campana, Gabina: & de Pontibus, Mamæo, & Lucano: Aniene Veteri, & Noua, ac de Aqua Appia.

Cap. XXVI.

AB Exquilina porta Labicanam, & Præneſtinam uiam initium habuiſſe, ſic oſtēdit Strabo. Porrò in unum cadit Labicana à porta quidem Exquilina incipiens, à qua & Præneſtina: à ſiniſtra uō & hanc, & Exquilinum omittens campum, ultra C. & XX ſtadia pergit. Cùm autem Labico uetuſto ſanè oppido cœterum diſiecto, & in ſublimi ſito propinquat, & hoc, & Tuſculum relinquit à dextra. Præneſtinam autem ab Exquilina porta incipere relinqueréque à ſiniſtra campum Exquilinum, haud dubie uere dictum eſt: cum etiam intra urbem in ipſa Præneſtina Capitolinus priuatam Gordiani domum poſitam eſſe aſſerat. Sed Labicanam ab eadem porta initium habuiſſe, aduerſari uidētur ea, quæ de uia Labicana intra urbem ſupra tradidimus. Niſi uelimus dicere Labicanam uiam, non tantum ab Exquilina, ſed etiam à Neuia, quæ illi proxima eſt, quàque etiam proximum iter eſt in Labicos, initium extra urbem ſumpſiſſe. Non enim alienum eſt uias celebres per uaria capita in urbem perduci. Extra hanc portam, apud ædem D. Laurentij, in uinetis iacet Obeliſcus quidā cōfractus: de quo nihil eſt quod præterea poſſimus affirmare. Haud ita multo poſt uiſitur ſupra Anienem pōs Mamæus, uulgo Mamolo appellatus, ab Antonino Pio extructus: qui à Mamæa matre Alexandri inſtauratus, eius nomen obtinuit. Quartus pons ſuper eundem fluuium Lucanus nuncupatur, qui Tiburi proximus eſt. Ex Aniene āt duo aquarum ductus Romam perducebantur. Eorum alter Anio Nouus: alter uero Anio uetus nuncupabatur. De his Frontinus hæc ſcribit. M. Curius Dentatus, qui Cenſuram cum L. Papyrio geſſerat, Anionis ueteris aquam perducendam in urbem ex manubijs de Pirrho captis curauit, poſt annos XL. quàm Appia fuerat perducta, anno ab urbe condita CCCCLXXXIX. Sp. Caruilio, & Papyrio Coſſ. Poſt biennium deinde actum eſt in Senatu de eius conſumatione. Tum ex S. C. duumuiri aquæ perducendæ creati, Curius, & Ful. Flaccus. Curius intra quintum diem, quàm erat duumuir creatus, deceſſit. Gloria perductæ pertinuit ad Fuluium. Concipiebatur ſupra Tibur XX. milliario, extra portam Raranam, ubi partim in Tiburtinum diſtribuebatur uſum, partim Romam deducta erat: quæ minus ſalubris in hortorum irrigationem, atque in ipſius urbis ſordida exiſteret miniſteria. Ductus eius habebat longitudinem paſſuum XLIII millium. Ex eo riuus erat ſubterraneus pas. XLII. Subſtructione ſupra terram pas. DCCIII. Huius aquæ aſcriptus erat modus in cōmentarijs quinariarum M.CCCCXXI. Ad caput Fron. inuenit IIII M.CCCXCVIII. præter eum modum, qui in proprium ductum tiburtinum deriuabatur. Extra urbem erogabantur nomine Cæſaris quinariæ CLXIX. Priuatis CCCIIII. Reliquæ diuidebantur intra urbem per regiones, Primam. III. IIII. V. VI. VII. VIII. XII. XIIII. in caſtella XXXV. Perueniebat autem in regionem uiæ Nouæ ad hortos Anſinianos, unde per illum tractum diſtribuebatur. Rectus uero ductus, ſecundùm ſpeciem ueterem ueniens, intra portam Exquilinam in altos riuos per urbem, eo modo quo diximus, deducebatur. Anio autem Nouus ſublacenſi uia ad milliarium XLII. in ſuo riuo excipiebatur, ex flumine qui cùm terras cultas circū ſe haberet ſoli pinguis, & inde ripas ſolutiores, etiam ſine pluuiarum iniuria limoſus, & turbulentus fluebat: Ideòque à faucibus ductus interpoſita erat piſcina limaria, ubi inter amnem, & ſpecum conſiſteret, & liqueretur aqua: ſic quoque, quoties imbres ſuperuenirent, turbida perueniebat in urbem. Iungebatur ei riuus Herculaneus oriens eadē uia ad milliariū XLIII. Ductus Anienis efficiebat longitudinem paſſuū LXII. M. Hæc aqua in cōmentarijs habere ponebatur quinarias III millia CCLXIII. Frontinus menſus ad caput reperit quinarias IIII mille DCCXXXVIII. Ex quibus nomine Cæſaris extra urbē erogabantur DCCXXVIII. Reliquæ, ut dictū eſt, intra urbem cum Claudia confundebant. Hæ aquæ à Piſcinis in altiores arcus recipiebant, ita ut ſuperior eſſet Anio, finiebantur arcus earū poſt hortos Pallantianos: inde in uſum urbis aqua fiſtulis deducebāt. Partē tamen ſui Claudia prius in arcus, qui uocabant Neroniani, ad ſpeciē ueterē transferebat. Ii directi per Cœlium montem iuxta templum D. Claudij terminabantur: modum, quem acceperant, aut circa ipſum Cœlium, aut in palatium, Auentinùmque, & in Tranſtiberinam regionem dimittebant.

Anienis aquæ minus permanebant limpidæ,& ſæpe etiam ſereno turbabantur. Quoniam quamuis puriſſimo deflueret lacu,mobilibus tamẽ, ut diximus,cedẽtibus ripis auferebat aliquid quo,prius quàm deueniret in riuos,turbaretur: propterea uitiabat cœteras.Nam cũ editiſſimus ueniret, & in primis abũdans,aliquando defectioni aliarum ſuccurrebat. Inquinabat maxime Claudiam. Vetus uero Anio cùm plerumque libra eſſet inferior,incommodum infra ſe tenebat. Anienẽ autẽ Nouã Frontinus à Nerua Curator aquarum conſtitutus reſtituta forma in urbem perduxit.Aqua autem Appia M. Valerio Maximo,P.Decio Murena Coſſ. anno XX poſt initiũ Samnitici belli inducta eſt ab Appio Claudio Craſſo Cenſore, cui poſtea Cœco fuit cognomen: qui & uiam Appiam à porta Capena uſque ad urbem Capuam muniendam curauit.Collegam habuit C.Plautium,cui,ob inquiſitas eius aquæ uenas,Venocis cognomen datum eſt.Sed is intra annum & ſex menſes deceptus à collega,tanquam idem facturo,abdicauit ſe à cenſura.Nomen aquæ ad Appij tantum honorem pertinuit: qui multis tergiuerſationibus extraxiſſe cenſuram traditur,donec & uiam,& huius aquæ ductum conſumaret.Concipiebatur autem in agro Lucullano,uia præneſtina,inter milliarium VI.& VIII. diuerticulo ſiniſtrorſus paſſuum DCC. LXXX.Ductus eius habebat longitudinem à capite uſque ad Salinas,qui locus erat ad portam Trigeminam,paſſuum XI millium CXC. Subterraneo riuo paſſuum XI millium CXXX. Subſtructione,& ſupra terram opere arcuato proxime ad portam Capenam paſſuum LX.Appiæ in Cõmẽtarijs aſcirptus erat modus quinariarum DCCCXLII.Vniuſcuiuſq; ad caput inueniri menſura nõ poterat, quoniã ex duabus riuis conſtabat.Ad Gemellas tamen,qui locus erat intra ſpeciem ueterem,ubi iungebatur cũ ramo Auguſtæ,altitudo aquæ erat pedum quinque:latitudo uero unius,& dodrantis: quæ efficiebat quinarias M.DCCCCXXV,ampliuſquàm in Cõmentarijs,quinarijs DCCCCLXXXIII. Erogabat quinarias DCC IIII. Minus quàm in Commentarijs aſcribebatur,quinarijs CXXXVIII. Et adhuc minus quàm ad Gemellas menſura reſponderet,quinarijs M.C XXI. Intercidebat tamen aliquantum ex ductus uitio,qui cum eſſet depreſſior non facile manationes oſtendebat. Ex hac fluebant extra urbem quinariæ tantummodo quinque: reliquæ DCXIX.intra urbem diuidebantur per regiones.II.V. VIII.IX. XI. XII. XIII.XIIII.in caſtella XX.Ex quibus nomine Cæſaris quinariæ CLI.Priuatis CXCIIII. Publicis uſib⁹ CCCLIIII.Ex eo caſtris unis,qnariæ IIII.Operib⁹ publicis quatuordecim,qnariæ CXXII. Muneribus,quinariæ II.Lacubus nonaginta duobus,qnariæ CCXXVI. Anno ab urbe cõdita DCVIII. Ser.Sulpitio Galba,& L.Aurelio Cotta Coſſ.cum huius ductus, & Anionis uetuſtate eſſent quaſſati, priuatorum etiam fraudibus interciperentur,datum eſt à Senatu negotium M. Titio, qui tum Prætor inter ciues,& peregrinos ius dicebat,eorum ductuum reficiendorum,& uindicandorum.Eoſdem autem cum Martiæ ductu penè dilapſos longo tempore poſt reſtituit Agrippa. A Cælimontana autem porta incipit uia Campana,quæ ſtatim in duas ſemitas dirimitur:ſed poſt pauca ſtadia utraque uiæ Latinæ iungitur.Inter Cœlimontanam,& Latinam portam,Gabiuſam locatam eſſe diximus, à qua olim principium habebat uia Gabina:de qua Liuius ita meminit.P.Valerius T. Herminium cum modicis copijs ad.II. lapidem Gabina uia occultum conſidere iubet.Idem .Ad.III. lapidem uenere uia Gabina. Hanc uiam breuem fuiſſe, incidiſſèque in Præneſtinam ſignificat Strabo,cum in ea Gabios fuiſſe, ſic tradat. Sunt & Romanorum oppida à ſiniſtra Latinæ,inter eam ,& Valeriam Gabij ſanè extant, in præneſtina uia ſiti.

De Vijs,Valeria,Latina,& Appia:Templis,Fortunæ Muliebris,Martis, Tempeſtatis, Spei,Ridiculi:Item de Sacrario Bonæ deæ:Luco & æde Camoenarum: Circo Antonini:& de Aqua Mercurij. Cap. XXVII.

A Latina autem porta initium habet uia eiuſdem nominis,in Latinos populos ducens. Nam per Lauicanum,quod hodie dicitur Valmontone, pèrque Caſinatem Sancti Germani ſaltũ appellatum, in Campaniam uſque protenditur:de qua Strabo ſic ſcribit. Præclariſſimæ ſunt uiæ Appia, & Valeria:

una qdē ad mare Latinæ partes ſupans uſque Sinueſſā ꝑtendit:altera ī Sabinā uſque ad Marſos:īter has media Latina eſt:quæ ad Caſinū oppidū cōiugit Appiæ, ab Capua XIX diſtās ſtadijs.In Latina fuit Tēplum Fortunæ Muliebris,eiuſdēmq; deæ Simulacrum,nephas attingi niſi ab ea,quæ ſemel nupſit.In eadē uia fuit Suburbanum Phylidis nutricis Domitiani,in quo ipſum funerauit: ſed reliquias templo Flauiæ Gentis clam intulit,cineribuſq; Iuliæ filiæ Titi, quam & ipſam educauerat,comiſcuit,auc.Suet.A porta uero Capena incipit uia Appia,quæ ab Appio Claudio Cenſ.denominationem accepit. Ea erat latitudine ut plauſtra duo exaduerſo inuicem occurrentia libere exciperet. De hac Liuius ita mentionem facit.Memoriæ felicitatis nomen Appij,& uiam muniuit,& Appiam aquam deduxit: et Cic. pro Milone,his uerbis.Hoc.n.ſæpe ab iſtis dicitur, perinde quaſi Appius ille Cœcus uiam munierit, non qua populus uteretur,ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur. Verum ultra Capuam, Appium hanc uiā muniuiſſe,non conſtat:quæ tamen Brunduſium uſque fuit ſtrata.Quis autem præter Appium eam ſtrauerit,non memini me legere: niſi quòd Plut.ait,C. Cæſarem, cum illi huius uiæ cura eſſet commiſſa, ingentes prodegiſſe pecunias.Nouiſſime reſtituit Traianus, deſiccatiſque paludibus, exciſſis collibus, aggeratis uallibus ſaxis conſtratis,ac pontibus extructis permeabilem fecit, auctor eſt Dion. Hanc uiam omnium aliarum reginam eſſe dicit Statius.In ea fuit Martis Templum.Ouidius.

Lux eadem marti feſta eſt,quem proſpicit extra
Appoſitum rectæ porta capena uiæ.

Liuius.Viam Cenſſ. ſternendam à porta Capena ad Martis templum locauere. Hoc templum ſupra columnas.C. poſitum Sylla Aedilis conſecrauit. Apud ipſum fuit Manalis Lapis,quo propter nimiam ſiccitatem in urbem relato,pluuia ſtatim ſequebatur: eūmq;,quòd aquas manare faceret, Manalem lapidem dixere,ut ſcribit Sex.Pom.Martis ſignum in uia Appia Cn.Seruilio,& Flaminio Coſſ. ſudaſſe,teſtatur Liuius.In eadem uia fuit Bonæ deæ Sacrarium,apud quod Clodius:&(ut teſtatur Cic.)M. Papirius fuit interfectus.Lucus etiam,& ædes Camœnarum fuit extra portam Capenam: quæ à Ful. Nobiliori condita eſt,ut ſcribit Aſconius.In hac fuiſſe Statuā Actij poetæ teſtatur Plin.his uerbis. Notādum ab auctoribus & L. Actium poetam in Camœnarum æde maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe, cum breuis admodum fuiſſet. Extra eandem portam fuere,Ara Apollinis, Lucus honoris,Aedes ſpei, et tēpeſtatis.Hanc Marcellus,cùm in Corſicam,Sardiniàmque nauigans grauiſſimā tempeſtatem pateretur,uouit,& eo naufragio ſeruatus extruxit,auc.eſt Ouid. Extra eandem portam ad II lapidem fuit Templum ridiculi:ideo excitatum,quòd ibi Annibal caſtrametatus retroceſſerit illuſus. Via præterea Appia Hortos Terrentianos fuiſſe legimus .XX. iugerum.Circus Antonini Caracallæ is eſt, ut plerique omnes conſentiunt, cuius ingentes ruinæ,& inter eas Obeliſcus,metarùmque ueſtigia non procul ab æde D.Sebaſtiani: cernuntur ubi aiunt prius Prætoria caſtra à Tiberio Cæſ.fuiſſe conſtituta. Nam Suet.ſcribit,hunc Romæ caſtra conſtituiſſe,quibus prætorianæ cohortes, uagæ ante ea tempora, & per hoſpitia diſperſæ,continerētur.Prope portam Capenā fuit locus Mercurio ſacer, & aqua Mercurij dicta:ad quam cum populus conueniſſet, unuſquiſq; lauri ramo alterius caput ea aſpergebat aqua, Mercurium inuocans,ut delicta,præſertim periuria dilueret: hinc Ouidius ſic inquit.

Eſt aqua mercurij portæ uicina capenæ,
Si iuuat expertis credere,numen habet.

Fuere in uia Appia Tabernæ Cæditiæ,Domini nomine uocatæ:ut ait Sex.Pom. Et Forum eiuſdem nominis cum uia:Trèſq; Tabernæ de quibus Cic.ad Atticum meminit:item Lucus Egeriæ, quod Camœnis Numa ſacrauit.Multáq; præterea in hac uia fuiſſe ſepulcra oſtendunt illorum ueſtigia: ſignificat & Cic.cum inquit .An tu egreſſus porta Capena cum Calatini,Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra uides miſeros putas illos? Hæc ſuis ornamentis,& titulis cum ſint ſpoliata, quorū fuerint ignoratur,uno excepto,quod eſt parum ultra circum, de quo modo locuti ſumus,ubi dicitur ad Caput bouis, in quo eſt hic titulus.

CAECILIAE
Q.CRETICI.F
METELLAE.CRASSI

Nam & ſi ante portam Capenam Sepulcrum ſororis Horatij illius, qui ex Trigeminis ſuperſtes ipſam interfecerat, eòque in loco ubi exanimis ceciderat, fuiſſe legamus, tamen proprij ſitus nullum extat indicium. Ad eundem modum, tum Q. Cæcilij auunculi Pom. Attici ſepulcrum, quod ad quintum lapidẽ poſitum eſſe, in eòq; ipſum Atticum conditum ſcribit Cor. Nepos: tum Imp. Gallieni, quod in uia Appia millibus ab urbe nouem Sex. Aurelius fuiſſe teſtatur: tum & gentile Scipionum monumentũ, quod etiã extra eandem portam fuiſſe, & Archiam poetam in eo conditum affirmat Cic. quibus in locis omnino fuerint præterea ignoratur. Quod autem dicebamus P. Africanum in Vaticano conditum fuiſſe, non omnibus probatur: cum ſint qui uelint in hoc gentilicio ſepulcro illatum eſſe, & nonnulli qui ea de re aliquid affirmare omnino audeant. Quorum eſt Liuius, qui ſic inquit. Africanum alij Romæ, alij Literni & mortuum & ſepultum: utrobiq; monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. Nam & Literni monumentũ, monumentòq; ſtatua ſuperimpoſita fuit, quam tempeſtate diſiectam nuper uidimus ipſi: & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt: duæ P. & L. Scipionum eſſe dicũtur: tertia poetæ Q. Ennij. Quinto tamen decadis quintæ aſſerere uidetur, Literni eſſe ſepultum: quod Strabo etiam affirmat, his uerbis. Prope mare poſt Sinueſſam Liternum eſt oppidum, ubi prioris Scipionis cognomento Africani ſepulcrum iacet. Ibi.n. extremam conſumpſit ætatem. In Ennij poetæ ſtatuæ baſi, cuius ex Liuio modo meminimus, hæc fuerant carmina.

ASPICITE.O.CIVES.SENIS.ENNII.IMAGINIS.FORMAM
HEIC.VOSTRVM.PANXIT.MAXVMA.FACTA.PATRVM
NEMO.ME.LACRVMIS.DECORET.NEQ.FVNERA.FLETV
FAXIT:CVR? VOLITO.VIVVS.PER.ORA.VIRVM

Lemonia tribus inter portam Capenam, & uiam Latinã fuit, à pago Lemonio appellata, auc. Sex. Pom. Via demum Laurentina in Appiam incidebat, in eàq; Terminalia feſta Termino deo ſacra fiebant.

De Vijs, Oſtienſi, Portuenſi, Aurelia, & Vitellia: & de Hortis Galbæ. Cap. XXVIII.

AB ultima urbis porta citra Tiberim initiũ habuit uia, quæ, quod Oſtiã duceret, Oſtienſis eſt dicta. In qua ad XII. Lapidem diuerticulo milliario VIII. in agro Solonio Pomonal fuiſſe ſcribit Sex. Pom. de quo agro meminit Cic. ad Att. Multa præterea dicuntur ab auctoribus fuiſſe extra hanc portam, quæ hac ætate ſunt intra urbem, hoc eſt in planicie Teſtatij: de quorum nonnullis ſupra egimus. Cæterum in Ianiculo à porta, quam Naualem appellatam eſſe diximus, uia incipiens, Portuenſis eſt dicta: quòd ad Oſtiẽſem portum mitteret. Ante Claudij uero tempora, qui hunc portum excitauit, incertũ eſt quo nomine nuncuparetur. Via autem Aurelia à Tribunali Aurelio, uel à porta eiuſdem nominis initium habuit, quæ tendebat per maritima Thuſciæ Piſas uerſus: ab Aurelio uiro conſulari ſtrata, & denominata. Huius meminit Cic. in Cat. etiam Eutropius, his uerbis. Hetruriæ per Aureliam uſq; ad alpes maritimas ingentes agri ſunt, hiq; fertiles, & ſyluoſi ſunt. In hac uia haud procul ab urbe, eodẽ auctore, fuere Horti Galbæ imp. ubi & ipſe ſepultus eſt. A porta tandem Fontinali initium capiebat uia, quæ in Triumphalem apud ædem S. Spiritus incidebat. Præter has, uiã aliam Vitelliam nuncupatam, à Ianiculo ad mare uſque perduxiſſe, Suet. auctor eſt.

FINIS.

POſtquam ex ordinatis magiſtratib. Conſulū, Dictatorū, Cenſorūq́;, et ex uarijs titulis, ac triumphis marmorib. ſcalptis nuper in Foro Romano repertis, animaduertimus, priſcos illos Romanos, qui latine loquebātur, quiq́; origines, ac rationes uocabulorum exacte intelligebant, multorum nominū alia orthographia, atq; nunc in omnibus codicibus ſcriptum inueniatur, uſos eſſe: operæpreciū duxi, iuxta illorum ſcribendi rationē, hanc urbis deſcriptionem emendare. Sed in primis lectorē monitū uelim, nos in citandis auctoribus (quod prius ut ipſum admoneremus in mentem non uenit) paucis in locis aliqua uerba addidiſſe, omiſiſſe nonnulla, pauca etiam mutaſſe, ſenſu tamen rei remanente. Id'q; conſultò fecimus, quia aliter duobus, uel etiam tribus in locis eadem uerba, multaq́; extra rem, auctoris ordinem ſequendo, referre, fruſtraq́; laborem legentibus præbere cogebamur. Et licet ad ſenſum declarationis locorum ſatis eſſet, etiam uerbis omiſſis, ipſos auctores citare, tamen etiā illis remanentibus, unico aduerbio, ferè, omnia propemodum emendare poteris. Id admoneo ne per errorem factum eſſe exiſtimes, quemadmodū Strepſiadem quendam latrare accepimus. Qui etiam de quodam ſuo fo. Ro. contra omnium doctiſſimorum uirorum opinionem, ſomnia quædam balbutit, et eorū, quæ non intelligit, ſe magiſtrū arroganter profitetur. Cui nō eſt hic reſpondendi locus. Et quanq̄ huiuſmodi nebuloni reſpondere pudet, tamen ne ij, qui Topographiæ urbis parum eruditi ſunt, iſtius nugis in errorem inducantur, polliceor propediem demōſtraturū, quæ à me de foro ſcripta ſunt, Pythio oraculo eſſe ueriora. Hunc ad rem redeo. Aduerte autē in caſtigandis erroribus, qui uitio codicū, impreſſorumq́; incuria irrepſere, ut ex una dictione emendata cæteras huiuſmodi emendandas eſſe, intelligas, Et quò minus ſit inquirendi labor, quæ prius fuerant correcta, huc collata, primumq́; numerū paginā, ſecundū uō uerſum ſignificare.

Pagina. 1. uerſu. 25. Pelopōnenſes. 36. Etruſcorū. 2. 1. Numitorē. 4. 18. Pōtius cōtēdit, hinc quid ageretur per ſilentiū diu ſpeculatur. 19. maxime et. 5. 1. erat, quæ poſtea ex euentu Ianualis uocata eſt 25. muro lapideo 6. 4. Cēſores. 7. ſeptē urbis. 10. Meſſalla 18. cauſſa. 7. 3. Sullæ. 8. 7. tranſlata, dele. Et ſic. 19. principis. 32. ſeruierunt. adde. Quod exiſtimandū eſt feciſſe etiā eos, qui menia inſtaurarūt. 9. 12. etymologia. 29. AVCTOR. 10. 14. PARTHICI. 18. POTESTAT. 11. 20. Diocletiani. 33. pedē digitos. 14. 11. idem ſic teſtatur. Ita producta. 12. non eſſet. 14. citra Collatiā. 15. 9. aliqui. 26. an ſit. 29. uocaretur. 40. ſineret. 16. 20. uocatur. 21. Ferentinū. 35. cōo eſſe. 45. proficiſcerētur, adde. Quod innuit Diony. qui tradit ipſos Trigeminos dilationē petijſſe, ut de certamine patrem cōſulerent. Quanq̄ Liuius uult, icto fœdere ipſos ſtatim certamen inijſſe. Sed quò neutri aduerſemur, dicimus. Trigeminos tunc primū, cùm in caſtra ſunt profecti, porta Pandana egreſſos eſſe, et quia ob uictoriam partā felici auſpicio exijſſe uiſi erant, in laudē ipſorū huic portæ nomē Trigeminorū inditū fuiſſe: ſicuti cōtra Carmentali Sceleratæ, quod ea infelici omine Fabij exijſſent. 17. 4. mox in Fortunæ, dele quæ in medio ſunt. 5. templa, adde, et Spei extra Portā. 9. Naumachiā. 10. demonſtratū eſt. dele quæ ſequūtur uſq; dicitur, et lege. longo aūt tempore poſt in eū locū ubi nunc ſita eſt, tranſlata fuit. Quæ porta. S. Paulli dicitur. Nā ex uerbis Frontini conijcimus hāc portā, uſq; ad Neruæ ætatē, ſub Auentino fuiſſe, nō longe à ſchola Græca 35. Aeliam. Aelio. 41. à porta Fontinali. 46. Praxiteles. 18. 5. extabant. 25. ab tot mōtibus. 38. tunc, lege, Deinde. 19. 1. Q. F. CATVLVM. COS. 35. docet Gellius his uerbis. 37. iuuandi poteſtatē. 45. lucos eſt, Aſylū aperit eò ex finitimis populis omnis turba ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſſet. 20. 39. dele, M. aūt Aemilio Cos. et lege. SP. Poſtumio Albino, & Q. Mucio Scæuula Coss. 37. ſcutis. 21. Tarpeia à quibuſdā. præcipitabantur. 18 appellari. adde, Quod innuūt eiuſdē. Diony. uerba illa. in ſuperſtantē foro collem. 19. S. Saturnini 21. Tullio. 24. Poplicolā. 32. HORATIVS. 22. 6. Damarati. 22. Sacellis. 28. fuiſſe ait Liuius, à T. Quinctio. Præneſte aduectū. Sex. uō Pomp. ante cellā Mineruæ. ſic lege. 31. M'. Aciliū. 36. Max. ea parte qua. 37. Mineruæ templo. 38. inuentum ſit. 23. 4. in Arcem. 12. Damnatū Manliū Tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt. 24. 7. et T. Otacilius Craſſus. 27. ubi de porta Stercoraria loquitur. 25. 11. Herculis duæ, quarū alterā Q. Fabius Max. uictis Tarentinis dedicauit. alterā poſitā, dedicatamq́; eſſe à P. Sulpicio Sauerione, et P. Sempronio Sopho Coss. teſtatur Liuius De priore Strabo ſic inquit. Aliqua. ſic lege. 29. in Capitolio. 35. ab Aedilib. Cur. P. Claudio, et Ser. Sulpicio. 26. 6. Hic et tabula. 34. PERPERNA. 37. FAC. 40. quam ex. 28. 9. cauſſa. 29. 19. AEDIL. 40. AFRICA. 30. 5. iret, adde. quibuſdā Dijs inuocatis, tū Iouem. 13. uotū bello Samnitico in pugna ad Luceriā. dele, bis. item, et, 15. de alio Iouis Statoris templo, quod deinde poſitū fuerit. 42. dele, ut inquit Vitruuius. 31. 12. Lupercal in Circo. 18. Hermondulos. 26. quā. 32. 3. Tuſco. 25. uiā uerſus. 27. arietesq́;. 35. inquit, operæ Clodij. 34. 38. Voluſi filio Poplicolæ. 35. 13. M. Liuius Salinator. 17. Peſſinunte. 38. NVMERIANO. 36. 37. Domus etiam. transfer uſq; Item, in caput ſuperius uerſu. 3. poſt conſtitutū, et lege. huius meminit Plin. his uerbis. Conſumptā eam, et quæ ſequuntur. 37. 3. Vacci ducis Fundanorū. 22. quod Plin. hæc Plinij auctoritas tollenda eſt. quia fuit Ficus altera in Foro ante ædem Saturni, de qua meminit lib. 15. cap. 18. 33. admirabilisq́; Lariū. 38. 14 et Liuius ait ipſum Ancū feciſſe. 40. 6. dedicatā. 27. ſatu ficus. 31. dele. et. 32. cœperit. 41. 12. eiq; rei. 42. 33. Popillio. 39. Plin. commemorat primam omnium C. Maenio ſtatutam eſſe, qui deuicerat. dele quæ ſunt in medio. 43. Duilio. 44. naualem. quæ eſt etiā nunc, inquit, in foro. 43. 4. ad Atticū illum eam 39. fuit à L. Papirio Curſore. 43. Porciam. 44. 4. inde ipſe. 11. M'. Valerium Max. Meſſallam. 37. C. Iulij.

L.Roſcij.47.33.*dele*. Regiã *ſiue, et ſequenti uerſu lege*,ad Capitoliũ,Regiamq;.49.13.TI. *Sempronius uouit.de
le,ut* L.Florus *cõmemorat*. 24.*in angiportu*.37.*dele,ait Suet.idq; etiam*.42.Bubulco. 43.*auctore, quidã intelli-
gunt de ea quæ erat in* Quirinali. 50.34. TI.*Sempronio* .43.*Quia locus apud* Tac.*eſt deprauatus, poſt auctorẽ
dele uſq;* Alibi,*et adde*. Idq; *apud forũ* Olitoriũ *ſtruxiſſe, ac* Spei *ædem à* Germanico *eſſe ſacratã*. 51.14. *dele,à*
M.Attilio *Glabrione dedicatũ,ut idẽ eſt auctor*. 18.L. Quinctio,*et* M'.Acilio.21.*Carcere,adde*,Fuit *alterũ* Pieta
tis templum in foro Olitorio,*quod* M'. Acilius *Glabrio dedicauit*. Idq; *eius patrem bello* Antiochino *uouiſſe ſcribit*
Liuius.41.*hæc ſunt,adde*.T.Quinctius Flamininus,*et* M.Claudius Marcellus *Cens*.42.*dele*.Aediles.43.*cùm in fo
rum decurriſſet,Tuſco uico,atq; inde*.44.*euaſerat*.52.1.*contacta*.6.*mauis*.10.*quæ poſtea*.36.*nobilitata*.53.3.
Georgij.9.PATRIAE.29.L.Papirius *Curſor,nõ Cens.ut eſt apud Sex*. Põ.52.2.M.Valerio *Meſſalla,et* C. Li
uio Salinatore. 28.*dedicauit,dele quæ ſequuntur uſq; legimus,et ſubſtitue*. Prope *quam* SP. *Caruilius Cos* . *uictis
Etruſcis* eiusdem Fortunæ *alterã ædem de manubijs faciẽdam locauit*. 38.*Socordiæ*.57.16.*extat*.De *quo meminit*
Diony. *àitq;* Ser.Tulliũ *ædificaſſe id ad ripas* Tiberis, *et alterum in foro* Boario.36.Mummius.60.23.*alia mul-
ta*.28.*cũ ait*.Tum *primũ* Circo,*qui nũc* Max.*dicitur, deſignatus locus eſt*.48.*irrigandũ,non replendũ, ideo dubiũ
an ibi nauale certamẽ cõmiteretur*.Quanq̃ Liuius *ſeptimo de ipſo* Circo *loquẽs irrigatũ pro repleto poſuiſſe uidetur*
62.4.*ſceptro, adde,in eòq; oculi ſpeciem exprimentes*. 27.*dicant*.63.16.*Cens.extra*.65.29.ἀλεξίκακος. 37.
Flaminiũ 66.32.*bello pu*.35.*et cauas*.39.*ueſtigia,adde*,Sed Traiani *thermæ fuere in* Carinis,*ut ex titulo quodam
reperto in paruo nemore* . D .Petri *in uinculis nobis conſtat*. 44.Tiberim.*adde*,Aliqui *in* Capitolio *fuiſſe uolunt*.
67.8.*tempeſtas coorta*.11.TI.Gracchi.Aelio Paeto.22.*aquæ,adde*, Quanq̃ *ſuberat nõ in mõte, ſed ſub ipſo lucũ,
et fontẽ fuiſſe oſtendit*.27.*duceret*.69.7.*negent*.22.*hæc* Var. *ſed uide in his uerbis ubi ſit error*. 70.10. *meminit
et* Cic.71.14.*collocatam*.72.28.*quot millib.paſſuũ*. 73.40.*ſubſtantia*.75.17.*Caſtellarios*.76.27. *diligentius*.
40.*appellationibus*.77.2.*quorum operũ*.8.*magis diſtabat*.46.*ab* Agrippina,*ſed à* Nerone *propè funditus deſtru-
ctum,à* Veſpaſiano *eſſe perfectum refert* Suet.*ita legendum*.48.Centumali.78.3.*Calpurnius*.8.*dele;inſtitutum*.
41.*opinio*. Nos *uero ex uerbis* Liuij *extra urbem fuiſſe conijcimus*.79.10. *aucupibus*. 19.*ſi re uera*.30. *draco-
numq;*.82.AVG.83.29.CVRAVIT.30.PONT.42.*Caepio et* L.*Caſſius* Longinus.ƆCXXVIII.44.Hipſæo
84.39.*ex fiſtulis*.85.23.*cadauera*.86.11.*demonſtratũ eſt*.Sequitur Mamilia Turris.*huc transfer quæ de ipſa
inferius dicuntur*.18.IVCVNDVS.L.F.20. VIRIATVM.PVDENTEM.31.CAVSSAE.39.DARI.*In alio
exemplo ſequitur*.ACTVM.VI.Kl.QVINTILES.L.BALBO.ET.Q.AVRELIO COSS.*&* *inferius*.DECV
RIONES. TRANSTVDANI.HOC.TESTAMENTVM.ORE.EIVS.EMISSVM.IN.LAPIDE.IVSSERE
ADSCVLPI.87.36.*Aquillij*.45.CONSTANTIVS.88.28.*Balneæ* Paulli.89.33.*Collatinã*.90. 10.*Mucia,
aliter* Minucia *Veſtalis facto iudicio uiua ſub terram ad portam* Collinam *dextra uia ſtratam defoſſa ſcelerato
campo credo*.33.Iunius Bubulcus *dedicauit. adde, ut quidam uolunt*. Sunt *qui intelligant de ea quæ erat circa fo-
rum* .Fortunæ Primigeniæ *ædem in* Quirinali *dedicauit*. Q.Marcius Ralla *duumuir ad id ipſum creatus*.Vouerat
eam decem annis antè bello pu. P. Sempronius *Sophus : locauerat idem Cens.auctor* Liuius.*sic legendum*.91.30
candidatis.32. *urbemq; planam deſcendamus*.92. 35. κλαυδιανὸν *eſt in lapide*,44.OPTIMO.93.32.C. Dui-
lio.94.21.*dati ijs eſſent*.95.1.Antiochino,L. Aemilius Regillus.21.*In eisdem Septis*. 26.*dele*,Amphitheatri Clau
dij.96.2.*dele,et de* Amphitheatro Claudij Imp. 10. Q.*Lucretio*. 13. *Collatina*. 27. *ductus*. 29. *arcu* .32.
POTEST.DESIG.IIII.43.*dele amphitheatrum uſq; ſcribit , & lege* . Suet . *ſcribit* Neronem *ludos* . 87 . 12.
CCCLXXIX.14.*Martio eſt ped*.CXVI. *et dodrantis*.28.AEGVPTO.37.*quantum uarijs rationibus*. 98. 24.
LXII.26.*parieti*.42.*uerſus quam*.99.5.*Petillio*. 28.*quod his*.Palatio *ſit*.41..*extruxiſſe,adde* . Quanq̃ *codex ibi
mutilus eſt,ut in dubium trahatur ipſe ne* Cos. *an* Cenſores *excitauerint*.43.*paratos. et de* Circo Max. *potius in-
telligendum eſt*.100.21.M.Fuluium.24. *quiſq;*.101.40. Equeſtris, *quam* PR. *in* Hiſpania *bello* Celtiberico.
42.*in* Bruttios *ædem*.102.34.*Seſtertium*.105.17.*accolitur,aſpiciturq; uilis incluſis*.34.MAX.35.POTEST.
43.*his ferè uerbis*. 106.18.*ut alij uolunt*. 24.*circiter ſt.duo*.27.Fuluium *plura et*.Pontis *in* Tiberim. 108.13.
Purpureone.19.Ahenobarbum,*et* C.Scribonium.28.*Cos*.109.4.*Pons uero qui*.11.PONTIF.MAXIMVS.33
Sed Liuius *anno urbis*.546.*meminit de hoc ponte, ex quo conſtat multis annis fuiſſe ante* Scaurum.110.44.*Bæ
bio*.Q.F.Tamphilo.111.1.ƆXXXIII. 113. 12.AVG. 23.*Quinctia à* L.Quinctio Cincinnato.35. SP.Po-
ſtumio Albino,Q. *Mucio* Scaeuula.*Coss*. Q. Fuluius.Flaccus,A. *Poſtumius* Albinus *Cens. uias ſternendas* Si-
lice in urbe, glarea extra urbem ſubſtruendas, ſic lege.114.34. Votum *autem, ut ait* Liuius, *à* L. Porcio *Cos*.
Liguſtino bello, & dedicatum à L. Porcio. L .F. Licino. *duumuiro*.37.*dedicaret.adde*. Quanq̃ *non meminit cuius*
Veneris *eſſet*. 117.19.M'.Curius.21.CƆLXXXI. 42. *confundebantur*.118.P.Decio *Mure Cos. anno* XXX
27 ƆCVIIII.119.18.*Appiam uiam*.120.11.*omnino non audeant*.

FINIS.

A.B.C.D.E.F.G.H.I.k.L.

Omnes ſunt terniones,præter A.B. *duerniones.*

Romæ in ædibus Valerij,*dorici,& Aloiſij fratris,Academiæ Romanæ impreſſorum ,Menſe Setembris.*
M. D. XLIIII.

